

4 778

క్రొత్త

“హెచ్. ఎం. వి. రికార్డులు”

విద్యాక్ మర్ల సూర్యనారాయణ

N. 18742 { ఎందుంటి వెడలిపో
2-భాగములు దర్బారు

పి. సూరిబాబు & శ్రీమతి బి. రాజారత్నం

N. 18742 { నందకిశోర
రామనామ భజన కైఫీత గీతము

గ్రామఫోను

వ్యాపారు లందరియొద్ద

దొరుకును.

“హీన్ మాస్టర్స్ వాయిస్”

“హైఫైడెలిటీ” సూదులు

ఒక సూదిచేత వెళ్ళు రికార్డులను పొడింపనగును
10 సూదులు గల పోకెట్ 1-కి వెల రూ. 1/8.

TELUGU UNIVERSITY LIBRARY

Acc. No..... పి ప యా ను క్ర మ ణి క

Date.....

మార్చి 1944

ఈశ్వర స్తవము—గుట్టం వెంకటాద్రి

వాల్మీకములో కొన్ని మీమాంసలు

బుల్లిసు వేంకటేశ్వర్లు

పాదబము—బుల్లిసు వెంకట

ఎట్లు మరణించాడు!—బెల్లూరి

సవతితల్లి—ప్రొద్దుటూరు

కర్ణ కుమారి సంవాదము—కీ. శే. రవింద్రనాథటాగూరుగారు

వనసూతకోకిల—మోపేకవిగారు

వాకిటికావలి తిమ్మన—దిగవల్లి వెంకటశివరావుగారు

అవతారం—రామగోపాలగారు

వరుణనియాగడము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు

అనితల్లి కలువచేరు శాసనము—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు

పోట్లగొడ్డు—జమదగ్ని

చందవోలు రాజధానిగానున్నప్పుడు—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు

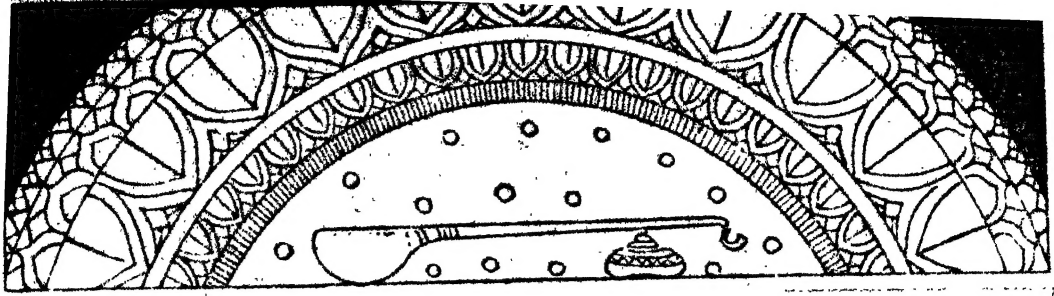
నత్—సంపత్

ఆచార్యరాయ్—కొమాండూరు శతకోపాచార్యులుగారు

విమర్శనము

చిత్రములు

క్రిష్ణచిత్రము : అకలి; ద్వీపచిత్రము : పర్యవేక్షణము; వ్యంగ్య

నంపుటము 21
సంచిక 7

భూ ర వి

తారణ, ఆషాఢము
1944 జూలై

ఈ శ్వ ర స్త వ ము

శ్రీ గుత్తం కేంకటసుబ్రహ్మణ్యం

బౌదల నీటిబిందువు వియన్నది, యన్నది నొక్క బుద్బుదం
బాదటం జంద్రవంక, నిక నందొక పీచి మరీచి, దానిపె
వీదశదిక్కులం నొదుగ కెక్కువయై వెలుగొందు నెందు, నా
పాదశిరంబు నిన్ను గనవచ్చునె యెంతటివాని కీశ్వరా !

ముమ్మన కైదువంటిన విఘ్నాధతమోవృతబాడ్యభూతకా
యమ్మున భానుచంద్రహానార్పులు నిగతమైన, వారి రూ
పమ్మున విశ్వధాత్రినిభవంబు నవంబుగ విస్ఫురింప, నం
దిమ్ముగ మృణ్మయోర్వి తలయెత్తదె నీమహిమ మహేశ్వరా !

అక్షరమూర్తి వాటం బ్రథమాక్షరశిక్ష భవన్నమస్సు లాం
ధ్రశీతి నక్షయంబు లగు, ధర్మము నీవృషవాహనంబు దు
ర్భిక్ష మెఱుంగనీయక సమృద్ధిగఁ బంటయుఁ బాడి గూర్చఁ బా
పక్షయధుర్యంగం బహువ్యాహినులం బ్రవహింప నీశ్వరా.

తమము నడంచు శీతరుచి, తాపము బాపును గంగ, మంగళం
బమరుచు గారి, హరివిభవాదిక మిచ్చు విభూతి, ధర్మమా
ర్గము గమనించు వాహనము, గమ్యమునెయు స్థిరం బహార్యగే
హము, భవదీయసేవ భవదైక్యముగా విరచింతు వీశ్వరా.

కంట మహాగ్ని, దుర్విషము కంఠమునక, గయినుట్టు చిల్వ, మై
సంటిన భస్మ, మాదల మహాటవి నేలులు వంకలైన ని

న్వంతి విచిత్రపూతుషుని వల్లభుగాఁ బడయం దపించు వా
ల్లింటియ నిన్నెఱుంగఁగ వలంతి, యలంతు లెఱుంగ రీశ్వరా.

పుట్టు నెఱుంగరాక, మెయిఁ బుట్టము లేక, బికారిపోక, నా
చట్టన వట్టిశూన్యమున సంభవమందిన యిర్వరాండ్ర ని
ల్పట్టనఁ బెట్టఁగానక యవశ్యము నిత్యము నొంట నొడట
బట్టిన బేసికంటిదొర, భైత్యము నేకొనవయ్య యీశ్వరా.

యోగివో, జాయఁ బాయ మనసొప్పక మైనవరించు కామివో,
త్యాగివో, కూడఁబెట్టి రజతం బచలంబుగఁ బేర్చు లోభివో,
భోగిన రేణ్యభూషణవిభూషివో, గాక దిగంబరుండవో,
యాగకరుండవో, ప్రథితయాగవిఘాతివో, యేమొ, యీశ్వరా !

ఇల్లా లా యచలాత్మజాతకుఁ బ్రియం బేపారఁగాఁ దాల్చినా
వుల్లాసంబుగ స్థావరాకృతిననా, నుల్లంబు నీరంబుగాఁ
గల్గోలంబుగఁ బర్వతెత్తి ననుగంగాదేవిసాగంగ ని
మల్లోకంబుల జంగమంబయిన యాపు దాల్చితే యీశ్వరా !

పలిమలజేని కూతు నెడఁబట్టనఁ గాఁక జనింఁజేయుటో
సలిమహాప్రవాహము నవశ్యము చూడిముడిక గ్రహించుటో
చిలున సుధాంశురేఖ నొకచెత నిరంతర ముంచుటో, ఇన
ల్లలిత విచిత్రవైశికవिलाసము లందిమగాథ లీశ్వరా !

కాముని బూదిసేసిన యకామి యట నగ మయ్యె నాలికై
కామితముల్ ఇలిమినటె గ్రక్కునఁ దన్నయనాంతకాంతిసం
క్రామముచే, నకాములకుఁ గామ్య, మకామ్యము కామికోటి కి
స్వామి యొసంగు నట్టె యని ప్రాజ్ఞులు నివ్వెఱివోదు రీశ్వరా !

చక్కదనంబు గల్గొనిన సంభ్రమముక, సిరిసంఘదల్ గనం
జొక్కు, వయోవిలాసములఁ జూచినఁ జాపలముక, వికల్పముల్
పెక్కులుపుట్టు నిజగతి పేర్చి ప్రతిక్షణ మీత్యమాణమై
స్యకృత దుర్వికల్పము సనాతన మీన శరణ్య మీశ్వరా !

ఈక్షణతీక్షణానలహతేక్షుశరాసన, పార్వతీకటా
క్షేక్షణశిక్షితాక్ష, యనకృత్ప్రళయోద్ధరదుర్మదాంధర
క్షోక్షుభితామరావనవిశుద్ధః రాక్రమభాక్కుతోదయా,
అక్షయపుణ్యలోకనిలయా, కరుణామయ, కాపు మీశ్వరా.

వాల్మీకములో కొన్ని మీమాంసలు

తత్వమాధానములు

= శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు =

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునాడు ప్రచురించిన రంగనాథ రామాయణమునందలి వీరీకాను బంధమున నేత దుపాధ్యక్షు లగు శ్రీ కట్టమంచి రామ లింగా రెడ్డిగారు "వాల్మీకమునందలి కొన్ని మీమాంసలు" అను శీర్షిక క్రిందఁ దమకుఁ గలిగిన కొన్ని సంశయము లను వివరించియున్నారు. ఈ సంశయములనే వారు ౧౯౧౯-వ సంవత్సరమున మైసూరులోని కొందఱు గొప్ప పండితులకు విన్నవించియు నల్పభ సమాధానము లై రఱు. ఆకారణమున వీని నాంధ్రలోకమున కర్పించి తత్వమాధానముల నభ్యర్థించియున్నారు.

శ్రీ రెడ్డిగారు చక్కని ప్రతిభావంతు లగు నాంగ్లవిద్యాధికులు. వీరి నునికత విమర్శనిచేకము వీరు రచించిన 'కవిత్వ తత్త్వ విచారము' మూలమున నాంధ్రులకు నుపరీచితము. అయితఱు, వీరి సంశయముల నొకపట్టునఁద్రోసిపుచ్చరాదు. మఱియు మైసూరునందలి కొందఱు గొప్ప పండితులును సమాధానము చెప్పలేక పోయి రనుటచే నీభార మాంధ్ర పండితులపైఁ బడినది. ఈ కారణముచేఁ బైయుభయులకన్నను గొప్పవాఁడ నను నుద్దేశముతో కాక సత్యాన్వేషణ బుద్ధితో శ్రీ రెడ్డిగారి సంశయములకు నాకుఁ దోచిన సమాధానముల నీయ సాహసించితిని.

౧ "శ్రీరామ పట్టాభిషేకము:-భరతశత్రుఘ్నుల బారిలో లేనప్పు డీ ప్రయత్న మేల పెట్టుకొనిరి? బహు శః భరతునికి విశేషించిన హక్కు ఏమైన నుండెనా? భ్రాతృవత్సరఁ డైన రాముఁడు 'భరతుని పిలిపింపు' మని తండ్రి కొక్క మాట యైన నేల చెప్పలేదు? తమ్ముఁడు లేకుండినను బట్టము కట్టుకొనుటకు సంసిద్ధుఁ డైయుండెనా? లేదా, యిందును విశ్వవాక్య పరిపా

లన నూత్ర మరలంబించెనా?" — ఇది శ్రీ రెడ్డిగారి మొదటి సంశయము.

దశరథునకు పాపమాపిన మర్రిమిత్రముఁకు భయపడియేయూతఁడుత్వరలో రామపట్టాభిషేకముచేయ నిశ్చయించినట్లు వాల్మీకమున స్పష్టముగా నన్నది.

"దివ్యంతరితే భూమాచ

ఘోర మత్పాతజం భయమ్,

సంచచ క్షేచ మేధావీ

శరీరే చాత్మనో జంఘ" (అయో. ౧-౪౩)

అని దశరథుఁడు ముక్తులతోఁ జెప్పజేకాక శ్రీరాముని బిలువనంపి యారినతో నంతత్వరలోఁ బట్టాభిషేకము గావించవలసిన కారణములను స్పష్టముగా వక్కానించినాఁడు:

"అపిచాద్యాపభాన్ రామ

నక్షత్రం దాదృశైర్గ్రహైః,

పనిర్ఘాతా దివోల్కాచి

పతతీహ మహాస్వనా.

అవప్తబుచ మే రామ

నక్షత్రం దాదృశైర్గ్రహైః,

అవేదయంతి చై వజ్రా

స్సూర్యాంగారకరాహుభిః.

ప్రామేణహి నిమిత్తానా

మిద్భూకానాం సమద్భవే,

రాజాహి మృత్యు మాప్నోతి

ఘోరాం నాపద ముచ్చరే"

(అయో. ౪-౧౭, ౧౮, ౧౯)

పైకారణములచేత నంతలో నంత విపత్తు వచ్చునోయని భయపడి తన జ్యేష్ఠపుత్రుని పట్టాభిషేక

మును గన్నులారఁ గాంచుభాగ్యము కలుగునో కలు
గనో యని యంత త్వరలో శ్రీరామపట్టాభిషేకము నిశ్చ
యించినాడు. అనఁగా, నాడు కలిగినప్రబలోత్పాతము
లు, నానివలన దళరఘునకుఁ గలిగిన భయమేరామపట్టాభి
షేకము త్వరలో నిశ్చయించుటకుఁ గల కారణములు
కాని భరతశత్రుఘ్ను లూరిలో లేకపోవుట కాదు.

భరతునికి విశేషించిన వా క్కేమైన నున్న
దేమో యని శ్రీ రెడ్డిగారి సంశయము. శ్రీరాముడు
జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగుట భరతున కతనికి మించిన వాక్కు
గలుగుట కవకాశము లేదు. కాని, యొకటి చెందు
చోట్ల మాత్రము దళరఘుడు కైకను బెండ్లిచూడునపు
డామకుఁ బుట్టించి పుత్రునకే రాజ్యము నొసంగెదనని
వాదానియు చేసియున్నట్లున్నది. వాల్మీకమునకుఁ
బూర్వానవాదమున గోపిసాధరామాయణమున నీవిష
యము కలదు. వాల్మీకిరామాయణ వ్యాఖ్యాతలలో
నొక నీవిషయ ముహించినట్లును వ్రాయఁబడినది.
కాని, దీనికి దగిన యాధారములు లేవు. వాల్మీకమున
నెచ్చట నీవిషయప్రసక్తి లేదు. అట్టి వాదానమే దళ
రఘుడు చేసియున్నచో కైక కది తెలియకుం
డునా? తెలిసియున్నపు డామి యావిషయమునే
దళరఘునకు జ్ఞప్తికి లేక మఱియొకవిధమునఁ గోరవల
సిన యగత్య మేమి? ఇంతకును సత్యవాక్పరిపాలనా
ధురీణుడగు దళరఘుఁ డొకచోడ కేకయరాజున కట్టి
వాదానమే చేసియున్నచో జెల్లింపకుండు నుండునా?
కేకయరాజు విషయమున జేసిన వాదానమును జెల్లిం
పక యసత్యవార్తమును వ్రొక్కిన దళరఘుడు కైక
విషయమున నట్లు చేయ వెఱుమనా? కావున, భరతు
నకు శ్రీరామునకు మించిన రాజ్యావ్హార గలదనుట
నిరాధారము.

ఇక, శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకు భరతశత్రు
ఘ్నుల నేల పిలువఁబంపలే దను ప్రశ్నమునకురుజక్కని
సమాధానము వాల్మీకముననే కలదు. ఆమోఘావగర
మునకును, కేకయరాజునగరమునకును గల దూర మధి
కము. అత్యంతత్వరితముగాఁ బ్రయాణము చేయుచో
నేడు దినములు పోకకు, నేడు దినములు రాకకును
బట్టును. ఈ విషయము దళరఘుడు మరణించినపిదప

భరతుడు వచ్చినప్పుడు తన ప్రయాణకాలము
తల్లితో చెప్పిన సందర్భమునఁ దెలియును
అనఁగా భరత శత్రుఘ్నులు రావలె నన్న పడు
వాల్లు దినములు పట్టాభిషేక మాపియుంచ వలె
నన్నమాట. దళరఘునికిఁ గలిగిన దుర్నిమిత్తముల ఫల
మంతకాలము వైచియుండ దను కారణమున, నెంత
ప్రయత్నించినను లగ్నకాలమునకు భరతశత్రుఘ్నులు
రా నవకాశ మేమియు లేనికారణమునను వారికి
వార్త పంపలేదు. కేకయరాజునకే కాదు— సుమారు
సమానమారమున నున్న జనకమహారాజునకు నీ వార్త
పంపుట యసాగ్యమే యైనది. మఱియు కేకయరాజు,
జనకుడును గూడ తరువాతి నీ భివార్త విని యానం
దింగు రని దళరఘుఁ డెంచెను. (ఆమో. ౧-౪౭)
ఈ విషయమే భాస్కరరామాయణమున విపులముగాఁ
జెప్పఁబడినది.

ఈ పరిస్థితి లన్నియుఁ దెలిసిన శ్రీరాముడు
భరతునికి వార్తఁ బంపుటని తండ్రితోఁ జెప్పట
యసందర్భమే యగును. పోతయు తిమ్మఁ డగు భర
తుని విషయమున శ్రీరామునకుఁ బరివ్రాజ్ఞ విశ్వాస
మున్నది. దళరఘుడును,

“శ్రేష్ఠావశస్తిః సర్వాత్మా
నామశ్రావో నైవేంద్రియః.”
(ఆ.మో. ౪-౨౬.)

అని భరతునిగరించి రామునితోఁ జెప్పియు
న్నాడు. ఈ కారణములచే, భరతుని విషయమున
దళరఘునకుఁగాని, శ్రీరామునకుఁగాని యావంతియైన
నన్యభావము లేదని తెలియవచ్చుచున్నది. జనకువాఙ్మ
యకుల్లఁగునీయ మగుటచేతను, భరత శత్రుఘ్నులు సమీ
పమున లేకపోవుట లోపమే యైనను వారిని రప్పించు
నుపాయము లేని కారణమునను శ్రీరాముడు తమ్ములు
చెంతలేకున్నను బట్టాభిషేకమున కంగీకరింపవలసినవాఁ
డాయెను.

౨. “ఆకాలమున ౨౦ వేలు, ౩౦ వేలు ఏండ్లు
జీవించియుండెడివారు రాజులు. — రాజులు మాత్రము,
కైకయు భరతునికై రాజ్యము కోరినది పడుకాలు
సేండ్లకేదా! అనఁగా నొక్క వారమురోజు లనుట

అనాటి గణనీతిని స్పష్టముగదా. అపె, తనకుఁ జేసిన యవమతికి నూచకాకారప్రతీకారము కోరిన దనియు, నిజముగా శ్రీరామునకుఁ గీడంచలే" దనియు శ్రీరెడ్డిగారి యభిప్రాయము.

మంధరదురాలోచనము తలకెక్కిన కైక శ్రీరామునకుఁ గీడంచలే దను శ్రీరెడ్డిగారి సిద్ధాంత మశ్రుతపూర్వము. కైక శ్రీరామునకుఁ గీడంచినదా యని యడుగుట రామాయణమంతయుఁ జదివి రాము నకు నీత యేమగునని యడుగుటవంటిదే యని నాయభి ప్రాయము. వాల్మీకీమునగదలి కైకమంధరల సంభాషణము గాంచినవారి కెల్ల మంధరకైకల దుష్టబుద్ధులు విశదమగును.

“చతుర్దశహి వర్షాణి

రామే ప్రవ్రాశితే వనమ్,

యాభక్త్య కృతమూలశ్చ

శేషం స్థాస్యతి తే సుతః”

(అయో. F-30)

“ఏకం ప్రవ్రాశితస్తైవ

రామోఽ రామో భవిష్యతి,

భరతశ్చ హతాఽమిత్ర

స్తర రాజా భవిష్యతి.

యేన కాలేన రామశ్చ

వనా త్రృత్యాగమిష్యతి,

తేన కాలేన పుత్రస్తే

కృతమూలో భవిష్యతి”

(అయో. F-33, 34)

ఈవిధముగా బోధించిన మంధరవాక్యముల కానందించి—

“నశించి దిచ్చామి నచేహ జీవితం

నచే దితో గచ్ఛతి రాఘవో వనమ్” (F-48)

అని నిశ్చయించుకొన్న కైకయు శ్రీరామునకు తేమమే యెంచినదా! వయోవృద్ధుడై, దుర్మిత్ర భయవిహ్వలఁడై మతిదక్కియున్న దళరఘుండు— శ్రీరామునిమీఁదనే పంచప్రాణములు పెట్టుకొని యున్న దళరఘుండు —

“కాసల్యాంవా నుమిత్రాంవా

త్యజేయ మపివా శ్రీయమ్,

జీవితంవా లక్ష్మణో రామం

నత్యేవ పితృవత్సలమ్.”

అని చెప్పి, పదునాలుగువత్సరములు కారుగదా పదునాలుగు తుణములైనను రాముని వీడియుండలేనన్న దళరఘుని స్థితి నెఱింగియుం కైక తనకోరిక నుపసంహరించుకొనదాయెను. ఇంతకును కైక కవమతియొనర్చిన వా రెవరు? దళరఘుండా, శ్రీరాముడా? శ్రీరాము నకుఁ గీడంచనిపక్షమున భరతునికిఁ బట్టాభిషేకమే కావలె నని కోరుకొనునుగాని కైక రాము నరణ్యము నకుఁ బొమ్మని యేల కోరుకొనును? కాన, విచారించి చూడఁ కైక పొందిన యవమతి మృగ్యమగుట నామె శ్రీరాము నరణ్యమునకుఁ బంపఁగోరుకొనుట జగన్నింద్యము, నసమర్థ నీయమును.

3. “రావణుండు నిర్మానుండు కాఁడు. శ్రీరామునికిఁ బూర్వజుడైన యనరణ్యునిఁ జంపినవాఁడు. వాని విషయ మయోగ్యులలో నందఱెఱింగినదే. లంకకు రాజనుట రహస్యము కాదు. నీత నపహరించినవాఁడు రావణుఁ డని జటాయువు మూలమున శ్రీరామునికిఁ దెలియును. సంపాతివలన వానరు లెఱింగిరి. ఇంక నీత నెక్కడ నుంచినాఁ డని అశ్వేషించుట యేల? లంక లోనా, మఱి వాని రాజ్యాలలో నింకొకయెడ పెట్టి నాఁడా యని నిశ్చయముగాఁ దెలియుటకొఱకా? తెలిసి యేమి లాభము? ఎట్లైనను రావణుని జయింప వలసినది ప్రథమకర్తవ్యము. దొంగతనముగా నీతను దెచ్చుకొను తలంపు శ్రీరామునకు లేదు. తుత్రహర్ష మతని వ్రతము. దండెత్తునరికి రావణుఁ డింకొకతావునకు మార్పలేదా? కాబట్టి సీతాశ్వేషణ మొడులకు? నుందరకాండ మనివార్యమైన ఘట్టమా కాదా? అది యద్భుతమైనను గథాకల్పనకుఁ బ్రధానమా? సహేతుకమా? అని శ్రీరెడ్డిగారి తుదిసందేహము.

సీతాదేవి మహాసాధ్వి. తుణమైన శ్రీరాముని విడిచియుండని నీత పరపురుషుని హస్తమునఁ జిక్కి బ్రతికియున్నదో లేదో యని శ్రీరామునకు సందేహము కలదు. ఈవిషయమునే శ్రీరాముండు నుగ్రీవునితో—

“జ్ఞాయతాం మమ వై దేవీ
యది జీవతి వా నవా !

సచ దేవో మహాప్రాజ్ఞ
యస్మి న్యసతి రావణః.

అధిగమ్యతు వై దేవీం
నిలయం రావణస్యచ,
ప్రాస్తకాలం విధాస్యామ
తస్మిన్ కాలే సహస్వయా.”

(కిష్కిం. ౪౦-౧౦, ౧౧.)

అని చెప్పియున్నాడు. ఒకవేళ నీత పరపురుషుని హస్తమునఁ బడి జీవించియుండని పక్షమునఁ గాని, రావణునితోఁ గలిసి యాతని నంగీకరించియున్న పురుషుడు కాని శ్రీరాముని రావణవధోద్యోగ మనవ పరము, శ్రీహవవామే యగును కాని ఖలిత ముండదు. ఈపరిస్థితులు తెలిసికొనుటకును, మఱియు నొకవేళ నీత జీవించి రామునే నమ్ముకొని ప్రాణములతో నుండియున్నదా శ్రీరాముని క్షేమవార్త, యాతని రావణవధోద్యమముఁ దెలిసికొని మఱింత జైవ్యోత్సాహములతో నుండఁగల దను కారణములచేతను నీతాశ్వేషణ మత్యంతావశ్యక మయినది. నీత నివసించుచోటు, రావణుని యుచికియుఁ దెలిసినచే కాని యీ విషయము లన్నియు లేట తెల్లము కావు. కనుకనే ఒక్క లంకలోనికే కాక అన్ని దిక్కులకును వానరులను నీతాశ్వేషణార్థము

పంపవలసి వచ్చినది. కావున, నీతాశ్వేషణ మనగతి కము కాదు కదా యత్యంతావశ్యకము కూడను.

ఇంక నుందరకాండ మనివార్యమైన ఘట్టమే కాదా? సహేతుకమా? అను ప్రశ్నములకుఁ దావు లేదు. ఏలయన, రామాయణ మొక కల్పితకావ్యము కాదు. యథార్థచరిత్రము; వాల్మీకి మహర్షి విరచితము. అగుటచేత, సందిగ్ధ విషయముల నొక్కపరి పరిశీలించుచో నన్నియు సత్యాశ్వేషణకులకు సహేతుకముగాఁ గన్పట్టకమానవు. నీతాశ్వేషణమునందు శ్రీరామునకుఁ గల ప్రధానోద్దేశము లన్నియు నీనుందరకాండమున సిద్ధించినవి. నీతావిషయముఁ దెలిసికొనుటచేతనే ముందుకార్యక్రమమునకు శ్రీరాముఁడు పూనుకొనుట యైనది; నీతామహాసాధ్వియు శ్రీరామునాగము ము నాప్యాయముగా నర్థించుచుఁ బ్రాణములు నిలిపియుంచుకొన్నది. అగుటచేఁ గథాగమనమున కంతయో యీఘట్టము తోడ్పడినది. నుందరకాండమే లేని నాఁడు నీతావిషయము నెఱుంగని శ్రీరాముఁడు కింక ర్తవ్యతా మూఁడునై యారాటకుండవలసి వచ్చును. అప్పుడు కథాగమనమునకే యాటంకము వచ్చును. కావున, నుందరకాండ మనివార్యమగు ఘట్టము, సహేతుకమును.

సత్యాశ్వేషణబుద్ధితోఁ దెలియఁజేసిన యీసమాధానములు శ్రీరాములింగారెడ్డిగారి సంజేహనివృత్తి కేమత్రము దోడ్పడినను నేను ధన్యుడను.

పాదబము

===== శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య =====

పాతాంతర సంకలనపూర్వకంగా 'పాండురంగ మాహాత్య'ని పరిశీలిస్తూ ఉండుటగా, అందలి ద్వితీయాశ్వాసంలో (ప. ౧౦౫) 'పాదబ' పదంతో కూడిన పద్యం కనబడింది. ముదితప్రశుల్లా నూ, లిఖితప్రశుల్లానూ కూడా అది యీ క్రిందివిధంగానే ఉంది:

“చేరియ! తీర్థమాత్మకం
 కేయదనున్ ముజుండు కేచనా
 ప్రేమనిమల్ మహిమిని
 కేసరులన్ బరమాన్మకంగా
పాదబ నోళ్ళు నేచి
 శాకమలన్ భరిపానకాదులన్
 కిషోరులన్ ప్రేమానిపద
 విమదలిప్పు కెలంగి కీయుమన్.”

ఇందులోని 'పాదబ' పదానికి 'ఆకురసముల తోడ నూకి' పదార్థములు అని లఘుత్వకాకారులు అర్థం ప్రకాశింపజేసారు. శబ్దరత్నాకరంలో కూడా వైఅర్థమే ఈయనబడి వుంది. కాని నాకు దృష్టి కలుగక ప్రియ మిత్రులు శ్రీ దీపాల విశ్వయ్యశాస్త్రిగారు ఈ పదాన్ని గూర్చి ప్రాసే 'ఆంధ్రవాచపత్రిక' (బహుభాష్య 'దశరథాసంహిత')లోని విమర్శను విశదపాడు. అలా చదివి సంతోషింపగా నా కొక కొత్త అర్థం స్ఫురించింది. దాన్ని ఆంధ్రలోకానికి తెలియపరచడమే ఈ వ్యాసం మొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

శ్రీ విశ్వయ్యశాస్త్రిగారు ముఖ్యంగా —
 “నానావిధ సాహిత్యముల
 నాను నృపాహార మెపుడు నవరసస్థాయనం
 గాని, మఱి కుద్రకోవ్వతః
 గాని, తమిన్ భుక్తియెపుడు గడు పశ్యమగున్.”
 (ఆముక్తమాల్యద, ౪-౮౨)

అనే పద్యాన్ని తీసుకుని శ్రీ వేదం చంకట రాయశాస్త్రిలుగారి వ్యాఖ్యాన లోపాన్ని విమర్శించారు. వై పద్యంలోని 'పాదబ' పదానికి నావిర్ల వారివలెనే వేదంనారున్నూ 'రుదులు' అనే అర్థం చెప్పినా కనిన్నీ, ఆ అర్థం కుదర దనిన్నీ, ఆ పదానికి 'ఓగిరములలో ఒకటి యగు పానీయవిశేష' అని అర్థ మనిన్నీ, అది ఉపాహార (టిఫిన్) అనిన్నీ, అందుచేత మాటలలోని 'నృపాహార' ముచోట 'ఉపాహార' మని వర్ణకోనాలనీ, అదే సాధనానమనినీ సారాంశం తేల్చారు. ఇంతే కాకుండా 'పాదబ' రుచి కాదంటూ మాపుతూ విను ప్రయోగాలు ఇచ్చారు. ఆ ప్రయోగాల్లో పాండురంగ మాహాత్యలోని లోని మీది (౨-౧౦౫) పద్యభాగం కూడా చేరి వుంది.

పరిశీలించి చూస్తే పాదబానికి 'రుచి' అనే అర్థం కుదరనట్లే, పానీయరూపమైన ఉపాహార మనే అర్థం కూడా కుదరదు.

శ్రీ శాస్త్రిగారి కచ్చిత ప్రయోగాల్నే గమనించండి:

(౧) “మునుల ముందటం గొకలంఘాపలాశి పాత్రంబులయంగు ... మిలమిలని రాజసంభ్రమమును ఓగిరందులు పాదబయి గోడ, వర్ణింపి ఖంఠముల తోడ, మింగులతోడ, మువ్వలతోడ, నూరుగాయలతోడ.....నావిప్పించి.”

(కాశీభండము, ౩-౧౦౫)

ఇదియే పాదబా లంటే రుచులు ఎలా కావో అలాగే ఉపహారాలూ కావు. మఱి? ఓగిరాలు కడు పుటాకి చల్లగా బాగదానికి ఉపకరించే వ్యంజనాలు. పాదబ సహనరములైన పెరుగు, మింగడ, మజ్జిగ, ఉరుగాయలు వ్యంజనాలేకదా!

పయి వర్ణ వ అన్న పూర్ణాదేవి న్యామనికీ, నిష్ఠు లకూ భోజనం పెట్టిన సంవత్సరంలోనిది కాని 'టిఫిన్' సమయంలోనిది కాదు.

(౨) " తేనియధానతోః బావకంబులతోడ
నిజ సావబ చక్రశ్రేణితోడ. "

(భీమసంపదు, ౧-౬౧.)

ఇదీ భోజనసంవత్సరంలోనిదే. ఇక్కడి సావబ, చక్రాలు చెందు చక్కలూ ద్రవ్యంజనాలే వ్యంజనాలే.

(౩) "సావబసావధీ చసావధీసావక ప్రదురంబుచు-"
(భీమ. ౨-౧౪౪)

పయిదీ భోజనసంవత్సరంలోనిదే. సావబ, చక్రాలు చెందూ ద్రవ్యంజనాలే కాని 'టిఫిన్' సమయానికి ఉపయోగించేవి కావు.

(౪) " శాకాశక చసావధీ సావబ ముచు—"
(కాశీసంపదు, ౪-౧౧౯)

ఇక్కడి సావబానికిన్నీ చసావకులతో పాటు ద్రవ్యంజనాలనే అర్థం చెప్పాలి.

పాండురంగమాహాత్మ్యంలోని 'సావబా' నికీ ఇదే అభిప్రాయం.

బలే సావబాన్ని ఒక ద్రవ్య వ్యంజనమని అనకో వడమేనా, లేక ఏదన్నా చేరునా ఆ ప్రశ్నించు కోవాలి.

లేకపోవడమేమో? ఉంది.

ఆసంగతిని ఆంధ్రవి గాల్గీకే రామాయణంలో వివరించాడు. చిత్రసింహుడి:

"తథాన్లు లకణోర్తయై
వివిధైః రాగసావైః "

(సుందరకాండ, ౧౧-౧౫)

రాగ, సావబాలు చెందూ ఉన్నా పలుపులతో కూడినవన్నీ, అవి రకరకా లున్నాయనీ ఆంధ్రవి అభిప్రాయం. రాగం అంటే రసం, లేక చారు. సావబ మంటే పలుకు. పలచగా ఉండేది రాగము; చిక్కగా వుండేది సావబము.

పలుకుకూ చారుకూ సాహచర్యం వున్నది. ఆ

సాహచర్యం మీది ప్రయోగా లన్నిటా (గసపదం వున్నచోట) కనబడుతున్నా వే వుంది.

ఇక పలుకుకు సావబ మనే చేరు ఎంతవరకు తగిలుతో గమనిద్దాం. త్రాసుదొరగారు సావబశబ్దా నికీ సరిగా ఆర్థం గాఢకపోయినా 'పట్రాసనిర్మిత భోజన'మంటూ రాశారు. శబ్దరత్నాకరంలోనూ, పాండురంగమాహాత్మ్యం లఘుశీకలోనూ ఆ అభిప్రాయ మే గ్రహింపబడినది.

పలుకు ఆరుగసాలతో కూడినది కాబట్టే 'సావబ' మైనది.

పలుకులో ఔల్లం వేస్తామి. ఉల్లా, వింర పందూ విధిగా ఉండాలి. తాలింపులో మిగులకాయ లూ, ఆనాలూ, యింరునా యిత్యాదులు పుతాయి. ఇంకా చక్కచాల రుచులు కాయగూరలు పుతాయి.

ఏతావతా పలుకు సప్రసంగంము కమైనది అనడానికి ఎవ్వరికీ అభ్యంతరం వుండకూడదు.

సంస్కృతినిఘంటుశబ్దంలో సావబం లేదు గాని 'సావరం' అనే పదం వున్నదనియు, అది ఒక రాగం; ఆరుస్వరాలతో కూడినది. శ్రీ జయనామ సం 'సంస్కృతాంశ్చ నిఘంటుశబ్దం'.

"సావరం—(In music) A Raga in which six of the seven primary notes are used,

జైమిని పురణిః బ్రాహ్మ
స్వరైః షడ్భిర్మ సావరం"
అని వివరించాడు.

ఇక ఆరు స్వరాలతో కూడిన రాగం సావర మైతే ఆరు గసాలతో కూడిన పలుకు సావబ మగుటకు అభ్యంతరం మేముంటే?

* * *

మరొక చిన్న విషయం—

శ్రీ సచ్చియ్యతాస్త్రిగారు 'నానావిధసావబ ముచు' అనే ఆరు క్రమాల్నివాపవ్యాసికి గల నాఖ్యా నాలకు విమర్శిస్తూ—

"నావిశ్వవారు రాజులకు పాప మొంటిపూట తిండికే అనన్య యిచ్చినారు; ఆ తిండి ప్రాధపురింకి

వలె అపరాధముననే తినవలె నన్నారు. శాస్త్రీగారో-
అపరాధమునగాని, ఆమపకృతకోశుద్ధి చెందిగాని అని
కొంచె మనుగ్రహించారు.....శుద్ధకోష్ఠత
అనగా పరగడుపు అని భావము. పాడబాదులు ప్రాద్దు
ననే పరగడుపునను, మధ్యాహ్న భోజనానంతరమును
తీసికొనుట మంచిది.....”

అని నాశారు.

తినడానికి సమృద్ధిగా వున్న రాజులకు ఏక
భుక్తం చెప్పడంవల్ల శాస్త్రీలుగారికి కోపం వచ్చింది.
ఒక్క రాజులకే కాదు. తక్కినవాళ్లకు కూడా ఏక
భుక్తమే మన గ్రంథాల్లో కనబడుతుంది. నవకాయ
పిండివంటలతో ముద్రాపాతంగా రెండురూములు
దాటిన తరువాత ఆకలిగొన్న కడుపుతో భోజనం చేసే
వారికి రాత్రి భోజనాపేక్ష వుంటుందని నే ననుకొను.
అంతగా తీవ్ర కలవాళ్లు రాత్రిల్ల పాలో, పళ్లీ తీసు
కునేవారు. మళ్లీ మరలాడానికి పోయి రాజపుటోగి
కుని యింట్లో బసచేసిన పరదేశిబ్రాహ్మణునికి ఆ
పుటోగిగుడు భుజాన మిచ్చే గౌరవించినట్లు ఆముక్త
మాల్యదలోనే వుంది.

మన చరిత్రలోని ప్రజగుడు కుర్రపకాలయనం
లన యింటికి వచ్చిన బొమ్మనిగ్గునికి పూజచేసి, ఆహారం
పెట్టేసరికి ఎంతవేళ అనుకో గమనించండి.

మన తెలుగుప్రబంధాలన్నింటిలోనూ యిలాగే
కనబడుతుంది.

ఆకాలపు వివాహాల విచారణ తెలిసికోవడానికి
ముఖ్యాధారమైన శ్రీరాధారామంబో కథానాయకుడైన
మంచనశర్మ, అరిచి మిశ్రుడు టిట్టిశెట్టి రెండు
రూములు తిరిగే లక్ష్యంవల్ల యింట్లో (పూటకూ

టిట్టు) తలా ఒక రూపాయి యిచ్చి శిష్టకృతిగా
భోంచేసినట్లున్నూ, రాత్రి మరేమీ తీసుకోనట్లున్నూ
శ్రీనాగుడు పర్చించాడు. భోజనాత్పూర్వంగాని,
తర్వాతగాని వాళ్లమీ అల్పాహారం తీసుకోలేదు.

రెండు జాములు తిరిగేదాకా తిండి లేకుండా
వారు ఉండగలరా అని ప్రశ్న రావచ్చు.

తెల్లవారేసరికి కడుపులో కాఫీ సహకపోతే
కాళ్ళూ, చేతులూ నుడ్డపేలికల్లాగ లాటలుట లాడి
పోతూ, అడుగుతీసి అడుగు పెట్టలేని యాకాలపు
మనవంటివాళ్లు మధ్యాహ్నం తిరిగేదాకా తిండిలేక
వుండాలేరు; తర్వాత పెడితే తినాలేరు.

ఆకాలపువాళ్ల సంగతే వేరు. వాళ్లు తిండి
కోసం బ్రతికేవారు. తిని శీర్షం చేసుకునేవారు. మన
మో, బతకడానికి యిత తింటున్నాము.

రాజులకు ఒంటిపూట భోజనం చెప్పకూడదనే
అభిప్రాయంతో శ్రీ శాస్త్రీగారు ‘సృపాహారాన్ని
(ఉపాహారం)గా మార్చారు. కాని ఆముక్తమాల్యద
లోని ఆ సందర్భాన్నిబట్టి చూస్తే (ఆది రాజులకు
హిరపు బోధించే ఘట్టం కాన) పావాన్ని చూపుడం
పొసగదని తెలియకపోదు.

సారాంశ మేమిటంటే—

సాడబం అంటే భోజనసమయంలో వడ్డింప
బడే ద్రవరూపవ్యంజన మనీ, అదే పులుసనీ, అది
ఎంతమాత్రమూ ఉపాహారము (ఆల్పాహారము) కాద
నిన్నీ, ఆకాలపువారు రెండుజాములు తిరిగే (అప
రాధానింటే రెండు మాడుగుంటలని నియమం లేదు)
భోజనం చేసేవారనీ, సాధారణంగా వారిది ఒంటిపూట
భోజనమే అని గ్రహించవలసి వున్నది.

చూద్దాములే! ఇలాటివాళ్లకే పెద్దవుతున్న కొద్దీ విరగబాటూ, పెడసరమూ బాట్లే! అని మేనమామ ధాటిగా అనడమూ ఆమె కప్పుడేమీ అర్థమయ్యేవి కావు. పాపం! ఆమె తానేమో చాలా తప్పుపని చేసినట్లు హుడిలిపోయి తల్లి బిల్లో కూర్చొని ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. 'కాదమ్మా, నీమంచికోసమే మామయ్య అలాగు పెంకితనం నేర్పుకోగూడ దన్నాడు' అన్న తల్లి నరసమ్మకదార్పుకూడా ఆమెను సంతోషపరచలేకపోయింది. పోనీ, యీమారు పరీక్షలో మామయ్య కూతురు మహాలక్ష్మికంటే పాడుగా రాస్తే? అసలు చదువే మానేస్తే? ఏమో, పంతులమ్మ ఏమనుకుంటుందో?—యివే ఆమె ఆలోచనలు.

ఆ పదమూడేళ్ల వచ్చీరాని జ్ఞానంలో ఆమెకు తన పెళ్లి విషయంలో తల్లి పడుతున్న ఆందోళనకి అట్టే కారణం కనిపించేది కాదు. అయినా మామయ్యకి మాత్రం తెలివా? అతనికి పదేపదే చెప్పడం మొదలు? ఇంతకూ తనకంటే చిన్నయితే మాత్రం మామయ్య కూతురు మహాలక్ష్మికే ఎందుకు ముందు పెళ్లి కాకూడదు? మరి అమ్మ కెందు కీగాధరా? పెళ్లిలో ఉండే సుంచినెబ్బరలు సంపూర్ణంగా తెలియకపోయినా ఆమెకీ ఏవో కొన్ని ఉద్దేశాలుండేవి. ఎవరో నలభైఆయిదేళ్ల వెంకన్న పంతులుగారిని పెళ్లి చూపులికి తీసుకొచ్చి ఎదుటికి రమ్మన్న మామయ్య మీదా, వెళ్లమని వెనకనుంచి నెట్టిన అత్తమీదా ఎందు కంత కోపం వచ్చిందో తనకే తెలిదు. ఇన్నాళ్లుగా మామయ్య లక్ష్మిపెళ్లికోసం తంటాలుపడుతున్నాడుకదా—తన కంత నచ్చినే లక్ష్మినే ఎందుకాయన కిచ్చి పెళ్లి చెయ్యకూడదూ? తల్లి నరసమ్మ గట్టిగా, ఆ వెంకన్న పంతులికి వినబడేలా 'ఒకే అన్నయ్యా! తాపీగా ఆలోచించి రాస్తామని చెప్ప' మన్నప్పడు ఆమెమీద కలిగిన గౌరవభావమూ, మామయ్యకు తల్లిమీద వచ్చిన అగ్రహమూ, తల్లి నిరావారత్రతమూ ఆమెహృదయఫలకంమీద నిశ్చలమైన శిలాక్షరా లై నాయి.

మరొక ఏడాదిలో తల్లి చచ్చిపోవడంతో పులిమెలో ఉండే ఆనందమూ, అలోచనాశక్తికూడా ప్రియనే అనవచ్చు.

తల్లి నరసమ్మగారి బ్రతికిఉంటే యీ నలభై ఐదేళ్ల సదాశివరావుగారికి తనను ఇచ్చి మేనమామ పెళ్లి చెయ్యగలిగేవాడేనా? తనకు అంత త్వరగా పెళ్లి చెయ్యడం తనమీది అభిమానంచేత మాత్రం కాదని ఆమెకు నిశ్చయంగా తెలుసు. కాని పెళ్లి కాకుండా తాను ప్రక్కను ఉండగా మామయ్య కూతురు లక్ష్మికీ సరియైన సంబంధం వచ్చే అవకాశాలు లేకపోవడమే మామయ్య అకారణాదృతికి కారణమని ఆమెకు చూచాయగా తెలియకపోలేదు. నిరోధించినా లాభం లేదన్న నిరుత్సాహమూ, తా నుండడంవల్లనే ఎంతో శ్రమపడుతున్నా ననే అత్తనండి సాగ్యమైనంత త్వరలో విముక్తి పొందవచ్చు ననే ఆకాలేశకమూ ఆమెలో వివాహభయాన్ని కాస్త తగ్గించేయి.

మేనమామతో వివాదం ఏదైనావచ్చినప్పుడు తల్లి "మాకేం ధర్మంగా పెట్టక్కర్లేదు. అంత తిండికూడా గతి కడుక్కుపోలేదు." అన్న మాటలూ, తనతోకూడా ప్రశ్నేకంగా తమ ఆస్తి ఏదోకొంత ఉన్నట్లూ, దాని మీద వచ్చే వడ్డీమాత్రమే తామ అనుభవిస్తూ ఉండటం వల్ల తన వినాహానికి డబ్బులో పెన్నుదూ రాదనడం ఆమెకు మరుపురా లేదు. కాని మేనమామతో అవూ పెత్తడ మెలాగు? ఇంతకూ డబ్బు ఉండి తన కేం ప్రయోజనం లేదు కదా? ఈ సదాశివరావుగారి చేతులో పోస్తే మాత్రం తనకు వచ్చే ఫలిత మేమిటి? ఆయనకు తను భార్యకూడా కావలసినది— ఆయన ఎలాగూ ధనికుడే! పాపం, మామయ్య పిల్లలవాడు! ఇంతకూ అవిషయంలో తాను చేయగలిగింది గాని, మాట్లాడగలిగింది గాని ఏముంది ?

* * *

తన భర్త జీవించి ఉన్నప్పుడు సెలవులికమాత్రం అప్పడప్పుడు వచ్చేవాడు ప్రకాశం. కాని అన్నాళ్లు తాతగారింట్లో ఉండి చదువుకుంటూవచ్చిన ప్రకాశం మీది ప్రేమచేత అతనికి కావలసిన సర్వమూ అత్తగారే చూసుకునేది. అతనుగూడా తప్పనిసరి అయినప్పుడు ఏదో గాలిలో కోరుకుంటున్నట్టు "మంచినీళ్లు కావాలి—నాయనమ్మ లేదు కాబోలు. నేను వేగిరం భోంచేసి వెళ్లాలి" అన్న మాటలూ, వెళ్లితప్పుడు "వెళ్లొస్తాను పిన్నీ!" అన్న మాటా తప్పిస్తే తనతో మరేమీ

మాట్లాడక పోవడం ఆమెకు మొదట్లో చాలా ఆశ్చర్యంగానే ఉండేది.

అసలు తను వాణ్ణి నేనే సరిగా తినేటట్టుండే వాడు కాదు ప్రకాశం. ఇంట్లో ఉన్నంత నేపూ అత నేమీ మాట్లాడకుండా కూర్చోడం, ఉబుసుపోక ఏమే నా మాట్లాడితే ఎందుకీ బాధ అన్నట్టు ఏవో సమా ధానా లిచ్చి చెల్లిపోడం ఆమె కేమీ అర్థమయ్యేవి కావు మొదట్లో. అయితే తాను వినలే దనుకొని ఇరుగు పొరుగువారితో అత్తగారు “ఆ! మనవడినంగా? మరొక్క నెల్లా లిక్క దుంటే మా బాగున్నట్టే. ఇంతకీ నేను కాలం మర్చి నదాన్ని. సవితరల్లి సవిత రల్లే కదా?” అన్న మాటలవల్ల అతని ప్రవర్తన కొంత వరకూ ఆమెకు అర్థమయింది. కాని వాళ్లనకుం టున్నట్టు అతన్ని చూస్తే అసహ్యమూ, అగ్రహమూ మొదలైన వేరీ తనకు కలగకపోవడమే కాకుండా ఏవో చెప్పలేని అభిమానమూ, ఆత్మీయు డనే నమ్మకమూ మాత్రమే ఆమెలో కుదిరేయి. తను అతన్ని ఎంతమాత్రమూ ద్వేషించలే దన్న సంగతి అతనికి తెలియజేయా లని ఆమెకు చాలా ఆసక్తి ఉండేది. కాని సందర్భాసందర్భాలు లేకుండా కూడా సవితరల్లి ప్రేమను గూర్చి, తల్లి లేని పిల్లల అవస్థలను గురించి అత్తగారు మనవడితో చేసే ప్రసంగాలు అతనిలో ఎట్టి మార్పునూ కలుగనిచ్చేవి కావు.

* * *

సుందరికి తన పెళ్లివాడు ఎంత ఆనందం కలి గిందో సదాశివరావు గారు పోయిన నాడు కూడా అంతే డుఖం కలిగింది. ఎవరో బంధువులు చచ్చి పోయినప్పటికంటే అధికంగా ఆమెను విషాదచ్ఛాయ లు ఏదీ ఆక్రమించుకోలేదు. ఇంతకూ ఆయన పరి చయమే ఆమెకు తక్కువగా ఉండేది. ఎన్నో వ్యాప కాలన్న మనిషుడవడంచేత రోజులో ఎక్కువభాగం ఇంటివద్ద ఉండేవాడు కాదు. ఉన్న కాస్తనేపూ ఏవో వేళ్లుమడిచి రెక్కలుపెట్టుకుంటూనో, నిద్రపో తూనో కాలం గడిచేవాడు. ఎక్కువ మాటలాడడమే ఆయనస్వభావం కానట్టుగా తోచిందామెకు. అందు వల్లనే సుందరి ప్రకాశంతోనైనా ఏదో మాట్లాడడానికి ఆత్రత చూపేది.

21

అయితే భర్తవల్ల ఆమెకు ఎట్టి సౌఖ్యమూ దొరకలే దనడానికి వీల్లేదు. సాధింపులకి లోటు లేకుండా అత్తగారున్నా, మామయ్యగారింటిలోనే తానుంటే తిండికి బట్టకూకూడా పడవలసిన కష్టమేమీ ఇక్కడ లేదు. అంతే కాకుండా తన వుపయోగం కోసం నెంట్లూ, వాసననూనెలూ, శువ్వులూ అప్పు డప్పుడు తెస్తూ తన సరదాలను స్వావకాశంలో కొంత వరకూ గుర్తించిన ఆయనప్రకర్తన ఆమెలో ఆయనపట్ల ఒకవిధమైన గౌరవభావాన్ని కలిగించడంమాత్రం వాస్తవం.

నెత్తీ నోరూ బాదుకొని ఏడవకపోడం సరి కదా లాంఛనంగాకూడా సరిగా ఆమె ఏడవకపోడం చాలారకాల విమర్శనలకు ఆధారభూత మయింది. అయితే ఆవిమర్శనాంకూరాలు స్వయంభూతములైతే ఆమె విచారించేదేమోగాని, అత్తగారి అసమానమైన కృషి వాటికి మూలకారణ మని గ్రహించడంచేత ఆమె అణుమాత్రమేనా జంకినట్టు కనిపించలేదు. కాని తాను నిత్యమూ ఏడవకపోడి మనేది చనిపోయిన తన కొడుకు సదాశివరావు కేవల తీరని అవమాన మని అత్తగారవకోడం ఆమెకు చాలా వింతగానే ఉండేది. “ఒకవేళ తా నిష్క డహారజను లాక్రందిస్తేమాత్రం గతించిన తన భర్త కేమేనా లాభ మంటుందా? పోనీ ఆయనకు కాకపోయినా అంతగా ఆరాటపడుతున్న తన అత్తగారి కేమైనా లాభిస్తుందా?” అని చాలా నిశితంగా ఆలోచించడంమాత్రమే ఆమె చేయగలిగింది.

సుబ్బమృగానికి కొడుకుచావుకు యీ కొత్తగా వచ్చిన కోడలు యిల్లులోకిన వేళలోని దోషమే కారణ మని ఉన్న నమ్మకాన్ని ఆమె యిరుగుపొరుగు వారితో నెల్లడించకుండా ఉండలేకపోయేది. కాని తనకు వచ్చిన యీ అగ్రహాన్ని గ్రహించికూడా కోడలు తనతో వివాదపడకపోడము ఆమెకు మరీ దుర్భరమైపోయింది. ఆమెకాగ్రామంలోని ఒకటిరెండు బ్రాహ్మణకుటుంబాలతో పరిచయం అతిత్వరలో అవడానికి కోడలిమీది ఆగ్రహం చాలా సాయపడిం దనవచ్చు. మొదటివారంలోనే పూర్వపు తమకుటుంబ పరిస్థితులూ, భర్తపాండిత్యప్రతిభా, తన తండ్రిధర్మబుద్ధి, తల్లి ఆచారాధిక్యమూ మొదలైన విషయా లన్నీ సమ

గంగా విడిచిరించడం ఒక దృఢమైన పరిచయ బంధాన్ని సృష్టించింది. రెండవ వారంలో ఆ యింటి వారు పరస్పరవైమమ్యాలను తనతో ప్రత్యేకంగా చెప్పకోవలసినంత సన్నిహితురాలవడం సంభవించింది. దాంతో తన చిన్ననాడు అత్తగారు పెట్టే అతిలోకమైన ఖాయిదా, భర్త తనమీద వ్యర్థంగా పడిన అనుమానాలు, తత్ఫలితంగా తాను పడిన కష్టాలూ, తన మహత్తరసహనశక్తి మొదలయిన విషయాలతో ఆరంభించిన తన మొదటికోడలి సుగుణవర్ణనక్రమంలో జన్మత్యరికూపణి ఉదాహరించిన రెండవకోడలు సుందరిగోని లోపాలే ఆపయిని వారి నిరంతర ప్రాసంగిక విషయాలగా పరిణమించేయి.

* * *

సుందరికి అక్కడి స్త్రీలతో పరిచయం కలుగజేసుకోవడం అంత అవుసరంగా కనిపించలేదు. అంతే కాదు, యావదసహ్యంకూడా కలిగిందనే అనాలి. అందుకు కారణం అత్తగారికి వారికి గల అతిపరిచయమే కాకుండా వారి సంభాషణవైఖరికూడా. తాను ఆతిథ్యమాత్రంగా ఉన్న సంగతి గమనించినా ఏవో ఏడాదులున్నట్టు "అట్టే విచారించకమ్మా. ఇంతకీ వచ్చినా గ్రంథం అంతే చదివిపోవాలని కోరేవా? ఆయినా ఆరునెలలపాటుగా మన మేం చేస్తాం? పాపం, హాయిగా ఉన్న ఒక్కొక్కడుచేతిమీదా పోయే అదృష్టం లేదు." అని కష్టం యావత్తూ సుబ్బమృతే వచ్చి నట్టూ, అందుకు కారణం ప్రత్యేకంగా కారణమేనా పడోతుందానా తానే అన్నట్టూ, అన్న మాటలు ఆమెకు ఉత్తరమియ్యవలసినంత యోగ్యములుగా తోచేవి కావు. వారితో తనలోని గోపాలు సంపూర్ణంగా ఆధమయికూడా అభిమానం కొద్దీ సర్దుకున్నట్టు "పాపం, చాకోడలు మొహం చూస్తేనే నాకడుపు తరుక్కుపోతుంది. వాడు పోయినదగ్గరించి యిదే వరస. మాడేళ్లయినా ఒక్కమాటాడుదు; వీధి గుమ్మంలోకేనా రాదు; ఇంత తిని శుభ్రమైన బట్ట కట్టుకోదు. నేను మొట్టపెరితే యిప్పుడింకా కొంత నయం. ఎప్పుడూ ఏవురాణమో-అవేవో అడేల్ల నాకు తెలివు-అవి చదువుకూ కూర్చుంటుంది. ఏవో జడపోయినా పుట్టెడు దుఃఖంలో ఉన్నా చా న్నెందుకు

శ్రమపెట్టాలని నేనే రెండుపూట్లా వార్చేస్తాను." అని అనడంకంటే తన్ను బాహులుగా తిడితే ఎంతో బాగుండుననిపించిందిసుందరికి. సరే, వారి అనందానికి నేనెందుకు భంగం కలిగించాలి? వా రలా అనుకున్నంతమాత్రాన నాకు వచ్చే నష్టమేమీ లేదుకదా అని తన్ను తానే సమాధానపరుచుకుంది సుందరి.

ఆమె ఏవో తప్పనిసరి అయిన గృహకృత్యాలు నిర్వహించేకొద్దికాలం మినహా, ఎల్లప్పుడూ సదాశివ రావుగారి సంపాదనలో మిగిలిన రెండు వీరువాల పుస్తకాలూ చదివినవే మల్లీమల్లీ చదవటంతోనే కాలక్షేపం చేసేది. చిన్ననాటి చదువు అట్టే లేకపోయినా సడలని పట్టుదలతో చదివి చదివి మొదట్లో దురవగాహములుగా ఉండిన గ్రంథాలను నైతం క్రమేణ అర్థంచేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చేసి చాలావరకు సాఫల్యము పొందిందనే అనవచ్చు. మొదట్లో ఆమెకు విషాదాంత గ్రంథాలను చదవడమంటే ఒక విధమయిన భయం వేసేది. అందుచేత ప్రతిపుస్తకమూ తుదిమొదలు చదివి సుఖాంతమయినేనే గాని చదివేది కాదు. చదివినవే చర్చిత చర్చణంగా చదవడం చికాకు వేసి, ఆమె అదివరకు చదవని విషాదాంతములైన గ్రంథాలను కూడా చదవడం మొదలుపెట్టింది. మొదటి మారు 'బాగురుగారి ప్రాయశ్చిత్తము' చదివినప్పుడు సగంచదివేసరికే ఆమెకు స్వీళ్లతో పుస్తకంత కిసిపోయింది. ఒక మహత్తరమైన గ్రంథంలో అంత ప్రతిభ ఉన్నట్టు ఆమె గ్రహించడానికి అదే మొదలు. కథలో ఇక పైన ఏమవుతుందో అన్న విషయాన్ని పూర్వంవలె ఆలోచించడానికి ఆమెలో ఉత్సాహమే లే దిప్పుడు. తనకూ, ఆమె పాత్రలకూ ఏవో ఒక సన్నిహిత మయిన సంబంధం ఉన్నట్లుగా ఆమె భావించ గలదిప్పుడు. తానకూడా పుస్తకంలోని వ్యక్తులతో సమంగా సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తున్నట్టే—కాదు, తననూ వారిని వేరుచేసే పదార్థం ఏమీ లేదనే ఆమె అనుకోగలిగేది. సగంలో చదవడం నిలిపి మల్లీ మొదటినుండీ చదవడం ఆరంభించింది. ఇదివఱకు తాను ఏపుస్తకం కూడా మొదలుపెట్టిన ఒకటి రెండు రోజులకంటే ఎక్కువచదువలేదు. కాని యీపుస్తకంచదవడం సరిగా నెట్లా క్లయిం దన్న సంగతి ఆమెకే ఒకవిధమయిన

అనందాన్నీ, ఆళ్ళర్యాన్నీ కూడా కలిగించింది. ఒక పేరా చదివి అందులో ఉన్న విషయాన్ని గురించి ఆలోచన మొదలెడితే ఆపూటంతా తనకు తెలియకుండానే గడిచిపోవడం పునర్విమర్శనా దృష్టిలో ఆమెకొక నూతనోత్సాహాన్ని ప్రసాదించింది. ఇదివరకువలె యీ వున్న కొంచెము పుస్తకాలూ చదివేసేక ఏమిటి చెయ్యడం— ఎలాగు ఊసుపోతుంది అన్న ఆలోచనే ఆమెలో రే దిప్పడు. తాను చదివిన పుస్తకాల్లోని ప్రతివ్యక్తి, తన ఎదుట నిలిచి మాటాడు తున్నట్టే, తన కష్టసుఖాలు వారుకూడా పంచుకుంటున్నట్టే ఆమె ఊహాపథంలో నిత్యమూ ద్యోతమానమయ్యేది.

* * *

ప్రకాశానికి ఆపూర్ణో పనిఅయ్యేసరికి అతని (సదతి) తమ్ముడు రాముకు నాలుగో ఏడు వచ్చింది. రామువిషయంలోమాత్రం సుబ్బమ్మగారికి సుందరి మీద వున్న దుర్భావము లేకపోవడమేకాక ప్రకాశం మీద ఉన్నకంటే ఎక్కువ అభిమానం ఉండడానికి కారణం లేకపోలేదు. ప్రకాశం పుట్టిన ఆరేళ్లకే తనకు వైద్యము ప్రాప్తించడంలోని అతని జన్మ నక్షత్రదోషము తన మొదటికోడలు జానకియొక్క మనఃపూర్వకయత్న ఫలితమేననీ, అందువల్ల ప్రకాశాన్ని తాను ఆదృతితో చూడడంచాలా దోషమనీన్నీ ఆమెకు దృఢమైన విశ్వాసం ఉండేది. కాని జానకి చావుతో ఆమెమీదా, ప్రకాశంమీదా ఆమెకు గల వైషమ్యం యావత్తూ అంతరించపోయిందికాని తల్లి లేని పిల్లడవడంవల్ల, చెడుపుకుకూడా సదుపాయంగా ఉంటుందని తాతగారు తమ యింట్లోనే ప్రకాశాన్ని ఎక్కువ వుంచుకోవడంచేత సుబ్బమ్మగారికి ప్రకాశం యెడల తన నవీనాసమానాదృతిని చూపించడానికి అట్టే అవకాశం కలిగేది కాదు. అయితే ఆ కారణం చేత తాను ఎంతగా పరితపిస్తున్నదో ఇరుగుపొరుగు వారితో విశదీకరించడంలో ఆమె కొంతవరకు తన్ను తాను ఓదార్చుకోగలిగేది. కాని రాము అంటే మొదట్లోనే ఆమెకున్న అభిమానం అనుపమానం. దానితోడు కోడలు వట్టి నిర్లక్ష్యంమనిషిని తనకు మొదటినుండి వున్న నమ్మకంతో తానైనా సరేగా చూడకపోతే

తన కొడుకుకొడుకు ఎందుకూ కొఱగానివాడైపోతాడేమో అన్న భయంతో సర్వదా తన శక్తికి అతిగా కూడా శ్రమపడేది. రామునిగురించి, అందులో తల్లిదగ్గర పాలు తాగడంకొంచెం ఎడబెట్టినదగ్గరనుంచీ ఆమె తన సర్వస్వమూ వాడేననీ, వాడు పెద్దయేక యే కలెక్కరన్నా అవుతాడనీ ఆమె నిస్సందేహంగా నమ్ముగలిగేది. ఆమెనమ్మకంలోని నిశితత్వం ఎంతవరకూ వెల్లిందంటే ఒకమారు బాతాఖానీలో “ఏమండీ, గియినకాకి ఎంత కట్నమిస్తే మాపార్వతిని చేసుకుంటా”రని పొరుగింటి బుచ్చమ్మగారెడిగే “అబ్బో, వాడెక్కడా! ముందు కలెక్కరీ ప్యాసకాండే పెళ్ళి చేసుకోడు. అప్పుడేనా వాకికి ఏ జమిందాగుగారి కూరలోగాని నచ్చుకుందా?” అని ఆమె అన్నమాటలు విన్నవారికి హాస్యానికి అంటున్నట్టు తోచినా ఆమెమాత్రం హృదయపూర్వకంగా అన్నవే!

సుందరికి తన కొడుకుమీద తనకంటే ఎక్కువ అభిమానం ఉన్నట్టు అత్తగారు ప్రపరిచడం మొదట్లో కొంత కంటకంగానే ఉండేది. తా సంత ప్రపంచజ్ఞానం లేని చిన్నపిల్ల కాడే - మాటిమాటికి “నూనె రాసేవా? ఒడ్లు తుడిచేవా? పాలిచ్చేవా” అనో, “ఎంతాకాలం పెద్దవార్లవే ఉండిపోకున్నాం, కొంచెంసేపు మంచంమీ దొడ్డు; ఉ య్యాల్లో పడుకోలెకితే నేనైనా ఊచుతాను” అనో ఏమీ తెలీనివార్లకి చెప్పినట్టు చెప్పడమే కాకుండా ఇరుగు పొరుగువారితో “హాపం, మాకోంటి కేమీ తెలీదు. పిల్లడేసిస్తే నేనెప్పేదాకా పాలివ్వాలనికూడా తెలీదు. అయినా యీకాలంవాళ్లంతా యితే గాబోలు!” అని ఆమె పడేపడే అనడం సుందరికి చాలా సిగ్గుగా ఉండేది. అయినా అత్తగారి మాటకు తానేమాత్రం మారాడినా ప్రశాంతమయంగా వున్న గృహానీను ఎంత భయానకసంగ్రామరంగంగా మారుకుండా ఆమెకు పూర్తిగా అవగతమవడంవల్ల ప్రత్యుత్తరం ఇయ్యకుండా, స్వతిరేకంగా ప్రవర్తించకుండానే రామాన్ని చూడేట్లు పెంచింది. రాముకి కొంచెం మాటలు వస్తున్న సమయంలోనే భర్త గతించడంతో ఆమెకు తననీ, కొడుకునీ సన్నిహితుల్ని చేసే బంధం ఏదో సహరిపోయినట్టునిపించింది. అంతేకాదు.

సదాశివరావుగారు తన మంచికెట్లా అస్త్రీ అప్పు మొదలయినవి తనతో తీసుకొనిపోకుండా ఎలా అయితే ఒదిలేసేదో అలాగే రామునికూడా ఒదిలేసేడని ఆమె నమ్మకం. అప్పటినుండి అత్తగారు రామునిసరించి తీసుకొనే శ్రద్ధ సుందరికి కొంతవరకు మదావహంగానే పరిణమించింది. వాడుకూడా పెద్దపుత్రున్న కొద్దీ నాయనమ్మకద్దనే ఎక్కువ చనువుగా ఉండేవాడు. తనకు ఏది కావలసివచ్చినా నాయనమ్మనే అడిగే వాడు. ఇవ్వనప్పుడు సామాన్యంగా చిన్నపిల్లలు చేసే పెంకితనం అంతా క్రమం తప్పకుండా చేసేవాడు. కొంచెంవినిపించాలనే “అలాపుద్దకం పట్టుకుక్కురోచీ పోతే వాణ్ణోమారు తియ్యకూడదూ? ముసలిముంపని ఎంతని చస్తాను” అన్న మాటలు వినిపించేవే కాపు సుందరికి. కాని మనవడు తన్నులా చికాకుపరచడమే ఆవిడఅభీమతం. రెండురోజులు కొంచెం జ్వరం తగిలే “అయ్యో! రోజుల్లా బులిలా ఆడుకొనేవాడమ్మా! ‘నానమ్మా, ముట్టుకొనేవా పంచదా రిస్తావా’ అనేవాడమ్మా!” అని బహుభా వాపోయేది.

సుందరి ఏవో నిర్దేశితకృత్యాలలాగే రాముకి తలదువ్వడం, మాసిన పట్టులు మార్చి కొత్త బట్టలు తోడగడం మొదలయిన పనులు చేసేది. రాముకూడా ఏమీ మాటాడకుండా తల్లిదగ్గ రున్నంతసేపూ చాలా గంభీరంగానే ఉండేవాడు. ఆయితే ఆగాంధీర్యం ఒక్క తల్లిదగ్గ రున్నప్పుడే. మిగతావారందరివద్దా అందులోనూ నాయనమ్మకద్ద చాలా చలాకీగానే ఉండేవాడు. కాని ఆగాంధీర్యపాదావృతమయిన తల్లి ముఖం చూసేసరికల్లా ఏవో ఒక చెప్పలేని భయగౌరవ సమ్మిళితభావం కలిగేది ఆ నాలుకల్లా అమాయక హృదయంలో. అందుకల్లానే ఆమె పిలిచేసరికి తల దువ్వించుకుందికీ వచ్చేవాడు. అంతేకాదు. నాయనమ్మకద్ద మారాం చేస్తూన్నప్పుడు “ఏమిటి రామం! ఆపెంకితనం? ఇలా నాదగ్గరకు రా!” అని పక్కగదిలోనుండి ఆజ్ఞానాచారమైన స్వరం వినిపించడంతో అంత పెంకితనం చేస్తున్నవాడూ మంత్రముగ్ధుడూ ఉరుకొని దగ్గరకు మెల్లిగా వెళ్లి “ఏమీ లేదమ్మా. నాకేమీ అక్కరలేదు” అని, చిరునవ్వు నవ్వే తల్లి ముఖం చూసి తన కాంక్షాప్రాప్తి ఆయనపై

టికంటే అధికమైన ఆనందంతో అడుకుందికీ వెళ్లిపోయేవాడు. కాని యీవిషయంలోమాత్రం గుబ్బమ్మ గారికి మనవడిమీద అమితమైన కోపం వచ్చినా మల్లి ఒక్కగంటలో “నాయనమ్మా, చెల్లంముక్కియ్యవూ” అంటూ దగ్గరకు వచ్చిన మనమణి మాస్త్రీఆకోపమంతా అదృశ్యమైపోయేది. కాని తప్పనిసరిగా “చూడమ్మా! నీకొడు కిక్కడ ఇల్లుతీసి పందిలివేసేస్తున్నా”డని కోడలుతో ఫిర్యాదు చేయవలసిరావడం చాలా చిన్న తనంగానే తోచేది.

సుందరి తన రాముమీద సహజంగా ఉండవలసినంత ప్రేమ మాపించలేని మాట వాస్తవమే. అసలు ఆమె సదాశివరావుగారిని మనస్ఫూర్తిగా ప్రేమించలేకపోవడమే రాముని చాలా సామాన్యంగా చూడడానికి కారణమేమో? సదాశివరావుగారివలన ఆమెకు కలిగిన ఆనందం చెబుతగిలితే కలిగే నొప్పిలాగే ఆయాచితంగానూ, అతిసాధారణంగానూ కాకుండా అనవసరంగా అసమయంలో వచ్చిన ఆనందంవలె ఉండేది. తన తిండికి గుడ్డకూ ఏవిధమైన లోపం రానీకుండా, మిగతావిషయాల్లోకూడా అట్టే నీరసంగా చూడని సదాశివరావుగారి బౌద్ధార్యానికి ప్రతిఫలంగా తాను చేయగలిగినదల్లా అతని ఆనందాన్ని తాను నిరోధించకపోవడమే అని ఆమె మనసా విశ్వసించగలిగేది. అంతేకాని ఆమె అవివాహితగా ఉన్నప్పుడు తన తల్లికంటెకూడా సన్నిహితుడూ, తన హృదయగ్రంథం లోని ప్రతిపత్రమావినడానికి యోగ్యుడూ ఐన మిత్రుడు దొరుకుతాడని ఆమె కన్న వెట్టికలులోని ఆమె భర్తకూ సదాశివరావుగారికీ ఏ అంశములోనూ సాదృశ్యము లేదు. ఆమెకు తనకు కాబోయే భర్త అంటే తనకంటే ఏ అయిదాశల్లో వయసులో పెద్దపున్న యువకుడే మానసికంగా గోచరించేవాడుగాని బ్రతివుంటే తన తండ్రితో సమానమైన యీడు గల సదాశివరావుగారివంటి మనిషి ప్రక్కను తాను పెండ్లిపీటల మీద కూర్చోవలసివస్తుం దని అంత నైరాశ్యంలోనూ ఆమె ఉపించలేకపోయేది. అందుకల్లానే మొదట్లో ఆమెకు సదాశివరావుగారు తన ద్వారా నెరవేర్చుకున్న కృపికి ఫలితంగామాత్రమే రాముతోచడమూ,

అతనిని 'నానాడు' అన్న దృష్టితో చూడలేకపోడమూ సంభవించేయి.

* * *

తన పెళ్లిలో ప్రకాశాన్ని చూచిన దగ్గరనుండి కూడా సుందరికి అతనంటే ఒక అసామాన్యమైన అనురాగం కలిగింది. తనకంటే కొంచెం (ఒకయేడాది) పెద్దయినా అత నామెకు తనకంటే చాలా చిన్నవాడుగా కనిపించేడు. అందుకు కారణం మామయ్య గారింట్లో అత్తఅదుపుఆజ్ఞలకూ, ఆమెపిల్లల యీ సరింపులకూ లోబడి ఉండడంవల్ల ఆచిన్నతనంలోనే తనచుట్టూ ఉండే మనుప్రవృత్తులను అర్థంచేసుకొని వాటికి తగినట్టు మెలగడానికి చేసిన ప్రయత్నానికి ఫలితంగా తనవయస్సు తానే మరిచిపోయే స్థితిలోకి రావడమే. తనకేగాని ఒక తమ్ముడుంటే అలాగే ఉండేవాడేమోనని ఆమె ఆనుమానం. అందుచేతనే తను అత్తవారింటికి వచ్చిన కొత్తలో కలపులకు ప్రకాశం వస్తాడంటే ఏమో తనకే తెలియని ఆనందం కలిగి నెల్లాళ్లకు ముందునుండి రోజులు రెక్కపెట్టడం మొదలుపెట్టింది. తన ఉత్సాహాన్ని తెలుపెట్టే అవకాశం మరేమీ లేకపోవడంవల్ల రుసరుసలాడుతున్నా అత్తగారినే మళ్లీమళ్లీ "అత్తా, ఇంకా ఎన్నాళ్లకు ప్రకాశం వస్తాడండీ" అని మాటిమాటికీ అడిగేది. గాని ఆమెమాత్రం "ఏవో ఒస్తాడు. ఒస్తే చూసి సంతోషించడానికి తల్లి లేదుకదా!" అని నిరుత్సాహంగా అన్న మాటలు ఆమె సహజభోరణిగానే సుందరికి తోచేవి; కాని తాను అతనికి సవతితల్లి అవడంచేత సహజంగా అతనిమీద తనకి యీర్ష్యగా ఉంటుందనీ, అందువల్లనే అయ్యో! ప్రకాశం వచ్చి తన భర్త సామ్యు తినిపోతాడే అన్న భయంతో అడుగుతున్నాననీ ఆమెవాక్యాల్లో ఉన్న అంతరార్థం తరువాత ఎన్నాళ్లకోగాని ఆమెకు అర్థంకావేదు. అతనేవో పెద్ద కారణాలే సదువుతున్నవాడుకదా, తానేవో అమాయకంగా తన స్నేహితురాయళ్లతో మాట్లాడినట్టు మాట్లాడితే అత నేమనుకుంటాడో? ఇంతకీ అతను మాట్లాడే విషయాలు తనకు పూర్తిగా బోధపడవేమా? ఒకతే అతను తనతో సరిగా మాట్లాడతాడో మాట్లాడో? యితే ఆమె ఆలోచనలు.

తీరా ప్రకాశం వచ్చాక ఆమెవుత్సాహం చాలా చప్పుబడిపోయింది. కాస్త చలాకీగా మాట్లాడడమన్న విషయంలో కొడుకుకంటే తండ్రి చాలా నయం అని ఆమె సులువుగా గ్రహించగలిగింది. అల్లలే కాదు. ప్రకాశానికి తనతోనేకాదు ఎవ్వరితోనూ సరిగా మాట్లాడడం చేతకాదు అన్న విషయంకూడా త్వరలోనే ఆమెకు అవగాహన అయింది. పోనీ అతనికి ఆటలూ మొదలైనవి ఏమైనాసరదా ఏమో అంటే అలాగా కనిపించలేదు. ఏవో తీవ్రమైన విషయం ఆలోచిస్తున్నవాడిలాగు ఎల్లప్పుడూ కూర్చోనేవాడు. లేక పోతే నాయనమ్మవద్ద కూర్చోని అక్కడ తాతగారి యింటి విషయాలు కేవలం ఆడపిల్లలాగ వర్ణించే అతని వర్ణనలుచూస్తే సుందరికి అక్కడకూడా ఒక్కఅప్పుడు దగ్గర తప్పించి మిగతావాళ్ల దగ్గర అతనికి తగినంత చనువు లేదనీ, లేక్కిన పిల్లలందరూ ఒకటి, తా నొక్కడూ ఒకటి అన్నట్టుగానే ఉండేవాడనీ తోచేది. తాను మంచి పుస్తకాలు చదువుకోగలిగితే అతను అతి అమాయకంగా అదివరకు తాను దెబ్బెయ్యడం విన్నవే అయినా నాయనమ్మ చెప్పే రాజు కథ, అన్నదానమాచార్య్యం కథ చెప్పమని అడగడమూ, సుబ్బమ్మగారు "ఒకే! బుచ్చిబాబూ! ఒక్క నీకు తప్పించి యీ కాలంవాళ్లకి నాకథలు నచ్చే నచ్చ"నని తన అరసికతను నూచిస్తూ ఆమె కథ చెప్పడమూ, అతను ఓపిగ్గా వివరమూ సుందరికి చాలా వింతగానూ, విసుగ్గానూ ఉండేది. మేడమీద ఉండవలసిన స్థితిలో దిగుడుబావిలో ఉన్నట్టుగా కనిపించేది అతని వైఖరి ఆమెకు. ఆమె సందేహం ఏమిటంటే అతను చిన్నప్పటినుండి యిలాగే అన్ని విషయాల్లోనూ ముభావంగా వుండేవాడా, లేక తల్లి లేకపోవడంవల్లా, తాతగారింటిలో తగిన ఆదరణ చూపించేవా రేవరూ లేకపోవడంచేతా అని. తన ప్రవర్తనలోకూడా మార్పుమృతి అనివార్యంగా కొంత మార్పు తెచ్చిపెట్టి నా అందువలన తనమీద ఇతరులు చేసే ఒత్తిడి తగ్గినా నిరుత్సాహంగా ఉండడం ఆమెకు ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదు. కాబట్టే అత్తవారింటికి వచ్చిన కొద్ది రోజుల్లోనే ఆమె నిశ్చింతగా యిరుగుపొరుగువారితో ఏవో ప్రసంగాలు చేస్తూ, అల్లికపసులతోనూ, పుస్తక

పకనంతోనూ కాలక్షేపం చేయగలిగింది. కాని ప్రకాశాన్ని మరికొంచెం పరిశీలించిన తరువాత కేవలం మాతృగూర్త్యస్తమయమే అతను అంత నిశ్శబ్దంగా వుండడాని క్కారణం కాదని తాను గ్రహించింది. సరియైన స్నేహితులు చొరకకపోవడంవల్ల అతనిలో సహజంగా వుండే మాంద్యము చాలా విపరీతమయిన స్థితిలోకి వచ్చింది దని ఆమె విశ్వాసం.

ఆమెకు అతని అప్పటి ప్రవర్తన నచ్చకపోయినా అతని మొదట చూచినప్పుడు కలిగిన భార్య భావం మాత్రం ఆమె హృదయంలో చిరస్థాయి అయి పోయింది. అందువల్లనే అలాటి పరిస్థితులకూడా ఆమె అతనితో ఎక్కువగా కలిసిమెలిసి ఉండడానికి బహుభా ప్రయత్నించేది. కాని అతడు మాత్రం తన ప్రయత్నాలకు చాలా అతీతుడుగా ఉండడము ఆమెకు ఒకవిధమైన పట్టుదల నిచ్చింది. ఆమెకు ప్రకాశాన్ని తనని అర్థం చేసుకొనే స్థితిలోకి తీసుకు రావాలని ఉన్న ఆశయం నెరవేరేవరకూ మరేమీ చేయాలనిపించేదే కాదు. తనతో ఎంత మాట్లాడకపోయినా తానే అవకాశం కల్పించుకొని చాలా చదువుగా “ప్రకాశం, మాసేనా మన పెరట్లో పూచిన మల్లె పువ్వులు. అక్కడ మీవాల్లింట (తాతగారి ఊల్లో) ఏమైనా పువ్వులమొక్కలున్నాయా” అనో, “మీకు బల్లో ద్రాయింసు నేర్పుతారు కదూ? నాకు నాలుగు పువ్వులూ లతలూ రాసిద్దూ. నువ్వు మల్లీ కచ్చేసరికి సుడమిద కుడతాను” అనో, “మీకారేజీలో ఆపిపిల్లలుకూడా చదువుకున్నారు కదూ! నాల్గో మీరూ కలిసే కూర్చుంటారా, వేరు వేరుగా కూర్చుంటారా” అనో ఆమె అడిగే ప్రశ్నలకి జవాబు చెప్పడమంటే విరిగిపోయిన ఆటవస్తువు గురించి తల్లితో చెప్పలేకా, మానలేకా పసిపిల్లడు పడే అవస్థంతా పడి, క్రాస్టెజూమిషన్ చేస్తున్న వకీలకు ఎదురుగా నిలబడి నీళ్లునముల్తూ ముద్దాయి చెప్పే జవాబుల్లాగ మాత్రమే అతని ప్రత్యుత్తరాలుండేవి. కాని అలాగైనా అతనితో మాట్లాడడం అంటే ఆమెకు సరదాగానే ఉండేది. అయితే మధ్యలో పూచీ యావత్తూ నాడే అన్నట్టు అత్తగారు వచ్చి “అ! నాడికం తెలుస్తుంది? అయినా ఆసాదంతా

వాడి కందుకు (చంటినాగమ్మకి)” అని అతనేమో తనకంటే చాలా చిన్నవాడూ, తాను ప్రశ్నించే విషయం అతనికి తెలియకపోవడమే సహజ మన్నట్టూ ధాటిగా అనడమూ, “అవును. అదే యథార్థం” అన్నట్టు ప్రకాశం మానం వహించడమూ ఆమె ప్రయత్నానికి చాలావరకూ భంగకారులుగానే ఉండేవి.

* * * *

అతరువాత సంవత్సరం వచ్చేసరికి ప్రకాశంలో కలిగిన మార్పు ఆమెకు ఎంతో ఆనందాన్నిచ్చింది. అసలు అతని వేషంలోనే చాలా నవీనత గోచరించింది ఆమెకు. పూర్వంవలె ఉందా లేదా అన్నంత చిన్న క్రాపుకాక ఉంగరాలుతిరిగిన పెద్దక్రాపింగు అతని మొగాని కొక కొత్త అందం తెచ్చింది. వస్త్రధారణ విషయంలో వైతము అతనిలో వచ్చిన మార్పు ఏదో మహత్తరపరిణామంగా తోచింది సుందరికి. అతనిలో వచ్చిన మార్పు బాహ్యవేషంతో ఆగిపోలేదు. తాను స్నేహితులిల్లకు అప్పుడప్పుడు వెళ్లడమూ, తనతో మాట్లాడానికి స్నేహితులు ఇంటికి వచ్చేపాటి ప్రాపం చిరజ్ఞానం సంపాదించగలిగేడు.

పూర్వంవలె పిన్ని ఏదేనా తనను ప్రశ్నిస్తే, ఎక్కువ కంగారుపడకుండా జవాబివ్వడమేకాకుండా ఇంకా ఏప్రశ్న లకిగినాసరే సమాధానాలు చెప్పడానికి సిద్ధంగా ఉన్నానన్నట్టు, నోటుస్ క్షుణ్ణంగా వల్లెవేసిన విద్యాధి ప్రశ్నపత్రం పుచ్చుకొనేమందు చూపించే కీమా యావత్తూ మొగంలో దూపించడము ఆమెకు ఎంతో సంతోషదాయక మయింది.

ఇప్పుడతని మాట్లాడించడానికి పూర్వమంత శ్రమ అక్కరలేకపోవడంవల్ల ఆమె అతనితో ఎన్నో విషయాలు ముచ్చటించడానికి అవకాశం కలిగింది. కాని అతను ప్రశ్న లేకపోలే మాట్లాడలేకపోవడం చేత, చెప్పే జవాబులుకూడా అవుననో కాదనో చాలా సామాన్యంగా ఉండడంవల్లా అతని దగ్గరనుండి గ్రహింపవలసిన విషయాలన్నీ కనపడలే దామెకు. అతనితో మాట్లాడడమంటే ఒక విషయంలో వుండే మంచి చెడ్డాకూడా, ప్రశ్న జవాబుకూడా చాలా వరకు తానే చెప్పతూ, జమిందార్ల పిల్లలకి వ్రేనేటుచెప్పే ఉపాధ్యాయుడులాగ తను చెప్పే

విషయం అంత యిష్టంగా వినలే దన్న సంగతి తెలిసి కూడా ఆమె అతనితో గంటలతరబడిని మాట్లాడేది.

* * * *

అతనికి కథలంటే సరదా అన్న విషయం అదివరకే (అంతకుముందు పర్యాయము వచ్చినప్పుడే) గ్రహించడంచేత అతన్ని ఏమయినా కథలు చెప్పమని కోరేది. కాని ప్రకాశం బడిపుస్తకాల్లో అట్టే కథలుండవనీ, ఉన్నా ఏమీ బాగుండవనీ చాలా నిరుత్సాహంగా అని, పోనీ అంతగా కావలసినదే నాయనమ్మ చెప్పిన నాలుగు కథలే చెప్తా నన్నప్పుడు సుందరి నవ్వున చిరునవ్వు అతనికి అర్థము కాలేదు. ఆమెను ఏవైనా కథలు చెప్పమనడానికి ధైర్యం చాలక తటపటాయిస్తున్న సమయంలో సుందరి “అయితేంటే. నే నేవేనా కథలు చెప్పేదా” అని, అతని సమాధానంకోసం అట్టే నిరీక్షించుకుంటూనే కథ చెప్పడం మొదలుపెట్టింది. అదే వారిద్దరి స్నేహలతా నవరత్నానికి మొదలు. సౌరభసంపద నవభవినడంలో మాత్రం వారిద్దరిలో సామరస్యం చాలా తక్కువే అనాలి. ప్రకాశానికి పరీమళప్రభువీధి వున్న ఆసక్తి ప్రమాన పాలివీధి లేదు; సుందరికి వల్లిమరెల్లిని కుసుమిల్ల జేయడంలో వున్న తన్మయా నందము సుమరామణీయకతలో గాని, వాసనాబంధుర తలో గాని లేదు.

మొదట్లో ఆమె అరేబియన్ నైటులలో కథలూ, కాకిమఃలీలలో కథలూ చెప్పి క్రమంగా తాను చదివిన నవలలూ, నాటకాలూకూడా చిన్న కథలుగా మార్చి చెప్పేది. ప్రకాశానికి కథ వింటున్నంతసేపూ బాహ్యప్రపంచం సర్వమూ అంతర్ధానంకాగా, కథలో ఉన్న వ్యక్తులతో ఊహాలోక మొకటి నిర్మించుకొనే వాడు. మధ్యలో సుందరి తన వుద్దేశాలూ విమర్శనలూ విశదీకరిస్తూ ఉంటే కొంతసేపు అయిష్టంగా విని, “అయితే ఆ రాజకుమారు డాఖాయిదులోంచి ఎల్లా తప్పించుకున్నాడు” అని వేలవంగా ప్రశ్నించే వాడు. ఆమెకూడా సాధ్యమైనంతవరకూ తన విమర్శనలు తగ్గించి, అతని అభిరుచికి అనుకూలంగా ఆకర్షణీయంగా కథ చెప్పేది.

సుబ్బమ్మగారికి మాత్రం కోడలా మనుమడూ

ఇంత కలిసిమెలిసి కథలు చెప్పకోడం అట్టే యిష్టముండేది కాదు. కాని ప్రకాశంసంతోషానికి భంగం కలుగుతుందని ఎల్లాటి అడ్డంకులూ జయ్యకుండా ఊరుకొనేది. అంతేకాదు. సుందరి చెప్పే కథలు తనకుకూడా ఎంతో బాగుండడంచేత ఎందు కీకథలు, పుణ్యమా పురుషార్థమా అని మొదట్లో అన్నా చాలా సంతోషంతో వినేది; కాని కొంచెంసేపట్లోనే ఆమె కుతూహలలేశం నిద్రావేశంలో అంతర్లీనమై పోవడంతో ఆమె ఏకథా సంపూర్తిగా వినక, మర్నాడు ‘అయితే ఆదొంగవెనక ఆరాజుకూతుర్ని పెళ్లాడేసే డన్నమాట’ అని ప్రకాశంతో అనేది.

‘అయ్యో నాయనమ్మా! నువ్వక్కడే నిద్దరపోయేవా? ఇంకా ఎంతకనుం దవకున్నావు? చెప్పమన్నావా ఇప్పుడు?’ అని మధ్యమధ్య మరిచిపోయిన దగ్గర పిన్ని నడుగుతూ కథ పూర్తిచేసేవాడు. సుబ్బమ్మగారికి కోడలు కథచెప్పితే ఉన్న సాగసు మనుమడు చెప్పినప్పుడు లేదని స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నా కాదనుకుందికే ప్రయత్నం చేసేది.

* * * *

ప్రకాశానికి ఆచూగ్లో పని అయినదగ్గరనుండి తనకు సరిఅయిన సమావాసం దొరికిన ట్టనిపించింది. భోజనం చేయడానికి తప్పిస్తే ఇంటికి వచ్చేవాడే కాదు. అదీ నాలుగైదు కబుర్లు వెల్లిన తరవాతే. రాత్రికూడా పండ్రెండుగంటలు దాటినతరవాతగాని పడుకుందికివచ్చేవాడు కాదు. తన బడిలోనే పని చేస్తున్న మరియిద్దరు మేష్టర్లూ, రెండవ ఫారంతో చదువు సమాప్తిచేసిన ఆచూరి కరణంగారి తమ్ముడూ, మునసబుగారి ఇల్లరికపు అల్లుడొకడూ కలిసి వేకాట వేసేవారు. మొదట్లో వండుగురినాల్లో మాత్రం డబ్బు వేసి మిగతా రోజుల్లో ఊరికే ఆడుకొనేవారు. కాని డబ్బులేని ఆటలో ఏమీ మజా కనిపించక పోడంతో అనుదినమూ డబ్బు వేసే ఆడుకొనేవారు. వారి తృప్తి ఏమిటంటే తమ డబ్బు తమ మధ్యనే ఉంటుందికాని పైకి ఎక్కడకూ పోలేదుకదా అని. ఇదివరకు ఎల్లాటి అలవాట్లూ సరదాలూ లేక ఏదో యంత్రంలో సంచరించే ప్రకాశానికి ఇక్కడికి రావ

డం ఏదో మహాసంతోష ప్రసంగం చదువున్నట్టునిపించింది. ఏది ముందో ఏది వెనకో చెప్పలేముగాని అతనికి కారాకిల్లీ, పొగచుట్టాకూడా అలవాటయినాయి. అయితే యీ రెండూకూడా పేకాట బాగా అభ్యాసమయినతరవాత వచ్చినవే.

చిన్నతనంనుండి యీ ఆటలో బాగా ఆరితేరిన వారితో మధ్యలో ఆరంభించిన తనకు ఆడవం చాలా కష్టం గానే ఉండేది. అయితే నిరంతరము అదేపనిగా ఆడవంవల్ల అతనికి బాగానే పట్టుబడింది. కాని ఎంత లేదవుకున్నా యితో అంతో నష్టమేగాని లాభమన్నది ముచ్చటకేనా లేకపోయేది ప్రకాశానికి. మొదటి రెండు సంవత్సరాలలోనూ, ఉద్యోగం అయిన నాటికి మిగిలిన 3౫౦ రూపాయలలోనూ బట్టలూ మొదలయినవాటి కియిన ఏయభయ్యో తప్ప మిగిలినవి యావత్తూ పేకాటలో పోయినట్టే. 'ప్రకాశం! ఈ కాస్తా సీవివాహవ్యయానికి పనికివస్తుంది. ఎంత అవసరం వచ్చినా వాడకు' అని చెప్పిన సుందరికి ఈ విషయం తెలియనేతెలియదు. కొన్నాళ్లు తనకు వచ్చే (పేకాటలో) లాభంతో యీనష్టం భర్తీచేస్తా మనుకున్నాడుగాని క్రమంగా ఆరకపు ఆశ అంతరించడంతో ఒకవేళ పిన్ని తనను ప్రశ్నిస్తే ఏమని జవాబివ్వడం అని తనలో తానే చాలా ఆందోళన పడేవాడు. పెట్టెలో మిగిలిన ఆఖరి అయిదురూపాయల కాగితాన్నీ తీస్తున్నప్పుడు అతనిని ఏదో కొత్త సిగ్గు ఆక్రమించుకొంది. ఇకముందు ఆడ కూడదు అని నిశ్చయించుకున్నాడు. మంచం వీధి అరుగుమీద మని లోపలవేసుకొని పడుక్కున్నాడు. అందరికంటే గంట ముందుగా వచ్చే ప్రకాశం నాడు వేళ ఆతిక్రమిస్తున్నా రాకపోడం మిత్రమండలిలో పెద్దఅలజడికి కారణమయింది. ఒక అరగంట చూసేరు.

"ఒరే, బ్రదర్! మన ప్రకాశిగా డింకారాతే దేమిటా? మనం గాని డబ్బా కడుతున్నట్టు వీ డేమేనా కనిపెట్టే డంటావా?"

"అచ్చే! వాడి మొఘం! అంత కనిపెట్టి కూడా మాట్లాడకుండా ఊరుకొనేపాటి తెలివి లేటలు కూడానా?"

"కాని, ఒరే, వాడింత ససవకదా! అసలు అక్కడి మాత్రం వాడికి తగిన చొర వేడిసిందా అని."

"నో! నో! వీడు అమాయకు డైలే ఏమీ? అదే అవతలివార్లకి మంచి అవకాశం. ఆడు తిమ్మా అంటే ఆడదానికి, పాడు తిమ్మా అంటే పాడదానికి..."

"అసలు వీడికి పెళ్లి కాకపోదానికి యిదో ముఖ్య కారణ మట."

"అది కాదోయ్. వీళ్ల మేనమామదగ్గరే ఎదిగిన కూతురుండట. ఈ పాతిక రూపాయల ఖర్చు మేమి, రైల్వేలో మంచి ఉద్యోగం చేయిస్తాను రమ్మన్నాట్ట. అయితే మనవాడి కాపిల్ల సుతలామూ నచ్చలేదట. అంటే నచ్చకపోడం వీళ్ల పిన్నికి- దాంతో వీడికి నచ్చలే దన్న మాటే కదూ,"

"ఇంతకీ నచ్చడానికి నచ్చకపోవడానికి వాడికి మరి పెళ్లి అవునరమే కనిపించలేదు."

"ఏమో మనకి బాగా తెలియని సంగతినిగూర్చి యిట్లా అనకొంటం మంచిపద్ధతి కాదు."

"తెలియకపోడం ఏమిటి లే- వాళ్ల నాయనమ్మ స్వయంగా వచ్చి మాదొడ్డమ్మతో మధ్యాహ్నం ఆల్లాయడే గోల."

"సరే యీ హాస్కు కేం గాని- అప్పుడే ఎనిమిదిన్నర అయింది. ఎవళ్లేనా గుంటణ్ణి పంపిద్దామేమిటి రమ్మని. అందాకా మనం అయిదుగురి మీదా వేసుకుందామా?"

ప్రకాశాన్ని పిలవడానికి వెళ్లిన కుట్టువాడు ఆయనకు తలనొప్పిగా ఉండడంచేత రాతే నవ్వారని కబురుతెచ్చేడు.

* * * *

"చిన్నప్పడేమో జబ్బుంటేమాత్రం ఏం? దగ్గర సంబంధం. ఉభయభిరుల్లా పెట్టుకొని పెళ్లి చేస్తానన్నాడు. మొన్న వాళ్ల సూరీడు చూసిందిట. సభాకులా బంగారచ్చులాగుందిట. కడిగేసిన స్ఫటికం గాని పిల్ల కాదుట. ఏమయితేనేం, నీపెళ్లి అవగా చూపి సంతోషించే భాగ్యం నాకు లే"దని నాయనమ్మ సంతతము వాపోవడంతో ప్రకాశానికి తన

యిష్టయిష్టాలు ఎలా వున్నా యీగోల వదిలించుకోదానికేనా ఏదో పిల్లని చేసుకుంటే బాగున్నానిపించేది. కాని అంతలోనే మెఱుపుమెఱసినట్టు “చూడు ప్రకాశం, నే నాపిల్లని చిన్నప్పుడు చూసేను. బాగానే ఉంది కాని కొంచెం చీకటి. అంతేకాక వీళ్లు చెప్పిన మాటలనే కొంచెం లోతుగా తరిచిచూస్తే ఆపిల్లకి అప్పుడే త్రియ ఆంకురించిందేమో అని నాకు భయంగా ఉంది. అల్లాటి పిల్లను చేసుకోడం ఎప్పుటికేనా సమాదమే. వెయ్యి అబద్ధాలాడైనా ఒక యిల్లు నిలబెట్టాలనే లోకులు తాము నిలబెట్టదలచుకొన్న యింటిని తమ అబద్ధాలమూలంగానే వునాడుల్లాంచీ పడదోస్తున్నామని గ్రహించకపోవడంచేత పెళ్లిమాటలు మాట్లాడమంటే, నిజంలాగే కనిపించే అబద్ధాలను నేర్పుగా ఆడవమని అర్థం తేలింది. సరేదానికేం. మాటకి ను వ్యాపిల్లను చేసుకున్నా వనకో. నిరంతరంగా దగ్గుతూ నీరసమని శ్లేమూలుగుతున్న ఆపిల్లకల్ల నీ కేం సౌఖ్యం ఉంటుంది? ఒకవేళ ఆపిల్లకు పిల్లలు పుడితేనూత్రం మొదటినుండి రోగ గ్రస్తులవడం నిశ్చయం. అప్పుడు నీజీవితం ఎంత దుఃఖభాజన మవుతుందో చూసుకో” అన్న పిన్నిమాటలు వంటనే ఆలోచనావధంలోకి రావడంతో యథార్థికి వచ్చేవాడు ప్రకాశం.

* * * *

పేకాటకు పోకుండా రెండుమాడురోజులండడమే ప్రకాశానికి బ్రహ్మాండమయింది. తిరిగి పూర్వపు టుత్సహంతోనే ఆట సాగించడం మొదలు పెట్టేడుగాని పూర్వంలాగ పెట్టిగోంచి డబ్బు తీసుకొని పల్లి ఖిన్నుపెట్టడానికి లేకపోవడంతో నెలజీతం లోదికూడా కొంత ఖిన్నుపెట్టవలసినవచ్చేది. ఇంటికి కావలసిన వస్తువులు చాలావరకూ ఆరువుగా తేలవని రావడం చాలా చిన్నతనంగానూ, భయంగానూ తోచినప్పటికీ వేళ అయేసరికి తనకు తెలియకుండానే మిత్రమండలివద్దకు కార్లీడ్చుకొనిపోయేవి.

ప్రకాశంలోని ముఖ్యమయిన ఒక గుణం ఏమిటంటే, యితరులు వాగ్రూపకంగా తన్నేమనకున్నా తిక్కచేయకపోవడమే. అందులోనూ పేకాటలో

ఉన్న సమయంలో అతనికి తక్కిన ప్రపంచమే స్మృతిదూర మవుతుంది. స్నేహితులు ఎగతాళికి వేసే ప్రశ్నలకు సయితమూ సరియయిన సమాధానాలనే యిస్తూ, మధ్యపధ్యను వారిని ఆట మరిచిపోవడని హెచ్చరిస్తూఉండేవాడు. ఎవడేనా మిత్రుడు “ఒరేయ్! ప్రకాశ్! మొన్న నీ కిస్తామన్న పిల్ల నచ్చక పోడం మియింట్లో ఎవరికి? నీకా మిప్పినికా” అని అడిగినప్పుడు ప్రకాశం “అసలు నే నాపిల్లని చూడనే లేదు. మాపిన్నే చూసిందట. ఏదో జబ్బుకూడా ఉన్నట్టుమనముట. ఊ, సరసింహం! నీదీ చేతివరస — ఏమిటి? ఒకటేనా—”

* * *

సుందరి కొంతకాలం మేనమామగారింట ఉండి వస్తానన్నప్పుడు ప్రకాశానికి ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదుగాని ఆమెను ఆమెనిశ్చయంనుండి వేరుపరచడానికి తగిన వైర్యమూ, శక్తికూడా తనలో లేవని తెలియడంచేత మాట్లాడకుండా ఆమెను వైమనువరకూ దిగబెట్టి ఇంటికి వచ్చేడు.

ఏదైనా వస్తువును పోగొట్టుకున్న కుష్టువాడు ఆవస్తువు అక్కడ ఉండదని తెలిసినా వెతికినవోటే మళ్ళీమళ్ళీ వెతుకుతాడు. ప్రకాశానికి పెట్టిలో మరి డబ్బు లేదని తెలిసికూడా మరొక్క మారు వెతకాలని బుద్ధిపుట్టింది. కొంచెం చిల్లర తప్పిస్తే మరేమీ కనిపించలేదు. తిరిగి వేసేముందు చిల్లరడబ్బుల ప్రక్కనే ఉన్న పాతకాగితం ఒకటి అతని దృష్టిని ఆకర్షించింది. సామాన్యంగా ప్రకాశాని కిలాటివి చూడవ మభ్యాసము లేదుగాని ఆనాడు చేతులో వచ్చేమీ లేకపోవడంచేత విప్పిచూడాలనిపించింది. అందులో—

“ప్రకాశం! నే నిక్కడ ఉండడం లోకకదృష్టిలో కొంతవరకూ నీశ్రేయోధివృద్ధికి భంగకారిగా ఉన్నట్టే ఉంది. నీ అవివాహితస్థితిలో నా వునికి నిష్కారణంగా అనేకదుష్ప్రవాదాలకు ఆధారభూత మవుతున్నట్లు యిటీవల నాకు చూచాయగా తెలియడమే నా యీ ప్రయాణానికి కారణం. నా మంచి చెడ్డలనుగురించి ఆలోచించి, పరితపించే, పరిస్థితిని నేను చాలాకాలం క్రిందటే దాటిపోయేను. గాని నా

మూలంగా నీకు అన్యాయం జరగడం నేను సహించలేను.

—రాముని నీవద్దనే ఉంచిపోతున్నాను. వాడిని అవకాశం ఉన్నంతవరకూ చదివించు. వాడిపట్ల నాకు ఉన్నంత భావ్యత నీకూ ఉంది.

—నీవు నీశిష్యులకు అయినాటికి మిగిలిన సామ్యంతా షేకాటలో పోగొట్టుకున్న సంగతి నే నీమధ్యనే గ్రహించాను. ఇంతకాలం ఊరుకొడం నాచే పొరబాటు. ప్రస్తుతం నానగలన్నీ విడిచిపోతున్నాను. వీటిలో నీపెల్లిఖర్బులకు కావలసినంతమాత్రమే అమ్మి తక్కినవి నీవు చేసుకోబోయే పిల్లకు యథాతథంగా పెట్టు. (వీటిలో రామకౌశలం ఏమీ మిగల్చనక్కరలేదు.) కాని మరొక సంగతి. పెల్లిచేసుకొనేమందు అందమయిన, ఆరోగ్యమయిన పిల్లను స్వయంగాచూసి చేసుకో. కాస్త ఎదిగిన పిల్ల అయితే మినాయనమ్మకు గృహకృత్యాల్లో చేబోడుగా ఉంటుంది.

—మంచిపెద్దవలు రెండూ సమానంగానే ఉన్న నేను నాగురించి విమర్శిల్ని విడిచిపెట్టి వెళ్లలేదు. అవసరంగా నాగురించి ఆందోళన పడవద్దు. మినాయనమ్మగాని గ్రామస్థులుగాని వచ్చేమన్నా సరే వివాదపడవనే నా ఆశా, నాప్రార్థనాకూడా.

—చువ్వేమీ రాయనక్కరలేదు; రాయవలసి ఉంటే నేనే రాస్తాను. పిన్ని"

ప్రకాశానికి ఏంచేయాలో తోచలేదు. (కాని ఒట్టుపెట్టినట్లు ఆనాటినుండీ షేకాటకుమాత్రం పోలేదు.)

ఒక ఆర్మెల్లలో అతనికి పెల్లి అయి భార్య యింటికి రావడంతో కలిగిన ఆనందం సుబ్బమ్యుగారికి ఒక వారంలోజులకంజే ఎక్కువగా నిలవలేదు. జానకిది (ప్రకాశంభార్య) ఒకరు అనవసరంగా అంటే పది ఊరుకొనే స్వభావం. కాదు. ప్రకాశం యింటికి వచ్చేసరికల్లా ప్రతిదినమూ వంటయింటినుండి, పడం గదినుండి సమానస్థాయిలో మూలుగులూ, ప్రత్యక్షకగానూ పరోక్షంగానూ ఎన్నుకొనే నేరాలూ విని పిన్నాడండేవి. ప్రకాశానికి ఏమనాలో, ఏం చేయాలో తెలిసేదికాదు. ఒంటరిగా ఏటిగట్టున కూర్చొని ఎప్పటికైనా పిన్ని మళ్లీ వస్తుందనీ, ఆప్పడీకంగా వేమీ ఉండవనీ మనశా విశ్వసించగలిగిన పరమ సత్యాన్ని అప్పడప్పడు రామతోమాత్రం చెల్లడి చేస్తూ ఉండేవాడు. పిన్ని ఎవరితోనో లేచిపెళ్లిపోయిందనీ, అతనికి ఆమెకూ ఏమో వినాదం వచ్చి తాను వేరే ఆడపిల్లలకు చదువూ సంగీతమూ ట్యూషన్లు చెప్పమన్నదనీ, ఆమెంటి వార్లకల్లానే దేశం యిలా అభోగతిపాలయిందనీ వాళ్లూ పీళ్లూ అన్న మాటలు కేవలం యార్వ్యాకర్మితాలుగామాత్రమే తనకు తోచినా ఇతరులను నమ్మించలేకపోయే సనే ఆతని మనోవ్యభ. అయితే ఆతని మనఃపరిస్థితిని సాదరభావంతో గుర్తించి ఆతని వృద్ధశాలను సావధానంగా విశ్వసించే శక్తి యీ ఆశంతువిశ్వంలోకల్లా ఒక్క రామమాత్రమే అని గ్రహించడానికి అతనికి అట్టేకాలం పట్టలేదు. అయితే పిన్నినిగురించి మాట్లాడుతున్నంతసేమూ తమ యిద్దరి మధ్యా పడ్డేమిది దీర్ఘవత్సరాల భేదం ఉందన్న విషయమే ఆతని యోచనాపథంలోకి రాదు.

కాలముమారినది !

1754

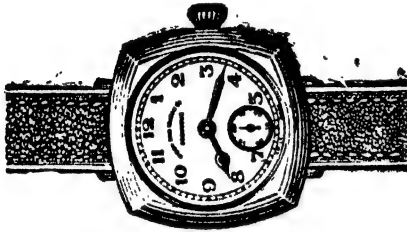

థామస్ మడ్జీ అనువాదించే నిర్మించబడిన ఈ ఆంట్ స్క్వేజ్ మెంటు మొట్టమొదటగా 18-వ శతాబ్దారంభమున గడియారముల దుపయోగింపబడినది.

Thomas Mudge

1944

సెంకడస్ స్క్వేజ్

రోల్టోగోల్డో, 10 సం. లరకము .... రు. 53

సెకండ్స్ ఆక్టగన్

రోల్టోగోల్డో, 10 సం.ల రకము .... రు. 53

దాదాపు 200 సంవత్సరములవెనుక మొదట నిర్మించిన ఆ ఎస్క్వేజ్ మెంటు నేడును గడియారములలో ఉపయోగింపబడుచున్నది. ఇరవీ ఇరవర సాధనమునన్న ఈ ఒక్కదాని మీదనే సరిమైనతలము చూపక చూచారవడియుంటుంది. 'వెస్టెండు' వాటిలు ఇట్టి సుబ్బసాధనలన్నిటిని, ఇంకను నూతనముగా వచ్చిన అనేక మెరుగులను కలిగియుంచును.

సకాలమున రావలయుటచే, ప్రకటించిన రకము లన్నియు సప్లయ చెయ్య సాధ్యపకకసోవచ్చును కాని మావద్ద సరహండి సంరవరకు ఆర్డరును సరఫరాచేయుటకు సర్వశక్తుల వినియోగించెవము.

వెస్టిండ వాచ కంపెనీ, బొంబాయి, కలకత్తా.

WEST END WATCH CO.
Bombay & Calcutta

ఈ రెండింటిలో మీకేది కావాలి?

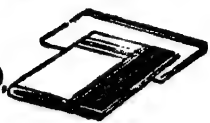

సుఖంలేని ప్రయాణమా?

లేక కట్టెలు,

బట్టలు

అహారమా

రైలు యిప్పుడు రమకర్తని మించి పనిచేస్తున్నాయి. అది తెలిసేముందు ఆహారవర్గాలను రవాణా చేస్తూ, నమంగా అన్ని ప్రాంతాలనూ పంపిణీ చేస్తూ, ఇటు ప్రయాణికులకు యుద్ధానికి తూర్పున ఉన్న సాకర్లను వచ్చిందని సమాచారంగానే రైలుకు తోవ్వడము. ప్రజలకు పిరిచో పిచో చాకటి పడుచుకు తింటే తాగి, రెండు కావాలంటే సాధ్యపడదు. చివరికి జీవితవనరము వైస తిండి, బట్ట, చొక్కాలు మొదలైనవి ప్రయాణికుల చెయ్యడం తంటే ముఖ్యమైనవి. అహారవర్గాలకు కొరతగావున్న ప్రాంతంలో మీరు ఎన్నడయినా వుండివుంటే, అన్నమో రాదు

రెండ్రా అనే అకస్మాత్తు మేరొంది నలుగురి నిశ్చయించి మోసుకు వెళ్ళే ఈ రైలునామ ఎంత అత్యంత భూమిమంలాదో మీరు తెలిసివుంటేది.

అవును, ప్రయాణికుల అంకణం ముఖ్యమైనది. అందుచేత, ప్రయాణికుల రైలుప్రాసే అహారవర్గాలను మోసుకు వెళ్ళే రైలు వచ్చాయి. అందుచేతనే ఈ రోజులో రైలు రోజునం క్రిక్కిరించి వుండి యిబ్బందిపడడానికి కొరతం. కాబట్టి, రైలుకు తమ ముఖ్యమైన విధిని చెరచేర్చుకుని మీరు కోరినట్లయితే, మీరు ఇక్కడగలగే వుండిపోవాలి.

ప్రయాణాలు తగ్గించండి

కర్ణ - కుంతి సత్వాదము*

= కీ. శ్రీ రవీంద్రనాథటాగూర్. అనువాదము : శ్రీ దక్షిణాచలంబెడ్డి

కర్ణుడు
పుణ్యభాష్నవీరమున సంధ్యాసవిత్పని
మ్రొక్కుటయందు నిరతుడను, రాధా
గర్భమున జన్మించినవాడను, అతిరథసూతుని
పుత్రుడను. కర్ణుడను నేను. మాతా!
చెప్పుము, నీ వెవ్వచెవు?

మంత్రి
వత్సా! నీ జీవితప్రథమప్రభాతమున
విశ్వముతోటి పరిచయము కలుగజేసినదాన
ను నేనే. సకలజ్జల విడనాడి, నేను నాపరి
చయము నీకు నివ్వవచ్చునున్నాను.

మంత్రి
దేవీ! సూర్యకరస్పర్శచే త్రొక్తుపార
మువలె, నీ నతీనేత్రములనుండి ప్రసరించు
కిరణములచే నా చిత్తము కరిగిపోవుచున్నది.
నీ కంఠస్వరము పూర్వజన్మములనుండి కొని
తేబడిన అపూర్వవేదనను నా కర్ణముల
కలుగజేయుచున్నట్లున్నది.

అపరిచితమగు మాతా! నాజననము
ఏ రహస్యసూత్రములచే నీతోటి బంధింప
బడియున్నదో నాకు తెలియజెప్పుము.

మంత్రి
వత్సా! క్షణకాలము శాంతించుము.
సూర్యభగవానుడు తొలుత అస్తాద్రిని చేర
నిమ్ము. సంధ్యాతిమిరములు దట్టములై పర

చుకొననిమ్ము.—వీరుడా, ఇదో చెప్పుచున్నా
ను. కుంతిని నేను.

కర్ణుడు
కుంతివా నీవు? అర్జునజననివా?
కుంతి

అవును, అర్జునజననినే, బిడ్డా! ఆ కార
ణమును మదిలెంచి నన్ను ద్వేషింపకుము.

హస్తినానగరమున జరిగిన అశ్రుపరీక్షా
దినము నేనును జ్ఞప్తియున్నది. నక్షత్రఖచిత
మగు పూర్వదిశాప్రాంతమున నవోదితుడగు
అరుణునిమాడ్కి, తరుణకుమారుడవగు నీవు
రంగస్థలమున మెల్లగ ప్రవేశించితివి.

తెరచాటున కూర్చుండియుండిన స్త్రీల
మధ్య, తృప్తినొందని ప్రేమకుంభ యనెడు
సహస్రనాగములు పీడితపక్షమున నాట్య
మాడుచుండ, ఏ అభాగ్యురాలు నోట మాట
లేకయుండినది? ఎవరి నయనములు నీ
సర్వాంగములపై ఆశించుంబనముల క్రుమ్మ
రించెను?

ఆపె అర్జునజననియే.

కృపాచారులు వచ్చి నవ్వుచు, నీ
తండ్రిపేరు అడిగి, రాజకులమున జన్మించని
వారికి అర్హునితో యుద్ధమునల్పుటకు అధి
కారము లేదని చెప్పినపుడు, కందిన ముఖ
మును వంచి, మారుపలుకక, నిలువబడి
యుంటివి. ఆ నీ లజ్జాచ్ఛాయ ఎవరి పక్షమును
అగ్నిసమతేజముతో దహించెను? ఎవరు ఆ
అభాగ్యురాలు?

* 'విశ్వభారతి'చే ఆమోదింపబడిన అనువాదము.

ఆవె అద్దనజననియే.

అప్పుడే నిన్ను అంగరాజ్యాధిపతిగ అభిషేకించిన పుత్రదుర్యోధనుడు ధన్యుడు. అభిషేకజలములతోటి నా నేత్రద్వయము నుండి అశ్రువారిరాశి నీశిరము నుద్దేశించి పైకి పొంగి ప్రవహించెను.

ఇంతలో దారిచేసికొని, ఆనందవిహ్వలుడై సూతఅధిరథుడు రంగమధ్యమున ప్రవేశించెను. కుతూహలురగు ప్రజలు నాలుగు వైపులనుండి చూచుచుండ, రాజాలంకారములతోనే అభిషేకిమున తడిసిన శిరమును అతని చరణముల చేర్చి, తండ్రికి తగు ఆదరాభిమానములతో సూతవృద్ధునికి ప్రణామిల్లితివి. పాండవుల స్నేహితు లందరును నిన్ను చూచి క్రూరహాస్యమున అశహసించుచుండిరి.

అప్పుడు అత్యంతగర్వమున వీరుడ వని యెంచి, యోధశ్రేష్ఠుడా! ఎవరు నిన్ను మానమున ఆశీర్వదించినది!

— నేను, ఆ అద్దనజననినే.

కర్ణుడు

దేవీ! ప్రణామములు. రాజమాతవు నీవు. ఒంటరిగ ఇచ్చటి కేల విచ్చేసితివి? ఇది రణభూమి. నేను కురుసేనాపతిని.

కుంతి

పుత్రా! భిక్ష యొకటి గలదు-విఫలమై నేను పోకూడదుసుమా!

కర్ణుడు

భిక్షయా, నావద్దనా! నా పౌరుషము, నా ధర్మము తప్ప ఏది ఆజ్ఞాపించివను నీ చరణములకు అర్పణకావించగలను.

కుంతి

నిన్ను తీసికొనిపోవుటకు వచ్చితిని.

కర్ణుడు

నన్నా? ఎచ్చటికి?

కుంతి

నీకై తపించుచున్న వక్షమునకు — మాతృక్రోడమునకు.

కర్ణుడు

పంచపుత్రులచే నీవు ధన్యురాలవు. అదృష్టురాలవు. నేను కులశీలరహితుడను; ఊద్రనరఁతిని. నాకెచ్చట స్థానమొనగెదవు?

కుంతి

అందరికన్న ఉన్నతస్థానమున, నాసకల పుత్రులముందు నిన్ను కూర్చుండ బెట్టెదను. నీవు శ్రేష్ఠపుత్రుడవు.

కర్ణుడు

ఏ అధికారమదమున నేను అహ్వోద్రవే శింషగలను? సామ్రాజ్యసంపదనుండి వంచితమైనవారికి, మాతృప్రేమ ధనమున గూడ పూర్ణాంశమును దక్కనీయక, దాని నెటులు విభజింపగలనో చెప్పుము.

ద్యూతపణమున విక్రయింపబడునది, బాహుబలమున హరింపబడునది కాదుగదా మాతృహృదయము — అది విధాతృని పరమోత్కృష్టమగు ప్రసాదము.

కుంతి

బిడ్డా, ఒకనాడు విధాతృని అధికారమును గైకొనియే నా అంకమునకు నీవు చేరుకొంటివి. ఆ అధికారముననే సగౌరవముగ, నిర్విచారముగ తిరిగిరమ్ము. సకలభ్రాతల మధ్య నీ మాతృక్రోడమున నీ స్థానమును నీవు వహింపుము.

కర్ణుడు

స్వప్నమునవలె, దేవీ, నీ వాణిని నేను

వినుచున్నాను. అదో చూడుము, తిమిర పుంజములు దళదిశల వ్యాపించుచున్నవి. నల్లడల నున్న వస్తుజాలము అస్పష్టమై అదృశ్య మగుచున్నది. భాగీరథియు నిశ్శబ్దముగ న్రవించుచున్నది.

ఏ మాయాచ్ఛన్నలోకమునకు, ఏ విస్మృతాలయమునకు, ఏ చేతనావ్రత్యాపమునకు కొనిపోవుచున్నావో తెలియకున్నది. పురాతనసత్యమువలె నీవాణి నాముగ్ధచిత్తమును స్పర్శించుచున్నది.

నాజననిగర్భకోశపు అంశకారమో, లేక నా అస్ఫుటశైశవకాలమో నేడు నన్ను ధరివేష్టించుచున్నట్లున్నది.

రాజమాతా! ఇది సత్యమగుగాక, స్వప్నమగుగాక.

ప్రేమంపుతల్లి, రమ్మ, నీనక్షాణహస్తమును నా లలాటముపై ఊణకాల ముంచుము.

నేను జననిచే ధరిత్యక్తుడ నని లోకుల ముఖమున వినియుంటిని. నిశేధస్వప్నముల ఎన్నోసారులు నాతల్లి నన్ను చూచుటకు మెల్లిమెల్లిగ వచ్చుచుండుట చూచియుంటిని. “జననీ, నీ మేలిముసుగును సహించుము, నీ ముఖవింబమును చూడనిమ్ము” అని శోకవ్యథచే విలపించుచు, కేను పలుకగనే, నా ఔత్సుక్యజనితమగు తీవ్రవాంఛను తీర్చకనే, స్వప్నభంగ మొనర్చి ఆమె అదృశ్యమయ్యెడిది.

ఆ స్వప్నమే నేడు పాండవజననీరూపమున, ఈసంధ్యాసమయమున, రణక్షేత్రమునకు, భాగీరథీతీరమునకు వచ్చెనాయేమి?

చూడుము తల్లీ! ఆవలిగట్టున పాండవ శిబిరముల దీపకాంతి వెలుగుచున్నది. ఈవలి ఒడ్డున, సమీపమున కౌరవుల అశ్వశాలల యందు లక్షలకొలది గుఱ్ఱముల గిట్టల చప్పుడులు చెలరేగుచున్నవి. కేపటిప్రాద్ధుననే మహాసమరము ప్రారంభముకానున్నది.

నేటిరాత్రి అర్జునజననీకంఠమున, నాతల్లి యొక్క ప్రేమపూరితమగు స్వరము యేల వింటిని? నా నామము ఆమెముఖమున యేల యిట్టి మధురసంగీతమునకు ఆస్పదమగుచున్నది? తటాలున నాచిత్తము యేల పంచ పాండవులవైపు సోదరభావమున పర్విడుచున్నది?

కుంతి

వత్సా, అటులైన రమ్మ. నాతోటి రమ్మ.

కర్ణుడు

మాతా, అటులనే వచ్చెదను. నేనేమియు ప్రశ్నింపను. ఎట్టి సంశయమును, ఎట్టి భావనయు చేయకనే వచ్చెదను. దేవీ, నీవు నామాతవు. నీ ఆహ్వానమున నా అంతరాత్మ మేల్కొనినది. రణభేరి, జయశంఖానినాదములు నాచెవులకు సోకుట లేదు. సమరహింసలు, వీరకీర్తులు, జయపరాజయములు అన్నియు మిథ్యలుగ కాన్పించుచున్నవి. ఎచ్చటికి పోవలయునో తీసికొని పొమ్ము.

కుంతి

ఆవలిగట్టునకు, అదో దీపములు వెలుగుచున్న స్థలమునకు, తెల్లని యిసుకతీర్నాలపై అమర్చబడియున్న విడిదిప్రదేశమునకు వెడలెదము.

కన్యకు

అహో, తల్లిని పోగొట్టుకొన్నతను
తల్లిని శాశ్వతముగ పొందగలుగునా?
అచ్చట సుందరములును, విశాలములు
వైన సేనయనములయందు ధ్రువతార సదా
ప్రకాశించుచుండునా?

దేవీ, నేను నీ పుష్కరిక నని మరల
నొకసారి పలికి వినిపింపుము.

కుంభి

హా, నా కుమారా!

కన్యకు

అటులగుచో, ఏల నీవు నన్ను దూర
ముగ అశారవమున త్రోసివైచితివి? కుల
శీలమానములనుండి నన్ను కడచేసి, మాత్ర
నేత్ర సంపదను నాకు దక్కనియక ఏల ఈ
అపరిచిత అంధప్రపంచమునకు నన్ను దాన
మొనగితివి? అలత్యంపు ప్రవాహమున
నన్ను తేల్చి, సోదరప్రేమ రాజ్యమునుండి
చిరనిర్వాసనదండన నాకేల విధించితివి?
అట్లునునీ, నన్ను వేరుచేసియుంచినందున నే
బాల్యకాలమునుండియు నిగూఢ అదృశ్య
పాశములు రణసంహారమునై పులికు ఆపరాని
ఆకర్షణతో మమ్ముల నిద్దరిని లాగుచున్నవి.

తల్లీ! నా ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరము
లేదా? నీలజ్జ తిమిరరాసుల చీల్చుకొనివచ్చి,
నా సర్వాంగములను నిశ్శబ్దముగ నంటుచు
న్నది-కన్నుల మూయుచున్నది.

సరి, సరి, నీ నేల విడనాడితివో చెప్ప
కపోయిన పోయెదవుగాక. ఈప్రపంచమున
పరమేశ్వరుని ప్రథమదానము మాతృప్రేమ
గదా! నీకొమారుని దగునట్టి విధిదత్తముగ

ధనమును నీ వేల హరించితివో, దాని సమా
ధానమును నీవు యియ్యనక్కరలేదు.

శాని, నేను నీ అంకమునకు నన్నేల
మరల్చనెంచి వచ్చితివో నాకు తెలియపరు
చుము.

కుంభి

హా, వత్సా! సీదూషణ శతనజ్రాయు
ధనముగ నాహృదయమును సహస్రఖండ
ములుగ బద్దలు చేయనిమ్ము. నిన్ను వదలి
వెట్టినందున గలిగిన శాపముచే పంచ
పుష్కరిల పక్షమున వహించియు, పుష్కరిసీమ
మైనటులనే చిత్తియు సదా క్షోభిల్లుచు,
నాహస్తములు సీకొరకై వెతకులాడుచు
ప్రపంచమంతయు క్రుమ్మగ నుండును.

ఏపుశుని నేను వదిలించితివో, అతనికై
నా హృదయ నిశితప్రసాదమును వెలిగించి,
దాని పోషణార్థమై నన్ను నర్థమొనర్చుకొని,
విశ్వదేవతకు నారతి నొసగుచున్నది.

నేను నిన్ను చూడగలుగుటచే భాగ్య
వతిని. నీనోట ఒక పలుకైనను చిగిర్చనికాల
మున, నీకు కఠోర అపరాధము నొనర్చితిని;
బిడ్డ, ఆనోటితోనే నీ దుష్టమాత్రను తమి
పుము. ఆ నీ ఉదారక్షమాపణయే నీ దూష
ణలకన్న అధికతేజమున అనలమును నావత్స
మున వెలిగించగలదు; నాపాపముల దగ్ధ
మొనర్చి నన్ను నిర్మలము గావింపగలదు.

కన్యకు

తల్లీ, సీపదహుళిని ప్రసాదించుము. నా
అశ్రువారిని అనుగ్రహించుము.

కుంభి

నిన్ను తిరిగి నావత్సమునకు చేర్చుకొన
వలె ననెడి సుఖప్రదమైన ఆశతోనే నేను

నీకడకు రాలేదు. నీస్వంత అధికారమునకు నిన్ను మరల్చి కైకొనిపోవుటకే వచ్చితిని. సూతపుత్రుడవు కావు నీవు; నీవు రాజకుమారుడవు.

వత్సా, సర్వావమానముల దూరమొనర్చి, నీ పంచభ్రాత లున్నచోటికి రమ్ము.

కర్ణుడు

దేవీ, నేను సూతపుత్రుడనే. రాధ నా తల్లి. దానికన్న అధికగౌరవము నా కేమి కావలయును? పాండవులు పాండవులుగనే, కౌరవులు కౌరవులుగనే ఉండనిమ్ము. నేను ఎవ్వరిని ద్వేషించుట లేదు.

కుంతి

సేనాహుబలమున రాజ్యము నుద్ధరించి తీసికొనుము. వత్సా, యుధిష్ఠిరుడు ధవళవ్యజనమును వీవగలడు. భీముడు ఛత్రమును వహింపగలడు. వీరధనంజయుడు నీ రథసారథి కాగలడు. కౌమ్యపురోహితుడు కేదమంత్రముల పఠింపగలడు. నీవు శత్రుజేతవై అఖండ ప్రతాపమున ఎదురు లేని రాజ్యమున రత్న సింహాసనమున రాజిల్లగలవు.

కర్ణుడు

సింహాసనమా! మాతృప్రేమపాశముల నొల్లక పెడమొగము పెట్టినతనికి, తల్లీ, రాజ్యాశ్వాసముల నొనగుచున్నావే! ఒక నాడు ఏనెండను పొందసేక అడ్డగించితివో దానిని మరల్చిచ్చుటకు నీకు సాధ్యమగు కార్యము కాదు.

మాతా, నాజన్మక్షణముననే నాజనని నుండి, నాసోదకులనుండి, నారాచకులము నుండి గెంటివైచి, ఒక్క ముహూర్తమున

నిర్మూలమొనర్చితివే! సూతమాతను మోసగించి, రాజమాతను తల్లియని, దుర్యోధనునితో బద్ధుడనైయున్న బంధనములను ఛిన్నమొనర్చి రాజసింహాసనముపైపు నేను నేను పరుగులిడిన-ఛీ, ఛీ! అది ఎంతటి నీచకార్యమగును!

కుంతి

కుమారా, వీరుడవు, ధన్యుడవు నీవు. అల్పమును, అనహాయమునైన శిశువును జన్మమాత్రమున నేను వదలివేసినదినము, అశిశువు బలపరాక్రమముల గడించి, ఎచ్చటినుండి యో అంధకారపథమున మరలివచ్చి ఒక దినము నిజజననియొక్క అనుంగుబిడ్డలను మమతారహితములగు తన కరములతో అస్త్రశస్త్రముల సంహరింప ఉద్యుక్తమగునని ఎవరు తలంచిరి?

అయ్యా, ఎట్టి భీషణశాప మిది? విధి, ఎట్టి కఠోరదండన నీది?

కర్ణుడు

తల్లీ, భయపడకుము. పాండవులకే విజయము చేకూరగలదని వక్కాణించుచున్నాను. నేటి ఈ రజనీతిమిరఫలకమున, నక్షత్రదీప్తియందు ఘోరయుద్ధఫలమును నేను ప్రత్యక్షముగ పఠింపగలుగుచున్నాను.

ఈ శాంతస్తబ్ధక్షణమున, అనంతఆకాశమునుండి విశ్వానశూన్యమగు పరమవ్యర్థతయందు, జయహీనయత్నపు సంగీతము లీనమై వచ్చి నామనమున ప్రవేశించుచున్నది.

ఆశారహితకర్మముయొక్క ఆయత్తమును, దాని ననుసరించియున్న శాంతిమయ శూన్యపరిణామమును నేనుకాంచుచున్నాను.

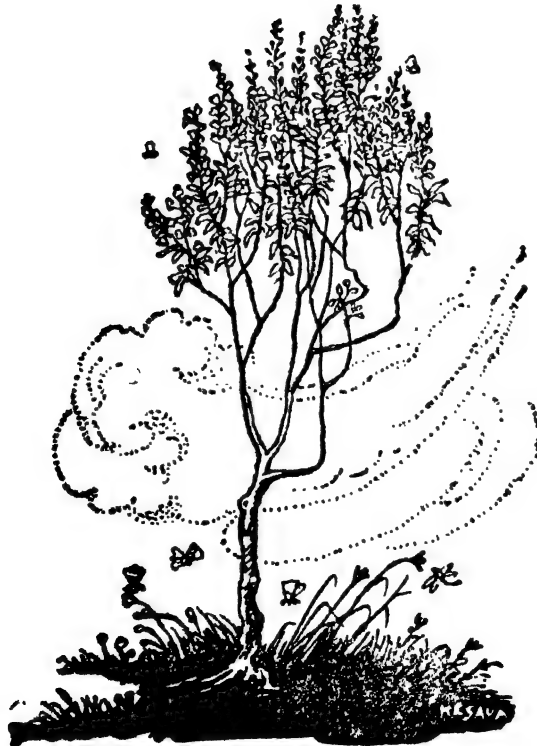
పరాజయము కాబోవు పక్షమును వదలి
రమ్మని నన్ను ఆహ్వానించకుము. పాండు
పుత్రులు జయమొంది, రాజ్యాభిషిక్తులయ్యె
దరుగాక. నేను నిష్ఠులుల, హతాశుల దళ
ముననే యుండెదను.

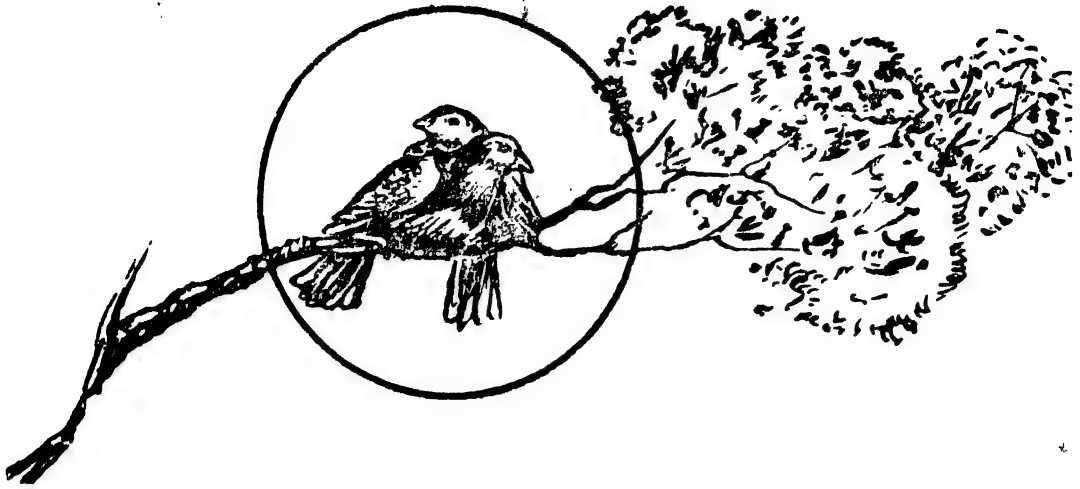
జన్మదినమున పేరుపెట్టక, ఇల్లుచేర్చక
నన్ను నీటిపై నెట్టివాతివి. నేడును అచేరితి
కాంతినడవిన, కీర్తితరిగిన పరాభవప్రవాహ

మున మమతనెరుగని చిత్తముతో నన్ను
వదలిపెట్టుము.

జయలోభమున, యశోలోభమున,
రాజ్యలోభమున వీరుల సద్గతినుండి భ్రష్టు
డను కాకుండునటుల నన్ను ఆశీర్వదించి
మాత్రము పొమ్ము, తల్లీ !

మాతృక 'కాహిని' నుండి [స్మిలనరీ, ౧౯౦౦]

వసంతకోకిల

= శ్రీ మోవేకవి =

౧

కలఁగకుమీ, పికంబ! తొలికారుపాలంతుక పండుటాకు వ
ల్యల సడలించియున్ దినమొలక జడిమంచునఁ దానమాడి ల
గ్గలపుఁ జివుల్ల పుట్టమును గట్టియు నీకుఁతఁ దీర్చుఁగాన, కన్
గులుకులు, కూనరాగములకున్ జరతాఘమ, వేళఁగాచియున్.

౨

కాకి మారుదల్లి కాన నీ కంఠనా - దంబు నోర్వలేక తన్నుచుండె
జలదరింపుతో వసంతలక్ష్మియుఁ గారుటాకు మేన మొండె మై తనరెప్ప.

౩

వాసనలంటి మోసికొనువాని సిఫారసుమీఁద తమ్మి సా
వాసపుకాఁ డొగ్గి వడతుపానుల నామని మీఁదఁ జమ్మి స
న్యాసిని జేసివైచుననియా తలపోతువు ? ముందు పల్లవ
గ్రాసము నీకునుగ గలపు గాదుకదా పికమా ! శమించుమా !

౪

ఋతుపరివర్తనక్రమ మెఱింగియు నామని వచ్చువేళకున్
గుతుక మెలర్చి, డొక్కసాదకున్ దపియింతువు; నీస్వరాసకున్

శ్రుతులను బాదకొల్పి చిగురుండెలి కుంకుమ రంగరించు ; ను
న్నితము నలంకరించుకొననీ ; భుజియింతువు, తొందరేటికి ?

౫

నవనవలాడు మొగ్గలను నంజినపై లయగొన్న నీ గళా
రవము రవంతయుం బడయరాని వరానఁ దపించుచున్న మా
నవుడఁ; నదే, వరం బమరెనా ? నలినప్రభవప్రసాద గౌ
రవమని నీ మెడక రవనరంబు బిరాన నలంకరించెదఁ .

౬

కంచుకంతంబు వాయించుచు నిగురాకుకూటికి జోగెత్తుకొందు వీవు
కొమ్మల సిగఁ బట్టకొని యూచి గంధంబు దోపిడిసేయు దుందుడుకు గాలి
మధువు త్రాగుడు పిచ్చి మైకాన యుంకారమృదుగీతిఁ బాడు తుమ్మెదమగండు
నాముక్కుచాయఁ గొన్నావ పంపా యని మధురవాక్కులఁ దిన మర గెఁ జిరుక
చాలినది మంచి గుణవంతురాలు గాన-మీ రొనర్చెడు పనుల నోర్మిశశమించి
యుదరమును జీల్చి పెంచుచున్నది పికంబ! - పాడుకొమ్మ నసంతిమ్ముపైఁ బడంబు.

‘వాకిటికావలి’ తిమ్మన

కృష్ణదేవరాయలవారి సన్నిహితభృత్యులు

= శ్రీ దిగవల్లి వేంకటేశ్వరరావు =

“ప్రాకృత సంస్కృత ఘోషర
 మాకీకృత కుకవికుంగ మస్తాకతిః,
 వాకిటి కావలి తిమ్మన
 వాకిటకవికోటిమాధవాకిటికోటే!”

అని ఒక చాటుపద్యమున్నూ, దీనిని గురించిన
 ఒక గాథయున్నూ మన తెలుగు దేశంలో చిరకాలం
 నుంచి ప్రచారంలో వున్నవి.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారి అనుగ్రహానికి పాత్రు
 డైన ఒక భట్టు రాయలవారి ఆస్థానంలోని అష్ట
 దిగ్గజాలనే కవులమీద యీర్ష్య వహించి వారి నెలొగ
 వై నా అవమానించాలని ఒక కుట్ర పన్నాడు. ఒక్క
 కోణన తాను చెప్పినట్లు చేస్తానని రాయలవారిచేత
 వాదానం చేయించుకొని, ఆ మరునాడు రాజసభలో
 అందరూ కూర్చుని వుండగా తాను లేచి కొందరు
 కవులపేర్లను చదివి “వీరు రాయలవారి నెలపు అయ్యే
 వరకూ రాజసభలోనికి రాకూడదని రాయలవారి యజ్ఞ
 ధైర్యం” దని ప్రకటించాడు. ఈ విపరీతపు ప్రకటనను
 విని అక్కడివా రందరూ ఒకరి మొగము లొకరు
 చూచుకొని తెల్లబోయారు. రాయలవారున్నూ ఏమి
 జరుగుతుందో తమూ చూద్దామని గంభీరంగా
 ఉన్నారు. అలాగ సభలోకి రాకూడదని నిషేధింప
 బడినవారిలో అల్లసాని పెద్దన మొదలైన పేమా
 పేమా లంతా వున్నారు. భట్టు ఇలాగ అన్నతరు
 వాత వీరు రాయలవారి వైపునకు చూశారు గాని వారి
 ముఖంలో ప్రసన్న భావం కనపించనందువల్ల చేయూనది
 యేమీ లేక రాయలవారు సభ చాలించిన తరువాత
 భిన్నులై బయటికి వెళ్లి, భట్టు ఏదో కుట్ర పన్ని ఇలాగ
 తమ్ము పరాధవించినాడని ఊహించి, దీనిని గురించి

విచారించి తరువాత చేయవలసిన కర్తవ్యాన్ని గురించి
 ఆలోచించుకొనడానికి వీరు వాకిటికావలి తిమ్మన్న
 యనే రాయలవారి ఆంతరంగిక భృత్యుని యింటి
 మందర చేరి అక్కడ కూర్చుని ఏదో ఆలోచిస్తూ
 వున్నారు. ఆ సమయానికి వీరిని అవమానించిన భట్టు
 అందలం ఎక్కి ఆ దారిని వస్తూ వీరిని చూచి “ఈ
 తిమ్మన్నవాకిట గుమిగూడిన వీ రొక పండుల సమూ
 హములాగ నున్నారు చూశావా” అని తన నేరకుడైన
 మాధవుని సంబోధిస్తూ వైన చెప్పిన చాటుపద్యములోని
 ఉత్తరభాగమును చదివాడు. ఈ ఎద్దేరమాట వినే
 టప్పటికి అక్కడ నున్నవారికి పట్టలేనంత రోషం
 వచ్చింది. ఈ సీమడికి తగినట్లుగా బుద్ధి చెప్పాలని
 పెద్దన్న గా రా పద్యంయొక్క పూర్వభాగాన్ని వైన
 చెప్పినలాగ భావగర్భితంగా పూరించి జవాబు చెప్పా
 డు. విద్యత్కవుల సంస్కృత ప్రాకృతములను అర్థము
 చేసికొనలేక మిగులు ఈ భట్టువంటి కుకవులు పండుల
 కావారముగా నుండే తుంగగడ్డలవంటివారనినీ,
 అలాంటివారి కి కవిబృందము వండులగుంపుగా కనబడ
 డంలా ఆకృష్టం లేదనినీ దాని భావం. మేము
 సీవంటి అల్పులను మ్రొంగగల వరాహములము గుమీ
 యని ధ్వని. భట్టు ఇదివిని తలవంచుకొని వెళ్లిపోయి,
 మర్నాడు రాయలవారితో జరిగిన సంగతి చెప్పగా “నీవు
 జరిగించిన అపచారానికి తగిన పరాధవం జరిగిం” దని
 అతనిని మందలించి పెద్దనాదికవులను మల్లీ సభకు
 రావించి గారవించారట. ఈ గాథను పెద్దనకవి జీవిత
 చరిత్రలో వుదాహరిస్తూ శ్రీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తి
 గారు ఆపద్యంలో వాకిటి కావలి తిమ్మన యని పేర్కొన
 బడినయతడు ముక్కు తిమ్మన యని పొరబాటుగా
 వ్రాశారు. అయితే వారే తెనాలి రామకృష్ణకవి జీవి

తంలా ఈ తిమ్మన్నను గురించిన ఇంకొక చాటుపద్యం న్ని ఉదాహరించి దాని గాఢమైన వ్రాస్తూ అతడు కృష్ణ దేవరాయలవారి వాకిటి కావలిగా నుండిన తిమ్మన్న యనే దండనాయకు డని సరిగానే వ్రాశారు. ఆ రెండవ గాథ యిది: ఒక మాటు కృష్ణరాయలవారు తమ వాకిటి కావలిగా నుండే తిమ్మన్న యనే దండ నాధుడి కార్య విశేషానికి సంబోధించి అతని కొక అమూల్యమైన పచ్చడము (నేలపు) ను బహుమతి యిచ్చారట. అత డా పచ్చడము బుజాన వేసుకుని తన యింటికి వచ్చి అరుగుమీద కూర్చుని వుండగా అల్లసాని పెద్దన, ముక్కు తిమ్మన, భట్టుయ్యారీ, తేనాలి రామలింగకవి ఆదాసినచోటూ తిమ్మన్నగారిని చూసి ఆయనను అభినందిస్తూ నమస్కరము కలిపి ఒక కంద పద్యంలో నాలుగు పాదాలు వరసగా ఇలాగ పూర్తి చేశారట:

“వాకిటి కావలి తిమ్మా (అల్లసాని పెద్దన)
ప్రాకటముగ నుకవియుల పాలిటి సామ్మా (ముక్కు తిమ్మన)
నీ కి పద్దెమి కొమ్మా (భట్టుయ్యారీ)
నా కా పచ్చడమె చాలు నయముగ నిమ్మా—
(తేనాలి రామలింగ కవి)”

అంతట పద్యించివర భాగ్యప్రకటనను చేసిన రామలింగకవికి తిమ్మన్నగారు తన పచ్చడం యిచ్చి చేసి తక్కినవారికి ఇతరబహుమానము లిచ్చి పంపించి నాడట.

— తిమ్మన్న చరిత్రకు ఆధారాలు —

ఈ రెండుగాథలూ సమన్వయం చేసి చూస్తే ఈపద్యాలలో చెప్పబడిన వాకిటికావలి తిమ్మన్న యనే యతడు సామాన్యుడైన కాపలావాడినంటి ద్వారపాలకుడు కావనినీ, రాయలవారిదగ్గర గొప్ప అధికారమూ, పలుకుబడి కలిగిన వుద్యోగి యనినీ, విద్యావంతుడు రసీకుడు అనినీ ఊహించడానికి సావకాళం కనపడుకూవుంది. ఈ తిమ్మన్ననుగూర్చిన విశేషాలను తెలుపగల చరిత్రాధారాలేమైనా వున్న వేమో చూద్దాము.

తిరుపతి దేవస్థానం విచారణకర్తలైన శ్రీ మహాంతు ప్రభుగౌదానువారు తిరుపతిక్షేత్రంలో రాజాధిరాజులూ, శ్రీమంతులూ చెక్కించిన శిలాశాస నాలయొక్క విలువను గ్రహించి వాటిని ప్రకటించ దానికి నిశ్చయించి వాటిని గురించి ఒక నివేదికను తయారుచేయడానికి బ్రహ్మశ్రీ సాధు సుబ్రహ్మణ్యం బి. ఏ. గారిని నియోగించారు. శాసనసంపుటలతో పాటు వారి నివేదికకూడా ఒక పెద్ద గ్రంథముగా ౧౯౩౦ లో అచ్చువేయించారు. దీనివల్ల పల్లవులు, చోళులు మొదలైన రాజుల కాలంనాటినుంచి విజయ నగరసామ్రాజ్యము వేలిన చక్రవర్తులవరకూ గల చరి త్రాంశాలు, విశేషాలు తెలుస్తున్నవి. అందులో తిమ్మ న్నచరిత్రకూడా వున్నది.

— “అవసరం” తిమ్మయ్య —

తిరుపతి దేవస్థానంలోవున్న శాసనాలవల్ల కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువులో ‘అవసరం తిమ్మ య్య’ యనే దండనాయకు డొకడు రాయలవారి ‘వాకిటికావలి’ ద్వారపాలకుల పై యధికారియై యున్నట్లున్నూ, అతడు వేయిమంది సైనికుల కధికారి యనినీ, చిన్న సంస్థానమునేలే సామంతులనుండలేళ్ళకు డనినీ, అరినిని అమరం తిమ్మరసయ్య, తిమ్మప్ప నాయకుడు అనికూడా పిలిచేవారనినీ, ఆయనకు రాయలవారిదగ్గర చాలా చనవు వున్నట్లున్నూ, చాలా మందికి ఆయన రాయలవారి దర్శనం చేయించి అనేక సందర్భాలలో చాలా ఉపకారాలు చేసినట్లున్నూ తెలుస్తున్నది. తిరుపతిలో వున్న దానశాసనాలలో “అవ సరం” నరసయ్య, తిమ్మయ్య, నరసయ్య యనే ముగ్గు రు అన్నదయ్యల కేర్లున్నూ, వారికిల్లి బసవమ్మగారి పేరున్నకూడా కనపడుతూవున్నవి. కా. శ. ౧౪౩౪ కు సరియైన ఆంగీరసనామ సంవత్సరం (క్రీ. శ. ౧-౧-౧౫౧౨) నాటి శాసనంలో ఈ కుటుంబంవారికి తిరు వెంగళవాధుడు ఇలువేల్పు అయినట్లున్నూ, అవసరం నరసయ్య తిమ్మయ్యగార్లు “రాయర బాగిల అవస రద”- అనగా కృష్ణదేవరాయలవారి తలుపులదగ్గర వుండే ద్వారపాలకు లైనట్లున్నూ వివరింపబడింది. ఈ

అన్నదమ్మలలో తిమ్మయ్యయే మన ‘వాకిటికావలి’ తిమ్మన యని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును.

—“లాడ్లు చేంబర్లైన్” వంటి రాజసేవకుడు —

ద్వారపాలకుడంటే మన ‘గేటుకీపరు’ వంటి జవాను అనుకోవూడదు. రాయలవారి దర్శనంనిమిత్తం పోవలసినవారందరూ ఆయనఅనుజ్ఞ పొందాలి. అతడు రాయలవారికి మనవిచేసి దర్శన మిప్పిస్తాడు. అందువల్ల ఆయనకు దివాణంలో గొప్ప అధికారము, పలుకుబడి వుంటాయి. ఇలాగే చక్రవర్తిగారికి ఇతర విధాలైన సేవలు చేసే గొప్ప ప్రభువులు, దండనాయకులు అనేకు లుండినట్లు శాసనాలవల్ల కనబడుతూ వుంది. రాయలవారి సన్నిహితభృత్యులలో కొందరు గొప్ప వంశాలలో జన్మించినవారు కొందరు రాజబంధువులుగా వుండేవారు. వారిలో కొందరు దుర్గాధ్యక్షులు, సావంతముండలేళ్ళరులుకూడా వున్నారు. కా. శ. ౧౪౮౧ ప్రమాదినామ సంవత్సరం (క్రీ. శ. ౧౫౧౯-౨౦)నాటి కాసనంలో పేర్కొనబడిన కృష్ణదేవరాయలవారి ద్వారపాలకుడైన ‘తిమ్మభూపతి’ యీ వాకిటి కావలి తిమ్మన్నగారే. ఈ కాసనంలో ‘భూప’ అనే పదము వాడినందువల్ల ఇతడు కొంత రాజ్యభాగమును పరిపాలించే సామంతముండలేళ్ళకు పరి తెలుసున్నది. ఈ కాసనంలో మధురగిల్లంలో అన్నామల కేర్కొన బడినందువల్ల అతని రాజ్యభాగం ఆప్రాంతాలలో వుండివుండాలి.

మన దేశాన్ని లూర్యం వీలిన చక్రవర్తులదగ్గర నుండే రాజసేవకుల లాగానే ఇంగ్లీషు రాజుగారి దగ్గర నుండే సన్నిహిత భృత్యులకూడా సత్కరింపబడుతూ వున్న ప్రభువులుగానే వుంటావున్న సంగతి ఇంగ్లీషు రాజ్యాంగచరిత్రను చదివినవారందరికీ తెలుసును. ఇలాంటి రాజసేవకులలో ‘లాడ్లు చేంబర్లైన్’ అనే హోదాగల ప్రభువుఅధికారముచుబట్టి, గౌరవముచుబట్టి, పలుకుబడిని బట్టి చాలా గొప్పవాడు. ఇతడు ఒకముఖ్యమైన ప్రభువుగావుంటాడు ప్రివీకౌన్సిల్ అనే రాజుగారి ఆంతరంగిక కార్యాలోచనసభలో సభ్యుడుగా వుంటాడు. రాజుగారి కుటుంబములో తబట్టించే శుభాశుభాల కన్నీటికి ఇతడు తనని ఏర్పాటు చేస్తాడు. రాజుగారి

దర్శనము చేయదలచినవారందరూ ఇతనిని ఆశ్రయించాలి. రాజుగారి దర్శనము చేయతగినవారని తనకు తోచినవారి కతడు ఆహ్వానాలు పంపి దర్శనం చేయిస్తాడు. ఎల్లప్పుడూ రాజుగారి ప్రక్కనే నిలిచియుంటాడు. రాజుగారి రాజభవనంలోనుంచి బయటికి వెళ్తున్నప్పుడు బుడిదగ్గరదాకా సాగనంపుతాడు. మళ్లీ వచ్చినప్పుడు బుడిదగ్గరనుంచి లోపలి దాకా మార్గం చూపుతూ తీసుకునివస్తాడు. రాజ దర్శనంకోసం వచ్చినవారిని రాజుగారికి ఎరుకపరుస్తాడు. రాజుగారి ఆలోచనమందిరము, శయనమందిరము ఈ చేంబర్లైన్ గారి తనిఖీకిందనే వుంటాయి ఈయనకింద వైస్ చేంబర్లైన్ అనే సహాయోద్యోగి యొక్కడు వుంటాడు. ఇతనికింద మాస్టర్, మార్షల్ ఆఫ్ సెరిమోనీస్ మొదలైన ఇతర రాజసేవకులు పనిచేస్తారు. రాజుగారికి సాలుపొదుకునా సేవచేయడానికి Lords and grooms in waiting అనే హోదాగల ఆరుగురు ప్రభువులు నియుమిస్తారు. వారొక్కొక్కరు పది పౌనులకోజులుగాని, ౨౦ కోజులుగాని వంతులవొప్పున రాజసేవ చేస్తారు. ఇంకా ఇలాంటి సన్నిహితభృత్యులు, గౌరవహోదాలవారు చాలామంది వున్నారు. ఇంగ్లీషు రాణీగారి అంకితముకూడా లాడ్లు చేంబర్లైన్ గారి అధికారంకిందనే వుంటుంది. రాణీగారి సేవకోసం ఇంగ్లాండుదేశంలో చాలా గొప్ప వంశాలలో జన్మించిన ప్రభువుల భార్యలు, వారి కొమార్తెలు, కోడళ్లు, మనుమరాండ్రు Ladies of the bed chamber, Women of the bed chamber, Maids of honour అనే హోదాలతో నియుమింపబడతారు. వీరు మన దేశములో పూర్వము రాణులకు చెలికత్తెలు, పరిచారికలు మొదలైనవారు చేసే సేవలే చేస్తారు. అందువల్ల మన వాకిటికావలితిమ్మనగారు లాడ్లు చేంబర్లైన్ వంటి గొప్ప రాజోద్యోగి అనడానికి సందేహంలేదు

— అమరం తిమ్మరనయ్య —

సేలంజిల్లా అరగలూరు గ్రామదేవాలయం యొక్క దేవాదాయాన్ని వసూలుచేసి గుడివసులు జరిగించే స్థానికులనే గుడిపారుపతైగార్లు ముగ్గురికి కొన్ని యిబ్బందులు కలిగి వాటినిగురించి కృష్ణదేవ

రాయలవారికి స్వయంగా చెప్పకుండామని వారు రాజధానినగరమైన విద్యానగరానికి వెళ్లారు. అక్కడ రాయలవారి ద్వారమువద్ద నుండే ప్రధానోద్యోగియైన అమరం తిమ్మరసయ్యగారు వీరిని రాయలవారిదగ్గరికి తీసికొనివెళ్లి దర్శనం చేయించి వారి యిబ్బందులను తొలగింపజేయడమేగాక వారి కొక హారము, తల పాగ, గుట్టము, గొడుగున్న బహుమతిచేయించాడు. ఈసంగతి కా. శ. వర్షములు ౧౮౮౧ పరియైన ప్రమాది. సంవత్సర (క్రీ. శ. ౧౦-౬-౧౫౧౮) నాటి కాసనంలో ఉదాహరింపబడివున్నది.

ఈ 'అమరం' తిమ్మరసయ్యగారు మన వాకిటి కావలితిమ్మన్నగారే యనడానికి సందేహం లేదు. 'అమర' మనగా పాశ్చాత్యదేశాల కియ్యబడు కొలది నీను యని శబ్దరత్నాకరకారులు అర్థం చెప్పి కుమార ఛార్జిటివిరచితమైన కృష్ణరాజవిజయంలోని ఈ కింది పద్యాన్ని వుదాహరించారు:

“భటులు వేయిటి కెన్న నిర్వదియ నాల్గు
వేలుగా లక్షయిర్వదివేలప్రజకుఁ
జెల్లు నలవదిలక్షలు జీత మనఘ
యమర మేలెడు దొరల కీక్రమమే సుమ్మి”

ఈ పద్యంవల్ల 'అమరం' అనేది కొంత జీతము, బలైము, సైనికబలము, జమీను గల ఒక గొప్ప హోదా అని రూఢి అవుతూవుంది. 'అమరం' అనే పదము అమరనాయకర మనేదాని రూపాంతరము. విజయ నగరసామ్రాజ్యంలోని వివిధపాంతాలలో గల కొటలకు అధ్యక్షులై దేశాన్ని పరిపాలించేప్రభువులను అమర నాయకు లనేవారు. వీరు రాజోద్యోగులై, దండనాయకులై, దేశపరిపాలకులైననాయకులు. రాజకీయోద్యోగులలో దొరలు, పారుపర్తిగార్లు, రాయసంవారు, అనసరం వారు, రాచకరణాలు అనే వివిధహోదాలవారు కనబడుతున్నారు. వీరు చేసే వుద్యోగాలయొక్క వివరాలు స్పష్టంగా తెలియకపోయినా వీరు ప్రభుత్వోద్యోగం చేసే రాజసేవకు లనినీ, వీరికి జీతబలైములు,

రాజమర్యాదలు, గ్రామాలు, జమీనులు వుండేవనీ తెలుస్తూంది. రాయలవారు యుద్ధానికి తల్లి పెడుతూ వున్నప్పుడు వీరుకూడా హాజరుగా వుండేవారనినీ తెలుస్తూవుంది. వీరినిగురించిన కొన్ని విశేషాలు రాయ వాచకములో వివరింపబడియున్నవి.

విజయనగరసామ్రాజ్యకాలంనాటి దేశచరిత్రను, రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక మతపరిస్థితులను గురించి పరిశోధించి, కాసనములను, స్థానికచరిత్రలను, కవితలను, విదేశీయాత్రికుల సాక్ష్యములను పరిశీలించి ఆకాలంలో మన కవులు రచించిన ప్రబంధములలోని వర్ణనలయందు, చరిత్రాంశములయందు గల నిజమును బయటికి తీసి “Studies in the History of the third Dynasty of Vizayanagar” అనే గొప్ప చరిత్రగ్రంథమును రచించిన డాక్టరు నేలవూరి వెంకటరమణయ్యగారి సంగతుల నన్నింటినీ చక్కగా చర్చించియున్నారు.*

— తిమ్మప్పనాయకుడు —

గోరంట్లగ్రామంలోని దేవాలయ సేవకులకు గల కొన్ని బాధలను మారపరాణ అనే ఆయన తీర్చివారనినీ, ఆయన వాకిటి ఆదెప్పనాయనింవారి కార్యకర్త (ఏజెంటు) అనినీ, ఈ ఆదెప్పనాయనింవారి తండ్రి పేరు తిమ్మప్పనాయకుడనినీ ౧౮౧౨-వ సంవత్సరపు మద్రాసు ఎపిగ్రాఫికల్ రిపోర్టు ౧౮౧౮-వ పేరాలోను, ౧౮౧౨-వ సంవత్సరం ౧౧-వ సంఖ్య కాసనంలోను ఉదాహరింపబడినది.

అనసరం తిమ్మయ్య యనీ, అమరం తిమ్మయ్య యనినీ, వాకిటి తిమ్మయ్య యనినీ వైన చెప్పిన కాసనాలలో పేర్కొనబడిన తిమ్మన్నగారే ఈ తిమ్మప్ప యని చెప్పడానికి సందేహం లేదు.

— ఇతర రాజసేవకులు —

కృష్ణదేవరాయలవారి కొలువులో వుండి ఆయనకు సేవచేసే పద్వంశసంబాతులైన ఇతరనాయకుల కేటకుల కేర్లు తిరుపతికాసనాలలో కనబడుతున్నవి.

— 'ఊడియం' ఎల్లప్పనాయకుడు —

ఊడియం ఎల్లప్పనాయకు డానీ రాజోద్యోగి కృష్ణదేవరాయలవారికి, ఆయనతరవాత రాజ్యంచేసిన

* చూ: ౫-వ ప్రకరణము, పుటలు ౧౭౦-౧, ౧౭౯-౧౮౧.

అచ్యుత దేవరాయలవారికి పన్నిహితభృత్యుడుగా వుండేవాడు. ఈడియ మనే పదము ఈడిగ మనే మాటకు రూపాంతరము. ఇతడు ‘కల్తేరు’, అనగా రాతిరథం దగ్గర సత్రం నిర్మించినట్లున్నాడు, తిరుపతిలో గోవింద రాజస్వామివారికి దానం చేసినట్లున్నాడు క్రీ. శ. ౧౫౨౩ నాటి ఒకశాసనంవల్ల కనబడుతూవుంది.

— ‘అడపం’ బయ్యప్పనాయకుడు —

అడప మంటే వక్కలు, ఆకులు మొదలైన తాంబూలపు ద్రవ్యము లుంచే పంచి. దీనిని పండెళ్ళ మనికూడా అంటారు. ఆకాలంలో సామాన్యులుకూడా ఎక్కడికి వెళ్లినా ఒక అడపను పట్టుకుని వెళ్లేవారు. కృష్ణదేవరాయలవారు రచించిన ఆముక్తమాల్యద ౭-వ అశ్వాసంలో ౭-వ పద్యంలో దీని వర్ణన కనబడుతూవుంది. ఇది శ్రీమంతు లనుభవించే భోగాలలో ఒకటి. అందువల్ల రాజాధిరాజులైన విజయనగరచక్రవర్తులకు తాంబూలద్రవ్యముల యుద్యోగి యొక డుండడంలో ఆశ్చర్యపేమున్నది? కాశ్యపగోత్రుడైన తిమ్మప్పనాయకుడి కుమారుడైన ఈ బయ్యప్ప కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలోను, అచ్యుతదేవరాయలవారి కాలంలోనూ కూడా ఈయుద్యోగం చేసినట్లు అతడు తిరుపతివెంకటేశ్వరులకు ౫౫, 3౨౦ వార్షణములు సమర్పించి క్రీ. శ. ౬-౯-౧౫3౦ సం.లో చెక్కించిన శాసనంవల్ల తెలుస్తూవుంది. ఇత డింకా కొన్ని గ్రామాల ఆదాయం వల్ల వచ్చే సామ్యముకూడా దేవుడికి సమర్పించాడు. అందువల్ల ఇత డొక శ్రీమంతుడైయుంటాడనడానికి సందేహం లేదు.

— కట్టికలిమ్మన —

జిల్లేల్ల బసవనాయకరు కొమారుడైన తమ్మునాయకరు అనే యితడు కృష్ణదేవరాయలవారి కట్టిక, అనగా వెండిబెత్తమును పట్టుకునివుండే వేత్రధరుడు. ఇది యొక రాజలంఘనము. అత డొక దళవాయి అనిన్నీ, ఈయనకు ‘దాడినేని’ అనే బిరుదుకూడా వుండేదనిన్నీ అతడు తిరుపతివెంకటేశ్వరస్వామివారికి నిత్యనైవేద్యమునిచ్చుత్రమ ౧౨౦౦ వార్షణములు సమర్పించినప్పుడు క్రీ. శ. ౧౫౭3 సంవత్సరములో చెక్కిం

చిన శాసనములో వ్రాయబడివున్నది. ఈశాసనమే తెలుగులోకూడా క్లుప్తంగా వ్రాయబడివుంది. అందులో ఈ కట్టికలిమ్మన్న అనుసంధానం రామానుజయ్యగారి శిష్యుడనిన్నీ, అతని పేరు కట్టిక దాడినేని దళవాయి తిమ్మయ్య యనిన్నీ పుదాహరింపబడివున్నది. క్రతువుల మీదికి దాడివెలి జయించినందువల్లనే ‘దాడినేని’ అనే బిరుదు ఇతనికి వచ్చివుంటుంది.

— ‘విద్యత్సభారాయరంజక’ శ్రీరంగరాజు —

కృష్ణదేవరాయలవారి పూర్వుల కాలంనుంచీ విజయనగరరాజధనంలో ఒక నాటకశాల వుండేది. కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఒక నాట్యశాల, ఒక నృత్యశాలకూడా వుండేవి. రాయలవారు తన ఆస్థానంలో సంగీతసాహిత్యవిద్వాంసులను పోషిస్తూ సదా విద్యాగోష్ఠిలో కాలక్షేపం చేస్తూ ‘విద్యత్ సభారాయ’ అనే బిరుదుకూడా వచ్చాడు. నృత్యము చేసి సంగీతము పాడి ఆయనను రంజించే ఆటపాటకుల మేళమొకటి యుండేది. ఈ మేళానికి నాయకుడు తిరుమల నాధుని కుమారుడైన శ్రీరంగరాజు. అతనికి ‘విద్యత్ సభారాయరంజక’ అనే బిరుదు వుండేది. రాయల వారాయనకు గొప్ప జాగీరు లిచ్చారు. అందులో ఎర్లంపూడి అనే గ్రామాన్ని ఈ శ్రీరంగరాజు క్రీ. శ. ౧౫౧౪ లో వెంకటేశ్వరులవారికి సమర్పించాడు. ఈ శ్రీరంగరాజుకొమార్తెయైన రంజకం కుప్పాయి అనే కుప్పసాని క్రీ. శ. ౧౫౧౨ లో చేసిన దానం ఒకటి కనబడుతూవుంది.

ఈకుప్పాయికి తిరుమలమ్మ, మద్దుకుప్పాయి అనే ఇద్దరు కుమార్తెలుండేవారు. తిరుమలమ్మ స్వామివారికి కా. శ. ౧౪3౯ ఈశ్వరసం. (క్రీ.శ. ౧౫౧౭)లో 3౦౦౦ వార్షణములు సమర్పించినట్లు వ్రాయబడిన శాసనం తెలుగు ప్రతిలో అవిడ శ్రీరంగరాజు మనుమరాల ననిన్నీ, కుప్పమ్మకుమార్తె ననిన్నీ వ్రాయించింది.

కుప్పాయి రెండవ కొమార్తె మద్దుకుప్పాయి మొదట విజయనగర చక్రవర్తియైన అచ్యుతదేవరాయల అంతఃపురపరిచారికగా వుంటావుండి ఆయన అజ్ఞ

ప్రకారము తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామివారి నేన చేయడానికి వచ్చినట్లున్నూ, గోవిందరాజస్వామివారి ఆలయంనుంచి ప్రతిరోజూ ఆవిడకు తినడానికి ప్రసాదం యిస్తూవున్నట్లున్నూ కా. శ. ౧౪౫౩ ఖర సంవత్సరం (క్రీ. శ. ౬-౬-౧౫౩౧) కాసనంలో వివరింపబడివున్నది. ఈ కాసనంలో శ్రీరంగరాజు కొమార్తెయిస్తున్నూ, ముద్దుకుప్పాయితల్లిన్నీ అయిన కుప్పసానికికూడా “విద్యత్వభారాయరంజకం” అనే తిరుగు వుండినట్లు చెప్పబడివున్నది.

ఇలాగ విజయనగర చక్రవర్తుల నేవను చేసే శ్రీ పురుషులలో గొప్ప వంశాలవారూ, శ్రీమంతులూ అనేకు లుండేవారని తిరుపతి దేవస్థానములో నున్న కాసనాలవల్ల తెలుస్తూవున్నది.*

- తిమ్మశబ్ద విచారము -

మన తెలుగుదేశంలో తిమ్మ, తిమ్మడు, తిమ్మన్న, తిమ్మప్ప, తిమ్మకివి, తిమ్మ నృపతి, తిమ్మ మంత్రి, తిమ్మయ్య, తిమ్మరాజు, తిమ్మా, తిమ్మశాసీ, తిమ్మ శాస్త్రి, తిమ్మక్క, తిమ్మయమ్మ, తిమ్మమ్మ, తిమ్మంబ, తిమ్మజమ్మ అనే శ్రీ పురుషుల పేర్లేగాక తిమ్మా పురం, తిమ్మసముద్రము మొదలైన స్థలవాచకములున్నూ, తిమ్మని బ్రహ్మని చేయడము మొదలైన జాతి యాలున్నూ చిరకాలంనుంచి వాడుకలో నున్నవి. ఆంధ్ర సామ్రాజ్యానికి కన్నడదేశముగల నున్న విద్యానగరం రాజధానియైనప్పటినుంచి ఈ తిమ్మ శబ్దానికి కన్నడప్రత్యేకములు చేర్చిన పదాలుకూడా వాడుకలోకి వచ్చినవి. తిమ్మరాజునే కన్నడములో తిమ్మరను అని వ్యవహరించారు. రాజు అనే శబ్దంలో నుంచి ‘అరసు’ అనే కన్నడరూపం పుట్టింది. తిమ్మ శబ్దము పైకృత దేశ్య విశ్రమమైన తిరుమల శబ్దములో నుంచి పుట్టిన దేశీయమైన తెనుగు పదము, దీని వ్యుత్పత్తిని గురించి శబ్దరత్నాకరములో కొన్ని వివరాలున్నవి.

తిరుమల + తు = తిమ్మడు అయింది (మా : శబ్దరత్నాకరం). ఇలాగే తిరుమల + అప్పడు = తిమ్మప్పడు అయింది. ఈ తిమ్మప్పడు అనేది సింహాద్రి అప్పడు లాంటి పదమే. కాకమాని మూర్తికివి తనరాజవాహన విజయము లో “కొండమిది తిమ్మప్పనివంటి కావ్యపతి యబ్బుట యబ్బుర” మని వ్రాసిన పద్యం శబ్దరత్నాకరములో ఉదాహరింపబడి వున్నది. తిరుమల అనే పదము వేంకటాచల మనేదానికి పర్యాయపదంగా చిరకాలంనుంచి వాడుకలో వుంది. అలియరామరాయల మేనల్లుడున్నూ, కొండవీడు పరిపాలకుడున్నూ అయిన సిద్ధిరాజు తిమ్మ భూపాలుడు తన పరమయోగివిలాసములో ౨-వ ఆశ్వాసంలో,

“క. ధరగల తిరుపతు లొకకడ,
వరుసకొని ముకుందమూర్తి వర్గము నతి డి
చ్చెరువుగ నుతిం చె నెడనెడ
దిరుమలదేవరను దిరిగి తిరిగి పొగడుచుకొ.”

అని వ్రాసినాడు. తిరుపతి యనేది విష్ణుశ్రేత్రానికి పర్యాయపదము.

గీ. “విశుము కల్లి నూట యెనిమిది తిరుపతు
లంగు నెన్న వేంకటాచలంబు,
రంగనామమును గరంబు స్మృతి గాంచు
గ్రహములందు శశియు గవియుబోలె.”

అని ౪-వ ఆశ్వాసంలో వ్రాసినాడు. (మా : శబ్దరత్నాకరము.) తెలుగులో తిరుపతి తిరుమల అనే పదాలు పర్యాయపదాలుగా చిరకాలంనుంచి వాడుకలో నున్నవి. తెలుగు దేశానికి, అరవదేశానికి తిరుపతికొండ సరిహద్దు అంటారు. తిరుపతిలోని ప్రజలందరికీ తెలుగే మాతృభాషగా వుండి తిరుమల లోనుంచి తిమ్మశబ్దం పుట్టడంతోపాటు తిరుపతి కొండ మీది కోతులకు తిమ్మ డనే పేరు రూఢమైంది. ఈ తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు తెలుగువారికి ఇలువెల్పుగా వుంటున్నాడు. అయితే ఇటీవల ద్రావిడాభిమానుల యద్యమ మొకటి జనులుదేరి తిరుపతి వేంకటేశ్వరుని పేరులోని వేంకటశబ్దము వేంగడ మనే అరవ శబ్దంలో నుంచి పుట్టినదనీ, దానితోపాటు తిరుమల తిరుపతులు

కూడా అరవవారి స్వార్థతపు సాత్తులనీ ఒక ప్రచారము జరుగుతూవున్నది.

“జనని సంస్కృతంబు సకలభావలకును
—దేశభావలందు తెలుగు లెస్స”—

మన దక్షిణభారతదేశములో పూర్వంనుంచీ ఏరాజవంశాలు ఏలుతూవస్తూవున్నా, వారు పల్లవులైనా, చోళులైనా, చాళుక్యులైనా, లేక కాకతీయులైనా, విజయనగరచక్రవర్తులైనా ఇక్కడి తెలుగువారినీ, అరవవారినీ, కన్నడులనూ కూడగట్టుకుని దేశప్రజల నాగరికతను, మతస్థాపనలను కాపాడుతూ ప్రజాసరంజకంగా పరిపాలించారేగాని వేరువేరు భావలు మాట్లాడేవారని చీలదీసి ‘వాకిటివాల’ను ఏర్పరచలేదు. అందువల్లనే ఆసీతుహిమాచలపర్యంతము గల పుణ్యక్షేత్రాలను, పుణ్యవదులను దేశప్రజలందరూ ఇప్పటికీ సమానభక్తితోనే పూజిస్తూవుండడం తటస్థించింది. ఏ క్షేత్రమాహాత్మ్యం చనివినా, ఏ పురాణం చదివినా ఆఫలజలపవిత్రతను గురించి, ప్రాశస్త్యాన్ని గురించి వర్ణించడం కనబడుతుండేగాని ఇది అరవలది, అది తెలుగువారిది, ఇది కన్నడులది, అది మహారాష్ట్రీలది అనే భేదాన్ని పారపాటునైనా చెప్పవు. కానేటిరంగని పదాలుగాని, పాండురంగవిజయని కీర్తనలుగాని, తుకారాము ఆధిగములుగాని, కనీరుదాసుకీర్తనలుగాని, తులసీదాసుతోపారాలుగాని, గీతగోవిందముగాని, తరంగములుగాని, తత్వలుగాని ఎక్కడెన్నెనా ఎవరైనా పాడుతూవుంటే ఇది ఏభావ అనే విచిత్రత లేకుండా దేశప్రజలందరూ—స్త్రీలూ, పురుషులూ భక్తిపారవశ్యంతో తన్మయు లవుతారు. ఏ క్షేత్రానికి పోయినా ఆ ప్రాంతపు భావతో నిమిత్తం లేకుండా అక్కడి ప్రజలతోపాటు దేవుణ్ణి నేమిచగలుగుతున్నారు. అరవలైన పల్లవులూ, చోళులూ తెలుగుదేశాన్ని ఏలినప్పుడుగాని, చాళుక్యులు తెలుగుకర్ణాటకాలను ఏలినప్పుడుగాని, కర్ణాటకరాజ్యమధ్యలో తెలుగుప్రభుత్వము స్థాపించిన విజయనగరచక్రవర్తులు ద్రావిడ కర్ణాటకాలను పరిపాలించినప్పుడుగాని ఒక జాతిని, ఒక భావను అధికముగా జేసి తక్కినవారిని అణగారోక్కలేదు. అన్ని భావలనూ ఆదరించారు. “జనని

సంస్కృతంబు సకలభావలకును దేశభావలందు దెనుగు లెస్స” యనే భావము ఒక్క తెలుగువారిలోనే కాదు అరవంలోనూ, కన్నడంలోనూకూడా వ్యాపించి యున్నది. ఆయాదేశాలలో ఇప్పటికీ ప్రజల నోట వివబడే తెలుగుపదాలు, వద్యాలు, కీర్తనలు, కథలు, గాథలూ ఇందుకు ప్రబలమైన నిదర్శనాలుగా ఉన్నాయి. కృష్ణదేవరాయలంతటివాడు “దేశభావలందు తెలుగులెస్స” యని యుద్ఘోషించాడు. అంతమాత్రం చేత జాత్యహంకారముగాని, జాతిచైరముగాని ప్రబలలేదు.

—ద్రావిడఉద్యమం—

అరవదేశంలో ఇటీవల కొందరు ప్రబుద్ధులు బయలుదేరి ఒక ద్రావిడాభిమానమును ప్రచారంచేస్తూ తమదేశంలోనుంచి, భావంలోనుంచి, సంగీతసాహిత్యములోనుంచి సంస్కృతాన్ని పారతీలదానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు! అరవంలో పాడకుండా తెనుగులో పాడినాడనే కారణంతో త్యాగరాజయొక్క దివ్యవాణిని తమ సంగీతసభలలోనుంచి వెలిపెట్టడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు!! దేశములోని తెలుగుభాగాలు కూడా తమవే నంటున్నారు. ఇంక ఉమ్మడిప్రదేశాలన్నీ తమ వనడంలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? ఈసందర్భంలో దేశచరిత్రనుకూడా తమ కింపుగా ఉండేట్లు మార్చి ద్రావిడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. కేవలము ద్రావిడదురభిమానావేశము గలవారమాత్రమే ఇలాంటి పిచ్చిపనులు చేస్తే చింతలేదు. డాక్టర్ ఎస్. కృష్ణస్వామి ఆయ్యంగారివంటి ప్రాజ్ఞులైన చరిత్రకారులు కూడా తమ రచనలలో అరవఅభిమానం చూపిస్తూ సత్యాన్ని మరుగుపరచడము, చరిత్రాంశాలకు అపార్థం కల్పించడం చాలా దుఃఖకరమైన సంగతి. తిరుపతి చరిత్రలో వారు తెలుగుభావకు, తెలుగువారికి చేసిన అన్యాయము మరీ ఎక్కువగా నున్నది. వెంకటేశ్వముతోపాటు తిరుమలను, తిరుపతిని అరవవారి స్వంత హక్కు గల సాత్తుగా నిరూపించాలని కృష్ణస్వామి య్యంగారు చాలా తంటాలుపడ్డారు. తిరుపతిదేవస్థానపు కాసనాలను పరిశోధించి నివేదికను తయారు చేసిన సాధునుబ్రహ్మణ్యంగారి నివేదికను, ఈ తిరుపతి

చరిత్రను పోల్చి చూస్తే కృష్ణస్వామయ్యంగారి పక్ష లో మనమజరుగుతూవున్న ఈ అన్యాయాన్ని గురించి పాఠపు వ్రాతలు కొంతవరకు తెలుసుకోవచ్చును. ఎందుకు అలాచించాలో తెలియడం లేదు. బ్రదికి మన తెలుగు చరిత్రకారులు, పరిశోధకులు, చెడిన బారి ఈ యాంధ్రజాతి అనియైనా స్ఫూరించుటం విశ్వకర్మ పరివస్తువార, తెలుగుప్రజలు చరిత్రరచనల పే కృతార్థుల మవుతాము.

రైలు బండిలో

పరిశ్రమ రామరావు

అవతారం

[నాటకము]

(గత సంచిక తరువాయి)

= శ్రీ రామగోపాల =

మధ్య

౧. ఈలోకంలో—పిచ్చినట్టణం వెలులినేటు
[వయసు మల్లిన పెద్దమనిషి గస్తీ తిరుగుతూ
వుంటాడు.]

పెద్దమనిషి—పహరా హుషార్...
పహరా హుషార్...
పహరా హుషార్...
పిచ్చార్లకోసం,
పిచ్చార్ల వేషం,
పిచ్చార్ల వేషం...పహరా హుషార్.
వగుసులది యివ్వం,
పిండలకోవ్వం,
అంతటా కవ్వం...పహరా హుషార్.
బుర్రలో గోవా,
గుండెలో కూవా,
బూజులకి పూజ...పహరా హుషార్.
బూజుల్లా గోల,
కోడల్లా నీల,
నాటకం చాల...పహరా హుషార్.
పిచ్చార్లకోసం,
పిచ్చార్ల వేషం,
పిచ్చార్ల వేషం...పహరా హుషార్.

(పాట అపి) ఏయ్, ఆనా! నేనాకూడా నిద్ద
కోతున్నా ననుకున్నావా?

దేవుడు—నేను నిద్దగోతున్న టైల్లా తెలిసిం
దో అప్పుడే?

పెద్దమనిషి—వైరెన్!...యింకా మాట్లాడితే,

దాకున్న దేవుణ్ణి కూడా పట్టేస్తుంది, ఎప్పుడో!

దేవుడు—మతి స్థిరం లేనివాడికి పెట్టా రేమిటి
పహరావుద్యోగం?

పెద్దమనిషి—మనుషువా డెవమా రాన
న్నాడు. చెప్పమన్నావా?—సంవత్సరానికి నూడుసా
ర్లీ ఎన్నికలు. “సారులారా, మీ బాగుకోసమే యిదం
తా” అని ఒక్కసారి అనేసి, మన బాగుమనం చూసు
కోడం బహుసింహితో, ఏమంటావ్? అన్ని పదవు
లకీ అం నే యిప్పుడు. మొన్ననే కొత్తగా ఓ దేవుణ్ణి
కూడా ఎన్నుకున్నాం.

దేవుడు—కొత్త నేవుడా!

పెద్దమనిషి—ఏం, పాపం, పాతదేవునికి కిచ్చా
వా నీవోటు?...పేర్లు ఖంగారీకావడండా అతగాణ్ణి
దేవుడంటే, ఇతగాణ్ణి దుఃస్వం అని ఓలుస్తున్నారే
ప్రస్తుతం!

దేవుడు—అదీ, చూడు, నాదోవని నన్ను
పోనియ్యి. లోపల నాకు చాలా అవుసరకార్యం
వుంది.

పెద్దమనిషి—అబ్బో, యీపప్పులు నాదగ్గ
రువకవు! కొత్తవాళ్లకి ప్రవేశం లేదు.

దేవుడు—నేను పాతవాడినేనయ్యా, చాలా
పాతవాడిని. కొత్తవాడి నని ఎవరు చెప్పారు?

పెద్దమనిషి—నీమొహమే చెబుతోంది. వై
ర్యపు కళ బొత్తిగా లేదు.

దేవుడు—వైర్యపు కళ వుండాలా?

పెద్దమనిషి—వుంటేనే మావూరు. పిచ్చిపట్టణం
మొత్తానికి కంచుకాగడా చేసి వెలికినా, యిల్లా తెలివి
లేటగా వున్న మొహం కనిపించదు. ఏ వూరు నీది?

దేవుడు—ఏమో రసదానికీ వీళ్లేదు. ఏమోరు
కాదనదానికీ వీళ్లేదు.

పెద్దమనిషి—బాగా ఏదనగల కత్తి వుందా
నీకు ?

దేవుడు—ఏమిటే నవ్వు, నవ్వే ఏమిట.
అట్లాంటి లేదాలు లేవు నాకు.

పెద్దమనిషి—అయితే యిందాకా నే పాట
పాడుతున్నంత నేమో ఎక్కడ నక్కావు, కనిపించ
లేను ?

దేవుడు — ఇక్కడే వున్నాను ... అంటే
ఎక్కడా లేను. కనిపించకుండా కనిపిస్తున్నాను.

పెద్దమనిషి—సరే అయితే, నవ్వు లోపలి
కాన్ఫ్యూ.

దేవుడు—వీళ్లేదన్నావుగా యిందాక ?

పెద్దమనిషి—పొరబాటు, పొరుగు రసకు
న్నాను. నీకు మనుషుట్టు తోచదు. నావూరే
నీదీని !

దేవుడు—గేటు తాళింతున్నది మరి !

పెద్దమనిషి— (గేటుతీస్తూ) తీస్తున్నాగాని,
గేటు దాటేటప్పుడుమాత్రం ఒక్కసారి గట్టిగావీడు.
అదో ఆనందమయితే!...యింక వెళ్లు—ఆ, చూడు,
యింకోసంగతి. పడమటి వుంత యామగ్గ కాస్త
ప్రమాదంగా వుంది. అల్లర్లు జరుగుతున్నాయి...యింక
తలరోడ్డే వెళ్లుసరాసరి.....

౧. నాలుగురోడ్లకూడలి: బస్సుస్టాండునగ్గిర

[పడమటిగాడ్డుకి పక్కలంటుకుపోతున్న పాం
థుల గొణగొణ, బస్సుయంత్రాల పట్లకొరుకుట్టూ,
మెటికవిరుపుట్టూ, 'క్రూడాయిలు' పొగపరామర్శలూ,
యా చిల్లరభూకంపాల మధ్యనే విరిగి మరుగుతున్న
అఖండకవిప్రణయఘోష.]

అ. కవి—(చేతులతో కాగితం చిద్దుకున్నట్టు
మధ్యమధ్య నట్టుతూ, మొత్తంమీద బహిరంగసభ
భోరణిలోనే పారాయణం చేస్తుంటాడు.)

నవ్వు నవ్వనోసి,
నేను నేనోసి,
నవ్వు నేనయి పూసి,
నేను నవ్వయి కాసి,
లోకాల రాకాసి,
దాకాలు పీకేసి,
నవ్వోసి ప్రేయసీ,
నవ్వోసి, నవ్వోసి!
నవ్వోసి! నవ్వోసి!!

ఒక పాంథుడు—(వైపాట జగురుతుండగానే)
యిప్పుడు పాడుతున్నా దేనిలో?

౧-వ పాంథుడు—ఇక్కడ !

౧-వ పాంథుడు—యిల్లాంటిపాట !

౨-వ పాంథుడు— సన్యాసీమో!

౧-వ పాంథుడు— మరి దండకమండలాలూ,
బూడిదా?

౨-వ పాంథుడు—అక్కడేను, కొత్త పంఫిటీ!
లేకపోనే, యిన్ని చిచ్చుల మగ్గ, యిన్ని కూతల
కతీతంగా, యింతి పరాకాష్ఠతో పడకటింటి రవా
స్యాలు పాతాలుపాడెం—

౧-వ పాంథుడు—ఏమో, ఏ ఖాయీమనిషో
పాపం!

అ. కవి—(ఆగీతం ముగించిన ఆవేశంగా, అంత
కంటే కొంచెం హెచ్చుస్థాయిలో—)

మరిగిపోయిన చేదు
విరిగిపోయిన పాలు
లేనీటితో కాలు
టీకప్పులో కాలు—
గలగలలు, సలసలలు,
కాలనానని కలలు—
పాడోసి ప్రేయసీ
పాడోసి, అడోసి!

బాటసారి దేవుడు—చూడయ్యా, యిటు
చూడు.

అ. కవి—(పురికిపడి, ఖంగారుగా) ఏమిటి, కంబళంబన్నే? గంటనించి ఎంత మాస్తున్నా—(పరిస్థితి పరకాయించి గమ్మున ఆగుతాడు)

బాటసారి దేవుడు—కనిపించని మీ మాపు దాటి ఒక్క కంబళంబన్నేమిటి లోకం, కాలంకూడా పరుగెత్తుకుపోతున్నాయి. మాడయ్యా, ఛాడు—యిల్లెల్లో మంటలు...పిల్లల ఏడుపులు...అట్టహాసాలు.. హాహాకారాలు...ప్రణయాలు...ప్రళయాలు...రణాలు...మరణాలు...మహారణాలు—సంక్షుభిత విశ్వరూపం!

అ. కవి—ఆను, ఆను! నాలో లేనిపోని గందరగోళం పుట్టిస్తున్నావ్! ఏమిటిదంతా! వెనకటికి దండకారణ్యాలూ, దండకమండలాలూ లాగే దండకాలంటూ వుండేవి, ఆబాపతా యిది!—యింకకీ, నీకివ్వడానికి పైపా లేం లేవు నాదగ్గర. పద్యాలు కావలీస్తే యిస్తాను, పదో పరకో, పట్టుకుపో!

దేవుడు—అపరబ్రహ్మభిక్ష, మహాభాగ్యమే గాని—

అ. కవి—(సజుకుంటూ) అనే తెమ్మంటాడుగాబోలు ఖర్కు!

దేవుడు—అరికిస్తూనేవున్నావుగా! అయినా, నిత్యభిక్షువుణ్ణి, యాపవ్యా లెక్కడి కట్టికెళ్లను!

అ. కవి—ఇదంటేయివేనా, ఇంకా వున్నాయి రకాలు—యిత్తికి చెంబుమీద కావ్యం విన్నావ్? 'చేంతాడు' గీతాలు ఎన్నడైనా ఆలకించావ్?... యింకా కొత్తరకాలు కావాలంటే పునఃకాయించు—నాలుగు కప్పుల టీ, దానికి సరిపడా ఘాపకాస్లాలు—నీయిచ్చ మొచ్చిన అగుండా రచన తగూర్! అయినే, యిది వరకు రాసినవే కావాలంటే, మాయంటి కెల్లాది. మాయల్లనగా, మాఆవిడ. అంటే, యీవూట వంటకి బియ్యం వగైరా కిరాణాలని ఆర్థం. అవి నాతో రాని కారణంవల్ల, పేడనీళ్లు, చీపురుకట్టా అని తార్చర్యం—అలోచించుకో, నీయిచ్చం! (గమ్మున ఆగి రిచ్చ పాటుతో) అయితే అబ్బీ, నీకు మోలీ కట్టే అలవాటేమన్నావుదా?

దేవుడు—ఏమయ్యా, అల్లా అడుగుతున్నారు?

అ. కవి—అహ, మరేం లేదులే. వాల్లేవో కనికట్టా అదీ కడతారుటలే! ఎదటివాడిచేత యిచ్చ మొచ్చి నట్టు పట్టెలు కొట్టిస్తారుట!... ఏదో ముప్పి కొచ్చిన నీతో యంతమారం మాట్లాడడం, నేనే వొట్టి చవలనో, నువ్వే మోలీవాడవో నాకే ఆర్థం కావటం లేదు.

దేవుడు (మందహాసంతో)—నేను మోలీవాడిని మాత్రంకాదు! (ఆగి) అఖండకపురివేళ ఆవేశంలో ఉన్నట్టున్నారు—అంతే!

అ. కవి— ఏం కవిత్వమో, ఏంపాడో! ఎన్నిరకాలుగా ఏడిచినా వివేవాల్లే కరువైపోతున్నారు. యింక నాలుగు డబ్బులు రాల్సేవాల్లాన్నావా, అసలే నున్నా! యీమధ్య మరీ ఘోరకలి! కవిత్వం కీర్తిక, కాఫీమాట లారంభిద్దామనుకుంటున్నా.

దేవుడు—అయినే, బాబూ, ఆశగానూ ఆదర్శాలూ—

అ. కవి—ఆహ ఏదోపకోడిలూ, పెసరట్లూ ఈ లాగ చిన్న యెత్తులోనే ప్రారంభం! ఏవేవోఅల్లాంటి దినసులు మనం పెట్టినా అడిగేవాళ్లుండ రీ కాలంలో. అసలా పాకాలు తెలిసిన వంటవాడేడికర్కం! అంచేత—చూశావ్—

దేవుడు—(గంభీరంగా) మాస్తున్నా—మాస్తున్నా! మాస్తూనే వున్నాను. కడుపులాది విజ్ఞానమూ, కళ్లకొద్ది అజ్ఞాతమూ! నడిబొరలు గగనంలో నక్షత్రపు అమృతాలు! మండపట్టు బొగ్గు పొగా, గుండెకాయ ఆమోమయనూ—అమరగీతం వరుడు మరై, కిరకిరమంటున్నాడు—మాస్తున్నా... మాస్తున్నా...మాస్తూనేవున్నాను! (ఆగి, వెల్లిపోతూ) వెల్లాది...యింకా చెదకాలి!

అ. కవి—(సాలోవనగా) 'కడుపులాది విజ్ఞానం...కళ్లకొద్ది అజ్ఞాతం...నడిబొరలుగగనంలో నక్షత్రపు అమృతాలు...'—(గమ్మున ఏదో కట్టినట్టు) అరెలే! కవి! పెద్దకవి!—ఏమహాకవిప్రేరేమాకూడా! (కేరడుతూ) ఏయ్, కాళిదాస్! పేర్పియర్!

గట్టి! నన్నయ్యా! (తన్వలో) వెల్లి పోయాడు! కాలు విరిగింది. పాపం, యీయ నెవరో యిందాకటి నామెదడులో ముత్రం ఉరుములా మెరుపులా నింది పరిచింది చేస్తున్నాడు!
-ఒక కొత్త ఆకాశం విప్పేశాడు!

(మననం చేసుకుంటున్నట్టు మందరంలో)

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,

మాస్తూనే వున్నాను!

కడుపులాది విజ్ఞానం,

కళ్లకొద్ది ఆహారం,

నడిబహు గగనంలో

నక్షత్రపు అమృతాం!—

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,

మాస్తూనే వున్నాను!...

మండిపట్టు బొగ్గపాగా,

గుండెకాయఅయోమయం,

అమరగీత నరుడు మరై

కిరకిరమంటున్నాడు!...

మాస్తున్నా, మాస్తున్నా,

మాస్తూనే వున్నాను!...

ఒక పాంథుడు—స్వామి, దీని కళ్ల తేమిటి?

అ. కవి—అర్చి, యిది ఆనందం! (అని మళ్లీ

ఆపాటే మెల్లిగా పాడుకుంటూ వుంటాడు.)

3. వీధి సందడి

[కారు సమీపిస్తున్న శబ్దం]

ఒకరు—అయ్యో! అయ్యో! ముస్తాడు—
పాపం, కారు! (కెవ్వన ముస్తాడికేక గమ్మున కారు
ఆగిన చప్పుడు. కొలాహలం. మళ్లీ కారు బయలుదేరి
పోయింది.)

దేవుడు—భయం లేదు. నేను బాగుచేస్తాను...

కాస్త గాలి రానివ్వండి! (జనల సందడి కొంత
తగ్గింది. యింకలో యింకో కారు ఆగిన చప్పుడు. "తప్పు
కొండి తప్పుకొండి! డాక్టరుగారు" అనే మాటలు)

డాక్టరు—ఏమిటి గందరగోళం? ... ఇంత
చేస్తే ముస్తాడా?

ఒకరు—మీదనించి కారు పోయింది దండి!

డాక్టరు—ఎవరు మీరు? యిలా రండి! (మెల్లి
గా నెవిగా చేస్తున్న) వాడు కేవలముస్తాడు!

దేవుడు—చూశాను.

డాక్టరు—మరెందు కంట ఆకస్థ పడుతున్నాను?

దేవుడు—నయం చేద్దామని!

డాక్టరు—అధిం వుండినా—ముస్తాడు!

దేవుడు—లాభమా?

డాక్టరు—కబ్బిచ్చుకోలేదు.

దేవుడు—కబ్బించుకు?

డాక్టరు—మరెందు కీతకస్థ నీకు?

దేవుడు—దయా దాక్షిణ్యం.

డాక్టరు—దయా దాక్షిణ్యమా? ఏమిటి?

అలాంటి జంతువు లేవో పూర్వం వుండే నది మా ముస
లమ్మ చెప్పగా విన్న జ్ఞాపకం. యిప్పుడా బారు
జ్జేవు—నశించాయి!

దేవుడు—అయ్యోయ్యో! కూటికే గరిలేనివాడు
... బాధపడుతున్నాడని వూరికే—

డాక్టరు—ఏమిటి, వూరికే వైద్యం చేస్తావా?
ఎవరు నవ్వు? యింకా యీవూరి వైద్యుడే నను
కున్నాను. చూస్తే నీవ్యాపారం అంతా చాలా అను
మానంగా వుంది. యిలాంటివాళ్ల నందినీ పట్టి వప్ప
జెప్పమని మొన్ననే కాసనం ప్రకటించారు. నడు,
నడు.

దేవుడు—బాబూ, ఒక్క నిమిషం ఆగు...
యీ డిక్కుమాలిన పక్షి చచ్చిపోతాడు చికిత్స చేయ్య
కపోలే.

డాక్టరు—నీకుండు కాబా? ఎవరికి వార
యమునాతీరే...నడు, నడు!

(“తప్పుకొండి, తప్పుకొండి, పెద్దనాయుడు
గారు” అని జనల కొలహలం)

డాక్టరు—చూడండి బాబూ, మీరు వూరికే
ముస్తానందరికీ వైద్యం చేసి బలిస్తాడు!

నాయుడు—అ, ఏమిటి? ఏరా అబ్బి? యిది పిచ్చిపట్టణం, తెలుసా? యిల్లాంటి వేష రేస్తే దొక్క చించేస్తాను!

దేవుడు—అయ్యో, భగవంతుడా!

నాయుడు—అదుగో మల్లీ భగవంతు డంటు న్నామా—?

డాక్టరు—యిందాకా దయాదాక్షిణ్యం లని కూడా అన్నాడండి! జంతువు లనుకున్నాను, అవీ భగవంతుడి పేళ్లేకాబోలు!

నాయుడు—యింకేం? మొత్తాని కెవరో పారగూరువా డన్నమాట! మన వూరయిలే, అల్లాంటి తప్పుడు పేలాపన వుండదు. ఏయ్, బంట్లో న్నూ! మెత్తగా తన్నండి!

బంట్లోతుల—ఎవర్ని బాబూ? యిగడపా యన్నా, ముప్పాడినా?

నాయుడు—యద్దన్నీని!

(బంట్లోతులు తంతారు. జనల కోలాహలం... ముప్పాడిగోల...“భయపడకు బాబూ, నేనున్నానింకా” అంటూ మధ్యమధ్య దేవుడు.)

ర. వీధి

[చిచ్చుగాడి అవతారంలో దేవుడు]

దేవుడు—కడుపుకి తిండి లేదు బాబూ..... కట్ట నుట్ట లేదు తండ్రి...

స్వామివాది—ఘో, ఘో! పనీ పాటా లేడింక!

దేవుడు—చూపించండిబాబూ, చేస్తాను.

స్వామివాది—అయితే యిల్లారా. యివేళ స్వామిస్థానంలో ఓ చిన్నకేసుంది. వస్తా నన్న సాక్షి ఒకడు రాలేదు. వాడికి బదులు నవ్వు పలుకుతావా? అర్థరూపా యిస్తాను!

దేవుడు—ఏం పలకాలి బాబూ!

స్వామివాది—పలకమన్నదల్లామా! అంతా నవ్వు చూసినట్టు చెప్పాలి!

దేవుడు—చూడండే ఏల్లా చెప్పడం బాబూ?

స్వామివాది—నే చెబుతాగా అంతా. ఒకటి రెండుసార్లు వల్లించుకో బాగా.

దేవుడు—స్వామిస్థానం అన్నార బాబూ, అల్లా అబద్ధాలాడితే—

స్వామివాది—అదాల్సినవే అవి! పాతం అంతా నేనే చెబుతాను. ఊరికే వల్లించినందుకు నీ కా అర్థరూపాయాని!

దేవుడు—అర్థరూపాయితోసం అబద్ధ మాడ తారా?

స్వామివాది—అణాకానీ యిస్తే నే నాడటం లేదూ, లవ్వుతోండ్లె అబద్ధాలు? ఏదో తి డికి లేదంటు న్నావని అర్థరూపాయన్నాను.

దేవుడు—పారపారా!

స్వామివాది—అదేమిటి? తిట్లుకూడా మొద లెట్టావ్! అందుకే మీలాంటి వాళ్లకి మెతుకు లుం డకపోడం...ఘో, ఘో!

(కారు ఆగిపోయిన భ్వని)

దేవుడు—(గొబుస్కంబూ) దయాదాక్షిణ్య లు జంతువుల! పారపారా అంటే తిట్లు! ఇదం తా పిచ్చిపట్టణం! వెల్లాలి...యింకా చెడకాలి...

గొ. ప్రయోగశాల

[గొట్టల్లో రసాయనాల బుసబుసలు, గాజు బుడ్డ గలగల. శిష్యుల చేతుల్లో కోతలకి కప్పుల ఆరు పులూ, కుండల్లో చావుకేకలూ—మధ్యమధ్య. పెద్ద నైటిట్లు మాయలమరాసీ. ఎదురుగుండా చికారి వేవంలో దేవుమా.]

మా. మరాఠీ—ఇష్! యంతా జేస్తే వొత్తి మనిషే! ఏదో విచిత్రవ్యక్తంలే, విడగొట్టి చూడ్తా మనకున్నాను. మరో మహావిషయం కనిపెట్టేద్దా మనుకున్నాను.

దేవుడు—మిశిష్యుడి పారబాటు! నేను విచిత్రవ్యక్తిని కాదు.

మా. మరాఠీ—అ, మరెవరవు?

దేవుడు—విచిత్రాతివిచిత్రవ్యక్తిని— ఆవ్యక్తి నీని!

మా. మరాఠీ—అంటే?

దేవుడు—అంటే, అతిసామాన్యజ్ఞే!

మా. మరాఠీ—సామాన్యం కిక్కడ ప్రవేశం లేదు.

దేవుడు—నాకు ప్రవేశం అక్కర్లేదు. యిక్కడే కాదు, ఎక్కడాను! అందుకే యిక్కడ—వున్నాను!

మా. మరాఠీ—నీధోరణి ఏదో చిత్రంగానే వుంది! అయితే, నీ కింకా మాప్రతిభ అవగాహన కాలేనట్టుంది! మా పిచ్చిపట్నంలో 'అకాశసాధం' చూశావా? నామెదడే దాని కథారం...ప్రపంచం లోకల్లా ఎత్తైన గోపురం—

దేవుడు—హిమాలయ శిఖరం కంటేనా?

మా. మరాఠీ—నదీనదాలు, సముద్రాలుకూడా అడ్డులేకుండా జయించినవాణ్ణి నేను! నేలమీద కంటే చురుగ్గా, కులాసాగా నీళ్లమీద ప్రయాణాలు— ఓడలు...పూరంలేసి ఓడలు! నాపేరు చెప్పుకుని మనుష్యు లిప్పుడు నేవ్చచ్చగా నీళ్లమీద - నీళ్లలో - సంచరిస్తున్నారు!

దేవుడు—చేపలా, జలచరాలూ ఏనాటినించో చేస్తున్నా యీపని!

మా. మరాఠీ—గాలిని లొంగదీసి, ఆకాశం కుంగబొక్కడానికి విమానాలు—రకరకాల గాలి విమానాలు—సృష్టించింది నేనే! దేశకాలభేదాల కఠి తమై, ప్రపంచాన్నే కుదించిపారేస్తున్నాయి నావిమా నాలు. (గంభీరంగా) నా ప్రతిభవల్ల మానవు డిప్పుడు ఎగురుతున్నాడు!

దేవుడు—పిట్టలన్నిటికీ పుట్టుకతోనే వచ్చే విద్య!

మా. మరాఠీ—నేను సృష్టించిన చిత్రాలు, విచిత్రాలు, అద్భుతాలు ఎన్నో! నామెదడు లోంచి ఫలించిన శక్తులు, యంత్రాలు ఎన్నో! ప్రతి మారుమూలకీ ప్రపంచం అంతా అలుముకున్నాయి. శతసహస్రీకుల మానవసంఘాన్నంతా మార్చేశాయి— మార్చేస్తున్నాయి!... ఇదుగో! పెద్దమంచుకణంలా విలవిల్లాడుతున్న ఈగోలీ చూశావా? ఆమాంసంగా మారువేల పూపిరితిస్తులు నొక్కయ్యగల మహాశక్తి— వివచనాయోగమయం— యందులో యివిద్యాను!

ఆమూల జిగుజిగు మంటున్నదేవిటో తెలుసా? నా బుద్ధి, నా చాచకశక్తి సృష్టించిన యంత్రశాలం... యినుం, పుక్కు ఎటువంటి దుర్బేద్యకై వారం అణు నా మాదిరిపింజలా ఏకయ్యగల దారుణాస్త్రం...ఈ జాల్లో, మహానగరాలు మంటిదిబ్బలు చెయ్యగల నాశన రహస్యం!

(ఒకపెడ:)

ఒక శిష్యుడు—ఇవేళే గురువుగా రిలా వాగేస్తున్నారేమిటి?

రెండోశిష్యుడు—వాగు డలా వుంచు, ఆ తాగు జేమిటి? ప్రయోగానికని పెట్టిన రెండుబుడ్లు— అదుగో, మూడోదికూడా మూతవిప్పారు!

మా. మరాఠీ—(నిలువులేకుండానే) అదుగో— చూడు, చూడు! మెరుపుని మించిన ప్రళయ విద్యుత్తే జం! పశినచోట్లా ధస్తీపటలం—మనీ! మనీ!—అమా ఘమైన మారణకిరణం—పూర్తికాస్తోంది! హా! హా! హా!...హా! హా! హా! (గమ్మున నవ్వాపి) అంత టిటో ఆగా నడకున్నావా? ఊహు! ఆగలేదు— ఆగను; విరామం లేదు...చిత్రాంతి లేదు...విజయం మీద విజయం—కోజా కో కొత్త విజయం సాధిస్తున్నాను.

దేవుడు—ఆసలు యుద్ధం ఎవరితోటో!

మా. మరాఠీ—(రిచ్చపాటుతో) ఆ! యుద్ధ మా?...యుద్ధం!... ఎవరితోలేమిటి? ఆమూలవాళ్ల తోటి యీమూలవాళ్లు, యీమూలవాళ్లతోటి యింకో మూలవాళ్లు! అదోరకం—మూలభక్తుల యుద్ధం! తిన్నది ఆరాయించక కొందరూ, ఆరాయించుకోదానికేం తిండిలేక కొందరూ. యింకోరకం — పుల్లీస్తరాకుల యుద్ధం! — ఒకటేమిటి? రకరకాలు! అసలు ముఖ్యవిషయం యుద్ధం—అదీ సంగతి!

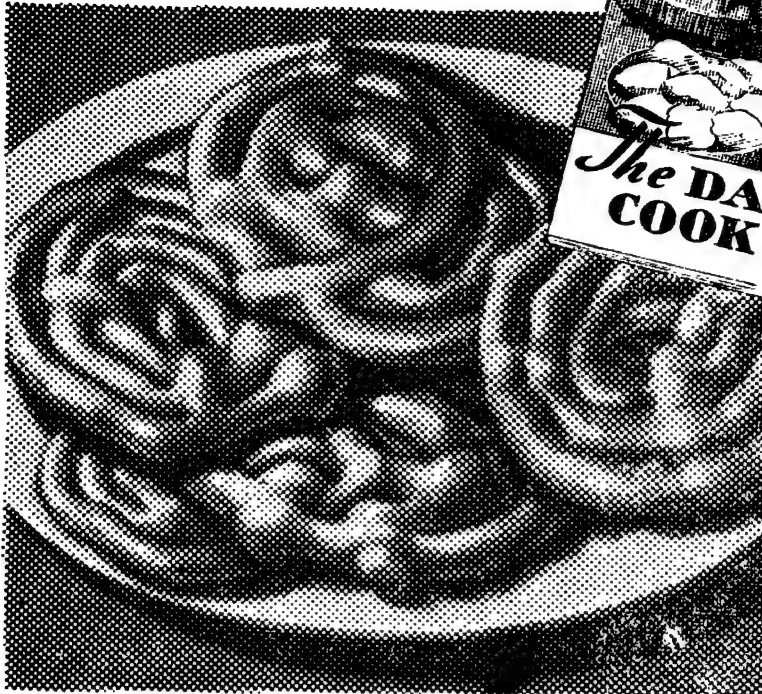
(యింకోపెడ:)

ఒక శిష్యుడు—నిజా ఎక్కిపోతోంది!

రెండో శిష్యుడు—మలే పోతున్నట్టుంది!

౧-వ శిష్యుడు—మనిషిలోనే మార్పొచ్చే స్తోంది!

నీవు తినేదంతా బలమునిస్తుందా?

ప్రతి గృహిణి ఏ ఆహారపదార్థములు శక్తి నిచ్చునవో తెలిసికొనవలెను. దాల్డా పాకశాస్త్రమును పుస్తకము (ఇంగ్లీషులో అచ్చు పేయబడినది) 150 ఇంచు యిన్ వివిధ తినుబండారములు తయారుచేయు పద్ధతులతో కూడినది. మిక్కిలిపువ్వుగా కలిపైన విషయములు గలవు. 4 అదాంబిక్లలు Dept. D110 P. O. Box 353, Bombay, పంపుడు.

బొను — ఆహారము బలమునిచ్చును! గాని అన్ని ఆహార పదార్థములు ఒకే విధముగా పుష్టినివ్వవు. కొన్ని దాగా బలము నివ్వగలవు. కొన్ని చాల కొద్దిగా మాత్రమే యివ్వగలవని చెప్పాలి—ఈ కారణంకేతనే ఆరోగ్యంకెడటం సంభవిస్తుంది. సామాన్యముగా దాగా యిష్టమైన ఆహారములు యేమాత్రము బలము నివ్వలేకపోవుటచే వాటిమీద ఆధారపడే వారు పనిపాటలు చేయుటవలనగాని, ఆటలాడుటవలనగాని, అలసట చెందకుండా పుండలేక పోతున్నారు. ఐతే అన్ని ఆహారములు విటమిన్లతోనిండిన దాల్డాతోపండుటవలన మిక్కిలి బలము నివ్వగలవు. దాల్డా ప్రకృతిసిద్ధమైన ఆహారపదార్థములతో హిడినదై మంచి బలమును చేకూర్చి, బలమునివ్వలేని యితర ఆహారముల కొరతను తీర్చగలదు. దీనితో పండినయెడల అన్ని పదార్థములు ఎక్కువ బలము నివ్వగలవు.

విటమిన్లతోనిండిన

దాల్డా

బలమునకు

యు టె సా న్.

బహిష్టు సక్రమముగా కాకుండుట, మైలయగునప్పుడు బాధగా ఉండుట, అధిక రక్తస్రావము, తెలుపు, వంధ్యత్వము, వెన్నుపోటు

మున్నగు

స్త్రీల సమస్త వ్యాధులను నివారణచేయు బలప్రవర్ధకావధము

ఇందు చేర్చబడినవి.

ఎలెక్ట్రీస్ డ్రవసారము
సత్యార్థి   "
ఆఫ్కో   "

విబర్నం (పునిఫోలియం సారము
హైడ్రాస్టిస్   "
పొటాషియం బ్రొమైడ్   "

మోతాదు : బొప్పి నీళ్లలో ఒకటి, రెండు టీ స్పూనులు,
దినమునకు 3 సార్లు లేక వైద్యునిపలచ ప్రకారము.

ఆంధ్ర ఫార్మ్యూటికల్ వర్క్సు, లిమిటెడ్, బెజవాడ.

గ ర్భి నా ల్ (రిజిస్టర్డ్)

గర్భాశయసంబంధమైన సమస్త వ్యాధులకు ఆమోఘమైనచికిత్స
ఒకసారి వాడించిన దానిగుణము తెలియగలదు.

కమిష్టు లందరివద్ద దొరకును.

కాట్నీ (సి. పి.) నుండి ఒక స్త్రీ వ్రాయుచున్నది:—మీరు నాకు
బాగా పనిచేసినది. కీల్ట్రోను, పాత్రికడుపును ధరింపరాని బాధయుం
డెడిది. ఇంగ్లీషుమందులు యెన్ని తీసికున్నను ప్రయోజనం లేకపోయెను.
నా స్నేహితురాలాకరు మీమందును గురించి చెప్పగా నేను వాడితిని.
ఇప్పుడు బాగా స్వస్థత చేకూరినది. నేను దానిని కొంతమంది నా స్నేహితు
రాండ్రకు గూడ శిఫారసు చేయుచున్నాను. (సం.).....

విజయ ఫార్మసీ, — ట్రీ చూరు.

చందా వివరాలు

ఆదివారం వెలువడే వారపత్రిక

సంవత్సరం చందా ... రు. 9 12 0

అర్ధసంవత్సరం చందా... 5 0 0

దినపత్రిక ఆదివారపు సంచికతోసహా

సంవత్సరం చందా ... రు. 36 0 0

అర్ధసంవత్సరం చందా ... 18 8 0

3 మాసముల చందా ... 9 6 0

నెల చందా ... 3 4 0

భారతి (సచిత్ర మాసపత్రిక)

సంవత్సరం చందా ... రు. 6 0 0

అర్ధసంవత్సరం చందా ... 3 0

విడిప్రతి 8 అణాలు.

మా. మరాఠీ—(ఏదో చటుక్కున పువ్వు కొచ్చినట్టు) ఆ!—ఆ!—అయ్యో! అన్నింటికీ ఆధార భూతమైన మహాభూతయందొ—ప్రకృతితో ప్రతినిత్యం నేను సాగిస్తున్నాను—(పతితోడూ విజయాల సాధిస్తున్నాను! (దేనికో వెదురుకున్నట్టు) ఏదీ, ఏదీ—ఆ. చూశావా, యీ గాజునాళిక? యింకా, అసలు జీవరహస్యం—సృష్టికీలకం — పట్టుకోబోతున్నాను. యీమిశ్ర మహారాజు శ్రీ దయ్యం బిరుదాంకితుల పాలనకి పూర్వం మూలమూ, మూలమూ దేవుడు దేవుడంటూ ఒక అభూతకల్పనతో. అటుమటులాడేవారే, వాడితో యిక్కడ నుకూలుభి కున్నట్లు! —అమీరుమీ తేల్చేస్తాను దీంతో! కనిపించని దేవుడు—వినిపించుకొని దేవుడు—హా! హా! హా! —హా! హా! హా!—మాస్తున్నావా నాశ్రుతిభి?—హా!—హా!—హా!

దేవుడు—(జాలిగా) అయ్యో! —

మా. మరాఠీ—(అశ్రుపడి) అయ్యో! —

దేవుడు—(గంభీరంగా) కుర్రా! ప్రకృతి అదే! దేవురప్రదాయి! (వెళ్లిపోతుంటాడు)

ఒక శిష్యుడు—(హాసంతా) సుకూడే! సుకూడే!

మా. మరాఠీ—ఏమిటేమిటి? ఏమియింది? ఆ వాచ్చిని మరచేడే?

శిష్యుడు—ఏమిదుమిదో జారేకాదు! నాటి మాట కొక, మీదూ—మీదూ—

మా. మరాఠీ—ఏమిటి? ఏమిటి? కేవలం ఏమిటి?

శిష్యుడు—అదే మానవస్వభావం! మీరు యీ కొద్దిసేపట్లోనూ విపరీతంగా మారిపోయింది!

మా. మరాఠీ—మాకామా? ఏంత మారాను? ఎక్కడ మారాను? ఏదీ, ఏదీ, పెద్ద అద్దం—భూతత్వం!

(వెళ్లి అద్దంలో చూచుకుంటూ వుంటాడు. యింకోమూలనింది దేవుడి సత్వ వున్నట్లే ప్రయోగ కాలంతో ప్రతిస్పందిస్తుంది)

దేవుడు—అద్దం కాదు, అంతర్యం చూడాలి!

మా. మరాఠీ—(తలక్కిపడి) అయ్యో! — అయ్యో!

ఒక శిష్యుడు — ఎవరు సుకూడే! ఎవరూలేక యిక్కడ?

మా. మరాఠీ—వాడే! వాడు! నిజంగా విచిత్ర వ్యక్త! విచిత్రాతివిచిత్రవ్యక్తి! కనిపెట్టాల్సిన మహా చిత్రం!

శిష్యుడు—వాటి ద్రుమ! ఎవరూ లేంజే యిక్కడ?

మా. మరాఠీ—అబద్ధం! అయ్యో, నే చెప్పలే! మన అయోమయయంత్రంలో చుట్టేనుకూచున్నాడు! (అంటూ ఆసేపు వెడతాడు)

రెండో శిష్యుడు—(అనుద్ధాగా) సుకూ, సుకూ! తప్పమీద నొక్కుతున్నార! యంత్రం— పాక — మంట—పేలి—

(అంటూండగానే బ్రహ్మాండమైన ప్రేలుడు ప్వని. కొంత సదృశింప తర్వాతకూడా పిడుగులు పడెట్టు మృగమృగ 'ఫిట్ ఫిట్' మంటూ వుంటుంది)

ఒకలో శిష్యుడు—సుగువుకారి చేతులు — కాళ్లు! అయ్యమోయ్య!

మా. మరాఠీ—అయ్యో! అత్యద్భుత! నాకు మొదటే తెలుసు వీడోమహాసమస్య అని. యిది విడగొట్టానా, సరికొత్తది, రంద- జయ్యి- రహస్యాలు కనిపెట్టేస్తాను! తాకితేనే తగులడిపోవాల్సిన ఆకిరణం పొడుగునా హాయిగా పడుతున్నాడు! ఇందులో మహత్తా—(అంటూ ఆకిరణంవేపు చెడతాడు)

మూడో శిష్యుడు — (హాసంతో) సార్, సార్! ప్రమాదం! కళ్లు — (అంటూండగానే నయ్యి, అవీరియంత్రా లొక్కసారి విప్పేసెట్టు — సప్తసాగరాలూ సలపల మరిగినట్టు—బీభత్సంగా బుసబుసల్తోలు)

మూడో శిష్యుడు — ఏల్లార్థం శ్రమ. యంత్రం అంతా తగులడిపోయింది! మిగిల్లు రెండు పోగొట్టుకున్నాడు!

మా. మరాఠీ—అబద్ధం! నా కిదివరక్కంటే బాగా కనిపిస్తోంది! అయ్యో, అవిచిత్రవ్యక్తి! కుడిచుకుని ఆగాజుగొట్టంలో కూచున్నాడు — కులుకుతున్నాడు!

నాలుగో శిష్యుడు—అయ్యయ్యా! మీ జీవ రహస్యం—సృష్టికీలకం—

(అంటూండగానే గొట్టం ముక్కలయిన చప్పుడు. గాఢముక్కలు గుండపిండిచేస్తున్న గర్గరశబ్దం)

మా. మరాఠీ—ఓరి మహాసముచ్చా! అందులోంచి యిందులోకి దాటావా? అంతమాత్రంచేతి వదిలేస్తా ననుకున్నావా? కదలను—కదలను! విడగొట్టితీరతాను!

ఒకటో శిష్యుడు—తోడుగులు, తోడుగులు! - విషగోళం చిదికేస్తున్నాడు!

రెండో శిష్యుడు—మంట! మంట! కొంపం టుకుంది!

మూడో శిష్యుడు—గురూజీ—గురూజీ—

నాలుగో శిష్యుడు—రండి, రండి! సాయం పట్టండి. (మంటల చిటపట; మగ్గమగ్గ ఉరుకులు; టేలుకళబాట; 'గాస్'మాస్కుల గలగల; శిష్యుల కేకలు, హాహాకారాలు. గందరగోళం అంతా క్రమంగా సద్దాని మారాన్నించి మాత్రం వినిపిస్తున్న వుంటుంది. ప్రయోగశాలబయట వుద్యానవనం. 'కొక్కొక్కో' అని ఝాముకోడి సహోదయం ప్రకటిస్తుంది. విచ్చిన సులాచీల చుట్టూ తేనెదోగలు ఝుక్ రిస్తుంటాయి. మామిడి పూతలలోనుంచి మగ్గమగ్గ 'కొ. ఓ, కొ. ఓ' అని కోయిల కొత్తిసంగతులు ఎత్తుకుంటుంది.)

రెండో శిష్యుడు—ఎక్కడి కప్పడే? గురూజీ కింకా తెలిస్తే నా రాండే—

ఒకటో శిష్యుడు—(విసుక్కు) ఆ, గురూజీ—గురూజీ! తనంతటివాణ్ణి చేస్తానని తీసుకొచ్చి, చివరి కంతా యిట్లా తగలబెట్టేశాడు! యింకెందు కిక్కడ? వెళ్లి, మహారాజుశ్రీ నిమోగించిన ఆమరణయంత్రం కొస్తా నేనే పూర్తిచేస్తాను. పేరు, ప్రతిష్ఠ, లక్షరూ పాయల బహుమానం—(వెళ్లి పోతాడు)

మా. మరాఠీ—(లేదుకుంటూ) కొత్త సమస్యలు! ఎన్నో...ఎన్నో...సరికొత్త ప్రయోగాలు! రండి, రండి! బోలెడంత పనుల దశతల!

రెండో శిష్యుడు—గురూజీ, మన ప్రయోగశాల కాలిపోయింది! సాధనసామగ్రి పోయింది!

మా. మరాఠీ—మిగిలిన దాంతోతే సాగిద్దాం! రండి, రండి—క్షణాలు జారిపోతున్నాయి!

రెండో శిష్యుడు—మిగిలినదేమీ లేదు గురూ-మియా, మేమూ తప్ప!

మా. మరాఠీ—మియా...నేనూ! నేనూ...మియా! అంతకన్న ఏం కావాలి? అద్భుతమైన సాధనాలు! మహాద్భుతమైన సాధనాలు! అణ్ణా మాస్తారేం? పదండి, పదండి—కొత్తకొత్త ప్రయోగాలు...సరికొత్త ఫలితాలు!

(అంటూ ఆముక్కలే గొణుక్కుంటూ వుంటాడు)

౩. విచ్చిక్షాట్టణం : వాకవెత

[గాలివాన: హోరుహోరున అంతకంకికి హెచ్చిపోతుంటుంది]

దేవుడు—(చినిగిన గుడ్డకేలిలలోంచి పొడుచుకొస్తున్న శిల్పాలు: జోతుల్లా ముందుకున్న కట్టా-చిచ్చగాడి ఆవతారం, ఆత్మయశాస్రతో—) అబ్బా... అబ్బా...ఈ లోకమహిమ — కడుపు దహించుకుపోతోంది. కట్లు చీకట్లు కమ్ముకున్నాయి. చేవులు గడ్డచీపావున్నాయి. కట్టా నేట్లా చలికి కొకట్లు పోతున్నాయి. (ఆ!) అరుగో, అదేదో పెద్ద భవనం వుంది. చాలా దీపాలు వెగుగు వెనుగుమంటున్నాయి. అంత దూరం... వెళ్లాలి ఎలాగో...గాలివాన...ఉవ్...అబ్బా... ఆమ్మా...

(దేవాలయం గంటలు; భక్తుల సహస్రనామాలు, స్తోత్రాలు; యివలంతా జనుల సందడి)

సంవాద్యారం దగ్గర, దేవు డంటాడు : "ఆ కలి...ఆకలి!"

ఒకరిద్దరు—ముష్టాడు! ముష్టాడు! అయ్యయ్యా! గుళ్లో జొరబడుతున్నాడు! ఆపండి...ఆపండి! (కోలాహలం)

(స్వజస్తంభం దగ్గర:)

దేవుడు—ఆకలి!...ఆకలి!

ఒకరిద్దరు—అయ్యయ్యో! మాలాడు!...మాలాడు!...స్వజన్మభంధమీద పడుకున్నాడు!

(కోలాహలం)

(మంటపంలో :)

ఒకావిడ—అయ్యయ్యో! దొంగ! దొంగ!

నా నాను పేటలు—

దేవుడు—ఆ, క. లి. ఆ...క...లి!

ఒకావిడ—దొంగ! దొంగ! పట్టుకోండి!

(గర్భగుడిలోంచి :)

పూజారి—అడియేక్ దాస్! స్వామి, ఆరగించు... యాపట్ల, పాలా, ప్రసాదం ఆరగించు! (ఆగి, కొంచెం సామ్యంగా) అయ్యయ్యో, స్వామి అలక చెంపాడు! స్వామి ఆగ్రహించాడు! నైవేద్యం తిరస్కరించాడు!

(“ మంటపంలో మాలాడు, మంటపంలో మాలాడు ” అని కేకలు)

పూజారి—అపరాధం స్వామి, అపరాధం! అడియేక్ దాస్!...యిప్పుడే తిరిగి వస్తాను!... పుణ్యాటానాచనం చేస్తాను. అడియేక్ దాస్! అడియేక్ దాస్!

(“మాలాడు, మాలాడు! నుడి మైలిడిపోయింది” “ దొంగ, దొంగ, నా నాను పేట ” అంటూ కేకలు...కోలాహలం.)

దేవుడు— ఆకలి... ఆ...కలి... ఆపట్ల... ఫలలు! రాసులు!...నాలుగు చాలు!...ఆకలి!... ఆ...కలి...లి...!

పూజారి—తన్నండి!...తన్ని యాద్యైత్యండి దబ్బుని. స్వామి ఆగ్రహించాడు! నివేదన ఆరగించలేదు! తన్నండి, తన్నండి...!

రెండో పూజారి—తంజే మైలిడిపోతాం. ఏమి కలి?

పూజారి—కర్రలు...కర్రలు.

యింకో యిద్దరు ముగ్గురు పూజార్లు — కర్రలు,

కర్రలు! తన్నాలంటే మైలిడిపోతాం! కాలిలో తన్నండి! కర్రలట్టుకు నెట్టెయ్యండి!...నెట్టెయ్యండి!

(కర్రల చప్పుళ్లు)

దేవుడు—ఆకలి! ఆకలి! చలి! గాలివాన!

ఒకావిడ—దొంగ, దొంగ! నా నాను పేటలు!

పూజార్లు—నెట్టెయ్యండి... నెట్టెయ్యండి... నుడికి దూరంగా...దూరంగా...

దేవుడు— ఆకలి...ఆ...కలి...లి...ఆ...కలి...లి...!

(కోలాహలం.)

అంతం

౧. ఆలోకంలో—దేవపిత కొలువు

దేవపిత—దేవుడి బాడ లేమీ తెలియనేలేదా?

౧, ౨ దేవతలు— లేదు దేవపిత!

౧-వ దేవత— మీ ఆదేశానుసారం పడమటి దిక్కుతా గాలించి చూశాం.

దేవపిత—పట్టెలూ, పట్టెలూ—

౨-వ దేవత — భగభగ మండిపోతున్నాయి. పొంగి పొంగి బొబ్బలెక్కి కుల్లిన మెదడు విషం పుర్రె పగుల్చుకుని ప్రపంచమంతా విచ్చిపోతోంది.

౧-వ దేవత— గాలింతా విషం, గగనంతా విషం, సప్తసముద్రాలలో ఆ విషం, పృథివి ఎక్కడ రేగినా అదే విషపు నెత్తరు! సూర్య చంద్రులకి ముఠిపూ, చుక్కలకి కూడా తోడుగులు మాటేసి, చీకటిచాటున చిత్రవర్ణ! -కలేబరతుండాలతో కనాయి వ్యాపారం!

౨-వ దేవత—యితకి తప్పితే ఆదికలో యింకేమీ గోచరించలేదు, దేవపిత!

దేవపిత— అంతటా సరిగా నెడకి చూశారా? ప్రార్థనాభవనాలలో, పూజా మందిరాలలో—

౧-వ దేవత — బూజులట్టుకుని భూతాలు నాల్గొడుకున్నాయి. పాపాలమీద బరాత లమ్మకున్న దబ్బుతో, కల్లుతాగిన దయ్యాలు కైపెక్కి చిందులు తొక్కుకున్నాయి.

దేవపిత—అయితే అంతేనా గతి! అదివల్ల
అవిధంగా దిక్కుమాలి పోవలసిందేనా యింకా?...
తూర్పుగా వెళ్లిన మన మాత లింకా తిరిగి రాలేన
ట్టుందే? నా తేమయినా మధివర్తమానం—

(“మాం పాహి, దేవపితా, మాం పాహి”
అంటూ 3, 4 దేవతలు ప్రవేశం.)

దేవపిత — చూశారా? జానలేమయినా
తీశారా?

3-వ దేవత—కత్తివిడిచి సాముచేసినట్టుయింది
మాపని! ఎక్కడిని వెదకం? ఏమని వెదకం?

దేవపిత—అదేమిట? దేవాలయాల్లో—

౪-వ దేవత—కటికిరాష్ట్రా, గిన్నెలాలూ, పూ
బాద్దూ తప్పితే దేవుడున్న బావకేమీ తెలియలేదు.

దేవపిత—బృందావనంలో చూస్తే చొగకును.

3-వ దేవత—తులకీ కరణి దేవి గలవాయి
పెండుకున్నారక్కడ!

దేవపిత—వేదవేదాంగాలలో వెదకలేకపోయాం!

౪-వ దేవత—వేదవేదాంగాలెక్కడున్నారో
వెదకడంతోటే సరిపోయింది మాపని!

దేవపిత—దీపల మట్టిరాలలో వుంటానన్నాడు.

3-వ దేవత—దీపలకి మట్టిరాలంటూవుంటేగా
యిప్పుడు?

దేవపిత—సాగువుల పూదమూల—

౪-వ దేవత—గజాది వుదరా...నూయి.

3-వ దేవత—అదిగాక, దేవపితా, యిదికడకు
అంతారాలకిమట్టే ముందుగా స్థలస్థాయమా? కూడా
కొంత సరివారమా? ఏమంది దేవపితా? అఖిరికి కల
చట్టూ దిక్కులేజమయినా తీసికెళ్లకుండా దడేలున
నింపేశారు! అనవాళ్లు యేమీ లేని అనతారం—అజ
వారకడమే కన్నమైపోయింది దేవపితా!

దేవపిత—అయితే, మీవల్ల కా దీపని. నేనే
స్వయంగా బయలుదేరాలి—యిప్పుడే!

దేవతలు—అనుగ్రహం, దేవపితా. మమ్మల్ని
కూడా తమవెంట—

దేవపిత—రండయితే! తక్షణమే మానవవేషాలు
ధరించండి—బతులు దేరండి...త్వరగా...త్వరగా!

౨. ఈలోకంలో—పిచ్చిపట్టణం

[గాలివాన క్రమంగా తగ్గి చిటపటా చినుకులు
మాత్రం పడుతుంటాయి. ‘తేనెరీజట్టు’, ‘యద్ధనార్త
లు’ అంటూ పేపరపర్రాళ్ల కేకలు. మధ్యమధ్య కొద్ద
స్వని వినిపిస్తుంటుంది. మువ్వడి అనతారంలో దేవుడు]

దేవుడు—ఆకలి... ఆ...క...లి...! ఒక్క
కబళం!...ఏఅమ్మదయో!...ఏఅమ్మదయో!...ఒక్క
కబళం!...నూభవకబళం తిన్నీ!...ఒక్కముద్ద పెట్టెమ్మా!
...అయ్యో, ఆకలి...ఆకలి!

(ఒకయింటి వసారాలో చిత్రీకరించుతాడు.
దిల పుతరదన చప్పుడు)

పెద్దమ్మ—పాపం, ఎక్కడో గచ్చుగాడుగా
వుంది!

దేవుడు—అరి...ఆకలి!

పెద్దమ్మ—సంకాయ! సంకాయ! కాస్త
అన్నం, పులుసు దాల్చినట్టు మరచి. త్వరగా కట్టుకు
రావాలి ఆత్మకాశ్య, తోపాచ్చిపట్టుంది పాపం!...ఆ,
పట్టుకోచ్చావు! యిట్లా లే. (సంకాయదగ్గర పులుసు,
అన్నం అంకితుని అతని కిక్కుం) తిను నాయనా,
తిను. కావాలంటే యింకా వేస్తాను, కడుపునిండా
తిను!

దేవుడు—వాప్రాణాలు నిలిపావు తన్నీ!
పరిహాసాల్నించి ఎక్కే సుమ్మో, దో సుమ్మో,
ఎక్కడా యిన్ని మెతుకులు కొరకలేదు తన్నీ!
యివేర యీ గాలివానకూడా వచ్చింది వాప్రాణానికి.
చిలి ఎరుకలు కొరకేస్తాంది!

పెద్దమ్మ—అయ్యో పాపం! యింత మహా
పట్నంలో అన్ని మెతుకులే కరువయ్యాగా నీకు?
పాపం, బట్టలకూడా చినిగిపోయినట్టున్నాయ్? ...
అయ్యో, నాయనా, అట్లా వొణుకుకున్నావు పాపం!
మాఅబ్బాయిది మంచి లాగు, చొక్కా యిస్తాను,
తొడుక్కో! తొడుక్కొని కాస్తేపు యిలా సావిట్ల
విక్రమించు.

దేవుడు—చాలాదూరం పోవాలి తల్లీ యింకా.

పెద్దమ్మ—వెళ్ళొచ్చులే!...అ, యిడుగో, మా వెంకాయ అప్పడే లాగు, చొక్కా తెచ్చింది. (అని అందుకుని యిస్తూ) వేసుకో. ఆ తడిబట్టలు విప్పేయ్యి.

శేవుడు—నాకల్లి, నాకల్లి!...ఇన్నిచోట్ల చూశాను...ఎక్కడి కల్లి నా తిట్టూ, తిరస్కారం! పట్టేడు మెనుకులే కదా నోచున్నాయి. పెట్టేనేవాణ్ణీగాని, యీ గాలివానలో తలదాచుకోదాని కెక్కడా పలం దొరకలేదు. కల్లిగూడా చూచోవండా తోనేశారు.

పెద్దమ్మ—అయ్యో, పాపం! అక్కడి కొడుకల్లావు బాబూ? అది పూజార్ల బారు—టిక్కెట్లు తేలిక అంటే కల్లనివ్వరు...పడుకో నాయనా, కాస్తేవు పడుకో పాపం!

శేవుడు—వెళ్ళాలి, తల్లీ, వెళ్ళాలి. నీకర్కూ అంటూ కడుపుబ్బలు కొంత పట్టావు కట్టకోడానికి లాగు, చొక్కా యిచ్చావు చొప్పుకొన చచ్చి బకిందా భవనానికి, చడతా సింక.

పెద్దమ్మ—అబ్బాయి గాత నింకా. వస్తే ఏమన్నా చెబ్బుకుంటా యిప్పిస్తాను. ఇండు పాపం, మట్టి విడియిబ్బంది పడతావో!

శేవుడు—అచనరం లేదమ్మ! నీలాంటి తల్లి మట్టి సెప్పుకో పట్టేడు మెనుకు లేకునుండిశి...ఏంపని తల్లీ, అబ్బాయి?

పెద్దమ్మ—ఒకపకేమిటి? అన్ని పడ్డా నాడి నే! యీవూరి కంతా నాడు పెద్దశి!

శేవుడు—చూడాలి తల్లీ, చూడ లోసారి!

పెద్దమ్మ—వట్టి ఎన్నిక లావున్నాయికూడా, యిట్టగుండా కారముకు దిగుచున్నాడు రాత్రింబ గట్ట. పెద్దపెద్దవాళ్ల యిల్ల చుట్టూ తిరుగుతుంటాడు. ఏ అడ్డంకిలో పడ్డా—పడుకో కాస్తేవు.

దేవుడు—(ఆశ్చర్యంగా) దయ్యం అంటారు-?

పెద్దమ్మ—అవును నాయనా, నీకల్లా తెలిసింది? ఈనేడే యిచ్చా రా చిరుగు.

దేవుడు—వెళ్ళాలి తల్లీ, వెళ్ళాలి! ఏత్రోవ

లోనో కలుసుకుంటాను. చడతాను తల్లీ, చడతాను... చాలాదూరం...చాలా దూరం...

3. పిచ్చిపట్టణంమధ్య—మహాసభ

ఒకరు—ఏమండీ పంతులుగారూ, యింకా రాస్తూనే వున్నారే వుపన్యాసం? పెద్ద సంఘసంస్కర్తల మంటాగు, వక్తల మంటాగు—యంతిసేవు వుపన్యాసం రాసుకోవాలి?

పంతులు—అయిపోయింది, అయిపోయింది.. "అనాథ శరణాలయం వొకటి కట్టడానికి"—"ఏమండీ నాయుడుగారూ, ఈసారి శరణాలయ నిర్మాణానికి ఎంత గ్రాంటు యిస్తా మంటారు?

నాయుడు—క్రిందటిసారి ఎంతిచ్చాం? రెండుపేజీ? సరే, మట్టి యింకో రెండువే లేసుకోండి.. ప్రతిసారి అనాథశరణాలయమేనంటే గొలగా వుంటుంది, యీసారి మరోపేరేదైనా—

పంతులు—సరే, చాలికేం లేండి! పసుసంరక్షణాలయ మందాం... "పసుసంరక్షణాలయానికి రెండు వేలరూపాయలు ఘోషిరారం యిస్తా మనిన్నీ—"

అఖండకవి—అయ్యయ్యో, కొంప మునిగింది!

నాయుడు—ఏమిటి కవిగారూ, అంత ఖం గారుపడుకున్నారా?

అ కవి—అచొక్కా చిలకొక్కయ్య నుండి పోయింది. పొందరలో ఈచొక్కా వేసుకొచ్చేశాను.

నాయుడు—ఏచొక్కా అయితేం యిప్పుడు? అన్ని వొకటే, చూచండి!

అ కవి—యిదేం రాజకీయాటా బాబూ, అల్లా సరిపోదానికి? పద్యాలు...నవరత్నమాలిక... ఆ చొక్కాలో వుండిపోయాయి. యిప్పుడేం చదవన? ిల్లా మొత్తం అన్ని మూర్ఖత్వంలో నావుస్తకా లెట్టిస్తా నన్నాగు. కోపగించి మానేస్తే యేంగతి?

నాయుడు—భారతిభాగోతాల్లావి ఏవయినా పద్యాలు చదువు.

అ కవి—భారత భాగోతాలు చదువుకోలేదు.

నాయుడు—ఊనీ సహస్రనామాలు. దసరా పద్యాలు.

అ. కవి—రావు.

నాయుడు—అయితే మళ్ళీ రాయి నాలుగు పద్యాలు.

అ. కవి—అ పేరుకి యత్నిప్రాసలు సులభంగా వుండరవు. సవరత్నమాలిక... లోమిని పద్యాలుండాలి. ఏం గతి?

నాయుడు—ఉవ్... గోల చెయ్యకు! అగ్ర్య ఘోష వచ్చేస్తున్నారు.

(అంతా నిశ్చబ్దం. లాగు చొక్కా వేమంతో దేవుడు ప్రవేశం)

దేవుడు—అబ్బా, ఎన్ని నేలమం చొచ్చాకో...

నాయుడు—అల్లా కుప్పీమిదికి దయ చెయ్యండి... మన పాప నాయకులంతా చొచ్చారు.

అ. కవి—పద్యాలు రాకానండి. మర్చిపోయాను లేవండి! సెలవయితే, వదిలంటేనే అంతింకమే బాగా ముట్టాడతాను.

పంతులు—తమ చొక్కాసారి చిత్తగించాలి వుపన్యాసం... మార్పులు నెయ్యమంటే చేస్తాను. మొత్తంమీద కొట్టేసి తిరగ రాయమన్నా రస్తా... పప సందక్షకాలయానికి మాత్రం—

రిపోర్టరు—నేను 'పిచ్చిపూస' పత్రిక కవీర్తరుణి. తమ వుపన్యాసం... ముంగుగా ఓకాసి—

ఒకరు—ఫోటోగ్రాఫర్ రాతేదేం యింకా?

ఫోటోగ్రాఫర్—ఇక్కడున్నానండి!... ఇంకొంచెం సవ్యమెహం పెట్టండి... ఒక్కనిమనం!... వక...టూ...త్రీ... థాంక్స్... నాయుడ్రం పత్రికలో వచ్చేస్తుంది!

ఒకరు—పూలమాలలట్టుకొచ్చారా?... ఇలా తెండి... అవికూడా!... హరితికర్పూరం దండెలు.

(సభలో చప్పుట్లు.)

నాయుడు—మొత్తం ముప్పయిలోమిది సంఘాలవార్లూ, సమాజాలవార్లూ సన్మానపత్రాలర్పిస్తున్నారు... వేళయిపోతోంది. సభ ప్రారంభించమంటారా?... (కొంచెం ఆగి గొంతు సద్దకుంటూ)

"అగ్ర్యఘోష, పిచ్చిపట్టణ వాస్తవ్యులైన సోదర సోదరీమణులారా! యీనాడు సుదినం... శుభదినం... మనం అంతా— యీ వేలకొద్దీ జనమంతా— ఏకగ్రీవంగా యిక్కడి చేరి మన పురపెద్దలైన మహారాజశ్రీ గారి యంగు మన కున్న అభిమానం, ప్రేమ, గౌరవం ప్రకటించుకోగలగడం, నజంగా మన అదృష్టం..."

(సభలో "వినుడు, వినుడు" అను కేకలు)

యిదివరలో పురపెద్దగా రెన్నో కొత్తవిషయాలు ప్రవేశ పెట్టారు. ఇంకా కొత్తవిషయాలొకటి ప్రవేశ పెట్టడానికి బద్ధకంకలు లైవున్నారు. పురపెద్దగా రెన్ని బాగర్తలు తీసుకున్నా యికా యీ పిచ్చిపట్టణంలో మతివున్నవార్లు అక్కడక్కడ దాగివున్నారు..

(సభలో "చంపెయ్యండి, కాల్పించెయ్యండి", "షేన్... షేన్..." అని కేకలు)

పుండ్రమే కాదు... నానాటికీ పెరిగిపోతున్నారు. ఈ మతివున్నవార్ల మారణాని? పురపెద్దగా గు కొత్తిగా ఒక యంత్రం తెప్పించి, పెద్ద కసాయి దుకాణం స్థాపించబోతున్నారు. మీ ఆందోళన మీ కోసం, మీ బాలకోసం, ప్రపంచకల్యాణం కోసం ప్రారంభిస్తున్న యీనూతన సంస్థ మీకుందీరి ఆనుమతీ, ఆదరణా సొందగలదనే నా విశ్వాసం—

(సభలో "జేయో, జేయో" అను కేకలు)

అయితే పురపెద్దగా గు న్యాయవంశాలూ, ధర్మస్వరూపులూ అవపెకల్లు, అల్లా యీ దుకాణానికి వప్పజెప్పకున్న ప్రతి మతిగలవాడి కొక్కంటికీ యింతని సరకట్టి వార్ల కుటుంబాలకి న్యాయని నిశ్చయించారు. కావున, ఓ పిచ్చిపట్టణవాసులైన మహాజనులారా—

(పెద్దకేటుద్గిర 'అగండి, అగండి' అని కేకలు. సభ అంతా కలకలం. జనాన్ని తోసుకుంటూ మాడావుడిగా దయ్యం ప్రవేశం)

దయ్యం—నాయుడా, నాయుడా!... ఏమిటల్లా తెల్లబోయి మాస్తావు? నేనూ మహారాజశ్రీని... దయ్యంబిడదాంకితుణ్ణి... గుర్తు తెలియటం లేదా? యీ దొంగమండాకొడు కెవడు? ఈ గలభా

అంతా ఏమిటి? ఒక్క నిమిషం అలస్య మైతే, అంతలో యింత హంగామా జరగనా?

నాయుడు—ఓమించాలి! కోనా చూస్తుంటే నాకే అనవాలు భేదం తెలియలేదు! అచాక్కా, అలాగూ అంతా అదేపోలిక. అచ్చుకి అచ్చు. మిశ్ర ననకున్నాం!

దయ్యం—ఏమిటి, ఏమిటి, నాచాక్కా, నాలాగూ! దొరికాడు. దొంగ దొరికాడు. కోనా కోటి పోతుంటే, ఏమయిపోతున్నాయో ఆచకున్నాను!... నాయుడూ, వీళ్ళి బంధించు! కొట్టో పెట్టు! అరి, దొంగయిందానా! నాచాక్కా, లాగూ తిప్పరించి వైచెచ్చు నాకు బాగు నాబోయి అడదా మనకున్నానా?

దేవుడు—అగూ, నేనదొంగనీకాను, దొరనీకాను; నామాన్యం! అన్నీ యిత అన్నం పెట్టి, తొడుక్కో మని చాక్కా, లాగూ యిచ్చింది.

దయ్యం—ఆ! ఏమిటి, నా అమ్మయిచ్చిందా? కానీ మతి పోతోంది! నాయుడూ, మన కొత్త గుకాదానికి మొదటి పేరు రాసుకో, మా అబ్బు పేరు...

దేవుడు—అగూ, అమిషి విజయాలేమిట మీరల్లా అంటున్నారో

నాయుడు—నీవు తెలుసా మరణ్యుల విలస?

దేవుడు—నాకు తెలిసినదే అది అందుకనే యీ పూ కచ్చాను.

నాయుడు—ధీ, ధీ! అయితే, నా కొత్తగుకాదానికి వచ్చే సమయ విలస కడుతూండు గాని. ఒప్పుకోనంటే పూకుళం! ... ఏమంటారు మహారాజు!

దయ్యం—సరే, అట్లా రాజీ కొస్తే యిబ్బంది వుండక్కర్లేదు.

నాయుడు—అహహ! శాంతమంద్రాలు! ధర్మావతారులు! “జై, మహారాజుగారికి జై! దయ్యం విరుదాంకితులకి జై!” అంటూ సభిలోకలు).

ర. కసాయిదుకాణం

[మారణయంత్రం జోరుగా హోరెత్తిపోతూం

టుంది. తుస్తునియలుగా మానవకళేబరాలు తెగుతూంటాయి. చేతులు, కాళ్లు, పీకలు, పేనులు ఛిన్నాభిన్నంగా ఎగిరిపోతుంటాయి. నేలంతటా పెద్దరు పరిదలై ప్రవహిస్తుంటాయి. స్త్రీ, బాల, వృద్ధ భేదాలు లేకుండా చస్తున్న జనం ఆక్రందనాలు, హాహాకారాలు చీకెత్పంగా విప్పు ముట్టుతుంటాయి]

నాయుడు—చూపిస్తే, ఏమిటన్నావు నీ పేరు? .. ఓహో, ఊరూ పేరూ కూడా లేనివాడనన్నావుగా! ధీలే ఎత్తులే నిజంగా. సమయాన్ని బట్టి, సందర్భాన్ని బట్టి ఏవో పూకు, ఏవో పేరూ తగిలించుకుని చూసుకో కావచ్చు. నేనానేకే పసి కట్టాను. నీది బ్రహ్మాహమైన బుర్ర, మా రాజకీయాల్లో బాగారాజీస్తావని ... కొత్తరుం పొచ్చింది. త్వరగా ధీరకట్టి పంపు. చనిచరా సరుకాదక లోపల యంత్రం పూరికే హోరెడుతోంది!

దేవుడు—పసిల్లులు ... స్త్రీలు...

నాయుడు—సరే అయితే, మూకవుమ్మడిని, ఏవోరకంగా కొట్టెయ్యి ... వీల్లెన రింకా? మంద తప్పిన మేకల్లార విడిచిపెట్టుకు చూస్తున్నాగ?

దేవుడు—మహాతత్వజ్ఞుడు, కవి, స్వతంత్రవాది...

నాయుడు—మొదటన్న రకం మొత్తామీద! త్వరగా ధీరకట్టు.

దేవుడు—నారికి ధీరలేదు!

నాయుడు—మనీ మంచిదయితే! కానీ యివ్వ కక్కర్లే దన్నమాట!... తిన్నగా యంత్రానికి పట్టించు ... అదేగో, మహారాజు! దయ్యంపరుదాంకితులు కూడా సమయానికి వస్తున్నారు! కూడా మన కొత్త వైంటిష్టు. ఆయనే కనిపెట్టాడీయంత్రం... ఇల్లాంటి వింకా ఎన్నో యంత్రాలు!

(సపరివారంగా దయ్యం ప్రవేశం)

దయ్యం—యంత్రం సరిగా పనిచేస్తోందా? నిమిషానికి వెయ్యి కళేబరాలూ తెగుతున్నాయా?

నాయుడు—చిత్తం మహారాజు!

వైటిస్తు—అంతకంటే జోరైన యంత్రం కని పెట్టాను డీమగ్య! నిమిషానికి పదిసేలు తెగుతాయి దానిమీద.

నాయుడు—తగినంత సగుడు సప్లయికాక అప్పుడప్పుడు ఈ యంత్రమే పూరుకొనలసివస్తోందే—

వైటిస్తు—ఆ భయం అక్కర్లే దిక్మీద. కొత్తిపద్ధతిని గానగొట్టాలో సగుడు వుత్పత్తిచేస్తున్నాను.

దయ్యం...అయితే యింకేం! అద్భుతంగా వుంటుంది. నల్లి వెంటనే ఆపెద్ద యంత్రమే అమర్చేయ్యండి. నల్లు.

(జనసమూహం. కోలాహలం అంతకంతకి దగ్గరవుతుంది.)

నాయుడు—మల్లా యింకో గుంపు. కొత్త సగుడు! బలే జోరుగా వుంటేవేళ! ఈదిగి ఒక్క పదికోలాలు యిల్లాగే సాగితే మెదడున్న పురుగుకూడా మెదలకుండా పోతుంది. మాకు అన్నీ, ముంకుగా ఈముసలాకికి సరకట్టు: దాన్నిబట్టి తతిమానాళ్లని కూడా తోనెయ్యొచ్చు.

(జనసమూహం, దేవతా, పరివారం చేవుడి ముందుకి తోసుకొస్తారు)

దేవుడు—కవతాను. ఇప్పుడే సిద్ధమై అసలు ఫర కట్టి చూపిస్తాను. ఆముసలాకి విలక—

దేవత —ఆ! ఆ! ఏమిటికోరం? దేవునూ, నువ్వండేనా యక్కడ?

1-వ దేవత—మానవమానవహోమం...

2-వ దేవత — కుప్పతిప్పలుగా కడేబరకుండాలు...

3-వ దేవత—పుట్టెలు, బొమికలగుట్టలు...

4-వ దేవత—ఆక్రందనలు, హాహాకారాలు.

దేవత—సేల అంతటా కన్నటి గడ్డలు!

దేవుడు—అవును తండ్రి, అంతకి అంతా కాక లసిందే!రవుదు!

దేవత—ఏమిటి దేవునూ, ఏమంటున్నావు?

ఒకప్పుడు కళ్లు తెరిచి చూడమన్నాను నిన్ను. ఇప్పుడు కళ్లు మూసుకొనునవలసివస్తోంది. మూసుకు మననం చేసుకో ఒకసారి...అసలు అవతార కారణం...

(చూరాన్నించి పాట)

"పురుషు డాత డొకండె
పాలతి నే నొకతేనే
లోకాలు చూలోచి
లోలమైపోయేను..."

అగుగో, నిన్ను నెనుక్కంటూ దేవికూడా ఈవేపుకే వస్తోంది.

దేవుడు—ఆమె గానం చేస్తున్న విలయ రూపూర్తం దాపరించింది. అందుకే వస్తోంది నీవి.

వైటిస్తు—(గాళిరాగా ప్రవేశించి) పాహారాజశ్రీ! మహారాజశ్రీ! పెద్దయంత్రం అమర్చబడింది టాయిండి! కాని, అక్కడ తప్పున పేరుతో దానం పది తిరిగిపోతోంది!

దేవుడు—నవనాళి! యింకా జోరుగా వచ్చింది. (యంత్రస్వని మోస్తూన హాహా) ఇంకా జోరుగా...యింకా...యింకా...

దేవత—కవునూ, కవునూ, నువ్వూ నువ్వూ మైన మానవపుట్టి—

దేవుడు—వాళ్ళదాని కీర్తనలకా వక్రతల తేలిపోయింది.

దేవత — యితే, మార్చిమ కానిప్పుడు...?

దేవుడు—దాతమార్చిమనే గత్యంతరం. అగుగో, యంత్రం వేగం పెచ్చిపోతోంది... అగుగో!... అగుగో!.. లయకీర్తన మానవరాశి లయంలో పడుతోంది. పంచభూతాలూ విజృంభిస్తున్నాయి. ప్రళయం కమ్ముతోంది.

(యంత్రంహోరు అంతకంతకు పెచ్చిపోయి, పెద్దగా పేలిపోతుంది. క్రమంగా పృథివీబంధమణం, జలగోళ, అగ్నిపెట పెట, గాలిహోరు, ఆకాశగర్జనం సముద్రతరంగాలూ ఒకదానిలో ఒకటి తీనమై చివరికి ఓంకారంగా రూపొంది నిలుస్తాయి)

వరుణుని యాగదము

= శ్రీ రాళ్లవల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు =

గత (శ్రేష్ఠమాసపు) భారతిపంచికలో వర్ణించిన ఉత్తరహిందూస్థానకన్యావివాహపు సందర్భమున వరుని జాతకము నాకు లభించినది కాదనియు, అది లభించెనేని ఆ వధూవరుల వివాహము ఇంద్రావరుణుల దుశ్చేష్టాఫల మగు నాకర్షణముచే సంఘటింపఁబడి నదిగా నిరూపించుట సులభమనియు మనవిచేసుకొని యుంటిని. అప్పటికి చాలకాలముక్రిందనుండియే నానావిధములగు ప్రయత్నించుచుండినను, దూర దేశమునుటంచేసి నాప్రయత్నములు ఫలములు కాక పోవుటచే విసికి, అది లేకయే ఆన్యాసమును ముగించి తిని. విశేష మేమియు లేని సామాన్యజాతకముల నెన్నిసైన సంపాదించినవచ్చునుకాని, జీవితమున కొంత వైచిత్ర్యమో, వైలక్ష్మ్యమో కలవారి జాతకములను సంపాదించుట మన దేశమున చాల కష్టసాధ్యమయిన పని. అట్టి జాతకములను పరిశీలింపఁజేయుట శాస్త్రాభ్యుదయమునకు అత్యవసర మనియు, తిన్మాటమున లోకకల్యాణమునకు సహాయకారి యనియు తలంచు నుచారాస్పాదయము కల స్త్రీపురుషులు మన దేశమున నరుదనట యనభకములోనిది. “అయ్యో, తమ భార్య మతాంతరము చేరి మాగుమనపు కట్టుకొన్నదట. ఇట్టి పరిస్థితి వల వచ్చెనో పరీక్షింపవలయు నని నా కాళ కలగు. దయచేసి తమ జాతకముల నిప్పించెదరా” అని భర్తకుకాని, “అమ్మాయీ, భార్యాభర్తలకు మీకు సరిపడదట. మీ దాంపత్యములో నేమి లోప మున్న దో చూచు కుతూహల మున్నది. మీ జాతకముల నిచ్చెదనా” అని భార్యనుకాని గూచించినచో, ఇప్పటి మన సాంఘికపరిస్థితులలో కలగు ఫల మిట్టి దని చదువరులు సులభముగ నూహించుకొంగలరు. అంతదమక యేల! ఆకస్మికముగా నగ్నిప్రమాదము పాలయిన యొక నునానినికగ్గ గత వైశాఖమాసపు భారతిపంచికలో వ్రాసినది పాఠకమహాశయులు మరచి యుండరు. ఆకన్యకకు వివాహమయిన మాహూర్త

మండే పెండ్లిజరిగిన మరియుక బంగారువంటి వధువు సయిత మించుమించుగ ఆకాలప్రాంతమండే, అట్టి పరిస్థితులలోనే అగ్నిప్రమాదముపాలయ్యెనను శోచనీయమగు వార్త వింటిని. ఆ వధూవరుల జాతకములను సంపాదించి, వివాహముహూర్తపు కుంఠితో పోల్చి, నాయూహలను పాతకలోకమున కర్పింపవలెనను కుతూహలముతో నాచేసిన ప్రయత్నము లొక్కటి యైనను సేటిదాంక ఫలంపలేదు. ఫలించు నను నాశ సయితము కానరాకున్నది. ఇది నా గ్రహచారఫల మనుకొందును.

మన దేశమున నీ శాస్త్రాభ్యున్నతికి గల ప్రతి బంధకములలో వైకష్ట్య మొకటి. పరిశోధనమునకు వలయు సాహాయ్యసంపత్తివిషయమయిన ఘోర దారిద్ర్య ముట్లుండ, సామగ్రిని సంపాదించుటసయితము సులభము కాదు. పాశ్చాత్యదేశములలో నిట్టి లోపము సామాన్యముగ కానరాదట! గర్భాధానకాలముగో జన్మకాలమునకుఁ గల సంబంధమును పరిశీలింపవలయు నని శోధిక లండనుపట్టణమున బెయిలీ అను శాస్త్రవేత్తకు జనించినది. యుక్తవయస్సులో నుండి, దొంగ్య మయిన వర్తనము కలిగి, విశ్వాసార్హముగు శిలస్వభావములు గల తరుణీమణుల జాతకముల నతఁడు నూర్ల కొలది సంపాదించివారడు. తాను సలుపుచున్న శాస్త్రపరిశోధనముల విషయమును విశదీకరించి, ప్రతి మాసరజోదర్శనము, పురుషసంయోగము, శిశుజననము - వీని కాలముల నెప్పటికప్పుడే నికరముగా దినచర్య వ్రాసియుంచి తన కీయవలసినదిగా నా శాస్త్రజ్ఞుఁడు శోరఁగా, వందలకొలది యువతులు సంతోషముతో నంగీకరించి యట్లు వ్రాసి అతని కిచ్చిరట. అనేకసంవత్సరము లిట్లు సామగ్రిని సేకరించి, పరిశీలించి, కార్యకారణములను చర్చించి, ఆమహనీయుఁడు ఆధానకాలమునకు జన్మకాలముతోఁ గల సంబంధమును తెలుపునట్టి నూత్రములను నిర్ణయించి “Pre-

Natal Epoch" అను నొక యధ్యంధమును వ్రాయగలిగెను. శాస్త్రపరిశోధనవిషయమున జనసామాన్యమున కిట్టి యాదర ముండుట బట్టియే, ఆ దేశములలో శాస్త్రాభివృద్ధి సర్వతోముఖముగా నేటికాలమున జరుగుచుండుట. మరి మన దేశమున—?

పోనిండు. ఎట్లో ప్రయోసపడి నా మిత్రుల సాహాయ్యమున ప్రశంసలో నున్న తరుణి భర్త జాతకమును మూడు దినముల క్రిందనే సంపాదించగలిగిని. స్వప్న గ్రహభావములను పోల్చుటలో చదువరుల సౌకర్యమునకై భార్యా భర్తల సాయన జాతిక కుండిలల నొకటికింద నొకటిగ నీ క్రింద నుదాహరించితిని:—

న ౨౬-౩౬		కు ౧౭-౪	
గు ౧-౩౯			
౧౨౦-౨౮ ర ౪-౫౫ బు ౨-౫౭	వధువు జాతకము (నాయనము) అయనాంశలు ౨౨ భాగలు ౪౯ కలలు	రా ౫-౪౧	
కే ౫-౪౧		X ౧౩-౦ ఇ ౨౬-౧౦	
శ ౫-౩౩	చ ౧-౫౦ I ౧౧-౩౦ లగ్నము		

		రా ౪-౪౬ కు ౧౫-౫౨ శ ౧౯-౪౩	I ౫-౨ లగ్నము
X ౨౪-౩౦ చ ౧౨-౩౬	వరుని జాతకము — (సాయనము) అయనాంశలు ౨౨ భాగలు ౩౫ కలలు		ఇ ౨౨-౧౩
వ ౨౬-౩౭			ర ౧౬-౫
	కే ౪-౪౬ గు ౬-౪౪		బు ౧౩-౧౨ సు ౨౫-౨౩

[ఈ కుంజులలో చూపబడిన అయనాంశలను త్రోసివేసినచో నిరయన స్వప్న గ్రహభావ సితులు సాధించుకొనవచ్చును.]

వరకుడు నిండుపున్నమి నాడు జనించినవాడు. పరస్పర సమసప్తకమున రవిచంద్రులు చతుర్థ దశమ కేంద్రముల నాశ్రయించినారు. రవికి కేంద్రమున చంద్రుడు డున్నచో సగమయోగ మని మనవా రనిరి.

“ అధమసమవర్తిసా న్యర్క కేంద్రాదిసంధే
శశని వినయ విత్తజ్ఞాన ధీ వైపుజాని.”

(వరాహమిహిరుడు)

ధనాధిపతి యగు చంద్రుడు దశమకేంద్రమున నుండుట జాతికుండు ధనవంశుడు, అగ్లసపరుడు, భ్యాతివంతుఁ డని తెలుపును. చతుర్థాధిపతి రవి స్వ త్రేత్రముం దున్నాడు కాన గృహ త్రేత్రాది వసతికి లోప ముండును. లగ్నాధిపతి బుధుడు స్వత్రేత్రమున ప్రబలుండుగ నుండుటచే విద్యాబుద్ధుల కే కొడువయు నుండును. కాన, ఈ గుణముల కి ధమయోగము పట్టిన దనరాదు. శనికుజుల సంయోగము ద్వాదశ భాగమున గలదు. చలచల మధ్య మానో చున్నరు పోయట వంటి దీ యోగము. దీనిచే స్వభావములో నొకవిధ మగు పెడుగుదనము, కౌతన్యము, క్రూర్యము వచ్చునని పాశ్చాత్యు లనిరి. శక్రశ్రుత్యము వచ్చినచోట చేయు పనులలో తిమకుఁగాని, పరులకుఁగాని కాయ క్షేళము కలుగునని ఈయోగము గలవారికి న్నురించ దల! యధ్యధంగము నలంకరింపవలసిన నై నికున కిది యెంతయు తగిన దనవచ్చును. ఈ శని కుజ సంయోగ మునకు సారావళి చెప్పిన ఫల మిది :

“ ధాత్వింద్రజాలకుళలః

ప్రపంచక న్తేయకర్మకుళశ్శ్చ,

కుజసారయోగ్యధర్మ

శ్శాస్త్రవివఘ్నః కలిరుచిస్సాన్యత్.”

ఈ కుజశని లిరువురికిని పరస్పరము సమసప్తక మున నున్న రవిచంద్రులపై గుప్త శత్రుదృష్టి గలదు. కాన, నై అధమయోగపు ఫలము కుజ శని సంయోగ ఫలము నాశ్రయించియుండును. రవిచంద్రుల పరస్పర కేంద్రరైత్వముచే కత్తి సామర్థ్యాదులకు లోపముండు

పనిలేదు కాని, ఇతర గ్రహ శుభవీక్షణ సాహాయ్యము లేనిచో ఆ గుణములను పురోభివృద్ధికై సద్వినియోగ పరచుకొను నైపుణ్య ముండదు. మనస్సుంకల్పములకు (చంద్రనూర్వలకు) పరస్పరము పొత్తు కదరమిచ్చే నిట్టి ఫలము సిద్ధించునట! ప్రత్యేకము లయిన అభిరుచులు, ఆశయములు, అదర్శములు కలిగి, సర్వవిధముల భిన్నస్వభావము గల స్త్రీలలో - అగ్ని సాక్షికముగనో, ఆకాశ సాక్షికముగనో - నివాహబంధము సిద్ధించుటవలన జీవితము క్షేతకరముగ పరిణమించు నని ఈ యోగపు ఫలమును పాశ్చాత్య జ్యోతిష శాస్త్రవేత్తలు వక్కాణించిరి. అది యట్లుండె.

సప్తమభావము నిండుక విచారించుము. కళత్రస్థానాధిపతి (గురువు) కృత్తికరాశిలో కశ్రుభావమున కేతుసంయోగము నొందినాడు. దీనికి మంచి ఫలము చెప్పట కష్టము.

“దారాధీశే వషగే మృత్యుగేవా
రుగ్ధో నిత్యం క్రోధయంత స్మరార్తః,
సాఖ్యం స్వప్నే ప్యస్య నస్యా త్కీర్ణంచ
ద్వారస్త్రీభిర్యాగేనస్య త్తయస్సాత్.”
అని ‘సంకేతసిధి.’

కళత్రకారకుడగు శుక్రుడు పంచమభావములో నున్నాడు. వ్యయాధిపతి యగుటచే నీ శుక్రునిచే పంచమభావమునకు కీడే.

“వ్యయనాథ సుతభేవా,
లాభేనాపత్యసాఖ్యవిధురస్సాత్,
దత్తక్రీతసుతాద్యై
రమ్యముకైద్యైశ్చ నిర్వాహః” (సంకేతసిధి)

సంతానఫలము మాత్రమేకాక తత్కారణ మగు విషయనుభవమునుసమయము పంచమభావము తెలుపునని పాశ్చాత్యు లనిరి. కళత్రస్థానమునకు లాభస్థాన మగుటచే, కళత్రమునుండి కలుగులాభమును పంచమభావము చూపఁజాలినందున నీయుక్తి సమంజసముగ చూపట్టును. ఇట్టి పంచమభావఫలమున కుత్తేజన విచ్చు శుక్రుడు కన్యారాశిలో నుండుటచే నీయందైనాడు, నీచశుక్రుని ఫలము ‘సారావళి’ యిట్లు వర్ణించినది:

“స్త్రీసంభావణమధురః
ప్రణతునగణవార్ధకృతయత్నః
వారీషు దుష్టరతిషు
ప్రణయా దీనో నసాఖ్యభోగరతః,
కన్యాయాం భృగుతనయే
తీర్థసభామండితో జాతః.”

శుక్రునకు దాపరించిన వ్యయాధిపత్యము పంచమభావస్థితి, నీచరాశిప్రాప్తి - వీని ధర్మములను సమన్వయముచేసినచో స్త్రీలతోటి వ్యవహారమున నైపుణ్యము కానవచ్చినను, సత్ఫలముచేకూడట కష్టమని తేలగలదు.

విశేష మేమన, ధర్మస్థానమున నున్నవాఁడు వరుణగ్రహము. వీనిని చూచునది జిత్తులమారి ఇంద్రుడు. అన్నివిషయములయందును స్వయంసిద్ధ ముమాత్రము వరుణునిది. ఇతరులు నిర్ణయించిన ధర్మసూత్రములు వీనికి గిట్టవు. ఇట్టి వరుణగ్రహము పరిపూర్ణత్రికోణ దృష్టితో శుక్రుని చూచుచున్నది. శుక్రవరుణసంబంధము అవివాహితలగు తరుణుల నతిసులభముగా నాకర్షించు కత్తిరిచ్చునట! వరుణుని యుపజ్ఞ యంతయు శుక్రుని నాకర్షించుటలో కృత్తమగును. ఇది యొక దుర్గుణ మని కాని, లోప మని కాని చెప్పట వాటిశయము కాదు. ప్రేమమయ దాంపత్యజీవితమును పొషించుటకు వలసిన యితరధర్మము లుండునెడల, ఈగుణము నేటి సాంఘిక నైతికస్థితులలో చాలయోగ్యముగ పరిగణింపఁదగిన దుట కే ఆతేపము నుండదు.

కాని, చంద్రవలె సమస్త ప్రకస్థితితో చేయి కలుపుకొను కుజశుచిసంయోగ మున్న జాతకమున, ఇంద్రుని మోహవాసురలకు లోనయిన నీచశుక్రునిపై నుపజ్ఞకాలియగు వరుణునికీ గల ప్రబలాకర్షణపు ఫల పరిణామమును మన విచట గమనింపవలసియున్నది. యుద్ధరంగములో పడకటింటినో, పడకటింటిలో యుద్ధరంగమునో సమకూర్చుటకు తగినట్లున్న దీ యోగము!

మరియొక్క మాట. యుద్ధరంగమునఁగాని, దాంపత్యరంగమునఁగాని జయాపజయములను గూర్చి విమర్శింపఁబూనినచో ఒకపక్షమువారి యోగ్యతా యోగ్యతలు, బలాబలములు, నీతిదుర్మీతులు మాత్రమే

గమనించుట చాలదు. కాన, ప్రళయలో నున్న పురుషుని జాతకముతో స్త్రీజాతకమును పోల్చిచూచినగాని వారి వివాహసంతర ఫలపరిణామముల నూహింపలేము. బ్రతికినవారు ప్రళయభార్యను పడరాని హింసలు పెట్టి సాగనంపి, చిన్నభార్య చేతి పొరకతో చామరము వీచినా నెబ్బాసని మెచ్చుకొను మహనీయులను మన మెందరి నెఱుంగము? ఇట్టి దృష్టాంతములలో మొదటి భార్య పోయినంతనే భర్త తన యఖండకల్యాణ నుణములను తటాకన మార్చుకొనెనని యర్థము కాదు. నుగుణములో, గుర్ణములో పుట్టినవాడివి పుడకలగోగాని పోవంగుగదా? ఆ నుగుణములతో నడుకుకొనలేక ప్రళయజాయ పాధపడిన దనియు, అతడు సంపాదించుకొని రెండవ భార్య రాజ్యమేలిన దనియు మనము గ్రహింపవలసియుండును.

ఇక, కన్యజాతకమును వరజాతకములతో పోల్చి చూడము. పాఠనములలో-స్వాతీశ్రవణములకు-౩౬ టికి ౨౨౨ నుగుణములు వచ్చుటచే నక్షత్రానుకూల్య సంపత్తి బాగుగనే చేకూరిన దనవచ్చును. నూటికి ౬౨౨ వంతున నుగుణములు వచ్చినచో నేపరీక్షలోనైన ప్రళయకక్ష్యలో నుద్దీర్ణత లభించినట్లేకదా? గ్రహ మైత్రియా, పూర్ణముగ నున్నది (కనిపింతులు పరస్పర విమ్రుళు). స్వాతీశ్రవణములు రెండును సాగునక్షత్రములే. (రెండును దేవగణమునకు చెందినవి) మరి దాంపత్యముకూల్య మెట్లు పరిణమించినదో చదువరు తెరుచుదురు.

పాఠనముల నట్లుంచి, ఈదంపతుల స్వప్తలగ్న గ్రహములను పరస్పరముగ పోల్చిచూడుడు! కన్యకజన్మ శుక్రనకు (సౌఖ్యకారకునికి) వరుని జన్మకని (దుఃఖకారకుడు). సరిగా పూర్ణచతుర్థకేంద్రమున కూర్చున్నాడు. ఈమెశుక్రనకు భర్తకని యేమి వరమిచ్చునో మన మూహించుకొంగలము. చాలదని కన్యక సప్తమస్థానముననున్న కుజునిపై భర్తజాతకపుకని యధిష్ఠించినాడు. ఈవివాహముచే భర్తృస్థానమున నీతరుణి సంపాదించుకొన్నది కుజుని శిలమును కొంత యలవరచుకొన్న కనిమహాశయుడు! భర్తగారికి భర్తతో భార్య సమర్పించుకొన్నది సయిత మిందుకు

తగినట్లే యున్నదని చదువరులు గుర్తించుకొనరు. ఈమె జాతకమున ధనుస్సులో ౫-వ భాగలో నున్న కని భర్తజాతకమున సరిగా సప్తమ (భార్య) స్థాన కేంద్రమునే ఆక్రమించియుండుట చిత్రము! అహ! దాంపత్య మన్న నిట్లుండవలయును. భార్యపాలికి భర్త కని, భర్తపాలికి భార్య కని!!

వరుని జన్మచంద్రుడు కన్యకజన్మరవిసంయోగము నందుట సామాన్యముగ దాంపత్యమునకు స్థాభ్యుమైన యోగము. శిగోళమున చంద్రుడుగ్ధులు భార్య భర్తలుగదా! కాని కుజజాతకములలో (పురుష)చంద్ర (స్త్రీ) రవుల కున్న యంతరము ౮ భాగ లగుటచే నీయోగము వెల యత్యల్పము. కాక కనికుజుల క్రూరదృష్టి యీరవిచంద్రులవై బడుచున్న కారణము వలనను, కన్యజాతకమునగల రవిచంద్రుల శత్రుదృష్టి వలనను ఈయోగము సత్యబాధాయు కాలేదు.

ఇట్టి పరిస్థితులలో సామాన్యముగ వధూవరు లొకరి నొక రాకన్నించుట యగును. మరి వీరి కీ వివాహబంధ మెట్లు వచ్చినది? మంచి చెడ్డల నూహింపలేని బాలప్రాయమునైన వివాహమా కాదు వీరిని. విద్యాబుద్ధులలో వధూవరు లిరువురును గడిదెరిసవారే. ఈ ప్రశ్న కుత్తిరమిచ్చుటకు మన మింద్రాక్షుణుల నాశ్రయింతుముగాక. వారిదే ఆఘటనఘటనాసామర్థ్యము! ఇంద్రగ్రహపు సమసప్తకదృష్టిచే కన్యజాతక మందలి శుక్రునికి అందగాని పంక్తి నాశించు ముగ్ధత కిద్దించినది. వరుని జాతకమునందలి శుక్రుడు ధుండునది కన్యారాశిలో ౨౫ భాగల ౨౩ కల లగుటచే, ఆ శుక్రుడు వధువుజాతకమందలి వరుణుని పరిపూర్ణసమ సప్తకశ్రుదృష్టిపాతమునకుఁ జక్కినాడు. క్రేమ విచారమునవైతము వరుణునిది మూడవ మార్గమే! పుక్ర వరుణుల త్రికోణదృష్టి సంబంధము పరిపూర్ణముగ వరుని జాతకమం దుండుటంబట్టి యీయోగమునకు ప్రాధిచేసి నట్లయినది. ఇట్టి యోగముచే బద్ధులైన స్త్రీపురుషులు ప్రళయదర్శనమువలననే మోహపాశబద్ధు లగుదురు. వారి దృష్టి కపు డితరప్రపంచమే కానరాకుండును. వివాహబంధము తగిలించుకొని, అనందబ్రహ్మము తమ సొమ్మే యని నమ్మి వారు మైమరతురు. ఇట్టి వధూవరుల జాతకములలో, ఇతరపథగ్రహ దృష్టియోగ

ములు పరస్పరముగ కలిగినేని, వారు రంభానలకు బరులను మరపింతురేమో? కాని, మన కథానాయకు లుండునది శనిగ్రహసామ్రాజ్యమున ! పిడుగు పని చేసిన ట్లాపిరి తిరుగనీయక వరుణుడు తన పాశముల నొడ్డి పనిచేయుచుండగా “కానిమ్ము. నెమ్మదిగా చూడముగాక.” యని యపు డూరకుండి క్రమక్రమ ముగ శని తన యధికారమును తాను చూపగలిగి నాడు. కళకళలాడుచున్న యావధూవరుల కోమల ప్రేమలతను క్రమక్రమముగ శనైశ్చరుడు పట్టి, బిగించి, పుష్కింపఁజేసి, తుదకు శ్రుంచివైచినాడు!

ఇనట నొక ప్రశ్న కవకాశ మున్నది. “పై చెప్పిన గ్రహసంబంధములు జన్మకాలము నాటివి గదా? ఇవి యిన్ని నాష్టకముండి ౧౯౪౨-వ సంవత్సర మున మాత్రమే ఏల విడిసిపాటుపడినవి?” అని యడు గవచ్చును. సత్యము. ఈయోగము లన్నియు జన్మకాలిక పరస్పర గ్రహములకు చెందినవే. దినవర్ష దశా పద్ధ తితో చలితగ్రహభావము లేవయ్యున జన్మకాలిక సంబంధము నిర్దోషమనో, అనయనుననే వానికి ఫలము స్థించుట. ౧౯౪౨-వ సంవత్సరమున వరుని జాతకమున చలితదశమచంద్రము మీనరాశి ౨౫౧ భాగ లకు వచ్చుటచే వరుని జాతకముందలి ముగ్ధుక్రమి కెగురువచ్చినది. అప్పుడే వరుని చలితచంద్రుడు మీన రాశిలో ౨౬-వ భాగకు వచ్చి, అతని చలితదశమస్థాన మును చేరుకొని జన్మక్రమి కెగురుపడినాడు. అనఁ గా, ఆ చలితచంద్రుడు వధువుజన్మకరణుని సంయో గము నొంది వరుని జన్మక్రమితో సరిగా ౧౫౦ భాగల శక్రుదృష్టిని, అతని జన్మవరుణునితో ౬౦ భాగల మిత్రదృష్టిని పొందుటే కాక, తాత్కాలికవరు ణునికి సయితము ౬౦ భాగల మారమున నిలిచినాడు. అనఁగా వధూవరుల విషయమున చేయఁబడిన కార్య మును కొనసాగించుటకు వరుణుని ప్రేరేపించినా డినట. తత్ఫలముగ వరుణుడు తన పని సాధించి నాడు.

వధూవరుల జాతకములలో నొకరి కుజుడు, మరియొకరి శని - వీరికి పరస్పరశత్రు సంబంధ ముండే నేని అట్టి వధూవరుల వైవాహిక సంబంధము తొలు

దొలుత హృదయంగమమై, ఉత్కలతాపూరితమై, ఆశాజనకముగ చూపట్టిననేమి, క్రమక్రమముగ ప్రేమ మాయమై, అనూయగ మారి, ద్వేషముగ పరిణమించి, క్రూర్యమున పర్యవసానమందునని రాబ్బస్ మహాశ యుండు వ్రాసిన మాటలు మరవరానివి. ఈనూత్ర మిచట బాగుగ నన్వయించుచున్న దని చదువరులు గుర్తింపఁగలరు.

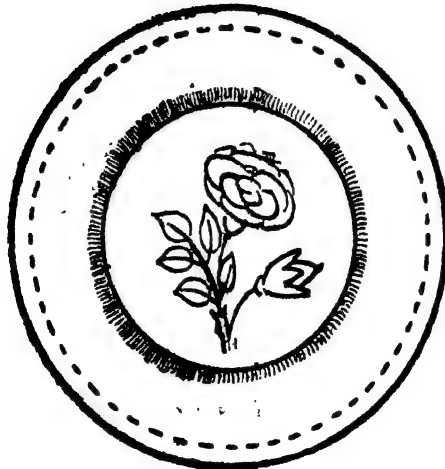
ఈవరున కిది రెండవ వివాహముని యిపుడు తెలిసినది. దినవర్ష దశాపద్ధతితో వరుని లగ్న భావము చలించి ౧౯౪౦-వ సంవత్సర ప్రాంతమున మిగున రాశిని వదలి కటకరాశి ప్రవేశము చేసినది. దీనితో తొలివివాహపు ముచ్చట తీరి దాంపత్య జీవితములో ప్రథమాంకము ముగిసియుండనోవు. ౧౯౪౨-వ సంవ త్సరమున దశాపద్ధతిచే కలిగిన గ్రహచలనపు ఫలము మనము కనుగొంటిమిగదా? అదియే యావివా హమునకు కారణము. మరు సంవత్సర ముండే (౧౯౪౩ లో) వరుని జాతకమున చలితదశమ భావము కన్యాజాతకముందలి వరుణస్థానమును బొందినది. ప్రబలమయిన ఆకర్షణాపకర్షణ శక్తి వరుణగ్రహమునకు చెందిన దని మనము మరువరాదు. వరుని పుత్రునితో సమస్తకమున నన్న యావరుణుడు వీరి కపుడు విప్రలంభమును చెచ్చియిచ్చినాడు. దీని తోపాటు, శని కుజ సంయోగంపు క్రూర్యద్వేషానూయ లుపయితము ఫలించియుండు ననుట కే సందియము నుండదు. ఈ రెండవ యంకముపై యదనిక జారిన దెప్పుడో తెలియును. ౧౯౪౩-వ సంవత్సరపు జూన్ మాసమున ౨-వ తేదీనాడు వచ్చిన సూర్యుండుసంగ మము (అమావాస్య) మిగునరాశిలో ౧౨-వ భాగలో భర్తజన్మవరుణునికి సార్థకేంద్రస్థానమున (౧౩౫ భాగలు) పడినది. ఈసంయోగము భర్తజన్మచంద్రునికి త్రికోణమున వచ్చుటచే జన్మకాలికచంద్రసూర్యులు చేసిన వాదానము చెల్లించుటకు మంచి అదనయనది. అప్పుడే భార్యచుక్రమకు, భర్తశనికి సరిమధ్యమున (అనఁగా, మేషరాశి ౪౧ భాగ) కుజుడు (భార్య లగ్నాధిపతి) చారవశమున వచ్చి నిలిచినాడు. ఆ శుక్రశనిల కుండునది శత్రుదృష్టికదా? తత్ఫలమును పరి గ్రహించుటకై కుజుడు వారి మధ్యమున చేరినట్లు కాన

వచ్చును. వరుణుడు చారవశమున విఘ్నరాశిలో ౫-వ భాగకు (ధర్తలగ్నమునకు) వచ్చుటసయిత మప్పుడే! “ఊరకశే ఊగే తల్లి ఊరిదేవరవాడు మరింత ఊగినది.” అన్నట్లున్నది. స్వాభిమానము, వైరవర్తనము, స్వాతంత్ర్యప్రీతి ఇవి మితిమీరి పెడచారి బట్టు యోగ మిది. వరుణమహాశయుఁ డీరుణముల కుష్టజన విచ్చుకాలమున, అతనికి పరిపూర్ణశత్రుస్థానమున (సనున్న ౫-వ భాగలో) భార్యజాతకమున నున్న శని గుటకలు ప్రించుచు నూరకుండఁగలఁడా? సమయమునకై వేదియున్న భార్యజాతకపు శని కిపుడు వరుణునితో నాకాశరంగమున ముష్టాముష్టి, బాహుబాహి, కేశాకేశి జరుగదా? ఇట్టి పరిస్థితులలో నీభార్యధర్తల వైవాహికజీవిత మిరంగమున నెట్లు సామరస్యమున నడువఁగలదు? కాన, ఈఅమావాస్యప్రాంతమందే ఈభార్యధర్తలు విడివడి యుండురేమో యని నాయూహ. ఏలన, ఆయమావాస్యకు మరుదినమే తాత్కాలికశత్రుడు భర్తజాతక వరుణుని కెదురువచ్చి సమనప్రకృతువృష్టిని పొందును గనుక. ఆకర్షించిన శత్రునిపై అపకర్షణము చూపుటకు వరుణుని కప్పడేకదా మంచిరహస్యము?

భార్యజాతకమున వివాహకాలమునకు వచ్చిన

యంద్రగ్రహమాయాచేష్టనగూర్చి గడచిన వ్యాసములో విన్నవించితిని. భర్తజాతకనుండలి వరుణగ్రహము వైవాహికజీవితమునఁ గావించిన యాగడము నిపుడు పాతకమహాశయులు గమనించియుండురు. పాంతనములు చూచి మనవులు కుదుర్చు సమయములో “పాశ్చాత్యుల గ్రహము లివి మన కేల” నని ఇంద్రావరుణులను మనము నిరాదరించితిమేని, అనేక సందర్భములలో అనాయకసాధుశీలలగు వధువుల శోమలజీవితములను నిష్కారణముగ నాశనముచేయు ఘోరపాతకమున కొడిగట్టుదుమేమో యని నాధీయము.

ఒక్క మాట! పాశ్చాత్యు లీగ్రహములను పృథివిపలేదు. ఇవి విశ్వామిత్రసృష్టి కాదు. యంత్రసాహాయ్యమున, గణితసాహాయ్యమున పాశ్చాత్యు లీగ్రహములను కనుగొనిరి. బాళక భావములలో వీని ధర్మములను అనభవముమీఁద నిర్ణయించిరి. యంత్రసాహాయ్యమున మనముసయితము వీనిని చూడవచ్చును. ఫలముల నవభవమునకుఁ దెచ్చుకొనవచ్చును. శాస్త్రజ్ఞానమునకు పాశ్చాత్యు లేమి, పౌరస్తుత్యలేమి? “యుక్తియుక్తం వచో గ్రాహ్యం బాలాదపి శుకాదపి” అను నూక్తి మన పెద్దలు చెప్పినదేకదా?

గృహమునందు తేనీరు నేవించువేళ.

గ మృ స్థా న ము

మా ఫ్యాక్టరీలలో పాల్లు కలుపబడి ప్యాకింగుచేయబడిన తేయాకుదేశమంతటను మా స్వంత అమ్మకముదార్ల ద్వారా బట్వాడాచేయబడుటకు సిద్ధముగా నుండును.

భారతదేశమందలి ముఖ్యకేంద్రము లన్నిటగల మా డిపోలనుండి మా అమ్మకము దార్లు తేయాకును తీసికొందురు. మా ఫ్యాక్టరీలనుండి తాజాతేయాకు తిరిగి డిపోలలో నింప బడుచుండును.

ఈ విధముగా కొనువారికి తాజాసరుకు వీధుకొలములలో అందజేయబడుచుండుట చేత మీకు నేవించుటకు తాజా అయిన, సౌరభముగల తేయాకు సమ్మకముగా లభ్య మగుచున్నది.

బ్రూక్ బాండ్ తేనీరు తయారుచేయునప్పుడు, అప్పుడుకొచిన నీటినిమాత్రమే వాడి తేయాకును నాలుగునిమిషములు మాత్రమే మరుగనిండు.

బ్రూక్ బాండ్

 పుష్టి గల ఆహారం
 అమరినా లేకున్నా,
మిమ్ము బలాధ్వులనుగాచేసే
అమృత
 పర్వదా అమరుతుంది
 అమృత పుష్టినిచ్చే బలవర్ధకేషధము
 * కేశరి కుటిరం అమిటెడ్, మదరాసు *

అత్యద్భుత కుష్మరోగనివారిణి
 కుష్మ, బొల్లి, సుఖరోగములకు గ్యారంటీ చికిత్స
 గుణములేనిచో వైకము వాపసు ఇచ్చుటేగాక
 బహుమానం రూ. 500/-

మానద్ర చికిత్సపాంగు యేన్యాధిక్త నను రక్త పరీక్ష గ్యారంటీ ఇవ్వబడును.	సుద్రాసు, బొంబాయి, పొర్చుగీసు గవర్న మెంటు డాక్టర్లచే క్లాఫీంపబడినది.
--	---

రెడ్డి అండ్ కో., (రిజిస్టర్డ్)

(బంగారుపతకాంకితులు)

హెడ్ ఆఫీస్:—

గోపాలపురము తూ॥ గో॥ వయా తణుకు.

స్థాపితము:—1920

స్థావకులు:—డా॥ యం. సుబ్బారెడ్డి.

కుష్మవులకు చికిత్స లేదను ప్రతీతిని రద్దుపరచి,
 స్వంతహాస్పిటలు నిర్మించి నిర్భయముగా, కుష్మ,
 బొల్లి, సుఖరోగముల నిర్మూలించుచున్న సంస్థ—
 ఇండియాకంఠటికి, మా సంస్థ ఒక్కటియే!

దక్కన్ హైర్ ఆయిల్

వాడుడు

అనుకరణీయములకు అందడు

వెండుకల పెగుగు
 పిలకుచాల శ్రేష్ఠ
 మైనది. జబ్బుపడితే చివర
 వారికి, ప్రసవించిన స్త్రీ
 లకు వూడిపోవు జాట్టును
 వూడిపోకుండా కాపా
 డును.

చదువు కొనే వారు,
 మనోహరము చేయువారు
 దీనిని వాడి, తమ కిది
 ఎక్కువ అనుకూలముగా
 నున్నదని ప్రశంసించిరి.

DECCAN HAIR OIL COMPANY,
 [Hyderabad (Dn.)]

కృత్రిగ దేశమును స్వాధీనముచేయును; అప్పటి నుండియు మన శాసనకాలమునకును నాదేశము రెండి రాజుల స్వాధీనముం దుండెను. గజపతి విరుదాంకితులగు కళింగరాజుల యధికారి మప్పు కుత్తుళ దేశ ముండే చెల్లుబడి యగుచువచ్చిన తారణమున నీ ప్రశస్తి కారుడు 'గజపతి కుత్తుళ నాథ' అని చెప్పియుండును. కళింగ మేనులకు నిరకాలమునుండియు బ్రతి నందినది. కళింగరాజు బలముంతయు నతని చేతుల దశముపై నాధారపడియుండుటచేత నతనికి గజపతి యని పేరు వచ్చెను. కళింగోత్తుళ నాథులకు దప్ప మఱి ఈ విరు దేరాజుల కుండినట్లు తోచును.

'అశ్వపతి' యని విరుద మాద్యమున కాన్యకుప్తే శ్వరులగు నూర్జర ప్రతీహరులకును, దగువారి మారవ పారమారులకును, అనంతరము దేవగిరి గూడివులకును ఉండెను. అశ్వబల మధికముగ నుండుటచే నీవిరుగు వచ్చినట్లు తోచుచున్నది. ప్రస్తుతస్లోకమున 'పాశ్చాత్యాభిశ్చోకశ్వప' అని యున్నది. పాశ్చాత్యాభిశ్చోక శ్వరులనెఱుంగుతుండు. మహమ్మదీయుల ప్రతి యంతయు వారి యశ్వదళముపై నాధారపడియుండినది. ఢిల్లీ సుల్తానులు లక్షలకొలదిస్వయంబులగు కొని కొపాడుచు వచ్చిరి. ఇచట చొక్కసంబడిన పాశ్చాత్యాభిశ్చోక డైన యశ్వపతి ఢిల్లీ సురత్రాణుడు.

ఇక 'నరపతి' విరుదము రాష్ట్రానులు కుండినట్లు తోచుచున్నది. మాన్యభేదపురమును రాజధానిగ నేలిన రాష్ట్రానులచక్రవర్తుల కందఱిని నరేంద్రవేపుడను విరు దుండినట్లు వారి శాసనములవల్ల తెలియవచ్చుచున్నది. వీరి యధికారమును గూర్చి, సామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొని కళ్యాణకటకమును రాజధానిగ ప్రజాపాలన మొనర్చిన పాశ్చాత్య చాళుక్యచక్ర వర్తులు తాము నరపతుల మని చెప్పుకొనిరి. కాక తీయు లాద్యమున కల్యాణిచాళుక్యులకు సామంతులై యుండి కాలక్రమమున వారి యధికారము క్షీణించుచు ప్రియతమై పది యందొకము దెలిసిన నుప్రసిద్ధచరి

త్రాంతమే. వరాహలాంఛనమువలె నరపతివిరుదమును కల్యాణిచాళుక్యుల దగ్గరనుండియే కాక తీయులకు సంక్రమించియుండవలయును; కాని వీరికి నరపతివిరుదుండి నట్లు ఈ శాసనమున దొకచోదప్ప మఱియొచ్చటను గానరాకపోవుట మాత్రము చిత్రమే.

మహమ్మదీయ అనంతరము:—ప్రతాపరుద్రునితో కాకతీయుల దొరతనము సమాప్తమైనది. మహమ్మదీయులతోడి యుద్ధమున నిరీక్షింపబడి వారిచే బందీకృతుల డాయెను. అంతట వారు హిందూస్థానోత్తరమును గూలద్రోసి దేశము నాక్రమించుకొనిరి. ఈ వృత్తాంత మీ శాసనముందు ౨౭వ స్లోకమున స్పష్టంబు బడినది.

“తస్మిన్ ప్రతాపరుద్రే

స్వస్థానం స్వేచ్ఛన్మున యాతవతి,

అన్ సా ధూ యావనముయా

జాతై నాహా మహామహామహిమా”

ఈస్లోకమును బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిలవారు ఇట్లుంక్రీకరించి నాగు :

“ఆప్రతాపరుద్రుడు స్వేచ్ఛ చేతనే (సుదమ్యుల కోడిపోయి యుద్ధాలనాన మృగమును కాతేదనుల) స్వర్గస్థుడు కాఁగా ధూమి యు మోక్రంత మాయెను ” 16

‘స్వేచ్ఛ చేతనే’ అను మాటకు శ్రీప్రభాకర శాస్త్రి గారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము తిప్ప; చరిత్రకు విరుద్ధమైనది. హొలయవాయుకుని విలసతామ్ర శాసనమునందు ప్రతాపరుద్రుడు యుద్ధమున మదమ్యుల కోడిపోయి వారిచే బందీకృతుడై ఢిల్లీకి గొనిపోవఁబడుచుండగా మదమ్యమున సోమార్దన, అనఁగా సర్మదానదీ తీరమున మృతినొందెనట్లున్నది. 17 ఈవిషయమునే మంసీషిరాజి అఫీఫ్ అను మహమ్మదీయ చరిత్రకారుడు గూడ తన తారీఖి ఫీగోజ్-హిషీ అను చరిత్రమునందుల్లేఖించియున్నాడు. కావున శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిలవారి వ్యాఖ్య యంగీకరింపఁదగినది కాదు. ఇక మహమ్మదీయులచే బందీకృతుడుగాఁ గొనిపోబడుచున్న ప్రతాపరుద్రుడు మన ప్రస్తుత శాసనమున జెప్పినట్లు

16. శృంగార శ్రీనాథము : పుట ౪౬.

17. భారతి సం. ౧౯, భాగ. ౧. పుట 3౧౧.

‘స్వేచ్ఛ చేతనే’ స్వర్గస్థుఁ డగుట నిజమేని యతఁ డాత్మ హత్య గావించుకొనెనని చెప్పవలసియున్నది.

(౨) నాయక రాజులు:—తురుష్కుల స్వాధీన మునఁ ద్రిలింగ దేశము స్థిరముగ నిలువలేదు. సముద్ర మున మునిగియుండిన ధూమిని అదివరాహునిబోలి యవనాక్రాంతమైన హిందూరాజ్యమును ప్రొలయ నాయకుఁ డుద్ధరించెను. ఈశాసనములోని ౨౮-వ శ్లోకమునం దిట్లు చెప్పియున్నది:

“వరాహవ ద్వారిధి నామిగ్నాం
ధరా మిశేషం యవనోదరస్థాం,
సంధర్మకౌ ప్రొలయ నాయకేంద్ర
స్తతిః ప్రతిపాదయతిస్య తద్వత్.”

ఇతఁడు కాలగతి నందినవనుక కాపయనాయకుఁ డితిని రాజ్యమును పాలించెనట.

“స్వగాతిశో ప్రొలయధూమిపాతే
విశ్వేష్వరాష్ట్ర మధిగమ్య గత్వా
అపాలయ త్కౌపయ నాయకేంద్ర
స్తరీ వ్యురాజ్యం తరణి ప్రతాపః.”

ఈ ప్రొలయ, కాపయ నాయకు లెవ్వరు? వీరు యవనాక్రాంతమైన త్రిలింగ దేశము నెట్లుద్ధరించిరి? అను విషయములు విచారణీయములు. ఈశాసనము నాంగ్రసాహిత్య పరిమత్సృతిక ద్వితీయసంపుటమునఁ బరిష్కరించి ప్రకటించు సంపాదకులు కీ. శే. శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు ఇట్లు వ్రాసియున్నారు:

“ప్రతాపగుగ్రునితో కాకతీయరాజ్యము సాంతమయినది. తురుష్కులు ప్రతాపగుగ్రుని జయించి గూతని దేశములోఁ గొంతభాగము నాక్రమించుకొనిరి. దూర దేశముల నానునాయకు లాక్రమించి స్వతంత్రముగాఁ బాలింపసాగిరి. వారిలో ప్రొలయనాయకుఁ డొక్కఁడు. అతఁడు గతించినపిదప నాదేశమును కాపయ యను నాయకుఁడు పరిపాలించెనట. అతని క్రింద డెబ్బదియయదుగురు నాయకు లుండినట్లును, కాపయనాయకుని యనంతరము వా రాతని దేశమును విభజించి స్వాధీనపఱచుకొన్నట్లును . . . నీశాసనము

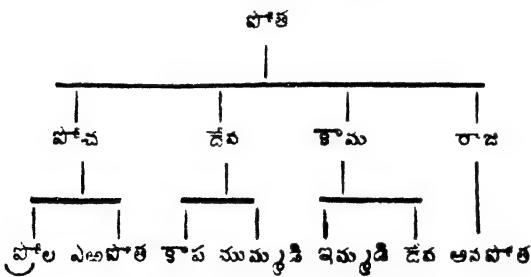
వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివర కచ్చట నీ కాపయనాయకుని పేరు వచ్చియుండలేదు. ప్రొలయ కాపయలకు . . . చుట్టటిక మేమయిన నుండెనేమో తెలియదు. తురుష్కు లాక్రమించుకొనఁగా మిగిలిన కాకతీయ రాజ్యమంతయు కాపయనాటిదనుక యేకముగా నన్నట్లే యింగువలన దెలియుచున్నది.” 18

శ్రీ రామయ్యగారు వ్రాసినప్పుడు ప్రతాపగుగ్రుని మరణానంతర నాంగ్ర దేశమున జరిగిన సంగతు లెవ్వియో ఎవ్వరు నెఱుంగరు. అప్పటి స్థితిగతులను దెలుపు నాధారము లెవ్వియు నారికి చిక్కలేదు. మహమ్మదీయచరిత్రలు కొన్ని గూకాలపు త్రిలింగ దేశచరిత్రను వర్ణించియున్నను దోషభూయిష్టములగుటచే నాని మూలమున వాస్తవస్థితిని గమనింపట కప్పుడు సాధ్యము గాకపోయెను. కావున రామయ్యగారు శాసనశ్లోకముల యర్థమును చక్కఁగఁ జేసికొనఁజాలక కొన్నిచోట్ల నపార్థము గావించిరి.

ఈ నాయకుల శాసనము లిటీవల కొన్ని లభించినవి. అందు నుల్లమునవి రెండు తామ్రశాసనములు. వీనిలో మొదట పేర్కొనఁదగినది ప్రొలయనాయకుని విలస తామ్రశాసనము. ఆంగ్రదేశ మగ్యముగ చరిత్ర రచన కిది మూల్యమైన సాగనము. ప్రతాపగుగ్రుని మరణానంతరము త్రిలింగ దేశ స్థితిగతులను, హిందూస్వాతంత్ర్య ఘనకర్ణావళి విధానమును గనులకు పొడగట్టినట్లందు వర్ణింపఁబడినది. ముక్తసరిగ నందలి విషయ మిది: ప్రతాపగుగ్రుఁడు ఢిల్లీ పాగువపాయకు నహమ్మగు నురత్రాణునకోడి బందీకృతుఁడై ఢిల్లీకి గొంపోవఁ బడుచుండి మార్గమున నర్మరాతిలమున హృతి నందిన. తురుష్కులు త్రిలింగ దేశము నాక్రమించుకొని యచటి జనులను బలువిధములుగ హింసింపసాగిరి. అప్పుడు చతుర్థకులమున మునుమారి వంశమునఁ బుట్టిన ప్రొలయ నాయకుఁ డెను మారుఁడు తురుష్కులను దేశమునండి వెడలఁగొట్టి హిందూసార్వమును, హిందూస్వాతంత్ర్యమును గాపాడెను. ఇతనికి కాపయనాయకుఁడు మొదలయినవారు కొంద రుజూ లుండిరి. వారు రాజకార్యములయందు సహాయులై వర్తించుచులిస నితఁడు గోదావరి ప్రాంతమందు మాల్యవంశ పర్యవ సమాప

18. ఆం. సా. పరి. పత్రిక. సం ౨. పుట ౯౯.

మందలి రేకపల్లి రాజధానిగ రాజ్యము సల్పెను.¹⁹ రెండవది కాపయనాయకుని గురజ తామ్ర కాప నము. ఇందు ముసునూరి వంశము సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. చతుర్థాన్వయమున పోతనృపతి పుట్టెను. అతనికి పోచక్షీతీసుండు, దేవరాజా, కామాధిపుండు, రాజభూపుండు నలువురు పుత్రు లుద్భవించిరి. వీరియందు పోచ నరపతికి ప్రోలక్షీతీశ్వరుండును, నెఱపొతభూపాలుండును నను తనయు లిరువురును, దేవరాజానకు కాప నృపతియు, నిమ్మడిశ్వరుండును నను కొడుకు లిద్దరును, కామక్షీతీశ్వరునకు నిమ్మడిశ దేవప్రభువు లను కుమారు లిరువురును, రాజనృపునకుఁ దొయ్యేటిసగ రాధిపతి యగు ననపొతభూపాలుం డననతండును జన్మ ముండిరి. ఈ సహోదరులందు ముసునూరి ప్రోల నరపాలుండు గృహీచక్రముపై నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము సల్పెను. అతని యనంతరము కాశీయందలి విశ్వశతి ప్రసాదము చేత కాపనృపతి భూపరిపాలన మొనర్చెను. ప్రతాప రుద్రునితోఁ దుల్యమైన ప్రభావము గల ఈ కాపభూపాలుండు ఏకశిలా నగరమందు వసించుచు అశేషమైన ఈ భూమిని కాసిం చెను.²⁰ గురజ కాపనమున వర్ణింపఁబడిన వంశవృక్షము నిట్లు లిఖించవచ్చును :

శ్రీ జయంతి రామయ్యగారనుకొనినట్లు తురు మ్మలు ప్రతాపరుద్రుని జయించి యాక్రమించు

19. భారతి సం. ౧౯. భాగ ౧. పుటలు 302-౧౪. ఈ కాపనగ్రంథమునకుఁ జక్కని యాంధ్రీకరణమును శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారిండు ప్రకటించియున్నాడు. కాపన ప్రాశస్త్య మిందువల్ల తెల్లము కాగలను.

20. భారతి, సం. ౧౧, పుట ౯౪౫.

కొన్నది యతని దేశములోఁ గొంతమాత్రము గాదు. కాకతిరాజ్యము పర్వము వారికి హస్తగతమయ్యెను. ప్రోలయనాయకుండు కాకతిరాజ్యాంతర్గతమారప్రాంతముల నాక్రమించి యచట స్వతింతుఁడాయెనని రామయ్యగారు వ్రాసిరి. ఈ కాపనమున పుష్పముగ “వరాహాన ద్వారిధివారిమగ్నాం ధరా మశేషం యవనోదరస్థాం సమాధర్మకా” అని చెప్పియుండిగా దానికి విరుద్ధముగ రామయ్యగారి రిట్లే వ్రాసిరో తెలియకున్నది.

ప్రోలయనాయకుండు దేశభక్తుండు ; స్వాతంత్ర్యప్రియుండు. దేశము నాక్రమించుకొని, దేవాలయములను విరుగఁబోడిచ్చి విగ్రహములను ఛిన్నఛిన్నముగావించి, దేవబ్రాహ్మణవృత్తుల నపహరించి యఱ్ఱాది వైదికకర్మలను సాగనీయక, ప్రజల పర్వస్వమును నొడిచికొని నిరంతరము నురాహణము గావించుచు గోమాంసమును మెసపుచు స్త్రీల మానభంగమును గావించుచు పర్వజనకంబులగు విజాతీయులగు తురకల చేష్ట లతనికి హృదయవిచారణము లాయెను. తురకలను విడిలనడిచి దేశమున స్వాతంత్ర్యమును, సనాతనహిందూధర్మమును పునఃస్థాపించుటకు బద్ధకంకణుడాయెను దేశస్వాతంత్ర్యస్థాపనకై ఇతఁడు ప్రయత్ని మొనరించుచున్నాడని విని జను లీతనికి బాసటయై నిలిచిరి. అచిరకాలముననే సముద్రతీర దేశమును దాస్యమునండి తొలగించి మరల స్వతింత్ర రాజ్యమును స్థాపించెను. తురక లాక్రమించుకొనిన దేవాదాయబ్రహ్మదాయములను యథాపూర్వముగాఁ దీసియిచ్చి వైదికకర్మల జరుపుటకును, దేవాలయముల యందు పూజాపురస్కారముల నడపుటకును దగు నేర్పాటులను గావించెను ; కాని తలపెట్టిన కార్యము సంపూర్ణముగఁ గొనసాగుటకు మునుపే ప్రోలయ నాయకుండు కాలగతి నందెను. తీరప్రాంతములనుండి తిలుమఁగొట్టఁబడిననా, మనామ్మదీయు లింకను సంపూర్ణముగ దేశమును విడిచిపోలేదు.

ప్రోలయనాయకుని నిర్మాణమువల్ల నాతఁడు దలపెట్టిన కార్యము నిలిచిపోలేదు. అతనికి చేదోడై పర్వవిధముల నతనికి గార్వనిర్వహణయందు సహాయం

దైయుండిన అతని పితృవృత్తుఁడగు కాపయ కార్య భారమును వహించెను. కాపయనాయకుఁడు ప్రాలయ నాయకుని మించినవాఁడు; అపారశక్తిసంపన్నుఁడు; రాజ్యతంత్రమర్హుఁడు. ప్రజలయం దైకమత్యము గుఱురనిది దేశదాస్యవిముక్తి సంపూర్ణముగఁ గాఁజాలదని యతఁడు గ్రహించెను. దేశమునం దచటనచట సంస్థాన ముల నేలుచుండిన నాయకులను జేరదీసి దేశమునం దుత్సాహమును వారి హృదయమునఁ బాదుకొల్పెను. అందరును గాపయనాయకుని గూఢిపత్యము నంగీకరించి మహమ్మదీయులతోఁ బోరాటమునకు సంసిద్ధులైరి. కాపయనాయకుని గూఢిపత్యము నంగీకరించి దేశ స్వాతంత్ర్యస్థాపనకై నడుమకట్టుకొనిన నాయకులు డెబ్బదియేపురు.

“అథ పంచోత్తరసప్తతి

నాయకసంనేతృమానపవద్యః,

కాపావనీశ్వరః శ్రీ

విశ్వేశ్వరకరుణాగూఢీతి మరత్యుః.”

ఆను కాపయలోక మీవిషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది. ఆంధ్రనాయకుల నందఱిని ఏకముఖము చేసి నంతటనే కార్యము నులభముగ సఫలము గాదని యతఁ డెఱుంగును. శత్రువు మహాబలవంతుఁడు. యావద్భారత భూమి నేలు చక్రవర్తి. బలసంపదతోఁ బాటు ధనసంపదయు నతనికి మెండు. ఎన్నియేండ్లైనను వెనుదీయక యుద్ధమును నడుపు నుపపత్తి యాతనికిఁ గలదు. అట్టి శత్రునితో ముందువెనుకలు జింతింపక డీకొనుట యుక్తము గాదు.

దక్షిణమున రామేశ్వరముదాకన, బళ్ళిమమున నరేచి ముసముద్రముపర్యంతమును వ్యాపించియుండు దక్షిణాపథమంతయు మహమ్మదీయులచే జయింపఁబడి ధిల్లీ సామ్రాజ్యముగోని కడఁకువఁదైయుండినను, కర్ణాటకమునమాత్రము హిందువుల యధికారము సంపూర్ణముగ నాశనిము గాలేదు. ఆకాలమున కర్ణాటకముపైఁ బ్రభుత్వమునేయుంచుండిన ముమ్మడిబల్లాలరాయఁ డన్య

దాక్షిణాత్య హిందూరాజులవలె రాజ్యభ్రష్టుఁడు గాక కాలానుగుణ్యముగ మహమ్మదీయుల కనుసర్తియై కప్పముగట్టుచు ధిల్లీ సుల్తానుల మన్ననకుఁ బాత్రుఁడై యుండెను. అతఁడు కార్యకాండ. శత్రువు బలవంతుఁడైనప్పుడు లొంగినను అణుమాత్ర మేనియు సత్యహీనత గాన్పించిన వానిఁ గూలద్రోయుటకు వెనుదీయువాఁడు కాఁడు. మఱియు బల్లాలరాయని యధికార మొకకణ్ణుట మందుమాత్రమే కాక కొల్లపర్యంతము వ్యాప్తమైన ద్రావిడదేశమునందును జెల్లుచుండెను. పాండ్యసామ్రాజ్యము నాశనమైనప్పటికి మధురయు కొల్లడమువలె కును గల దేశమంతయు మహమ్మదీయులకు వశమైనను, దానికి ఉత్తరమున నుండు రాష్ట్రమును సంబురరాయ లాక్రమించుకొనిరి. బలవంతులును, ఉపపత్తిపరులును వైన మధురసుల్తానులతో వారు సమానస్థింధులు గాకపోవుటచే బల్లాలరాయని యాశ్రయముపంపించుకొని యతని యజ్ఞబద్ధులై యుండిరి. కావున ఇంతటి పలుకుబడి గల బల్లాలరాయఁడు తన యుద్ధమునునకుఁ దోడైనచో దాక్షిణాత్యహిందువుల నేకముఖముజేసి దక్షిణదేశమున నొక్క తురకపురుగు సంపదీయక వెడలఁదఱుముట నులభ మని గ్రహించి కాపయనాయకుఁడు రహస్యముగ బల్లాలరాయని దర్శనార్థ మతని రాజధానియగు ద్వారసముద్రమునకుఁబోయి యతనికి దన యుద్ధమునును దెలియఁజెప్పి యతని సహాయమును కోరెను.

బల్లాలరాయఁడు దన హితులను, సామంతులను బిలిచి ముత్రాలోచన యొనర్చి మహమ్మదీయులను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టుటకును, నష్టమైన దాక్షిణాత్య స్వాతంత్ర్యమును మరల స్థాపించుటకును నిశ్చయించి, కాపయనాయకునికిఁ గొంత నైత్యమును సహాయ మొసంగి త్రిలింగదేశమున కంపెను. ఈనైత్యముతోఁ గూడ నతఁడు స్వదేశమునకుఁ దిరిగివచ్చి తన యను యాయులగు డెబ్బదియేపురు నాయకులను గలసికొని మహమ్మదీయులపై నడచి వారి నోడించి త్రిలింగదేశమును స్వాధీనపఱచుకొని యోరుగల్లు నిజరాజధానిగ రాజ్యమునేయ నారంభించెను. 20 a

“విశ్వేశ్వరాయ వివిధాం ప్రవిధాయ నేనాం
యాతే విభా దివిచ తత్పదనేననాయ
తై నాయకై స్వనగరా నిర్మితమ్య సప్త
స్మరతీతా గతివిరోధకతైః స్వదేశాః.

తేనాం వేమనరేశ్వరః క్షీతభుజాం
ధర్మకర్తృనా మగ్రణీ
శ్చిశ్వ ద్ధాతరతిన్యూహుమకథా
భాతాంతరంగ న్మన్యః
క్రమత్పంతుకూర్మధ్వన శ్చనపద
ద్వంద్వక నేనాపనో
విప్రాశీకంచనోన్నతో
జితీపు న్మౌజకత్వతాపోదయః”

ఈ రెండు స్తోత్రములకల్ల కాపయ నాయకుని
మరణానంతర మాతని గొల్చిన దెబ్బచెయ్యున నాయ
కులును వారి వారి నగరములకుఁబోయి యెవ్వరి దేశ
మును వారు సురక్షింపఁబడఁగి రనియు, వారిలో
నొక్కఁడును, పంటకులోద్భవమగు నేమనరాధీశ్వ
రుఁడు అనఁగా వేమరెడ్డి వారివలెనే నిజనగరమునకుఁ
బోయి స్వదేశమును బరిపాలించ నారంభించె ననియుఁ
దెలియవచ్చుచున్నది. కాపయ నాయకుఁడు క్రీ. శ.
౧౩౩౫ మొదలుకొని ౧౩౬౫ ప్రాంతమునాకును రాజ్య
మొనర్చినట్లు చరిత్రధారములు సూచించుచున్నవి. ఇతఁ

21. Early Muslim Expansion in
South India.

22. భారతి సం. ౧౧. పుట ౯౪౫.

22 a. SII IV. No 950; Telingana
Inscriptions. O.I.No.11.

23. వెలుగోటివారివంశావళి, పుట ౩౬.

24. వెల్లూరుశిల్లా శాసనములు, సం. ౩.
ఒంగోలు, సం ౭౩. బట్టరువర్త వేలుగోపాలసెట్టి
గార్లు “కాకాద్దేవైలవాధిగ్యుమణి పరిమితా” అను
శాసనకాలమును శకాబ్దము ౧౨౭౭ అని చదివెరి. ఇది
తప్పు. ఈతప్పును మిశ్రులు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ
గారు కనిపెట్టి శకాబ్దము ౧౨౭౭ అని పరిచేసివారు.
రాజోవు వారి రెడ్డచరిత్రయం దీనివయమును చక్కఁగ
చర్చచేసియున్నారు. నా కీయంశమును దెలియఁబఱచి
నందుకు వారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను.

25. A R E. 199 of 1925.

డు క్రీ. శ. ౧౩౫౫ వనో, యిందుక పూర్వమో బల్లల
రాయని సందర్శించుటకు ద్వారసముద్రమునకుఁ బోయి
ను; క్రీ. శ. ౧౩౩౬ నందు శిల్పీ కులూను సైన్యముల నోడించి
తలుముఁగొట్టి మోరుగంటిని త్రిలింగరాజ్యమును స్వాధీ
శపఱచుకొనెను. 21 క్రీ. శ. ౧౩౪౫ నందు ఓరుగల్లు
నిజరాజధానిగ నాంగ్రదేశము నేలుచుండెను. 22 మఱి
యు నితని భృత్యులగు ఉప్పలపుంబ్రోలులెంక, ఎఱ
పోతులెంకల గణపేశ్వర పిల్లలముష్టి శాసనములకల్ల
నితఁడు క్రీ. శ. ౧౩౪౬, ౧౩౫౭ సంవత్సరములలో రాజ్య
మునేయుచుండె నని తెల్లమరుచున్నది. 22 a మఱియు
క్రీ. శ. ౧౩౬౦-వ సంవత్సరమునందు జల్లిపల్లి గుంధ
మున మృతినొందిన రేచర్లదాచయసింగమ నాయని కుమ
రుఁడైన మాదానాయకుడు భీమవరముకడ జరిగిన రణ
మున నితని జుఁపెనని వెలుగోటివారి వంశావళియందుఁ
జెప్పియున్నది. 23 కాపుర కాపయ నాయకుఁడు
రమారమి క్రీ. శ. ౧౩౩౬ మొదలు ౧౩౬౫ వఱకును
రాజ్యముజేసెనని చెప్పవచ్చును. మైదుదాహ్మకములైన
మన కలువచేరుశాసన స్తోత్రము ప్రకారము వేమరెడ్డి
క్రీ. శ. ౧౩౬౫-వ సం. రాజ్యమునకు వచ్చియుండి
వలయును; కాని వేమరెడ్డిగారి శాసనములు దీనికి
వికల్పముగ సాక్ష్యము బుఱచున్నవి. ఇప్పటివఱకు
లభ్యమైనవి ఇతని శాసనములు పగులేదు. ఇంగు మొట్ట
మొదటిని క్రీ. శ. ౧౩౫౫-వ సంవత్సరమునాటిది. 24
ఇది యిప్పటి గుంటూరుశిల్లా ఒంగోలు తాలూకా
యందలి మల్లవర గ్రామమున నున్నది. కట్టకడ
పటి శాసనము క్రీ. శ. ౧౩౫౦ నాఁటిది. 25 ఇది
యు గుంటూరు మండలమందే సత్తెనపల్లి తాలూ
కాలోని వేల్పూరు గ్రామమునందున్నది. ఇతని
యితర శాసనములకల్ల నీతని యధికారము వెల్లూరు
మండలములోని కంగుకూగు మొదలుకొని కృష్ణా నదీ
పర్యంతముగల తీరరాష్ట్రముపై క్రీ. శ. ౧౩౨౫-౧౩౫౦
సంవత్సరముల మధ్యకాలమున నవిచ్ఛిన్నముగ సాగు
చుండె నని స్పష్టమగుచున్నది. తరువాత నీతని కుమ
రుఁడు సింహాసనము నధిష్ఠించెను. వేమరెడ్డి కాపయ
నాయని యనుచరులలో నొక్కఁడైయుండి యతని
పిమ్మట స్వదేశమునకు వచ్చి స్వతంత్రుఁ డైనట్లు
కలువచేటు శాసనమునఁ జెప్పియుండఁగా నతని శాసన

ములందెచ్చటను గాపయనాయకుని ప్రస్తావము లేకపోవుటకుఁ గారణము దెలియదు. మఱియు నతని శాసనములయందు దెచ్చటను నతఁడు సామంతుఁ డని తెల్పుచుచనలుగూడ కానరావు. కాపయ నాయకుఁడు క్రీ. శ. ౧౩౫౭ వరకును రాజ్యము నేయుచుండినట్లు శాసనాధారమువలన నిశ్చయముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వెలుగోటివారి వంశావళియందుఁ జెప్పినట్లు రేచర్ల సింగయూదనిచే భీమవర రణక్షేత్రమున నతఁడు నిహతుఁ డైనది నిజమేయగునని యతఁడు క్రీ. శ. ౧౩౬౦-వ సంవత్సరము తరువాత కొంతకాలము జీవించియుండి నని చెప్పవలసివచ్చును. వేమారెడ్డియొక్క కట్టకపటి శాసనము క్రీ. శ. ౧౩౫౦-వ సంవత్సరము నాటిదని వై. జెప్పియున్నాను. ఒకవేళ అసహితరెడ్డియేలబడి యతని మొదటిశాసనములో నుదాహృతమైన శకాబ్దము ౧౨౭౫, అనగా క్రీ. శ. ౧౩౫౪-౫లోనే గూరంభమాయె నని తలచి: మ వేమారెడ్డి కాపయ నాయకుఁడు సతీపురై యుండఁగ నే మృతినందె నని చెప్పవలసియున్నది. కలువచేటు శాసనము కేవలము విశ్వాపరాశ్రమ గాదని ప్రోసిఫుచ్చటకు వీలులేదు. ఈ విషయము దప్ప అందు చెప్పఁబడిన తక్కిన విషయము లన్నియు సత్యమని యన్యవారములవల్ల రుజువగుచున్నది. ప్రాచీన కాపయనాయకుల ప్రస్తావ మెచ్చట లేకపోయినను రెడ్ల శాసనములలోఁ గొన్నిటి యందు వేమారెడ్డియే ప్రతాపరుద్రుని మరణానంతరము దేశము గురుమొక్తాంతము తాఁగా నా తురుష్కులను దఱిమివేసి దేశమున హిందువుల యధికారమును, ధర్మమును మరల నెలకొల్పినట్లు వ్రాసియున్నది. కుమారగిరిరెడ్డి యనపర్తి శాసనమున,²⁶

“తతః క్రమాత్ విక్రమవాక్ ధరిత్రం
ప్రతాపరుద్రక్షితిప శృశాస

26. JAHRS XI pp 202-8.

27. ‘యవనవృషబలాభివ్యాధి ఖడ్గైర్యవేగా’, (పూ. భా. ౫-౨౬౦) ‘శ్రీమధ్యాంధ్రమదేశ క్షేమదళకరనాల’ (ఉ. భా. ౪-౧).

28. నెల్లూరుజిల్లా శాసనములు, సం. 3. బంగ్గోలు నెం ౭౩ రు.

శ్రీకాకతీయాస్వయవార్ధి చంద్ర
స్వామ్రాజ్యలక్ష్మీ విశితామరేంద్రః.
వన్యోదయే చారువనుప్రసిద్ధౌ
తస్మి నృహీనాయక తిగ్మభానా
అస్తంగనే కాలరకా దధానీత్
దోషైకబంధు యవానాంధకారః.

సతాం హృదయపద్మాని
వికాసం విజహుః క్షణాత్
విచేరు శ్చోరాః ఖద్యోత
స్తస్మిన్ భావంతే నిరంతరే.
తతఃపరం సన్మృనిధి నికామం
గ్యేయైర్బ్రహ్మజేః పవనకవానే
జాతాస్వయే వేమనృపాలయ్యః
సత్యోన్నతః ప్రాదురభూ దుదారః.

* * *
పవనజనవాజివ్రాతరంగ తైరంతే
యవనబలమహాధౌ భూతధాత్రీ నిమగ్నం
విపులవిజయధామా యస్మిన్ భృత్యైః చక్రే
నిజభుజమణిధూమా పీరనారాయణాంకః.”

అని చెప్పియున్నది. వేమారెడ్డి యవనుల నోడించినట్లును, మధ్యాంధ్ర దేశమును సంరక్షించినట్లును ఎత్తాప్రెగ్గడ తన హరివంశమున వ్రాసియున్నాడు. 27 మఱియుఁ బైనుదాహృతమైన మల్లవర శాసనమున నితఁడు కుండిబా కృష్ణాగోదావరీతటముల బ్రాహ్మణుల కగ్రహారముల నొసఁగెనని చెప్పియున్నది.

“కృష్ణాగోధసి కుండిబాపరిసరే
గోదావరీ పార్శ్వతః
కృత్యా గ్రామవరాక్ పరాక్రమజితాక్
విద్యద్వియో విప్రసాత్
స్వాధ్యాయై రుదఘోషయద్విజయః
మాబ్రహ్మలోకం నిజాం
కీర్తిం యస్య న కస్య వేమనృపతిః
స్తుత్యో జగత్పవనః.” 28

కుండిబ, అనగా గుండ్లకమ్మమొదలు గోదావరీ తీరమువఱకుఁగల తీరదేశమును ఈతఁడు జయించుకుండిన నితని కచట నగ్రహారములను బ్రాహ్మణులకొటకు నిర్మించెను.

చుటకు వలనుపడియుండదు. కొంచెమించుమించుగ నీ కాలముననే మునునూరుప్రాలయనాయకులను తీర దేశమునే జయించి మాల్వవంశపర్యవసూహమున నుండిన లేకపల్లినుండి రాజ్యమునేయుంచుచుండినవలన వేమారెడ్డియు నతని గలసియే పైఁజేర్కొనిన దేశమును జయించియుండవలయు నని తోచుచున్నది. ఈ యూహ కేరల మాకాశసాధనిర్యాజము గాదు. మల్ల వరపు కాసనముననే దీనికి కొంత యాధారము గాన వచ్చుచున్నది.

“దృష్టానంద్ర...జహూరుహమహోత్రోహహహ...
...సంగరరాజకైరవవనీసంపూర్ణచంద్రోదయః”

కాసనపురాయి యరిగిపోవుటచేత స్లోకమున చాలభాగము నష్టమైపోయినది. కాని ‘సంగరరాజ కైరవవనీసంపూర్ణచంద్రోదయః’ అను వాక్యము ముక్తి మైనది. ఇందు వేమారెడ్డి యొక్కటిగ కలసిన, లేక కూడిన రాజులనెడు కైరవవనమునకు సంపూర్ణచంద్రో దయమునంటినాడని వర్ణింపబడియున్నాడు. ఈ సంగరరాజకైరవులు మునునూరు ప్రాలయకాపయల వాక్రయించియుండిన డెబ్బదియేపురు నాయకులే యని తలఁచెదను. వేమారెడ్డి పై డెబ్బదియేపురియందును ప్రధానుడని తోచెడిని. అట్టాపెగ్గడ హరివంశములో వేమారెడ్డిదిరుదులను వివరించిచెప్పుచు ‘సంగతాశేకనర పాలపరిపాలనశీలం డంగరతైపాలంఢనియు’నని విశదీ కరించి నాడు. 29 ‘అంగరత్న’యన శరీరరత్నమందు; రాజపురుషుల దేహపరత్వజార్థమై నియోగింపబడిన కూరుడు. అట్టి యంగరత్నలను పాలించువాడు అంగ రతైపాలడు; అంగరత్నల కెల్ల యధిపతి. స్వతంత్రులైన వేమారెడ్డికి అంగరతైపాలఁ డను బిరు డెట్లు కలిగినది? అతఁ డెవ్వరి యంగరత్నల పాలకుడు? అను నీప్రశ్నలకు సమాధాన మేమి? మల్లవరపు కాసనములోని ‘సంగరరాజకైరవులే’ హరివంశములోని ‘సంగతాశేక నరపాలకు’ వీరిని పరికిలిచుటవల్ల వేమారెడ్డికి ‘అంగ రతైపాల’ దిరుగు గలుగుటచే వీరందరును అంగరత్న లని తోచుచున్నది. కావున మన కాసనమునందు

కాపయనాయకుని గొల్పిరని చెప్పబడిన డెబ్బది యేపురు నాయకులును అతని యంగరత్నలనియు, వేమారెడ్డి వారి పైయధికారి యనియుఁ జేలుచున్నది.

వేమారెడ్డి క్రీ. శ. ౧౩౨౫ మొదలు ౧౩౫౦ వఱకును రాజ్యము చేసినట్లును, కాపయనాయకునితో నతని కేదో కొంత సంబంధ ముండినట్లును సమకాలిక కాసనాధారములవల్లను, వాఙ్మయముకల్లను చెలియ వచ్చుచుండఁగా నతని కాసనములలోఁ గాపయప్రస్తావన లేకపోవుటయుఁ, బ్రస్తుతము పరిష్కరింపఁబడుచుండు నీకలువచేట్లు కాసనమున రహస్యమై క్రీ. శ. ౧౩౬౫ వఱకును రాజ్యమునేయుంచుచున కాపయమఁదానంతర మే ఇతఁ డవ్యవసాయకులవలె స్వనగరమునకు వచ్చి స్వదేశము నేలవారంభిం చెననియుఁ జెప్పియుండుట వింతయే. ఇం దేదో కొంత రహస్య మున్నది. భావిపరిశోధన మీఁద అది బయ్యెడవలసియున్నది.

వేమారెడ్డికి అనపోతారెడ్డియు, ననవేమారెడ్డియు నను నిద్రలు కొడుకు లుండిరని రెడ్డిరాజుల కాసనము లున్ఫోషించుచున్నవి. మన కాసనము అతనికి పుత్రులు ముగ్గురుండిరని తెల్పుచున్నది.

“పుత్రా ధాత్రీపతే ప్రస్థ
త్రిమూర్తయ ఇన్ద్రయః,
అన్నవో తాన్ననా చాన్న
వేమనామనిధునాజాః”

వీరియందు పెద్దవాడగు అన్నవోతారెడ్డికిఁ గుమారగిరి యను కొడుకును, నొక కూతురును బుట్టిరి. ఈ కూతును కౌటయవేమారెడ్డి వివాహముగావించు కొనుటచే నితఁడు కుమారగిరికి బావయ్యయెను.

ఈ ప్రశస్తికర్త వేమారెడ్డి కుమారులను చేర్కొనెనేకాని వారు రాజ్యమొనర్చినట్లు వ్రాయలేదు. కాని ప్రాలయవేముని తరువాత ననపోతారెడ్డియు, నతని యనంతర మనవేమారెడ్డియు, కటుపిమ్మట అనపోతారెడ్డికుమారుడగు కుమారగిరియు రాజ్యమొనర్చిరని రెడ్డికాసనములవల్లను, సమకాలికాంధ్ర వాఙ్మయము వల్లను మన మెఱుంగుచును. కుమారగిరి సత్వహీనుడు; భోగపరాయణుడు. రాజ్యపాలనయం దుదాసీనుడై నిరంతరము వేశ్యాంగవల గోష్ఠియందు ఆటపాటలతో,

గాలము పుచ్చుచుండెను. ఇతనికి బదులు ఇతని బావ యు, మంత్రియు, దండనాయకుడును నైన కాటయ వేమారెడ్డియే రాజ్యకార్యములను నిర్వహించుచు వచ్చెను. ఇతని రాజధానికి మెచ్చి కుమారగిరి తన రాజ్యమున నర్ధభాగమును బంచియుచ్చెనట. కుమారగిరికి వీరాన్నప్రోతుఁ డను కుమారుఁ డుండెనని కొన్ని శాసనములవల్లఁ దెలియుచున్నది. అతఁడు తండ్రి సతీపుఁ డైయుండఁగనే మృతినందిన స్తున్నది. కుమారగిరితో ప్రోలయవేముని వంశము సమాప్తిజెందెను. ఈవిషయ ము లన్నియు చిరపరిచితములే. వీరిఁగూర్చి విశేషించి చర్చచేయవలసిన యవసరము లేదు.

(౪) కాటయవేముని వంశము:— ఇతని వంశ మీ క్రింది శాసనశ్లోకమున వర్ణింపఁబడినది.

“శ్రీమత్కాటయ భూపతే భుజభృతో
నప్తా ప్రతాపాన్నతేః
పాత్రో మారమహీశ్వరస్య తనయః
శ్రీకాటయోష్విక విభోః
జామాతా ప్రభు రన్నపాతస్యపతే
వేమక్షమాధీశ్వరో
యస్యాసీ త్కుమారగిర్యాధిపతిః
స్వాః పతి రైవతమ్ ”

ఇందు నూతనాంశ మేదియు లేదు. ఇంతకు పూర్వము ప్రకటితములైన కాటయవేముని శాసనముల వల్ల నిది యందఱకును విదితమైనదే. కుమారగిరి రెడ్డి క్రీ. శ. ౧౪౦౨-3 వఱకును జీవించియుండెను. తరువాత కాటయవేమారెడ్డి రాజమహేంద్రవర రాజ్యము నకు ప్రభువాడయెను. ఇతనికిఁ గుమారగిరి రెడ్డి యను పుత్రుఁ డొకఁడు కలిగెను. ఈ యంశమే మన శాసన ముం దీ క్రింది శ్లోకములందుఁ దెప్పఁబడియున్నది.

“వేమవిభు ల్కాట్కివా
నంగీకృతసర్వమంగళో జిప్తుః
ప్రద్యమ్నం శక్తిగరం
జయంత మయత్సిన్ధు సుతం కుమారగిరిః.

జాతమాత్రేణ జాతోపా
సవకాసవకాంసహేశ్వరః
అదిగభేశ్వరభ్యాతః
కుమారగిరిభూపతిః”

ఈ కుమారగిరిరెడ్డి క్రీ. శ. ౧౪౦౫-వ సంవత్సరమునఁ బుట్టెనని కాటయవేమారెడ్డిగారి తొత్తేడు తామ్రశాసనమువల్ల తెలియవచ్చుచున్నది. అందు మొదటి శ్లోకమునం దిట్లున్నది:

“శ్రీకొమ్మండపతి ర్మహాత్మలగదా
శంఖారిభృదక్షకః
శ్రీలక్ష్మీనరసింహనామకహరి
భక్తాభివేష్ట(?)ప్రదః
వామాంకస్థరమప్రతీతవిభవః
పద్మాసనస్థో జగ
న్నాథశ్రీకొమరాద్దిరెడ్డిజననా
భీష్టో జయ త్యయ్యతః”³⁰

ఈ కుమారగిరిరెడ్డి తన మేనమామయగు మొదటి కుమార గిరిరెడ్డియవతారముని కాటయవేమారెడ్డియొక్క అహోబిలశిలాశాసనమందు లిఖింపఁబడియున్నది.³¹ ఇందువల్ల మొదటి కుమారగిరిరెడ్డి నిర్మాణమైనపిమ్మట కాటయవేమారెడ్డి కొక కుమారుడు కలిగెననియు, దన ప్రభువందలి విశ్వాసముచే నాపుత్రునికి కుమారగిరి యని నామకరణముజేసెననియు నూహ కలుగుచున్నది. కాటయవేముని యనంతరము రెండవ కుమారగిరి రాజ్యమునకు వచ్చెననియు, నతఁడు మృతినందఁగా, స్వామి ద్రోహపరాయణులగు కున్దుపాలు రాక్రమించుకొన్న రాజ్యమును కాటయ వేమారెడ్డియొక్క బంధుడైన దొడ్డయ్యఅల్లనరేంద్రుఁడు సముద్ధరించి వేమారెడ్డియొక్క కూతురగు ననితల్లి కొనఁగెనట.

“స్వామిద్రోహపరాయణ
కున్దుపతిజలరాశిజలధిమగ్నసరాం
దొడ్డయ్యఅల్లనరేంద్రో
హరిరిత సౌకయ్యోతస్సమృద్ధతవాక్.
దురితరహితచిత్తో
దొడ్డయ్యల్లాడభూపా

30. మెకంజియ్యునస్క్రిప్ట్స్ 15-4-4 ఫుట. ౨౭౯

31. ARE 84 of 1915

భవ మరిజనవశ్యాం

భూయసా హృత్య దోష్టా,

విమలగుణయంతాయాం

నేమధూపాత్యబాయా

మవనిమరసుభాయా

మన్నితల్యాం శ్యతత్ర."

ఇందు పేర్కొనఁబడిన స్వామిద్రోహపరాయణులైన కున్దపశు లెవ్వరో, వా రెట్లు రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యము నాక్రమించిరో, దొడ్డయ యల్ల నరేంద్రుఁ డెట్టి రాజ్యమును సమర్థరించెనో ఇందు వివరించిచెప్పలేను; కాని సమకాలికాంధ్రవాఙ్మయ మువల్ల, కాసనములవల్లను అప్పటి యాంధ్రదేశము లోని రాజకీయపరిస్థితులు కొంత తెలియవచ్చుచున్నవి. మొదట పేర్కొనఁదగినది రాజమహేంద్రవర మ్యాయముం దుండిన ఆన్న దేవచోడని తామ్రకాస నము³² ఇంగు భక్తిరాజమహారుఁడును, వీర భద్రుని తండ్రియు నగు ఆన్న దేవచోడఁడు కాటయవేముని వంశ్యులగు దనకు పాదాక్రాంతులైనవారిని సంరక్షించి 'శరణాగత భూపరహాదీక్షుగురు' వని ఖ్యాతి నందెనని చెప్పియున్నది.

"పాదాంబుజప్రణతకాటయవేమవంశః

శీత్రైకవర్సలతయా సమరక్షీ యేన

సోఽయం విభాతి శరణాగత భూపరహా

దీక్షుగురు జ్ఞాయతి చోడకులాన్న దేవః"³³

మతీయ దొడ్డయ అల్లాడరెడ్డి మార్యవంశజులగు వీరభద్రాన్నదేవుల నోడించినట్లు శ్రీనాథకవి చెప్పచున్నాఁడు :

32. ఇప్పు డీ కాసన ముచట లేదని వినికిడి. మహానుభావులు కాసనచోరు లెవ్వరో దీనిని హరించి రఁట. వీరు రహస్యముగ మరల దానిని యథాస్థానము జేర్చిరని వీరికి చారిత్రపరిశోధకుల తరపున నాచేమాడుము.

33. ఎ.పి. ఇండికా. సం. ౨౬, పుట ౪౫.

34. భీమేశ్వరపురాణము, ౧-౬౨.

"భానుమత్కుల వీరభద్రాన్నదేవేంద్ర

గర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి

యవనకర్ణాటకటకభూధవులతోడఁ

జెలివవాటించియేలిం చెఁ జెలుంగుభూమి"³⁴

కావున స్వామిద్రోహపరాయణులగు కున్దపశులు ఆన్న దేవచోడుఁడును, నాతని పుత్రుఁడగు వీరభద్రుఁడును ననుట తెల్లము. వీరిని జయించియే యల్లాడరెడ్డి వీ రాక్రమించుకొనియుండిన రాజమహేంద్రవర రాజ్యమును గైవసముగావించుకొని కాటయవేమారెడ్డి పుత్రికయును ననితల్లికి మరల స్వాధీనముగావించినది.

ఆన్న దేవచోడఁడును, నతని కుమారుఁడగు వీరభద్రుఁడును స్వామిద్రోహపరాయణులగు కున్దపశులంటిమిగదా. ఈయభిప్రాయము పరిమైనచో వీరిరువురును మొదట కాటయవేముని యనుచరులైయుండి తరువాత నతనిపైఁ గత్తిగట్టి యతని రాజ్యము నాక్రమించుకొని రను సిద్ధాంతి మేర్పడుచున్నది. ఇదియే పరియని తలఁచెదను. అట్లుగనేని ఈ యన్న దేవచోడఁడెవ్వఁడు? అతనికిఁ గాటయవేముని జయించునంతటి శక్తి యెట్లు కలిగెను? అను విషయములు చక్కనియములు. రాజమహేంద్రవర మ్యాయ తామ్రకాసనమును బరిష్కరించి ప్రకటించు సందర్భమున నీ యన్నదేవుని పూర్వోత్తరములను పరిశోధించి ఎప్పిగ్రాఫియా ఇండికా ౨౬-వ సంపుటమునఁ బ్రకటించియున్నాను. దానినే ఇచట సంగ్రహపరచి చెప్పచున్నాను.

ఆన్న దేవుఁడు తెలుఁగుచోడఁడు; ఏఱువ భీముని వంశజఁడు; చోడభక్తిరాజుకొమారుఁడు; భీమలింగ మనుజేశ్వరునికి ద్వైమాతురుఁడు. ఈ భీమలింగ మనుజేశ్వరుఁడు కొండవీటి నేలిన రెడ్డిరాజుగు ఆనవేమక్షీరిపాలని పుత్రిక నుద్వాహముగావించుకొనెను. వీరికి వేహంబయను నొక కుమారి కలిగెను; ఈమెను దొడ్డయ అల్లాడరెడ్డి పెండ్లాడెను. ఈ వివాహముల మూలమున చోళభీమలింగని కుటుంబము నకు రెడ్డిరాజులతోఁ జాట్టరికము కుదిరినది. కావున రెడ్డిరాజులు భీమలింగని పక్షమువారలై యన్నదేవచోడని కతని తండ్రి రాష్ట్రమును జెందసీరైరి; కావున

నతఁడు స్వదేశమును వదలి రెడ్డిరాజులకు సహజశ్రువులైన రాచకొండవెలమరాజుల వాశ్రయించి వారి యాస్థానమున నుండెను. కాని రెడ్డిరాజులు ప్రబలులై యుండుటచే వెలమవారి సహాయమువల్ల పిత్రమైన రాష్ట్రమును మరల వశపఱచుకొనుటకు వీలుగాకపోయెను. రాచకొండరాజులవలనఁ దన కార్య మనుకూల పడకపోవుటచే నచటినుండి గుల్బర్గాకుఁబోయి బహమనీ సుల్తానుఁడగు ఫీరోజ్ శాహా వాశ్రయించి కొంతకాల ముండెను. గుల్బర్గాయందు కాలమునఁ గృష్ణాతటమున నుండు సగరుకొటకై విజయనగరరాయలకును, బహమనీసుల్తానులకును యుద్ధము పొసఁగఁగా నన్నదేవుఁడు ఫీరోజ్ శాహాపక్షమునఁ బోరాడి జయము గొనెను.

ఇంతటనే రెడ్డిరాజ్యమున విప్లవము సంభవించెను. క్రీ. శ. ౧౮౦౩-వ సంవత్సరమున కొండవీటి ప్రభువు కుమారగిరి పరమపదించెను. అతనికి పుత్రులు లేకపోవుటచే నతని సన్నిహితజాతి పెదకోమటివేమ భూపాలుఁడు రెడ్డిరాజ్యమున కధిపతి యాయెను; కాని కాటయవేముఁడు మొదటి కుమారగిరియనుశాసనము చొప్పున కృష్ణకవ్వలి భూమి సంతయిం గబలించి పెదకోమటి వేముని యధికారమున కొప్పకొనక స్వతంత్రుఁడై రాజ్యపాలన నేయవారంభించెను. ఈ కారణమున రెడ్డిరాజ్యమున సంతకలహము పొటమరించి రెండు స్వతంత్రసంస్థానములుగ చీలెను. కృష్ణకు దక్షిణమున నుండిన రాష్ట్రమును కొండవీడు రాజధానిగ పెదకోమటివేమారెడ్డియు, నుత్తరమందుండిన రాష్ట్రమును రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగఁ గాటయవేమారెడ్డియు పరిపాలించ వారంభించిరి. కాని వీరిందొరులకు వైరము దినదినప్రవర్ధమానమగుచువచ్చుటచేత యుద్ధమున కెదురుచూచుచుఁ దగు ప్రయత్నములు నేయుచుండిరి. కాటయ వేమారెడ్డి విజయనగరమునకుఁ బోయి మొదటి దేవరాయల సహాయమును గోరి సమయము వచ్చినపుడు దండును బంపునట్లు ఏర్పాటు గావించుకొని స్వరాష్ట్రమునకు మరలివచ్చెను. పెదకోమటి వేమారెడ్డి రాయలు దన శత్రునితో నేకీభవించుటను దిలిసికొని యతనికిఁ బ్రతిపక్షియైన బహమనీ సుల్తానుని సహాయము వేడికొనెను. పెదకోమటి వేము

నికి సహాయము నేయకుండిన కాటయవేముఁడు జయించు ననియు, దమ్ములమున నతని మిత్రుఁడగు రాయలకుఁ దీరాంధ్రదేశమునఁ బలుకుబడి హెచ్చుననియు, నట్లు హెచ్చినఁ దన రాజ్యమునకు శత్రుభయ మతిశయించుననియు గుర్రెటిగి, ఫీరోజ్ శాహా పెదకోమటి వేమునికిఁ దోడురా నంగీకరించెను. ఈపరిస్థితియందున్న దేవచోడఁడు బహమనీసుల్తానునికి కర ముపయుక్తుఁడాయెను. అతని పిత్రమైన రాష్ట్రము నతనికిఁ దీసి యిచ్చు మిచచే నతనివెంట నైన్యముతోఁగూడఁ బయలు వెడలి రాజమహేంద్రవరరాజ్యముపై దాడివట్టెను. ఈ నడి నెటింగి రాయలు గొప్ప నైన్యమును కాటయ వేమునికిఁ దోడఁపెను. వీరిని సహాయులుగఁ గొని కాటయ వేముఁడు శత్రునైన్యము నడ్డగించుటకు ప్రయత్నించెను. కాని సాధ్యపడదాయె. నుండుకొలను యుద్ధమునఁ బరాజయము నంచెను. ఈ రణక్షేత్రముననో, ఆహారమైన మఱియొక తావుననో ఇతఁ డగువులఁ గోల్పోయెను. తరువాత నితని పుత్రుఁడు రెండవకుమారగిరి ప్రభువాయెను. కుమారగిరి బాలుఁడు. ఈయొడుకుడుకులలో రాజ్యకార్యమును నడపుటకు శక్తిసామర్థ్యములు గలవాఁడుకాఁడు. కార్యభార మంతయు నల్లాడ రెడ్డివైఁ బడెను. ఇతఁడు పరాక్రమవంశుఁడే; కాని శత్రుబల మత్యంతాతిశయమైన దగుటచే నిర్వహించఁ జాలకపోయెను. కాటయవేమునికి యొత్తాసిద్ధు వచ్చిన రాయరాజున ఆత్మలికడను, కాకరపత్రియొద్దను రెండు పర్యాయము లోడిపోయెను. కుమారగిరియనియుద్ధముల మధ్య మృతినంచెను. కాటయవేముని వంశ్యులన్నదేవచోడనికిఁ బాదాక్రాంతులైన దీపట్టుననే. కాని జయలక్ష్మి యన్నదేవునికడ స్థిరముగ నిలువలేదు. రాయలు విజయనగరమునుండి మఱియొక నైన్యము నంపి, గుల్బర్గా నైన్యములు నడచు మాగ్గమున నుండు పానుగంటి కొటను స్వాధీనపఱచుకొనెను. ఇక తీర దేశమున నిలచుట క్షేమకరము గాదని ఫీరోజ్ శాహా వెనుదిరిగి స్వదేశమునకు పోయెను. తోడైవచ్చిన గుల్బర్గా సుల్తాను తిరిగిపోయిన పిమ్మట జయించిన దేశముపై నధికారము సాగించి రక్షించుకొనవలసిన భారము అన్నదేవునిపైఁ బడెను; కాని దానికిఁ గావలసిన బలము గాని, సహాయసంపత్తిగాని యతనికి లేకపోయెను.

కావున నతఁ డల్లాడరెడ్డి నెదుర్కొనలేక యొడిపి
యెను. అల్లాడరెడ్డి రాజమహేంద్రవర రాజ్యమును
మరల సాధించి కాటయవేమారెడ్డి కుమారితయగు నని
తల్లి కప్పగించెను. 35

(౫) అల్లాడరెడ్డివంశము:—అల్లాడరెడ్డి కాటయ
వేమారెడ్డికి బంధుఁడు.

“అన్తఁ జేమేశ్వరబంధు
విఠలసతి భువనప్రళయగుణసింధుః
దొడ్డయిఅల్లనరేంద్రః
ప్రళితమహాసమరకేళినిస్తండ్రః”

ఈబంధుత్వ మెట్టిదో నిర్ణయించి చెప్పటకుఁదగిన
యాధారము లేవియు లేవు. కేవలము చుట్టరిక
మొక్కటియే అల్లాడరెడ్డిరాజ్యపునరుద్ధారణదీక్షకుఁ
గారణము కాదు. బంధుత్వముతోఁగూడ స్వార్థము
గలసినది. అనితల్లి దిక్కులేని కన్య. పితృసోదరమరణ
ముచే గొప్పరాజ్యమునకు వారపైనది. అల్లాడరెడ్డికిఁ
బుత్రులు కలరు. వారియం దొక్కని నామెఁజెండ్లి
చేసిన రాజ్యమునకుఁ దానును, దన పుత్రులును నధిపతు
లగుదురు. కావున అల్లాడరెడ్డి పట్టుపట్టి క్రతుసంహరణ
మొనర్చి యవనకర్ణాటకకుఁబ్రాధాన్యపుతో సఖ్యమునెఱపి
యనితల్లికి రాజ్యము సంపాదించియిచ్చి, తన
కుమారులలో రెండవవాఁడగు వీరభద్రారెడ్డి నామెకు
భర్తను గావించెను. పేరునకు మాత్ర మనితల్లి
రాజ్యమున కధిపతి. రాజ్యాధికారమంతయు వాస్తవ
ముగ నామెభర్తయగు వీరభద్రారెడ్డిచేతను, బావయును
పచివుఁడును నగు వేమారెడ్డిచేతను నుండెను. ఈవిషయ
మును కీ. శే. జయంతి రామయ్యగారు చక్కఁగఁ
జర్పించియున్నారు. దానిగూర్చి ఇటు చర్చ
యనావశ్యము.

౬. కాసనకాలము:—ఈదానకాసనము అనితల్లి
యిచ్చిన రెండుదానములను బెల్పుచున్నది: (౧)
కళకాబ్దము ౧౩౩౫-వ సంవత్సరము వైశాఖమున

85. ఎపి. గ్రా. ఇండికా. సం. ౨౬, పుటలు
౧౪-౧౮.

86. ఎపి. ఇండికా. సం. ౧౩. పుటలు ౨౭౩-౭౪.

మార్కండేయేశ్వరసన్నిధియందు శురవిప్రక్షేత్రముల
కరమును ద్యోజించెను.

“కాళ కరయుగవిశ్వ
వైకాళే మాసి భువ మవ త్యనితల్లి
శురవిప్రక్షేత్రకరం
మార్కండేయేశసన్నిధౌ త్యక్తవతి.”

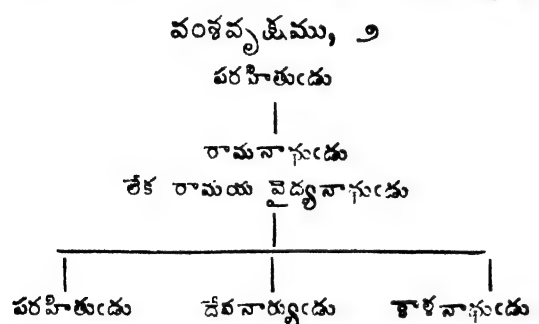
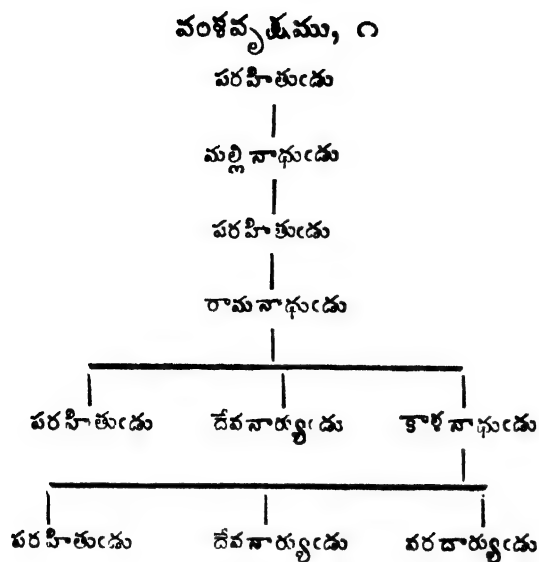
(౨) వైకళాబ్దమునకు సరియైన శోభకృష్ణర్ష
మున క్రావణకృష్ణవికాదశినాఁడు వైలాధిపతీరామే
శ్వరసన్నిధియందు పరహితాచార్యుఁడను భివగ్వర్ణ్య
నకు కలువచేటు అను గ్రామమును దానముజేసెను.

“కాకాదే కరవేదరామకళభృ
త్సంఖ్యే సఖే శోభకృ
ద్వషేక్రావణకృష్ణవిష్ణుదేవనే
శ్రీకల్యచేటుంపుధం
గ్రామందత్తవతీసతీపరహితా
చార్యాయవైలాధిప
శ్రీరామేశ్వరసన్నిధౌపతిహిత
శ్రీరవ్యతల్యంబికా.”

కళాబ్దము ౧౩౩౫-వ సంవత్సరము క్రీ. శ.
౧౩౨౩-కనకు సరిబోవుచున్నది.

౭. ప్రతిగృహీత:—ప్రతిగృహీత పరహితా
చార్యులని వైనఁజెప్పియున్నది. ఇతఁడు కాళనాథుని
పుత్రుఁడు. వీరిది వైద్యకుటుంబము. వీరి మూలపురు
షుఁడైన పరహితుఁడు ఒక సర్పమునకు నోట శల్యము
గ్రుచ్చుకొని యుండఁగా నాశల్యము నూడ్చి దాని పుం
డును మాన్పెనట. తన్ములమున నతనికి పరహితనామ
మనస్వర్థమాయెనట. మఱియు నాసర్పముగల్గ నభయముఁ
బొంది సర్పచికిత్స జేయ నారంభించెనట. ఈపరహిత
వంశమువా రాలు పురుషోత్తరములవారు ప్రక్క పుట
లోని మొదటి వంశవృక్షమున వర్ణింపఁబడియున్నారు.

ఆ కడపటి పరహితుఁడే ప్రస్తుత కాసనోక్త
దానమునకు ప్రతిగృహీత. పరహిత వంశమువారు క్రీ.
శ. ౧౩౬౮నాఁటి యుక్తలపూండి దానకాసనమునందు
ప్రతిగృహీతలుగఁ బేర్కొనఁబడి యున్నారు. 36 అందు
వర్ణింపఁబడిన వంశము ప్రక్క పుటలోని రెండవ
వంశవృక్షమున వివరించినాను.

కలువచేటుశాసన ప్రతిగృహీత యగు పరహితుని తండ్రి యగు కాలనాగుడే యక్కలపూండి శాసనప్రతిగృహీతయగు కాలనాగుడు. ఇద్దరి యన్నల పేర్లును, తండ్రితాతల పేర్లును ఇంచుకంతయైనను వ్యత్యాసము లేక సరిపోవుచున్నది. ఈ ప్రఖ్యాత వైద్యకుటుంబమువారు కోర్కొండ నాయకులకాలము నుండి రాజమహేంద్రవర రెడ్లకాలము వఱకును వైద్య విద్యచే లోకమునకు హితమాచరించుచు రాజాదరణకు పాత్రులై యుండిరి.

37. ఆ. సా. ప. పత్రిక. సం. ౨ పుట ౧౦౩.

38. ఎ.పి. ఇండికా. సం. ౧౩ పుట ౨౪౧.

39. " " పుట ౨౪౦.

౮. ఫలినిర్ణయము: — ఈ శాసనోక్త దాన గ్రామము కలువచేటు. ఇది రెడ్డిరాజ్యమునం దేమాల నుండెనో నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారము లిం దేవియుఁ గానరావు. గ్రామావధు లష్టదిశల నిచ్చి యున్నను మాడ్తపుంఠ ప్రేకేటిపుంఠలు దప్పు తక్కిన వన్నియు సామాన్యము లగు పుంఠలే. కాని శ్రీ జయంతి రామయ్యగారు “దత్త గ్రామము కృష్ణ జిల్లా తణుకు తాలూకాలో నిడదవోలునకు సమీపమున నున్న కలువ చెర్లయని తోచుచున్నది. దీనిదగ్గఱ మోర్త, ప్రేకేరు (శాసనములో మోర్త, ప్రేకేరు) అను గ్రామములు గలవు” అని వ్రాసియున్నారు.³⁷ వీరి నిర్ధారణను అంగీ కరించవచ్చును. “శ్రీశైలరామేశ్వరుని యాలయ పెద్దియో తెలియకున్నది” అని వ్రాసిరి. అల్లయవేముని వేమవర గ్రామదానశాసనమునం దతని తండ్రియగు నల్లాడరెడ్డి పెదకోమటివేమారెడ్డిని ‘రామేశ్వరము’కడ యుద్ధమున నోడించినట్లు చెప్పియున్నది:

“జిత్యానల్పవికల్పకల్పితబలం

తం చాల్పఖానం రణే

మిత్రీకృత్య సమాగతం గజపతిం

కల్లాటభూపంచ తం

హత్యా కోమటివేమపైన్యనికరం

భూయోఽపి రామేశ్వరే

ప్రాజ్యం రాజమహేంద్రరాజ్య మకరో

దల్లాటభూమిశ్వరః”³⁸

ఇందు పేర్కొనబడిన రామేశ్వరము గోదా వరిజిల్లాలో నున్నదని డాక్టర్ బార్నెట్ గారు వ్రాసి యున్నారు.³⁹ ఈ రామేశ్వరమును, కలువచేటుశాసనములోని శ్రీశైలరామేశ్వరమును నొక్కస్థలమనియే తలచుచున్నాను. ఇది సరియైనచో నీ శ్రీశైలరామేశ్వరము గోదావరిజిల్లాయం దున్నదని చెప్పవలయును.

చేరు విధిలు చూపవో -

నవ్వేసివానికి కి తకిపలు - కనికరములేనివాని కంట్లో కారపువాడి

ఈర్ష్యకులవానికి వేమి

ప్రేమింపలేనివానికి ముసలి పాత్తు

కుటిలునకు గంతులు

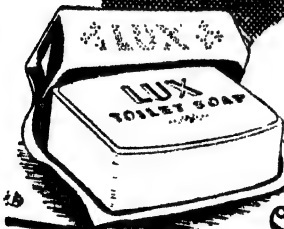

కోపి నెత్తి మీద మంచు మూట
- తపెట్టి రావారావు.

నటిమణులవలె మిశతకనాందర్శమును కాపాడుకొనుడు!

రమోలా

ఐన శరీర లావణ్యమే ఐన ప్రథమ తర్జవ్యమని రమోలా అంటుంది. ఆమె లక్ష్మీ టాయిలెట్ సబ్బు నిత్యము వుపయోగించి చర్మాన్ని మిక్కిలి మృదువుగాను సున్నితం గాను వుంచుకొంటోంది. "ఇదే నేను అందంగా వుంటానీకి చేయుచున్నది" అని అంటుంది. ఏ వనిత చర్మాన్ని పనా ఈ సుగంధ మిశితమైన సబ్బుయొక్క సురుగు మృదువు గాను, లావణ్యంగాను వుంచగలదని గట్టిగా నమ్ముచున్నది.

లక్ష్మీ టాయిలెట్ సబ్బు

LEVER BROTHERS (INDIA) LIMITED

678-128-111-40 TL

మీ బిడ్డకు లివర్.
స్పెస్ (బల్బు)
వ్యాధి యున్నచో

తదితర వైద్యకౌశ్యపు మందులు నిరుపయోగముగ యుండిన వేమయమందు, యాభయంకరము లివర్. స్పెస్ వ్యాధిని జయింపజేయుచు, విచారణకు తగ్గినటువంటి ఒక అద్భుతచికిత్స. యిది టెంట్ ముగియగాకనే కనిపెట్టబడినది, యాదృశకరాజముగ తగ్గిరి నందర్వారములలో, శిశులది వ్యాధిగ్రస్త కిశువులను రక్షించి, శిశులది వ్యాధిగ్రస్త మందంతటనున్న మృతసిద్ధ భారతదేశ మిక్కిలి కొని యాచరించినది.

జుమిస్కాం
లివర్ క్యూర్
వాడుడు

అన్ని చోట్ల అమ్మబడులు
జమిస్కాం వెంకటరమణయ్య & సన్స్
హైదరాబాద్, మద్రాసు.
ఈ అంశం: కుంభాంగం. బ్రాంచీలు:- కలకత్తా,
లొరాయ్, బెంగళూరు, తిరుచినాపల్లి, బొంబే,
మియన్మార్.

శీఘ్రముగా బాధను నివారణచేయును
ఓడ్డన్ను నైపైస్ సాల్వు

దీనిగుణము మిగుల అత్యుత్తముగా కన్పించును. పైబాధలకు ఈతైలము నంటినే ఉపయోగింపుడు. వెన్వంటనే గుణము కన్పించును.

వాది చూడడు - ఉచితము

నరముల బలహీనత, గుండెదహి, న్యాయము, తలదెమ్మ, నిస్త్రాణ, పృథ్వీయమున నొప్పి, ఇంద్రియనష్టము, వెన్నపోలు, ఆకలిలేకుండుట మున్నగు రోగములుండిన బహుగృహ 4 అణాల బహుగృహ పంపి రెండుదినములకు సరిపోవు ప్రోఫెసరు జేమ్స్ ఎలెక్ట్రోటానిక్ వెరల్సు "శ్రీపాకటు" (ఉచితముగా పంపబడు మందు) తెప్పించుకొని వాడి, దాని అద్భుతగుణమును గమనింపుడు.

అంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్
కెమికల్ కంపెనీ, బొంబాయి.

పోట్ల గొడ్డు

[కథానిక]

Acc. No.....
Date.....

● 'జమదగ్ని' ●

క్రికెట్టావుపాలు తియ్యడం బ్రహ్మాండమై పోతోంది రోజురోజుకూ. మనిషిని దగ్గరకు రానివ్వదు. వాడి సూదుల్లాంటి గిన్ని కొమ్ములు జాడించి కుమ్ముతూ ఉంటుంది. పదిగజాల దూరంలో ఎవరు మసీదానినా పసి పట్టిన పాములా బుస్సుమంటుంది. వెనక కాళ్లు ఎడంగా పెట్టి, బందం వెయ్యనియ్యదు సరికదా, ఎంతో జాగ్రత్తపడి కట్టి పుచ్చుకుని దగ్గరకు వెళ్లినా సరే గాడిదతన్నులు తన్నుతుంది. ఒక మానెడు చిట్టు పోసిన బుట్ట ముందట పెట్టి, ఆటడుగుల బాణాకట్ట చేస్తో పుచ్చుకుని ముందొకరు నిల్చున్న తరువాత నాడాలువేసే ఎల్లకు కొమ్ములకు తాడిసి దూరంగా నిల్చుని నడుంచుట్టూ తాడువేసే పద్ధతిప్రకారం బందం వెయ్యవలసి ఉంటుంది. అప్పటికైనా తోకకు మాత్రం తాడు చుట్టనివ్వదు. పాలు తాగుతున్న మాడ నివతలకు లాగితే చిట్టుబుట్టలో మూతి అట్లాగే వుంచి గిరగిరా తిరుగుతుంది. అట్లా తిరిగికుండా వెనక కొంకొకరు కట్టి పుచ్చుకు నిలబడాలి. ఇంతా కష్టపడి చెంబు పుచ్చుకొని పొదుగుదగ్గర కూర్చుంటే మూత్రసిక్తమైన పుచ్చంతో వీపు చిట్లగొట్టుతుంది. ఇన్నిటికీ నహించి మొండితనంతో ఎవరైనా పాలు తియ్యబోయి రెండు చేతులూ పొదుగుమీద పెట్టారా వెనకకాళ్లు రెండూ ఎత్తి పడేసిం దన్నమాటే.

అందుచేత ఆ ఆవుపాలు తియ్యడాని కామింట్లో అందజీకీ భయమే - ఒక్క బనవ మృకు తప్ప. ఆవిడంటే ఇంట్లో అందజీకీకూడా భయమే. నోరుగల మనిషువడంచేత ఇంట్లో వాళ్ల కేకాక ఇరుగుపొరుగు వాళ్లకుకూడా భయమే. అయినప్పటికీ ఆవిడ చాలా మంచి దవడంచేత యావన్నందికీ ఆవిడమీద గౌరవంకూడా ఉన్నది. ఆవిడాయింటి యజమాని గోపాలాని కన్నగారి భార్య. భర్త చనిపోయిన దగ్గరనుంచీ తనకు సంతానం లేనందువల్లా, వీల్చిద్దటూ ఆవిడకు మేనత్త బిడ్డలే అయినందువల్లా ఆవిడ మఱిదినీ, అతని సంసారాన్నీ కనిపెట్టుకుని అతనిదగ్గతే ఉన్నది.

ఆవిడకైనా ఆ ఆవు స్వాధీనమయ్యేది కాదుగాని తప్పదుకాబట్టి ఆ ఆవు వారింట్లో ప్రవేశించినదగ్గరనుంచీ దాన్ని నయానా భయానా ఆమె లోబఱచుకున్నది. మఱిది కొడుకుల్లో పెద్దవాడు రాముడూ, చిన్నవాడు కృష్ణుడూ ముందూ వెనకా నిల్చుని తోడుపడగా ఆవిడ ఆ ఆవుపాలు తియ్యడపు యజ్ఞం చేస్తూఉంటుంది. పూటకు రెండు శేర్లకు తక్కువ కాకుండా పాలు ఇస్తూవుండడంవల్ల ఇంత కష్టమూ పడవలసివస్తోంది. ఇంటిముందు ఆవును కట్టేసుకోడం మంచిది గదా అనీ, ఏదో కాసిని పాలు ఇవ్వకపోతుందా అనీ ఇదివఱకెన్నిమాట్లు తంటాలు

పడ్డా పావుకేరుకంటే ఎక్కువ పాలిచ్చే ఆవు దొరకనేలేదు. ఇదేదో దొరికిందికదా అనుకుంటే పోట్లగొడ్డయి ప్రాణాలు తోడేస్తోంది. ఇల్లు తడుముకోకుండా గడిచిపోయేటట్లు పాలిస్తూ ఉండడంచేత దీన్ని అమ్మివేయడానికి గోపాలంభార్య, ఈవిడాకూడా సుతరామూ ఇష్టపడడం లేదు.

2

పెత్తలి ఇంట్లో లేకపోవడంవల్ల పాలు తియ్యడానికి పిల్ల లిద్దరూ పూనుకున్నారు. మొదటిరోజు ఇద్దరూ పిల్లల సహాయంతో ఒదినెగారి ననుకరించి గోపాలం తంటాలు పడ్డాడుకాని పావుకేరుపాలు తీసేటప్పటికి తాతలు దిగివచ్చారు. రెండోరోజు పెద్దవాడు తండ్రిని ముందు నుంచోమని తాను కేరుపాలు తీసి తండ్రికంటే గొప్పవాణ్ని పించుకున్నాడుకాని ఆ అదరగండపావు వెనక నుంచున్న కృష్ణుణ్ని క్రిందపడేసి కాలు తొక్కి బాటనవేలిగోరు లేవగొట్టింది. మూడోరోజు “నే నీ ఆవుతో వేగలేదు. తీస్తే తీసుకోండి, లేకపోతే మానెయ్యండి”డని గోపాలం ఇంట్లో లేకుండా వెళ్లిపోయాడు. కృష్ణుడు కాలు మోపుచేసి లేవలేక పడుకున్నాడు. ఇక అధ్వర్యం అంతా రాముడి మీద పడింది. వాడికి హుమారుగానే వుంది కాని ముగ్గురుకి లొంగని ఆవుతో వాడొక్కడూ ఏం తంటాలుపడగలడు? అయినా వాడు ఊరకో దూచుకోలేదు. పక్కంటి సుబ్బయ్యనూ, వెంకమ్మనూ కేకేసుకొచ్చాడు. వెంకమ్మను పాలచెంబు తీసుకోమన్నాడు. సుబ్బయ్యను వెనక నుంచోమన్నాడు. తాను బాగాకట్టి తీసుకుని ముందు నుంచున్నాడు. రుక్మిణమ్మ గొమ్మండగ్గట కూర్చొని కొడుకు

దైర్యానికి, సాహసానికి మెచ్చుకుని లోలోపల సంతోషిస్తోంది. బసవమ్మ స్నానానికని చెబువుకు వెళ్లింది. ఆవిడ వచ్చేదాకా ఉండండని తల్లి చెప్తున్నా రాముడు వినిపించుకోలేదు. ఆవిడ భయపడుతూనేవుంది. బందం వేశారు; చిట్టుబుట్ట ముందు పెట్టారు. వెంకమ్మ పొదుగు కడిగింది; రెండుమూడు ధారలు లాగింది.

ఆవేమీ అనలేదు. చక్కగా పాలు తియ్యనిస్తోంది. రోజూ వెంకమ్మచేత తీయిస్తే బాగుంటుందనుకున్నాడు రాముడు. సుబ్బయ్య రాముడివంక చూసి తాను రావడంవల్ల ఆ వింత సాధువైం దన్నట్లుగా చిఱునవ్వు నవ్వుతున్నాడు. వెంకమ్మ తన ధోరణిని తాను పాలుతీస్తోంది. రాముడు చాలా జాగ్రత్తగా ఆ వెక్కడ కాలు కగుపుతుందో అని దాని కాళ్లవంకే చూస్తున్నాడు. ఇంతలో దూరంగా కట్టిన దూడ తల్లికోసం ఎగిరి దూకింది. ఆ వొక్కసారిగా రెండుకొమ్ములూ ఎత్తి రాముడి పొట్టలో గుచ్చి ఎత్తింది. వెంకమ్మ పాలచెంబుతో వెనక్కి పడింది. ఆమెను లేవదియ్యబోయిన సుబ్బయ్యను ఆవు కాలు జాడించి తన్నింది. అంతా ఒక్కమాటు గొల్లుమన్నారు. కుంటుకుంటూ కృష్ణుడు లేచివచ్చాడు. రుక్మిణమ్మ పరుగెత్తుకుని వచ్చి క్రిందపడడంవల్ల తలకు దెబ్బతగిలిన రాముణ్ని లేవదీసింది. సుబ్బయ్య, వెంకమ్మ వాళ్లంతట వాళ్లే నమ్మదిగా లేచారు. ఆవు పలుపు తేంపుకుని దొడ్డంతా గంతులేసింది. కుంటికాలి కృష్ణుడు బాగాకట్టి తీసుకుని ఆవును నాలుగుతి కాడు. అది మొదట్లో మీదికి వచ్చిందికాని గట్టిదెబ్బ తగిలేటప్పటికి జంకి దూడవగ్గటకు పోయి నుంచుంది. దూడ తల్లి పాలు స్వేచ్ఛ

గా తాగింది. వెంకమ్మా, సుబ్బయ్య నమ్మదిగా ఇంటిదారి పట్టారు. రుక్మిణమ్మా, కృష్ణుడూ రాముణ్ణి లేవదీసి ఇంట్లోకి తీసుకుపోయి తలకు కట్టుకట్టారు. మంచం మీద పడుకోబెట్టి పోట్ల తోమారు. నిన్న కొడుకులిద్దరూ కష్టపడి తీసిన పాల పెరుగు చిలికి తియ్యటి మజ్జిగ గొంతులో పోసింది రుక్మిణమ్మ. అప్పటికి కాస్త స్వస్థత చిక్కి రాముడు కళ్లు మూసుకున్నాడు. కృష్ణుడు విసురుతూ పక్కన కూర్చున్నాడు. ఇంకేం చెయ్యడానికి తోచక మంచంపక్కన దిగాలు పడి కూర్చుని రాముడివంక చూస్తూ భావి గతి ఆలోచిస్తోంది రుక్మిణమ్మ.

ఈ సమయంలో గోపాలం ఇంటికి చక్కా వచ్చాడు. వచ్చిరావడంతోనే మంచంమీద పడుకుని వున్న రాముణ్ణి చూచాడు. “ఇదంతా ఆవు ఆగడమేనా?” అని ఒక అంకె వేశాడు. కృష్ణుడు నెమ్మదిగా జరిగిం దంతా చెప్పాడు. గోపాలానికి దేహమంతా శరీరమైంది. కోపంతో శివమైతి వొళ్లు తెలియలేదు. నోటికొచ్చినట్లు వాగడం మొదలుపెట్టాడు. “మీకు చేతకాక పోతే మిమ్మ ల్నెవరు తియ్యమన్నారు? నిన్న నువ్వు కాలు విరగగొట్టుకున్నావా? ఇవ్వాలే వీడు తల పగలగొట్టుకున్నాడా? ఇలా అయితే ఇక యింట్లో ఊమంగా ఉండడమెట్లా? అయినా మిమ్మల్ని నిలాభ మేమిటి? దీనికంతకూ ఆ పాడుముండ కారణం. దాని మూలాన ఇంత వచ్చింది! ఈ దిక్కుమాలిన గొడ్డు మన కెందుకు, అమ్మివేద్దామంటే వినదు. అ చెన్నాళ్లకూ లొంగదాయె! ఏం యెయ్యాలో తోచడం లేదు” అంటూ విలుచుకు పడ్డాడు. రుక్మిణమ్మ నోరె

త్తలేదు. పిల్ల లిద్దరూ కుక్కిన పేలల్లే నోరు మూసుకు కూర్చున్నారు.

పది కావస్తోంది. తండ్రి ధూంధూలు తగ్గలేదు. గొడ్డకాపరివాడు ఆవును తోలుకు పోయాడు. దూడ గడ్డికోసం అరిచింది. ఆ వంక పెట్టుకని కృష్ణుడు లేచి దానికి గడ్డి వేసి దొడ్లోంచి వంటింట్లోకి పోయి తల్లి దగ్గర కూర్చున్నాడు. చుట్టపొగతోపాటు అప్పుడప్పుడు కోపం వెలుగుచుతూ వీధి వసారాలో కూర్చున్నాడు గోపాలం. రుక్మిణమ్మ వంట పూర్తిచేసింది. కృష్ణుణ్ణి పోయి తండ్రిని పిలుచుకురమ్మన్నది. వాడు వెళ్లి గోడపక్కన నిలబడి తొంగితొంగి చూస్తూ నెమ్మదిగా పిల్చాడు. గోపాలం వినిపించుకున్నాడు కాని ఏమిటేమిటో కసిరాదు. వాడు భయపడి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు.

రుక్మిణమ్మ రాముడిచేత అన్నం తినిపించింది. కృష్ణుడి కన్నం పెట్టి తాను కూర్చున్నది. గోపాల మన్నానికి లేవలేదు. ఇంతలో స్నానానికిని చెలువుకు వెళ్లిన బసవమ్మ ఇంటికి చేరుకున్నది. ఆవిణ్ణి వీధిగుమ్మంలో ఉండగానే గోపాలం చూచి లోపలికి వెళ్లాడు. అతన్ని చూచి రుక్మిణమ్మ త్వరత్వరగా విస్తరిలో అన్నం పెట్టింది. అన్నం మునివేళ్లతో కలుపుకుని చికాకుగా తింటున్నాడు గోపాలం. అంత చికా కెందు కన్నట్లుగా సాభిప్రాయంగా అతనివంక చూసింది రుక్మిణమ్మ. “ఏమి టీ కూర! సీ శ్రాద్ధంలా గుండ” అన్నాడు గోపాలం. దా న్నవతలికి తోనే శాడు. “మజ్జిగ పొయ్యి” అంటూ కసిరాడు. పాలు తియ్యకపోవడంవల్ల రెండురోజులబట్టి సీళ్లమజ్జిగే పోసుకుంటున్నారు. ఇవ్వాలే ఆ మజ్జిగ సీల్లెక్కువయి నలుపుతిరిగాయి. అసీళ్లే

నోరు మెదపకుండా చిక్కుచిక్కుమంటూనే పోసి దాయిల్లాలు. “ఏమి టీమజ్జగ! ఈ ఆవు నమ్మేస్తాను. పాలూ లేవు పాడూ లేదు. ఎందు కొచ్చింది తద్దినం” అంటూ విసుగుతూ అన్నం తోనేస్తూ అన్నాడు గోపాలం. రుక్మిణమ్మ ఊరుకోలేకపోయింది. “ఆ అన్నం అట్లా తోనేస్తా రెండుకు? ఇవాళనలు మీరు ఏమీ తినలేదు. నామాట విని ఆకాస్తా తినండి. ఆవు నమ్మడంమాట తర్వాత చూద్దా”మంటూ ఆవిడ బతిమాలింది. గోపాలంధోరణి తగ్గనేలేదు. “తర్వాత చూద్దా మేమిటి? ఇల్లా అనే కుట్టాళ్ల నిద్దర్నీ మూలపడేశావు! ఇదంతా నీమూలనే వచ్చింది. ఛీ! నీ మొహం చూడ కూడదు.” అని అరవడం మొదలుపెట్టాడు. ఆవిడ కిట్లాంటి మాట లలవాటే! అయినా ఆవిడెన్నడూ సమాధానం చెప్పదు. ఎందుచేతో ఇవాళ ఊరుకోలేకపోయింది. కొంచెం తీవ్రంగానే “అమ్మతా నమ్మతా నంటారు. అమ్మి ఎవర్ని ఉద్ధరిస్తారు! ఇన్నాళ్లా ఆవులేక ఎన్ని పాట్లు పడిందీ తెలియదా! నా కెందుకొచ్చింది మధ్య! మీరూ మీరూ ఏం చేసుకుంటే నాకే?” అని ఆవిడ మనసులో ఉన్నదన్నట్లు అనేసింది. గోపాలం ఛద్రుమని కోపం వచ్చి అన్నం తింటున్నవాడు తింటున్నట్లే లేచి అంటచేత్తోనే భార్య చెంపమీద చెల్లన కొట్టి చకచకా బైటపడ్డాడు. ఒక్క నిమిషమైనా ఇంట్లో ఉండకుండా చొక్కా వేసుకుని ఊల్లోకి వెళ్లి పోయాడు.

ఏథిలో కూర్చున్న బసవమ్మకు జరిగిన సంగతులన్నీ తెలిశాయి. పోయిన భర్తను జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని కానేపు దుఃఖించింది.

గోపాలం అన్నగారు ఇలాంటి విషయాల్లో ఇతని కంటే మెఱుగే! కళ్లు తుడుచుకుంటూ ‘చెల్లీ’ అని రుక్మిణమ్మను జాలిగా కేకేసింది. ఆ కేక విని రుక్మిణమ్మ పమిటకొంగుతో ముఖం తుడుచుకొని విస్తరిలో అన్నం పెట్టి పట్టుకువచ్చి అరుగుమీద పెట్టింది. ఆవిణ్ణి చూసి బసవమ్మ “అదేమిటే! పిచ్చితల్లీ! ఏడవకు. ఏడిస్తే ప్రయోజన మేమిటి? ఇవాళ క్రొత్తగనకనా! ఎప్పుడూ ఉన్నదానికి ఎన్నాళ్లని ఏడుస్తాము? ఎల్లాగో అల్లాగు సాదు చేసుకోవాలిగాని” అంటూ ఓదార్చింది. రుక్మిణమ్మ ఎదురుగుండా కూర్చుని ఉన్నదన్నట్టు వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ చెప్పకుంటూ ఉండగా బసవమ్మ అన్నం తింటూ “ఇక ఏడ్చు మానేయ్యి చెల్లీ! ఈ తాటాకుమంట కోపాలకే! మఱివికీ నే బుద్ధిచెప్పా నుండు” అంటూ ఆవిడకు ధైర్యం చెప్పి తాను భోజనం ముగించింది.

రెండైంది. మూడుగూడా అయింది. నాలుగు కావస్తోంది. గోపాలం ఇంటికి రాలేదు. రుక్మిణమ్మకు ఏమీ తోచలేదు. లోపల్లోపల భర్త యింటికి రాకపోతాడేమోనని అప్రయం తోచింది. మళ్లీ తానే సమాధానం చెప్పకున్నది. తల దిమ్మెక్కి బెల్లంకొట్టిన రాయిలా ఒకమూల కూలబడింది. రాముడు గాయం బాధపెట్టి నిద్ర పట్టక పట్టక పట్టి నిద్రపోయాడు. కృష్ణుడెక్కడకో అటూ ఇటూ తిరగడానికి వెళ్లాడు. బసవమ్మకూడా కూర్చునికూర్చుని విసిగెత్తింది. చుట్టపక్కల ఎవరింట్లోనైనా ఉన్నాడేమో అతనికి తెలియకుండా చూద్దా మనుకున్నది. కాని చిన్నవాడా చిత్తకవాడా అతనే వస్తాడు లే అని మళ్లీ అనుకున్నది.

ఇంతలో పొరుగింటి పెంకమ్మ కేకేస్తే రుక్మిణిని ధైర్యంగా ఉండమని చెప్పి తా నక్కడికి వెళ్లింది.

3

సాయంత్రం ఐదుగంటలవేళ గోపాలం ఆపూల్లో మోతుబరిరైతు నాగభూషణన్న, అతని పాలేర్ని వెంటబెట్టుకొని ఇంటికి చక్కా వచ్చాడు. వస్తూనే ఉత్తరీయం వొంకెను వేసి, “పాతికరూపాయ లిచ్చేసి ఆవును తోలుకెళ్ల వోయ్ నాగభూషణం” అని అన్నాడు. “వట్టి పోట్లగొడ్డుని మీరే చెప్తున్నారు కదండీ! పదిహేనురూపాయ లిచ్చేస్తాను తోలిపెట్టండి. పాల ఆశ లేనేలేదుకదా” అన్నాడు నాగభూషణం. “ఆశ లేకపోవడం ఏమిటి? పూటకు రెండుశేళ్లు ఇస్తుంది. చేత కాక మే మిబ్బందిపడుతున్నాంగాని, నీ కేం, మహారాజులా తీసుకోవచ్చు. అయినా దాన్ని మూడేళ్లకింద ముప్పయిరూపాయలకు కొన్నాను. యాతన పడలేక, ఇన్నాళ్లు అనుభవించాంగదా పోసిలే అని అయిదురూపాయల నష్టాని కమ్మతున్నాను. అస లావు మంచి పుటక గల గొడ్డు. తొలీత పెయ్య దూడను పెట్టిందికాని రెండోయీతకు కోడె దూడను పెట్టుంది. ముప్పై యిచ్చినా నీకు దండగ లేదు. పాతికా యిచ్చేయ్య” మంటున్నాడు గోపాలం.

నాగభూషణం రెండు పదిరూపాయల నోట్లూ, ఒక ఐదురూపాయల నోటూ తీసి అరుగుమీద పెట్టా “నరే! అట్లాగే కాని వ్వండి” అని గోపాలంతో అని, “ఒరేయ్! పెటాయ్! ఆవుమెళ్లో పలుపు పెట్టరా” అని పాలేర్ని కేకేశాడు. వా డావుదగ్గటకు వెళ్లాడుకాని అది మెడమీద చెయ్యి పెయ్య

నివ్వడంలేదు. తల తెగ విసురుతోంది. వామిలో గడ్డి లాగి దానిముందు వేశాడు. లొంగదీసుకోడాని కెంత ప్రయత్నం చేసినా అది లొంగడంలేదు.

ఇంతలో రుక్మిణమ్మ ఇంట్లోనుంచి బైటికి వచ్చింది. గోపాల మావిణ్ని చూసి “ఆవును అమ్మేశాను. అది వాళ్లకు లొంగడం లేదు. దాని మెళ్లో పలుపు పెట్టి వాళ్ల చేతి కియ్యి. తోలు కెడ్తారు” అని అన్నాడు.

దీని కావిడ “నాకు మాత్రం లొంగుతుందా ఏమిటి? అక్కయ్యను కేకేస్తా నుండండి. అయినా పాతికరూపాయ లేమిటండీ! ఇప్పుడది వందరూపాయలకు తక్కువ కాదు” అని మెల్లిగా అని బసవమ్మను కేకయ్యడానికి వీధివైపుకు వెళ్లబోయింది.

అంతలో ఆవిడా వచ్చింది. ఆవిడ పెంకమ్మ ఇంట్లో కూర్చుని ఇదంతా ఆలకిస్తూనే ఉంది. వచ్చీరావడంతోనే ఆవిడ నాగభూషణాన్ని చూసింది. “ఏమోయ్! నాగభూషణం! ఆవును తోలుకెళ్లడానికేగాని వైకం పాతికే తెచ్చావా, ఎక్కువ తెచ్చావా? పాతికాపరకా వుంటే ఇట్లా యియ్యి, ఇంకో పోట్ల గొడ్డునిగూడా నీ కిస్తాను. తోలుకుపోదువుగాని” అని అన్నది.

నాగభూషణం ఆశ్చర్యపడిపోయాడు. అతని కేమీ అర్థంకాలేదు. తెల్లబోయి చూడడం మొదలుపెట్టాడు. అంతలో బసవమ్మ “ఏం, అట్లా చూస్తావేం? దగ్గట లేకపోతే ఇంటికి పోయి పంపిద్దుగానిలే. దాన్నిగూడా తోలుకుపో” అని గోపాలంవంక చూపింది. తోటకూరకాడల్లే గోపాలం తల వేలాడేశాడు. నాగభూషణానికి బసవమ్మరౌద్రం చూసి

కాళ్ళూ చేతులూ వణకడం మొదలుపెట్టాయి. “ఇంకా చూస్తూ వేమిటోయ్. వందరూపాయ లావును పాతికరూపాయలకు కొట్టుకుపోదా మని చూశావుగా! ఇదీ చౌకబేరమే” అని అంటూండగానే నాగభూషణం అరుగుమీది నోట్లు తీసుకుని జేబులో వేసుకుని వెనక్కి తిరిగైనా చూడకుండా కాలుగాలిన పిల్లిలాయంటిదారి పట్టాడు.

బసవమ్మ ఆతనివెంబడి నడుస్తూ “డబ్బువుంటే సరేనా! మర్నాడు విన్నవాళ్లెమంటారోనన్న జంకుండా” అని అంటూ అతన్ని సాగనంపి వీధితులుపు వేసి వచ్చి “గోపాలం! ఈ పద్ధతి ప్రవర్తన నాకేమీ నచ్చలేదు.

కాస్తకూ కూస్తకూ అంతంత గోపాలు రావడం ఏమిటి? మాట్లాడితే ఆవు నమ్ముతానంటావ్. ఏమన్నా అంటే ఇద్దఱు పిల్లల తల్లిని దాన్నిగూడా చెయ్యిచేసుకుంటావు. అసలు పశువుల కున్నంత బుద్ధి మనుష్యులకుంటే ప్రపంచం ఇదివఱకే బాగుండేది. పాపం! అది ఎన్నమా ఆడవాళ్లను పొడవనే పొడవదు. దాని పూచీ నాది. ఇకనుంచీ నువ్వు దాని ఊ సెత్తబోకు” అంటూ పెట్టాలిసిన నాలుగూ ఒదినెగారి హోదాలో పెట్టేశింది.

గోపాలం తల వంచుకొని అట్లాగే కూర్చుండిపోయాడు.

చంద్రవోలు రాజధానిగానున్నప్పుడు

= శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ =

౧

కలింగ దేశమునకు దక్షిణమున సముద్రతీరస్థమైన దేశమునందు క్రీస్తుశకము ఏడవ శతాబ్దినుండి రమారమి పదునొకండవ శతాబ్ది వడిమిభాగమువరకు చరిత్రమున పూర్వచాళుక్యులని ప్రఖ్యాతిగాంచినవారి యధికారమున నుండెను. వీరికి వేంగి, విజయవాడ, జనశాధపురములు రాజధానులు. విజయవాడ ఇప్పటి బీజవాడ; జనశాధపురము తూర్పుగోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురముతాలాకాలోని యిప్పటి దాక్షరాములు. వీటిలో వేంగీనగరము (వెదవేగి) చాలకాలము ప్రధానరాజధానిగ నుండినందున వీరికి వేంగీచాళుక్యులనియు, వీరి రాజ్యమునకు వేంగీరాజ్య మనియు చరిత్రమున వ్యవహారము కలిగినది. కావ్యగీతిప్రియుడును, ఆంధ్రమహాభారతకృతిపతియు నగు రాజరాజనరేంద్రుడు వేంగీచాళుక్యవంశజుడు. ఇతని కొడుకు రాజేంద్రచోడనృపతి.

వేంగికి దక్షిణమున నుండిన రాజ్యము ద్రవిడదేశాధిపతులైన చోళభూపతులది. వీరి రాజ్యము క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవ శతాబ్ది కడపటిభాగముననే యారంభమైనను సాహసవిక్రమాత్ముడయిన మొదటి రాజరాజచోళనరసింహుని నాటినుండియే నాలుగుదశల విస్తరిల్లి యది శత్రుజనభయంకర మయినది. ఈ మొదటి రాజరాజు కాలమున నుండియు చోళభూమియు వేంగీరాజ్యాధిపతులతో పైత్రిపాటించి, వారితో సంబంధబాంధవ్యములు నెఱపుచువచ్చిరి. రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి విమలాదిత్యనరేంద్రుని నాటినుండియు చోళవసుధాధిపతుల యాడుబిడ్డలకు ఆంధ్రధరణి యర్జిల్లయినది. రాజరాజనరేంద్రుడు తన కుమారునికి మేనమామ పేర రాజేంద్రచోడు డనియే నామకరణము కావించెను.

తండ్రియైన చాళుక్యరాజరాజనరేంద్రుని యనంతరము అతని తనయుడు రాజేంద్రచోడుడు ఆదృష్టము కలసివచ్చి పైశ్చక్యమైన వేంగీరాజ్యమునకేకాక మాతామహమైన చోళరాజ్యమునకును అధినేతయై కులొత్తుంగచోడనామమును ధరించి క్రీ. శ. ౧౦౭౦ నుండి ౧౧౨౦ వఱకు రాజ్యమేలెను. ఇతడు రాజధానిని ఆంధ్రదేశముననుండి ద్రవిడదేశమునకుమార్చి తనకొడుకులను దనకు ప్రతినిధులుగ నియమించి వేంగీరాజ్యమును బరిపాలించెను. ఈరాజప్రతినిధులకు జనశాధపురము రాజధాని. కట్టకడపటి వేంగీరాజప్రతినిధి విక్రమచోడమహీపతి క్రీ. శ. ౧౦౯౨ నుండి ౧౧౧౦ వఱకు వేంగీరాజ్యమును బాలించెను. కులొత్తుంగచోడచక్రవర్తినామ వేంగీరాజ్యము ఉత్తరమున గంజామజిల్లాలోని మహేంద్రగిరి మొదలు దక్షిణమున నెల్లూరు జిల్లాలోని 'మన్నేఱు'వఱకు వ్యాపించినది.

వేంగీరాజ్యమునకు పశుమబ్బ వర్ధిల్లినది పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యము. ఇది క్రీస్తుశకము పదవ శతాబ్ది నారంభమై క్రమముగా పెంపొందినది. పశ్చిమచాళుక్యులకు కన్నడదేశమునందలి విజాపురమండలములోని కళ్యాణినగరము రాజధాని. చరిత్రమున వీరికి కల్యాణిచాళుక్యులనియు, పశ్చిమచాళుక్యులనియు, కర్ణాటాధీశులనియు బేరు. సామ్రాజ్యనిర్మాణప్రయత్నమున ప్రారంభముననుండియు చోళులకును, పశ్చిమచాళుక్యులకును వైర మేర్పడి అది యుద్ధయుపక్రమములను సమానముగ దహించివైచెను. కల్యాణిపగరాధీశులును, వేంగీరాజ్యాధిపతులును చాళుక్యవంశజులే యైనను ఇరువురును రెండు కొనలవారు; ఉభయులకు చుక్కెదురు. చోళులతోడి స్నేహబాంధవములకతన వేంగీచాళుక్యులకు, పశ్చిమచాళుక్యులకు ప్రబలవిరోధము.

కులొత్తుంగచోడచక్రవర్తికి సమకాలీను డయిన పశ్చిమచాళుక్యభూపతి త్రిభువనమల్ల బిరుదాంబితు

డయిన విక్రమాదిత్యభూపతి. ఇతనికి విక్రమాంకదేవుడనియు, అఱు విక్రమాదిత్యుడనియు, త్రిభువనములు డనియు నామాంతరములు. కులోత్తుంగచోడునివలెనే ఈతడును కడు పరాక్రమవంతుడు; బహుయుద్ధబీజేత. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౦౭౬ లో పట్టాభిషిక్తుడై చాళుక్య విక్రమశకముని తన పేర ఒక నూతనశకమును బ్రవర్తింప జేసి ఏబదియేండ్లు పరావరిపాలనము సాగించెను. ఇప్పటి తెలంగాణ, రాయలసీమలలోని చాలభాగము విక్రమాదిత్యచక్రవర్తి యధికారమున నుండెను. విక్రమాదిత్య, కులోత్తుంగచోడుభూపతు లిరువురు బద్ధశత్రువులు; ఒకరికొకరు సరియైన యుద్ధి. కులోత్తుంగచోడుని వేంగి రాజ్యమును వశపఱుచుకొన విక్రమాదిత్యనృపతి కంక గముకట్టెను.

కులోత్తుంగచోడుచక్రవర్తి చేతపరిస్థితులను, పశ్చిమచాళుక్యవిక్రమాదిత్యుని తంత్రములను గనిపెట్టి తన తనయులను వేగి దేశమునకు ప్రతినిధిపాలకులుగ నియమించినను వారికి బాసటగ నుండుటకై ప్రాచీన కాలముననుండియు దమ వంశమును విశ్వాసపాత్రులై నేవించుచువచ్చిన కొన్ని భృశ్యవంశములందలి దండ నాయకులకు 'జీవితము' లొసంగి, రాజాంధనాదిక ములను బ్రసాదించి వారిని మండలేశ్వరులను గావించెను. యుద్ధమున వైస్యసాహాయ్యమును జేయు దండ నాయకుని కిచ్చు వృత్తిని (బాగీరు) జీవితమందురు. క్రీస్తుశకము పదునొకండవ శతాబ్దికడపటిపాదమునాటి రాజకీయపరిస్థితి యిది.

ఈవిధమయిన రాజకీయపరిస్థితులలోనే మండలికవంశము లనేకములు వేంగీసూత్రమున వెలసి, సమర్థులును ప్రతాపముహితులు నయిన మండలేశ్వరులు ఉద్భవించిరి. ఈ మండలికులు చాళుక్యరాజ్యమాలస్తంభములై ప్రతిష్ఠగాంచిరి. ఈ కారణమున రాజరాజనరేంద్రమరణానంతరకాలము ప్రాగాంధ్రదేశచారిత్రమున మండలికయుగముగ రూపొందినది. ఓరుగంటి కాకతీయనృపాలుర ప్రాగాంధ్రదేశవిజయముతో మండలికయుగ మంతరించును.

ఈ మండలికయుగమున జననాథపురమును ద్రోసిరాజని వెనుకకు గెట్టివైచి రాజకీయముగ మొట్టమొదట ప్రాముఖ్యమును గడించినది చందవోలు.

౨

“పుష్పకనివహంబు భూమిపై నిలిచిన
యట్లందమైన దేవాలయములు
రూప్యాచలము బహురూపంబుల నటించు
రమణ శోభిల్లు సాధముల పెల్లు
అలకాధిపతినిధు లన్నియు వెలివీట
విడిసిన క్రియఁ బణ్యవీధికలును
ధాత మేదిని మిన్నుఁ దఱిగివై చిననాడ్కిఁ
గనుపట్టు బహుతలాకముల సొంపు
నుపవనంబులు సరకులు నొప్పుచేయుఁ
జెఱకుఁదోటలుఁ బ్రాసంగుచేలు మెఱయ
నఖిలవిధవములకు నెల వగుచు వెలయు
ధనదు పురమున కెయగు ధనదుపురము”

చందవోలికి ధనదుపుర మని, ధనదుప్రోలుని నామాంతరములు. చందవో లన్నది ధనదుప్రోలు, ధనదుప్రోలన్న పదముల వికృతి. ఈ గ్రామము రేపల్లె తాలూకా గుంటూరుజిల్లాలోనిది. క్రీస్తుశకము పండ్రెండవ శతాబ్ది నది ప్రాగాంధ్రదేశమునకు రాజధానియై గొప్ప వైభవము ననుభవించిన నగరము. చందవోలు రాజధానిగ ఆంధ్రదేశమును రమారమి నూటపాతిక సంవత్సరములు రాజ్యమేలినవారు చతుర్థకులజులైన దుర్జయులు.

చాళుక్యచోళచక్రవర్తియైన మొదటి కులోత్తుంగచోడుచూహి పునివలన మండలికపదము నందిన వంశములలో ఈ దుర్జయవంశము మొట్టమొదటిది. ఇతరమండలికవంశము లన్నియు దీనికివిడిప తలయొత్తి వర్ధిల్లినవే. ఈ దుర్జయవంశజులు చరిత్రమున వెలనాటి భూవరు లనియు, వెలనాటి గొంగరాజు లనియు, వెలనాటి చోళు లనియు కృతవారింపబడుచున్నారు. వెలనాడు ఈ దుర్జయులకు కాడాచియగుటవలన వీరు వెలనాటి భూపతు లని పేరవ్వడిరి.

వెలనాడనునది ప్రాచీనాంధ్రదేశవిభాగములలో ఒకటి. ప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రదేశమునందలి దేశ విభాగమునకు 'విషయ'మని, 'నాడని, 'రాష్ట్ర'మని సంజ్ఞ యుండెను. క్రీస్తుశకము పదునొకండవ శతాబ్ది

పూర్వ మిది మాడును సమానార్థకములుగనే యుండి నను పడునాలుగు, పదునైదవ శతాబ్దాలనుండియే రాష్ట్ర మన్నది నాడువిషయములకంటె అధికవైకా ల్యము గల ప్రదేశమునకు ప్రయాక్త మగుచువచ్చినది. మొట్టమొదట నీరీతిని పాకరాష్ట్రము, పాకనాడు, పాకవిషయము అనునవి సమానవాచకములు. ప్రాచీన శాసనములలో వెలనాటియం దుండినట్లు తెలుపబడిన చాలగ్రామముల కిప్పటికిని కొద్దిమార్పుతో ఆ ప్రాచీన నామములే చెల్లుచున్నవి. ఈ గ్రామములను గుర్తిం పగా గుంటూరుమండలమునందలి రేపల్లె, తెనాలి, బాపట్లతాలూకాలను, కృష్ణామండలమునందలి దీవి తాలూకాయును పూర్వము వెలనాటిని వ్యవహరింప బడుచుండినట్లు తెలియనగును. 'తుంగభద్రాతరంగిణ్యాః ప్రాద్వేశం వెలనాటిః' — తుంగభద్రానదికి తూర్పున నున్న వేళయు వెలనాడు. ఈ తుంగభద్ర గుంటూరు మండలములోని చిన్నయోలు; డి. సి. డబ్ల్యు. వారి కృషి వలన నీ ప్రస్తుతము మురుగుకాల్యగ రూపొందినది.

వెలనాడు పట్టపాఠవిషయము -- అటువేల వేళము. ప్రాచీనదేశవిభాగములైన విషయములకు, నాడులకు ఇట్లు ఎంతో కొంత సంఖ్య చేర్చి చెప్పట ప్రాచీనసంప్రదాయము. 'పాకనాటియం దిగువది యొక్క పేయిటి కన్యకుడు నాజను చోడబల్లికి' అని కుమారసంభవపాము. 'అగుదండక' వెలనాటి చోడమనుజేంద్రాష్టావనం బూని దుస్తరశక్తి జన, యేకవింశతిసహస్రగ్రామసంఖ్యాకమై ధరణిం చేర్చిన పాకనాటిని మంచినకవికృతి శేయారబాహుచరి త్రము. ఈ యుదాహరణముల ననుసరించి యాటువే లన్నదికూడ గ్రామసంఖ్య యనుట నిర్వివాదము. ఎంత పరిమితిని నూచించినను గ్రామ మన్నది పూర్వము రాజకీయసాధమున కెట్లు పునాదిగ నుండెనో యట్లే దేశవిస్తీర్ణమును దెలుపుటకుకూడ అది కొలమానముగ నుండినట్లు వై ఉదాహరణములు విస్తృతపఱచు చున్నవి.

వెలనాటి దుర్గయులకు వెలనాడు జన్మభూమి. తాము మధ్యదేశముననుండి వచ్చినట్లును, తమ పూర్వ డయిన మల్లభూపతి త్ర్యంబకపల్లవమహారాజుకు

యుద్ధమున సాయముచేసి ఆ పల్లవేశ్వరునివలననుండి సామంతరాజవిహ్నుములతో వెలనా డను పట్టపాఠ విషయమును బహుసెట్లైన వీరు తమ శాసనములయందు దెలుపుకొనియున్నారు. త్ర్యంబకపల్లవునికి త్రిలోచన పల్లవుడు, త్రినయనపల్లవుడు అని నామాంతరములు. కరికాలచోళమనుజేంద్రుడును, ఈ పల్లవవృత్తియు సమకాలీను లనియు, చోళరా జికినిని సమరమున జయించె ననియు పరంపరగ వచ్చు గాథలు తెలుపు చున్నను ప్రాచీనపల్లవరాజవంశములలో ఆ పేరు గల నరేంద్రుడెవ్వరును లేనందున కొందఱు చరిత్రకారులు అతని యస్తీత్వమునే సంశయించుచున్నారుకాని మఱి కొందఱు అట్టి వృత్తి యుండి ననియు, త్రిలోచనపల్లవు డైననది ఆపలుపేరు కాక నామాంతర మనియు వాదం చుటయేకాక అతడు క్రీస్తుశకము అయిదవ శతాబ్దియం దుండి ననియు నిర్ణయించుచున్నారు. ఈనిర్ణయము ననుసరించి చూచినచో వెలనాటి గొంకవంశము క్రీస్తుశక మయిదవ శతాబ్దియండి యుండె నని చెప్ప వచ్చును.

వెలనాటి దుర్గయులు మొదటినుండియు, పల్ల వుల యనంతర మీపూర్వాంధ్రవేళను నాక్రమించుకొని పరిపాలించిన వేంగీచాళుక్యులను నేడంచి వారికి భృత్యు లై, దండనాయకులై వర్ధిల్లిరి. వైరి చెప్పిన మల్లభూపతి వంశమువారిలో మల్లియ యనునతడు చాళుక్య వంశ్యు డైన నరేంద్రమృగరాజవిజయూదిత్యుని యనుచరుడట. మరియొక మల్లియ చాళుక్య భీమమహారాజు ననుచర ప్రధాని. కుడియవర్మ యను మఱియొకడు విమలాదిత్య భూపతి వలన నుండి సుద్రవార విషయమును బహుసెను. ఇతని కుమారుడు నన్నియ విమలాదిత్య తనయుడైన రాజరాజు నరేంద్రుని నేనాధిపతియై ఆ మహారాజు ననుగ్రహమున గుద్రవాటి విషయమును సంపాదించె నట. ఇతడే వెలనాటి దుర్గయరాజ వంశకర్త. ఇతనికాల మననుండియే వెలనాటివంశ మధ్యుదయము గాంచినది. వైరి చెప్పిన విషయములలోని యాధార్థ్యమును దెలిసి కొనుటకు క్రీస్తు శకము పదునొకండవ శతాబ్దికి పూర్వపు శాసనము లీ వంశమువారిని కానరాలేదు. అందువలన మనము వాటిని విశ్వసించినచు విశ్వసినీపక పోయినను వెలనాటివారు తరతరములనుండి వేంగీ

చాళుక్య స్వపతులను గొలిచి వారి యనుగ్రహవిశేషము కలిపి రాజకీయముగ ప్రాముఖ్యమును బహిరనియు, నన్నియనాటినుండియే యీ వంశమున కుచ్చదళ యారంభ మనియు విశ్వసించవచ్చును.

3

రాజరాజశేఖరుని నేనాధిపతియగు నన్నియగు అయిదుగురు కుమారులు. వారిలో పెరురయ్య మొదటితనవ వేంగీదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ వచ్చి దానిని శ్రీ. శ. ౧౦౮౦ నుండి ౧౦౯౨ వఱకు బరిపాలించిన వీరచోడ నరిపాలుని కొలువున నుండినాడు. వీరచోడ సరపతి నాటినుండియే వేంగీదేశముపై పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తుల దండగాత్ర భారంభ మైనది. తమకు నామంతులైన పాండ్య ధీమానాథులతో గలసి పశ్చిమ చాళుక్యులు చాళుక్య విక్రమ శకమునువలది అయినన, ఆతన సువర్ణవర్ణములకు సరియైన శ్రీ. శ. ౧౦౮౧, ౧౦౮౨ స.వర్షములలో వేంగీపై దండెత్తి వచ్చి తాత్కాలికముగ గోదావరీనదీ గ్రామిక దేశము నాక్రమించుకొనిరి. పెరురయ్య నాయకులతో వోడ రాజసమాధుడు పశ్చిమ చాళుక్య వైష్ణవులు, వారి నామంతులను ఆనతికాలముననే వేంగీనుండి బాహ్యద్రోహి తన రాజ్యము నివర్తింబుకము కావించెను. వెలనాటి పెరురయ్య పశ్చిమచాళుక్య నామంతుడైన పాండ్య దేవధరావరని సంగ్రామమున నిర్బంధి తన ప్రభువు వీర చోడనికి ప్రియ మొనరించెను. ఈ పాండ్య దేవుడు బల్లారి ప్రాంతమువలది ఉచ్చంగి రాజధానిగ బరిపాలించిన పాండ్యవంశ్యుడు; త్రిభువనముల్ల దిరుదాంబికుడు; ముప్పదిరెండువేల నొలంబనాడి దేశమున కధీశ్వరుడు. ఇతని కాపనములు సరిగా శ్రీ. శ. ౧౦౭౯ నుండియే కానవచ్చుచుండుటచేత నితడు ఆ ప్రాంతముననే రాజ్యమునకు వచ్చియుండును. ఈ విజయమునకు సం తోషము నొంది వీరచోడ రాజేంద్రుడు పెరురయ్యకు అర్ధసింహాసనమును, సింధు యుగ్మాంతర దేశమున కాధిపత్యము నిచ్చెను. సింధు యుగ్మాంతర దేశమున్నది కృష్ణా గోదావరీనదుల మధ్యప్రదేశముని కొందఱును, కోనవిషయము (కోనసీమ) అని కొందఱును ఊహించుచున్నారు.

పెరురయ్య పోదరుడు గొంకయ్య. ఇతడుకూడ ఈ సంగ్రామమున సాహాయ్యము చేసినందున ఇతనికి వేంగీ చాళుక్య జనపతులు సమస్త నేనాధిపత్యము నొసంగిరి. ఈ గొంకయ్య మొదటికాపనము శ్రీ. శ. ౧౦౭౬ నాటిది గుంటూరు మండలమునందలి చేత్రోలు లో గానవచ్చినది. ఇదియే వెలనాటి కుర్మయులదిగ చెలియవచ్చు ముట్టమొదటి కాపనము.

కర్ణాటాధీశులు తమకు గలిగిన పరాజయముతో నిరుత్సాహులు కాలేరు. వారు తమకు మిత్రులయిన గంగవంశజులకు కలింగాధిపతులను వేంగీపై దండెత్త బురికొల్పిరి. త్రిభువనముల్ల విక్రమాదిత్య నియాగమున కలింగాధీశుడు అనంతవర్మ చోడగంగు వైష్ణవమేనుడై వేంగీ రాజ్యముపై సైత్యపెచ్చెను. ఈ దండగాత్ర విక్రమచోడ రాజసమాధుడు రాజప్రతినిధిగ వచ్చిన మొదటి సంవత్సరములలో జరిగినది. కుళోద్దుంగ చోడచక్రవర్తి కాలమున ప్రత్యేకముగ కలింగ శాసనములతో జరిగిన ప్రథమ సంగ్రామ మిదియే. ఈ కలింగ యుద్ధ ప్రస్తావము కుళోద్దుంగచోడ చక్రవర్తి కాపనములలో మొదటిమాటు అతని యిరువది నూతన రాజ్యవర్తనమునకు సరియైన శ్రీ. శ. ౧౦౯౬ నుండి కానవచ్చుటచేత ఈ సమర మంతికు ప్రారబ్ధము శ్రీ. శ. ౧౦౯౨-౧౦౯౬ స.వర్షముల నడుమ జరగియుండవలెను.

చోడగంగు వేంగీదేశ నామంతి దండనాయకుల లోనే రాజద్రోహమును, కుట్రలను పురికొల్పెను. కొలనిపురము- కొట్లటికొట- రాజధానిగా తత్పరిసర ప్రదేశము నేలుచుండిన భీమవృథి రాజప్రతినిధి విక్రమచోడునిపై ఈతరుణముననే తిరుగుబాటు చేసి విప్లవ స్వజము నెత్తెను. ఈ విప్లవ, దండగాత్రల నడచి అనంతవర్మచోడగంగును శిక్షించుటకు కుళోద్దుంగచోడ చక్రవర్తి తన కుమారునికి బాసటగ ద్రవిడ దేశమునకుండి పరాంతకపాండ్య దండనాథుని నేనలతో వేంగీకి బుపెను. పరాంతకపాండ్యుడు మధుర పాండ్య వంశ్యుడు. పరాంతక పాండ్యుడును, వెలనాటి గొంకయ్యయు, కొలనిపురపు కోటను ముట్టజించిరి. గొంకయ్య కుమారుడు వెలనాటి చోడనాయకుడు. ఈ

ముట్టడియందు ప్రధాన పాత్రమును వైకొని ఈ సందర్భమున బ్రవర్తిల్లిన భయంకర యుద్ధమున అఖండపారుష పరాక్రమములను జూపి కొలని భీమ నాయకుని గభావ శేషునికావించెను. అనంతకాలముననే అనంతవర్మచోడ గంగుపరాజులపై కలింగమునకు బాటిపోయెను. చాళుక్య చోళవాహిని ఆ గంగవంశస్థుని వెన్నంటి కలుముటయే కాక కలింగమునుగూడ విస్వంసము కావించినది.

ఈ యుద్ధమున గొంకయ్యయు, అతని కొడుకు చోడయ్యయు జూపిన రాజభక్తివిశ్వాసములకును, శౌర్యసాహసములకును అలరితులై చోడచక్రవర్తి గొంకయ్యకు వట్టసానాదని - ఆటువేల శతము నిచ్చి యతనిని మండ్రిశీక్యునిగావించెను. ఇననుప్రా లిలిని రాజధాని. సామంతరాజులన్ని విధూషితు డయిన పనుక వలసాటి గొంకధూపతి త్రిపురాంతకమున కగిరి- తన యిష్టమేమో త్రిపురాంతకేశ్యుగడు - ఆచేవేపు నికే సుండేటి (సుండేశ్వర్యు) తీరమున నున్న చెలలపాడిను గ్రామమును ఆస్వామిసూర్యవేదవేద్యములకు సమర్పించి దానకాపవము వ్రాయించెను. క్రీ. శ. ౧౧౦౬ నాటి యారాసవమున చతుర్థనజననాగ్నాండ, చల మర్తిగంప, సహకారవల్లభ, భయలోభనల్లభ, రణ రంగరాక్షస, దాయగజింహాది మండ్రిశీక్యరపద ప్రతిష్ఠా నూచకమైన యతని దిరుదప్రశస్తి మొదటి మాటు కనబడుచున్నది.

౪

వెలసాటి గొంకధూపతి క్రీ. శ. ౧౦౭౬ మొదలు ౧౧౦౮ వఱకు వేంగీరాధిపాలులు భక్తితాత్పర్యములతో నొలిది కీర్తిగాంచెను. ఇతని రాజ్యకాలము చరమభాగమున క్రీ. శ. ౧౧౦౭ ౧౧౦౮ లో మణుల కర్ణాటాధీశులును, కలింగాధిపతులును గలసి వేంగీరాజ్యముపై దండెత్తించిరి. ఈతడవ కూడ కలింగేశ్వరుడు అనంతవర్మచోడగంగు మున్ముందు తనవైన్యములతోవచ్చి వేంగీజనపదములకు విస్వంసము కావించెను. త్రిభువంబుల్ల విక్రమాదిత్యప్రేషితుడై అనంతవర్మచోడగంగుకు సాహాయ్యముగ వచ్చినవాడు పశ్చిమ చాళుక్యసంధివిగ్రహి (Minister for peace and

war) కామనయ్యుడండనాయకులు. రాజప్రతినిధి విక్రమచోళుడును, వెలసాటి వంశస్థులును దేశసంరక్షణమున అప్రమత్తులై యుండుటచే శత్రువులు పరాజితులై ఇదిగఱకువలెనే పలాయనపాతమును చిత్తగించిరి. పనుకటివలెనే కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి తన కుమారుడు విక్రమచోళుని సాహాయ్యము కలుజాకర తొండ్రెమాన్ అను విశ్వాసపాత్రుడైన తన దండనాయకుని వైన్యముల నిచ్చి పంపెను. కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి రాజ్యకాలమున జరగిన ఈ సంగీత్యకలింగమహాసంగ్రామము తమిళమున జయగొందారుకవిరచితమైన 'కలింగస్తుప్తరశ్మి'యందు మహాభారతయుద్ధములె అభివర్ణితమైనది. ఈ యుద్ధము సాగుచుండిన కాలముననే వెలసాటి గొంకనృపతి కాలగర్భము నొందియుండును. ఇక నటుకరునాత ఈతని శాసనములు గనరావు.

ఈ యుద్ధమున విజయము చేకూరింపినప కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి వెలసాటి గొంకవిభుని తనయుడయిన చోడనృపుని తన పుత్రునిపరిచి నాదరించి దన కుమారులకువలెనే సామంతరాజులన్నింటిని గావించి పనునాటువేల వేంగీసూతలమున కలసి నధిపతి గావించెను. ఇతనికి వెలసాటి కులూస్తుంగచోడుడని, కులూస్తుంగ రాజేంద్రచోడు డని నానాంతరములు. ఇతడొగ్రధూతలమును క్రీ. శ. ౧౧౦౮ నుండి ౧౧౩౨ వఱకు బరిపాలించెను.

వేంగీరాజ్యమునకుండి కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి తన ప్రియతనయుడు విక్రమచోళుని ప్రవిడనేశమునకు బిలువనంపించి క్రీ. శ. ౧౧౧౮ లో అతనిని యావ రాజ్యమున కభిషేకించెను. యావరాజ్యాభిషేకము జరగిన రెండుసంవత్సరములకే కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి దివంగతుడైనాడు. కులూస్తుంగుని యనంతరము చాళుక్యచోళసామ్రాజ్యమునకు ప్రభువైనవాడు విక్రమచోడధూపతి.

విక్రమచోళధూరమణుడు ప్రవిడనేశమున కరిగిన యంతనే వేంగియందు మరల విప్లవము రేగినది. కర్ణాటాధీశులు దాని నూది నుటంత ప్రజ్వలించజేసిరి. గోదావరికి దూర్పున నున్న దేశమునందలి కోటకొత్తలములమీద విప్లవపతాక రేగినది. పశ్చిమ చాళుక్య

దండాధినాథులు తమ నైవ్యములను దీసికొని వేంగీరాజ్యముపై నెత్తినచ్చిరి. ఈ తడవ రాజ్యసంరక్షణభారమంతయు నెలనాటి చోడరాజుపై బడినది. కులోత్తుంగ చోడుని వలెనే విక్రమచోళ సరోంధ్రుడుకూడ నెలనాటిచోడినికీ నైవ్యసహాయ ముంపియుండు ననుట నిక్కము. నెలనాటి చోళుడు వేంగీరాజ్యమును గాపాడుటకు జేయువలసిన దంతయు జేసి శత్రునైవ్యము వేంగీ పశ్చిమసీమగులను దాటిరాకుండు దాని నెదుర్కొనెను. ఉభయబలములకును పెక్కుచోరాలు ములు జరిగినవి. విజయనాథ (బెజవాడ) సంగ్రామమున నెలనాటి చోడ భూపతియే విజయలక్ష్మిని బర్హిపించి చాళుక్యచోళ ప్రతిఘటన కాపాడెను. ఒక్కసామంతి ముండుకేశ్వరుడు తన నైవ్యముల నోడించుట తలచుకొన్నప్రభువనములు డయిన విక్రమాదిత్య చక్రవర్తికి బెడతెల్ల ధర్మరని మంకిపోయినవి. అతని కన్నులు నిష్పలనాన నురిసినవి. భవగుప్తురమును భవనాశకేషము కావించి, నెలనాటిచోడని గెడపిపుచ్చి వేంగీరాజ్యమును జయింప విక్రమాదిత్యుడు వైరి కృతాంతుడును, సాహసోన్ముగుడును అయిన అనంతపాల దండనాయకుని నియోగించెను.

అనంతపాల దండనాథుడు మహాసామంతాధిపతి. మహా ప్రచండ దండనాయకుడు. రణరంగరాఘవు డయిన మహేశ్వరచండనాయకుని పుత్రుడు. ఇతడు విద్రుకులొత్తముడట. అగియుంకభీము లని ప్రఖ్యాతి కలిగించిన గోవింద దండనాయకుక, లక్ష్మణ దండాధిపాలు అనంతపాలుని మేనల్లుడు వీ రందఱువిక్రమాదిత్య చక్రవర్తికిలువున నుండి పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యమునకు పేరుపెంపు లానగూర్చి దానిని శత్రుజనభయంకరము కావించినవారు. తన బంధు బలముతో తురగరేఖారవంతులతో, ఆనెయసాహిబులతో, సామంతరాజవ్యులతో, మహాసముద్రము నడకరించు మహావాహినీతో అనంతపాల దండనాయకుడు వేంగీ రాజ్యముపై నెత్తినచ్చెను. అతని నేనాసముద్రమున కడ్డమకలు లేకపోయినవి. వేంగీనైవ్యము అనంతపాలుని ప్రచండధాటికి భిన్నాభిన్న మయినది. ఈ మహాసంగ్రామమున నెలనాటి రాజేంద్ర చోడ భూపతియు, అతని తనయుడు గొంకమహీధవుడును (రెండవ గొంక

భూమికుడు) కూడ అప్రతిహత పరాక్రమమును జూపి తేంపరికనముతో బోరాడిరి. వారు చందవోలి కోటను దుస్సాగము కావించిరి. శత్రునైవ్యము విజయనాథ దరియకుండ ప్రయత్నించిరి. అటుపిదప రాజమహేంద్రవర, జననాథపురములను కాపాడుకొనిరి. కాని ఏమి ప్రయోజనము? అంతపాలుడు మహాప్రచండ దండనాయకు డయ్యె. పశ్చిమచాళుక్య దండనాథులు పూర్వపరాభవాగ్నిని చల్లాగ్నుకొన దీక్షాకంకణము దాల్చిన కాకలుచేసిన మహాయోధు డైరి. ఇక వేంగీగరాధినాథులకు విజయ మెక్కడ? కుతకుతలాడు ఉడుకు రక్తముతో పడుచు ప్రాయమున నున్న గొంక భూపరుడు సమరాంగణమున తండ్రినిమించిన కొడుకై విక్రమించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. విజయనాథ నిష్క్రంద మయినది. గనదుపుగర్దులు దగ్ధమయినది. పూర్వచాళుక్య మను జేంగ్రుల ముదలిగుర్దులు వేంగి విలయమయినది. ఈ మహావిజయధాటిలో అనంతపాలుని పతాక జననాథపురదగ్గముపై చిత్రలంగాము చేసినది. నెలనాటిచోడ మహీపతి శౌర్యసాహసములకం పైను అతని కుమారుడు గొంకభూవిభుని సంగ్రామవివ్యా వైదుష్యము, శరలాఘవప్రశస్తి అనంతపాల దండనాయకుని రంపంచల వైర్యకృత్తినే కంపింపజేసినది కాబోలు. అతని శాసనములయందు తాను గొంకభూపతి నోడించినట్లే చెప్పుచు కాని చోడరాజును గెలిచినట్లు తెలుపడు. అట్టిది ఇమ్మడి గొంకవరేంగ్రుని శౌర్యముగిను. ఏమయినామి, వేంగికి మాత్రము పరాధీనత తప్పలేదు. కచ్చాటాధీశుల కీ వేంగీవిజయము ద్ర. శ. ౧౧౧౦లో విక్రమచోళ చక్రవర్తి ద్రవిడదేశమున కరిగిన యేటనే సుమూరినది.

ప్రభువనముల్ల విక్రమాదిత్యుడు పూర్వాంధ్రరాజ్యమునకుగూడ ఏరికడైనాడు. నెలనాటి చోడ మహీధర్తయు, అతని సామంత దండనాయకులను పశ్చిమచాళుక్య సింహాసనమునకు ప్రణమిల్లి కానుక లర్పించినారు. పశ్చిమచాళుక్యరాజప్రతినిధియై అనంతపాలదండనాయకుడు విజయనాథ రాజధానిగ వేంగీ రాజ్యమును బరిపాలించెను. అతని మేనల్లుడయిన గోవిందదండాధిపతి కొండపల్లిదుర్గమున కధిపతిగా నియమితు డయ్యెను. అంద్రదేశమున నేడుగ్గుపై

జూచినను కర్ణాటరాజేంద్రుల పతాకలే. చాళుక్యవిక్రమశేఖరము అంధ్రదేశమున ప్రవర్తితమై చాళుక్యరాజవిజయమునకు సంకేత మయినది.

చేతులు కల్యాణిచాళుక్యమునుజేంద్రులకు జోతలు సమర్పించుచునేయున్నను వెలనాటి చోడయ్య హృదయమునూత్రము చాళుక్యచోడనృపాలచరణముల నారాధించుచునేయుండెను. శౌర్యసూరియు, మానధుడు వైన అతని కుమారుడు గొంకయ్య కీపారతంత్ర్యము దుర్భరమైనది.

ఇట్లుండ క్రీ. శ. ౧౧౨౬ లో పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి విక్రమాదిత్యకృపతి విధివశము నొందెను. ఇదియే యదనని వెలనాటి చోడధూమిశుడును, అతని కొడుకు గొంకనరేంద్రుడును విక్రమచోడచక్రవర్తితో రహస్యముగ రానుబారములు నడపిరి. కాళహస్తిలో అండఱును సమావేశమయిరి. తంత్రప్రతితంత్రము లాలోచించుకొనిరి. కాళహస్తిశ్వరుని సన్నిధానమున వేగిని పారతంత్ర్యముననుండి విడిపింతు మని కత్తిముట్టి బాసచేసిరేమో దుష్టయరాజవంశులు కొలదికాలముననే వేంగీరాజ్యమున విప్లవపతాకాలు రెపరెపలాడినవి. విక్రమచోళచక్రవర్తినేనలు గుంటూరుమండలమునందలి చేబ్రోలునొంక విజయయాత్ర సాగించినవి; కాని యంతమాత్రమున బ్రహ్మజనములేకపోయినది. కొండవల్లికటకాధీశుడయిన గోవిందదండాధిపతి విక్రమచోడగాహిని నరికట్టి పాత్రద్రోలుటయేకాక ఆశ్వగజాందోళి కొడివాహనాదికములను, ధనకనకరత్నాదికములను మూలూడి చోడరాజ్యమున గొంతదేశమును గూడ నాక్రమించుకొనెను. మహాసామ్రాజ్యాధినాగుడు విక్రమచోడనిరావరమునకే అట్టిగతి పట్టినపుడు ఇక దుష్టయశంకులైన చోడ, గొంకనృపతుల సంగతి చెప్పనేల?

అయినను ఈ పరాజయము శౌరైక్యకథనుడును, ప్రభుభక్తిపరాయణుడును అయిన గొంకయ్యకు నిరుత్సాహపలుకలేదు. అతడు వేంగీరాజ్యమును కర్ణాటధూపతుల దాస్యమున నుండి విముక్తముకొనింప రహస్యముగ తంత్రములు పన్నెను. దుర్జయులకు వెనుకటికంటె నిర్బంధము లధికమైయుండు ననుటకు

సందియము లేదు. విజయవాడకారాగారమున బంధితులుగకూడ నుండిరేమో వారు. ఒకవేళ నట్లుండినచో శీఘ్రకాలమున నే వారు మామోహయమున చెలనుండి తప్పించుకొనిపోయి యేకాండకౌసలముందో దాగి యూడవలెను; అచటనుండియే యీతడన పశ్చిమచాళుక్యాధికారవిధ్వంసమునకును, చాళుక్యచోళాధికారప్రతిష్ఠాపనమునకును రహస్యముగ నఖండప్రయత్నము చేసిరి.

విక్రమాదిత్యచక్రవర్తియనంగిరము పశ్చిమచాళుక్యసింహాసనము నధిష్ఠించిన యతని తనూభవుడు ధూళికమల్లసోమేశ్వరుడు ఒకవేళ నీసుగ్గయధూపతులు చెలనుండి తప్పించుకొని పాటిపోయిన కారణముననేమో వేంగీరాజ్యపరిపాలనము సరిగా చేదని తావచ్చు అనంతపాలాదిదండనాయకులను కర్ణాటదేశమునకు బిలువనంపి వారికి బగులుగ గోవిందదండనాయకుని, అతని కుమారుడు దండాధిపలక్ష్మరాజును, సిద్ధిరాజదండనాయకుని, అతని యాత్మజుడు మహాప్రధాని కేచిమయ్యుడందనాయకుని వేంగీరాజ్యపాలనమునకు నియోగించెను.

తమ ప్రయత్నములు పూర్తియైనపిదప క్రీ. శ. ౧౧౩౨ లో వెలనాటి కులూత్తుంగచోడయ్యయు, అతని కొడుకు ఇమ్మడిగొంకయ్యయు బలములను గూర్చికొని పశ్చిమచాళుక్యకటకాధిపతులమీద కస్త్రులు గూసిరి. వెలనాటి గొంకయ్య మేనమామ పండయ్యయు, బావమఱిది గొంకయ్యయు వరూధిసీప్రధాననాయకులై వ్యూహతంత్రచనాపరతంత్రులైరి. కృతహస్తులైన ధానుష్కరీరులతో, కాంతికులతో, ఖడ్గభేదకధారులైన పదాతులతో దుర్జయనేన కిటకిటలాడుచు మహావాహిని ననుకరించుచుండెను. నీతిబృహస్పతులైన వైగ్గడలు, భండవధీములును, రణరంగరాఘవులు వైన నాయకులు, పెట్టు మొదలైనవారు దేశమును పారతంత్ర్యముననుండి విముక్తికొందింప విప్లవపతాకచ్ఛాయను గుమిగూడిరి. వేంగియందలి పశ్చిమచాళుక్య ప్రధాని, సామంత, ధ్వజనీ నాగులు ఏకమై మంతనములు సలిపి సేనలను నడిపించుకొని స్కంధానారములు తీర్చుచుండిరి. కళింగదేశాధిపతులు పశ్చిమ చాళుక్య ధూనాథులకు

సాహాయ్యముగ వచ్చిరి. అది యపూర్వ మయిన మహాసేనావిన్యాసము. వేంగి మహారాజుతోటి యైనది. రాజసేనాతత్పరులకు, విప్లవోద్యమ నాయకులకు ప్రతి జనపదమున కలహములు లేగినవి. కర్ణాట రాజ సైన్యములును, దుర్జయ నృపాల సైన్యములును, గోదావరి తీరమున గలసికొన్నవి. అచ్చట దారుణమైన మహా సంగ్రామము జరిగినది. ఈ గోదావరి మహా సంగ్రామమునకు సంబంధించిన కథలు తెలుగునాట బాలకాలమునఱకు తెప్పకొనువారు. తరువాతి కాలము నాటి ఓరుగంటి కాకతీయరాజస్థల ఆంధ్రదేశ విజయ గాథలనుండు ఇవి పేలవములై చెప్పుమాసి యుగారి పోయినవి. ప్రాయీకముగ ఈ సంగ్రామ కాలముననే కావచ్చును వెలనాటి చోడనృపతి కాలధర్యము నొందెను. అంతకు పూర్వమే ఒక సంవత్సరమునకు ముందు విక్రమచోళచక్రవర్తి స్వర్ణపు షెయ్యెను. విక్రమచోళుని యనంతరము సింహాసనమెక్కిన యతని పుత్రుడు ఇమ్మడి కులూస్తుంగచోడచక్రవర్తి వెలనాటి గొంకభూపతి కే విధమునను సాయము చేసినట్లు కానరాదు. సర్వసైన్యాధిపత్యమును దాన వహించి ఇమ్మడి గొంక నృపుడు వీరరుద్రుడై సమరాంగణమున వీరవిహారము సల్పెను. ప్రళయంతకుని వలె విజృంభించిన యాతని వీరావేశములూ, శౌర్య ప్రతాపతాండవాటోపములూ శత్రువుకు నిదించి నిలవగల నిబ్బర మెక్కడ? తుదకు గొంకభూపతి గోవిందదండాధిపతిని, లక్ష్మణదండనాథుని, మహా ప్రధాని కేచిమయ్యను, ఇంకను విరుచప్రశస్తిమహిమలైన ఇతరకర్ణాటవీరస్వసినీనాథులను ఓడించి, వారి హాటకభూటకడుస్త్రోలులను కొల్లబాడి కుంతల, లాట, కలింగసైన్యములను జించి చెందాడి చిందలనందల కావించెను. మతశేషులు పందకరపాట్లు వడి తమతమ దేశములను జేరుకొనిరి. భూలోకముల్లు నోడించి తన దుర్జయత్వము నవ్వర్థముచేసికొన్న శంకరకింకరుడు గొంకభూపతి వేంగిరాజ్యమునందు పశ్చిమచాళుక్యాధికారమునకు స్వస్తిచెప్పెను. పిదప అతడు తన ప్రభువు చాళుక్యచోళచక్రవర్తి కులూస్తుంగచోడునికడ కరిగి విషయవిషయోత్తమాంగుడై ప్రణమిల్లి శత్రువు నేనాశిరములనుండి దోచుకొన్న బంగారము, గుడ్డములు,

ఒంటెలు మొదలైన వన్నియు నిర్విశేషముగ ఆప్రభువు పాదసన్నిధి నుంచి, “మీరు మావంశప్రభువులు, ఈ విజయము మీది; వేంగిరాజ్యము మీది; నేను మీకు విధేయసామంతుడను; అనుగ్రహింపు” యని పలికెను. ఇట్టి రాజభక్తిపరాయణత, ఇంతటి స్వామికార్య తత్పరత కని విని యెఱుగనిదికదా.

మఱు వేంగిలోని గోపికల్లభద్రముఖదేవ కులములయందు చాళుక్యచోళ గోత్రనామాంకితములైన పూజాపురస్కారములు పెల్లము మహాసేనానా వసరముల జయఘంటలు మోగినవి. భావపురి, దాక్షి రాను, త్రిపురాంతకాని దివ్యక్షేత్రములయందు నృప్త గీతవాద్యులు లుల్లిల్లించి. వేంగి కవి మహాపర్వదినములు. కాదామఱి! సాధించినది పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి భూలోకముల్లుని; పాండ్రోలినది జైరికృతాంతులు, విక్రాంతభవంజయులు, సాహసోస్తుంసులు అయిన కర్ణాటదండాధినాథులను; పొందిన యమూల్య ఫలము కర్ణాటదాస్య విమోచనము. ఇక వేంగిని శత్రుముల కేమి కొడున?

గోదావరిసంగ్రామవిజయముతో గొంకనరేంద్రుని యశశ్చంద్రికలు దళివెల వ్యాపించివి. “ప్రతాప లంకేశ్వర, చలమర్జుంజ, వీరమాహేశ్వర, చాళుక్యరాజ్యభవన మూలస్తుంభ, క్రీడాగోడిత గొడమంతుల దృఢస్నేహద్వగ, దాయకజసింహ, శివపాదశేఖర, వేంగివిషయ చోడశివహస్తావనీనల్లభ, శంకరకింకర, గొంకనరేంద్ర జయార్థన, విజయార్థన” అని వందిమాగధులు ఆతినికి కై వారము నేసెరి. ఆతని యధికారమున కిక అష్టమాకలు లేకపోయినవి. ఇంతటినుండి చాళుక్య చోళభూవగులు వేంగికి చేరుకుమాత్రమే చక్రవర్తులు; సర్వాధికారమును వెలనాటి దుర్జయులదే. ప్రాగాంధ్రదేశమునందలి సామంతులనుంజలికు లందఱు చందవోలు సింహాసనమునకు కానుకలు, కప్పములు చెల్లించినవారే. గొంకధారుడేశ్వరుడు క్రీ. శ. ౧౧౩౨ నుండి ౧౧౬౧-౬౨ గఱకు మహానైభద్రముతో రాజ్యమును బరిపాలించెను. ఇతని యిష్టపచివుడు గోవిందనల్లభ. ఇతడును, ఇతని తనయుడు కొమ్మర ప్రెగ్గడయు వెలనాటి దుర్జయస్థానమున కార్యఖడ్గధురంధరులై వాసి గాంచినవారు.

చక్కని యుద్ధసమయపు వెట్టు బడి

నేడు ప్రతివారూ దూరదృష్టితో డబ్బును—ఒకసారి కొద్దిగానే అయినప్పటికీ—నిల్వ చేస్తున్నారు. అయితే, ఒకసారి డబ్బు నిల్వచేయబడ్డదంటే, దానిని వినియోగించ తలపెట్టడం సహజం. ముందుజాగ్రత్త లేనివారికి బంగారం, వెండి, నగలు ఇష్టవాకిట్లు, తినుగిరి సామానాలు-వీటిమీద పెట్టుబడి పెట్టరాదని చాచురిక చేయాలి. ఖరీదు తగ్గదల చాపుకున్నవి. మీరు డబ్బును పెట్టుబడి పెట్టాలనే భావంతో ఈనాటి ధర లలో కొనేట్టుముతే చాలా కొద్దికాలంలో మీరు ఎక్కువగా నష్టపడకచ్చు; యుద్ధ సంతరం తప్పక నష్టపడతారు.

నిల్వచేయబడిన ధనాన్ని నేషనల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లమీద పెట్టుబడి పెట్టడం నిస్సం శేయంగా భద్రమయినది, కొనేటప్పుడు ఒక్కొక్కదాని ఖరీదు రూ 10 లు, కాని. 12 ఏళ్ల తర్వాత ఒక్కొక్కదాని ఖరీదు పూచీగా రూ 15 లు. ఈ సర్టిఫికెట్లపైన ఇవ్వకం టాక్సు లేదు. ప్రతి పెట్టుబడిదారున్నూ రూ 5,000/-లకు మించకుండా ఈ సర్టిఫికెట్లను కొనవచ్చును. నేషనల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లు విలువ తగ్గిపోదు. నేషనల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లను నుదటి మార్కెట్ల తర్వాతి ఎప్పుడయినా రొక్కంగా మార్చుకొనచ్చు.

మీరు నిల్వచేసిన ధనాన్ని

నేషనల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లమీద పెట్టు బడి పెట్టండి

మీ ధనం భద్రంగా వున్నదని గ్రహించండి.

నేడే ప్రారంభించండి!

రిజిస్ట్రేషన్ - తెలివిగల ముందుజాగ్రత్త

ఆస్సాం, బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, మద్రాసు రాష్ట్రాలలో నివసించేవారి సౌకర్యం కొసం, లక్నోలో, యు. పి. పోస్టుమాస్టర్ జెనరల్ ఆఫీసరం క్రింద ఒక సెంట్రల్ రిజిస్ట్రేషన్ ఆఫీసు తెరవబడ్డది. దీనిలో, డిఫెన్సు సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లు, పోస్టాఫీస్ క్యాష్ సర్టిఫికెట్లు, నేషనల్ సేవింగ్స్ సర్టిఫికెట్లు కలవారు తమ సర్టిఫికెట్లను ఉచితంగా రిజిస్టరు చేయించుకో వచ్చు. ఇందువల్ల, ఒకవేళ సర్టిఫికెట్లుపోయినా, వాతనం చేయబడినా, తమ హక్కును సులభంగా నిరూపించుకొనవచ్చు. పూర్తివివరాలు మీ పూరి పోస్టాఫీసులో తెలుసుకొనండి.

నేషనల్ సేవింగ్స్ బ్యాంక్ సర్టిఫికెట్లను సేవింగ్స్ బ్యాంక్ వున్న ఏ పోస్టాఫీసులోనైనా కొనవచ్చు.

డోంగ్రేగారి

బాలామృతము
బలహీనమైన బిడ్డలకు
పుష్టియున్న, బలమున్న
ఆరోగ్యము నిచ్చును.

ఈ శ్చర్మ రత్నపురుష లేహ్యం

శుక్లవర్ణము, ములబద్ధము, నరముల బల
హీనత, నీరసము తగ్గించి, బలము, కండపుష్టి,
రక్తము, వీర్యకృద్ధి నిచ్చును.

గ న్ ఓ క్వెల్

అని పెగలను అగ్నితముగ తగ్గించును. ఇత
రావనములకు లోబడిని కేసులలో సహితము
యిది కరుణ్యును, మాత్రవాళిమండలి మంట,
రసివంటి చెడ్డనీరు స్రవించుట అగ్నితముగ
తగ్గించును.

కు ము ద

స్త్రీల తెల్ల, ఎర్రకుసుమము. ఆకాలబహి
ష్ట, ఋతుశూల, వెమ్మనొప్పి, గుండెనొప్పి
తగ్గించును. ఋతురక్తమును జారీచేయును.
గర్భపాతమును కాపండ్చేయును.

అన్ని గొప్ప మందులపాత్రులయందును దొరకును

ఈశ్వర ఫార్మసీ, మద్రాసు.

ఆ ప రే షన్

అసాయము, ఇతర కష్టములు, వివాహము మొదలగు
ములు తప్పక రానిపోవును. పాపముల కష్టములను
జూగునగుము, నీరసించు కేసులు కీర్తనాన్నియు ప్రభు
మకుడు తెలుపండు కేసులను మరలించునీ తీర్పును.
బుక్కొక్కప్పుడు పరమము సేవలను కష్టములను పరమ
పదమకుడు పట్టించును.

ఇప్పుడు మాను కేసులను పరమము పట్టించును
కష్టములను పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును
వినియోగముగా పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును
పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును
కొనుటకు పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును
పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును
పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును. పరమము పట్టించును

కేశవధిని

కురులను లందముగా పెంచి బలపెట్టును.

నేడేమీకురులకు కేశవధిని వాడుదు

కేశవధిని	అదము	0-12-0
కేశవధిని	పాపము	0-12-0
కేశవధిని	,,	1-0-0

పాపములను పోషించునీ పాపములు.
పరమములను పరమము పట్టించును.

సాత్ యిండియా కెమికల్స్,

158, గిరుంగులపాస్వామి రోడ్డు,

చెన్నై. యిది. పునము - కోయంబత్తూరు.

గమనిక :— దీనిని పోలింగ్ యిత్తె యిమి
లేవక నూనెలనుకొని తెలుసుకోవచ్చు. మోగు కొను
టకుముందు, దానిపూద, “కేశవధిని” మరియు “సాత్
యిండియా కెమికల్స్” అను పేర్లను చూచి తీసికొనుడు.

కొమ్మనప్రెగ్గడ

“నవకోటిపరిమిల్ద్రవిగ మేధూపతి

ధండారమున నెట్లు బాడుకుండు

నేకోనకతదంతు లేరాజునగరిలో

నీలమేఘంబుల లీల గ్రాలు

బలవేగకేళులు పదివేల తురగంబు

లేనరేంద్రుని వాగ నెపుడు దిరుగు

బ్రతివాసరంబు దెబ్బదియేను పుట్ట(కి)నే

యేమిథు మందల నెపుడు గల్లు

నట్టి యధికవిధపుండవ కులొత్తుంగరా

జేంద్రచోడవృపతి క్షిప్తపదిన

తంత్రిముఖ్యుడు...”

కులొత్తుంగరాజేంద్రచోడయ ఇమ్మడిగొంక మహీపతిమూరుడు. ఇమ్మడి రాజేంద్రచోడయ యని యు నితనికి నామాంతరము. తండ్రిమరణాంతర మితడు చందమామసింహాసనము నధిష్టించి రమారమి ఇరువదిసంవత్సరములకాలము రాజ్యమేలెను. ఇమ్మడి రాజేంద్రచోడయరాజు తండ్రికి దగిన కొడుకు; కార్య ప్రతాపములయందు తన జనకుని కేమాత్రము దీసిపోవని వాడు.

కులొత్తుంగరాజేంద్రచోడవృపతిరాజ్యకాలమున నైతము కల్యాణకటకసామంతులు వేంగిపై దండెత్తి వచ్చిరికాని ధనదుప్రాలుకటకసామంత, దండనాయ కాదుల నోద్వాటుతో నేనలను గూర్చుకొనిపోయి రాజేంద్రచోడిని మంత్రి కొమ్మనప్రెగ్గడ మన్నేలు క్రొత్తచెర్ల (కొచ్చెర్లకోట) పరిసరముల క్రతునైయు నెదుర్కొని తీవ్రముగ బోరాడెను. ఉభయపక్షముల వారికి మహాభయంకరసంగ్రామములు ప్రవర్తించినవి. క్రొత్తచెర్లపరమమున కొమ్మనప్రెగ్గడ చూపిన ప్రతాప మీవిధమున బరికీర్తిత మయినది:

“నెలకట్టెవాటునఁ జెలంగి రెంటిని మూటిఁ

గూడ నుణ్ణంబులు నుదులుగ్రుచ్చుఁ

బ్రతిమొగంబగు నరపతుల కత్తకేమునఁ

గడిమిమై వీఁపులు చెడలఁబోడుమఁ

బండంపుగొఱియల పగిది నేనుంసుల

ధారకుద్దిగ నవిధారఁ దునుముఁ

జిదియించుఁ బగిలించుఁ జేతుల తీలు నో

రదీఁ గాండ మేసి మావంతుల తలలు

తల పుడికివేసి మావంతు తలలు క్రతు

రాజశిరములు ద్రోక్కించు రాఁగఁ దిరుగ

వాగ నుట్టెడు తన వారువంబుచేత

మహితకౌర్యుడు కొమ్మనామాత్యురరుడు”

తుదకు పశ్చిమచాళుక్యనైక్యములు చాలవఱకు విజిగి వీరశయనము నొందినవి; హతశేషములు కకా వికలై పలాయనములైనవి. కటకదండనాథాగ్రణి చొండ రాయడు పరాజితు డయ్యెను. దుర్జయులు మరలనన్వర్థ నాములైరి. వెలనాటి వీరవిజయపతాక వాయుమండల మున ఛేదరీకన్యకవల లీలావిహారము చేసినది.

పశ్చిమచాళుక్యవాహిని వేంగిపై దండెత్తివచ్చిన కాలమున నే కావచ్చును కోనమండ లేళ్ళగుడును, హైహయవంశ్యుడును అయిన లోక మహీపతి వెలనాటిచోడయధికారమును ధిక్కరించి దుర్జయసింహాసనముపై దిరుగుబాటు కావించెను. రాజేంద్రచోడయయాజ్ఞాపనంబుని యాతని దండ నాయకులలో నొకడగు దేవనప్రెగ్గడ నైన్యసమేతుడై వెల్లి కోనసాధించి లోకనరేంద్రుని వధించి హైహయ మండలికులను వెలనాటిసింహాసనమునకు విధేయులను గావించెను.

ఇమ్మడి కులొత్తుంగరాజేంద్రచోడయరాజుల కాలమున దుర్జయుల చందవోజరాజ్యము ఉత్తరమున కళింగముననుండి దక్షిణమున పాకనాటివఱకు వ్యాపించి నది చందమామసింహాసనమునకు కళింగ, పాకనాడు దేశములుగూడ కానుకలు చెల్లించినవి.

ఈ కులొత్తుంగ చోడరాజుకు సమకాలికుడు అంగ్రదేశమున పండిత వైవసంప్రదాయమును బ్రచారము కావించిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యులను శివాచార్యులు. ఈయన వైవేతర మతములను వాదమున ఖండించుచు వైవమత ప్రచారము నేయుచు రాజేంద్ర చోడయ రాజుల కాలమున ధనదుప్రాలి కరుదెంచెను. అచ్చట రాజాస్థానమున మల్లికార్జున పండితునికీని, కొద్దాచార్యునికిని వాదప్రతివాదములు జరిగినవి. కొద్దాచార్యుడు వాదమున నోడిపోయెను.

ఈ మతవివాదము తారణముగ వైపులను, బౌద్ధులకును వైషమ్యములు పెరిగి కలహ ముదయించి తుట్టుతుడ కది బౌద్ధాచార్యహత్యతో బర్యవసించినది. వెలనాటి చోడయరాజు ఈ హత్యవిషయము విని యది శివాచార్యుడైన పండితయ్య యెటుకను, ఆయన ప్రోత్సహమునను జరిగినదని భ్రాంతిపడి దండనముగ ఆ పండితేంద్రుని కన్ను బాడవెటుక నుత్తరువు నేసెను. ఏమియు నెటుగని పండితమూర్తి యందులకు కడుంగడు గినిసి చందవోలిలోని లింగోద్భవ స్వామి నగరి కరిగి యామహాదేవుని గద్యంబున నుతించి పిదప తనకుదాన కన్నుబాడవెటికికొని, అధర్మముగ దన కీ కత్తి విధించినందులకు

“ఎల్లవారును బాడ నీశేల గడవ
బల్లహు పీతంబు వాడైనయట్టు
లీ యసంఖ్యాత మాహేశ్వరోద్ధిత స
మాయత్రోధోర్కటానలపటల
విరచితజ్వాలల వెలనాటిచోడ
ధరణీతలేశ్వరాధమ పరంగంబు
ధస్యమయ్యెడమ తద్వంధులు సుతులు
విస్మయంబుగ నిష్ట భస్మమైపోదు”

రని చోడనృపతికి కాపమిచ్చెనట. ఆకాపప్రభావమున ననుచో కాదోకాని వెలనాటిరాజ్య ఊడదళ కీరాతేంద్రచోడయ తుదికాలమున నుండియే యారంభము. పండితేంద్రుడు శసించిన కొలదికాలమునకే

“మనుజేశునకు నంత మంత్రివిరోధ
మును బ్రధానవిరోధమును వాస్తవభటవి
రోధంబుఁ బుత్రివిరోధంబు నిరప
రాధంబుఁ బుట్టె, నూరను మారి మపఁగె”
నట.

వెలనాటి ఇమ్మడికులోత్తుగచోడయ రాజులకు విదప అతని యాత్మజాడయిన (మూడవ) గొంక నృపాలుడు సింహాసనము నధిష్ఠించెను కాని యితడు నాలుగై దేండ్లుమాత్రమే రాజ్య మేలినట్లు కన్పట్టును.

ఈ గొంకధూవరుని యనంతరము క్రీ. శ. ౧౧౮౬ లో ధనుష్ప్రాలు సింహాసన మెక్కిన శ్రభువు

వెలనాటి పృథ్వీశ్వర మహీపతి. వెలనాటి దుర్జయధర టీసులలో ఇతడు కడపటివాడు. ఇతని యధికారము తూర్పున కళింగమునందలి శ్రీ కూర్మము పర్యంతము చెల్లుచుండినట్లును, కళింగాధిపతులు వెలనాటిరాజన్యుల కరియప్పనములు సమర్పించు చుండినట్లును ఊహింప నవకాళము కలదు.

వెలనాటివారి రాజ్యమున ఆదిరకాలముననే ఆకాంతి యుదయించినది. పితాపురమును దను కాజాచిగ జేసికొన్న పూర్వచాళుక్యకాళుకు సంబంధించిన నరపతులు కొందఱు ప్రబలరై వెలనాటి రాజ్యాధికారులను ధిక్కరించి యుపద్రవము కలిగింపజొచ్చిరి. ఈపూర్వచాళుక్యుల దండకికి ఓరుగంటిరాజన్యుల విద్యవరములుకూడ తోడయినవి. తెలంగాణాలో పశ్చిమ చాళుక్యరాజ్య మంతరించి కాకతిరాజవంశజాల యధికారము ప్రబలిినది. వీరికి ఏకశిలానగర మను నామాంతరము గల ఓరుగల్లు రాజధాని. కాకతిరుద్రదేవరాజు వేంగిని జయింప బ్రయత్నించెనకాని కృతకృత్యుడు కాలేకపోయెను. క్రీ. శ. ౧౧౮౯లో ఓరుగంటిసింహాసనము నధిష్ఠించిన రుద్రదేవరాజసోదరతనూభవుడయిన గణపతి దేవమహారాజు దూరదృష్టితో ముందురానున్న మహామృదీయదండయాత్రల నాశంకించియేమో అంద్రదేశమునంతను ఒక్క ఛత్రచ్ఛాయకు దీసికొనిరావలెనని ప్రాద్దేశముపై దండయాత్రలు మొనరిడెను. క్రీ. శ. ౧౨౦౩ నాటికి కృష్ణవేణ్ణానదీదక్షిణవట్టుపాస్రావని కాకతిగణపతి దేవమహారాజవరణకఘలములకు దలవంచి మొక్కినది. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరనృపతికి తుదకు కళింగదేశ మాశ్రయధూమియైనది. కాకతివంశరాజవంశ యాత్రలకును, పితాపురపు పూర్వచాళుక్యవంశధూపతుల యుపద్రవములకును నడుమబడి నలిగినలిగి వెలనాటి దుర్జయుల వేంగీరాజ్యము విశిష్టమయిపోయినది. వెలనాటి పృథ్వీశ్వరరాతేంద్రుడు క్రీ. శ. ౧౨౦౬ ప్రాంతమున కాలధర్యము నొందెను.

వెలనాటి రాజ్యము కాకతిసులక మయిపడవ దుర్జయ రాజవమారులు కాకతిరాజన్యులను భజించి వారికి విభేదసానుంతులును, సేవకులు నైరి.

కాకతిరాజునకు వెలగాటి విజయముతో చంద
వోలి వైభవప్రాభవము లడగారిపోయినది. కల్లాటా
ధీకులకు సైతము వెలుగుగొలిపిన చందవోలికొట ఓరు
గంటి కాకతిగణపావనీధవుని ప్రతాపవిజయధాటికి
ప్రయ్యలై నేల చదునైనది.

చందవోలు చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనస్థలము;

ప్రాగంధ్రదేశీయులకు వీరవిద్యాగంధమును వాసింప
జేసిన గరిడికాల; చతుర్థావ్యయరత్నదీపములు తొలు
దొలుత అఖండప్రకాశముతో వెలింగిన దివ్యధూమి;
వీరదుర్జయ వసుంధరావరుల విహారక్షేత్రము.

అట్టిది చందవోలు—ధనదువోలు.

కు మార్ హెర్ టోన్

(రీ జి ఫ్టర్లు)

వనమూలికల తలనూనె. సుకుమారమైన సువా
సనతో నొప్పారునది. శిరస్సును చల్లబఱచి,
హాయి కలుగజేయును. శిరోజములను నల్లగా,
నిడివిగా, దట్టముగా పెంచును.

కు మార్ ఇండస్ట్రీస్,

గాంధీనగరం. : : బెజవాడ.

ఏజంట్లు : ఆర్. యన్. రాజన్,

43, బందరుపేట, పుద్రాను.

సత్య

“సంపత్”

అన్నిటికీ - నెలపున్నది
అన్నిటికీ - నెరపున్నది
అన్నిటికీ - గుటిఉన్నది
అన్నిటికీ - దరిఉన్నది.

పోదినదై, ఎదినదై,
ముదినదై విడిపోవును;
లేతదియై, పూతదియై,
పాతదియై పడిపోవును.

తుదియెఱుగక, మొదలెఱుగక
ముగియని ఆకాశములో
అలమటతో, అలనటతో
ఎగిరే చిలు పిట్టలకూ—

గూడున్నది, కూడున్నది,
జోడున్నది, నీడున్నది;
చీకటిలో చేరుకునే
చెట్టున్నది, గట్టున్నది.

అటుతూగీ - ఇటుఊగీ
నటరేగీ - నటియించే
తరగలతో - నురుగులతో
పరుగులతో - పయనిస్తూ—

పడిలేచే నడిసంద్రపు
పడవలకూ తెరుపున్నది;
గడితేరను, దరి చూడను.
నడిపించే రేపున్నది.

లోతెరుగని లోయలలో
ఉన్నగనే ఊడిగముల
ఏడుపులో గాడుపులో
కనిపించని కడలందున

ఒకటున్నది, ఒకటున్నది
నడిపించే, ఒడిపించే
ఉన్నానని జడిపించే
దొకటున్నది, ఒకటున్నది.

జొనంటూ, నిజమంటూ
జగమందలి, జనులందరి
మృత్యువులో, మృత్తికలో
నంజీవక మైయున్నది.

[కన్నడంలో వి. పి. గారి ‘ఇహుడు’ అన్న
రచన ఇచ్చిన లెంతో.]

ఆచార్యరాయ్

= శ్రీ కొమాండూరు శరకోపాచార్యులు =

మొన్న జూన్ ౧౬-వ తేదీ సాయంకాలము ప్రభుత్వచంద్రరాయి అస్తమయముతో భారతమాత పుత్రరత్నములలో నొకని గోల్పోయినది. ఆ మహనీయుని జీవిత మతి విచిత్రము, విశిష్టము, అద్భుతము నైనది. విఖ్యాత వైజ్ఞానికుడు, ఆవిష్కర్త, విద్వాంసుడు, మహామేధావి, అర్థశాస్త్రజ్ఞుడు అనియేకాక, గొప్ప దేశభక్తుడు, పరిశ్రమల నిర్మాత, వినయము, నిగ్రహము, సౌమ్యుడు, త్యాగి, దాత, వికాలహృదయుడు నగు లోకక్షేమపరుడగుటచే ఈ మహామహుని జీవితవృత్తాంతము లెల్లరకు స్మరణీయములు.

మహా ప్రతిభాశాలురగు మోతీలాలు నెహ్రూ, రవీంద్రనాథ్ ఠాకూర్ మున్నగు మహనీయులు జనించిన ౧౮౬౧-వ సంవత్సరములో ఆగష్టు ౨-వ తేదీని, ఇప్పటి ఖుల్నా జిల్లాలోని రరూలీ అను కుగ్రామమున ప్రభుత్వచంద్రరాయి జనించెను. వీరిని ప్రసిద్ధ పండిత కుటుంబము. తండ్రి హరిశ్చంద్రరాయ్ గొప్ప విద్వాంసుడు; కృష్ణగిరి కాలేజీలో ఆంగ్ల విద్య నభ్యసించుటే కాక, అరబ్బీ పాఠశాలలోను ప్రవీణుడై, విద్యనోష్ఠియందగ్గిరుని గర్భియుండెను; స్వగ్రామమునొక పాఠశాలను స్థాపించి నడుపుచుండెను. ఆ పాఠశాలలోనే ప్రభుత్వచంద్రుడు మొదట చదువు నేర్చుకొని, పిమ్మట కలకత్తాలో షేర్ హైస్కూలు, ఆల్ఫర్డ్ కాలేజీలోను, తరువాత అక్కడి ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలోను ఉన్నత విద్య నభ్యసించెను. అప్పటి కీదేశముం దాంగ్ల విద్యకు తగు ప్రచారము లేదు. కుమారుని విద్యాసక్తిని, వైజ్ఞానిక ప్రవృత్తిని కనిపెట్టి, తండ్రి పూర్తిగా ప్రోత్సాహమిచ్చి విదేశ యాత్రకును సమ్మతించెను. ఇరువది యొకటవయేట మేధావి యగు ప్రభుత్వచంద్రుడు 'గిర్మిస్ట్ స్కూల్ ఓఫ్' అను నేతనమును బొంది బ్రిటిషుదేశమున కేగి, స్కాట్లండు

రాజధాని యగు ఎడింబరోలోని విశ్వవిద్యాలయము లో చేరి, రసాయన శాస్త్రముందు గొప్ప ప్రావీణ్యము సంపాదించెను. ఆరేండ్లు దీక్షతో వైజ్ఞానికుల పరిశోధనల పద్ధతులను పరికిలించి గ్రహించెను. సహజ మగు ప్రతిభకు విజ్ఞానాభిరుచియు, దీక్షయు సహాయపడెను. ప్రభుత్వచంద్రుని కచ్చట గొప్ప విద్వాంసుడనియే కాక, స్వంత్ర పరిశోధకు డని ప్రఖ్యాతి వచ్చెను. ౧౮౮౭-వ సం॥లో చాల కష్టసాధ్యమగు "డాక్టర్ ఆఫ్ మెన్సు" డిగ్రీ లభించెను.

కుశాగ్రబుద్ధియగు డాక్టరు రాయి స్వదేశమునకు మరలి వచ్చినంతనే, కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో కెమిస్ట్రీ ప్రొఫెసరుగ (రసాయనాచార్యుడుగ) నియమితుడై ౧౯౧౬ వర కాలపదియందే ప్రకృతి శాస్త్రబోధకుడుగ నుండెను. రసాయనశాస్త్రముం దాయన పాండిత్య మపారము. ఆయన ప్రతిభావిశేషమును గమనించి, ఈదేశముందేగాక పాశ్చాత్యదేశములలోని విశ్వవిద్యాలయములును "డి. ఎస్. సి" "బి. హెచ్. డి" మున్నగు గొప్ప వైజ్ఞానికధిరుదముల నిచ్చి గౌరవిచ్చిరి. రసాయనవిజ్ఞానముం దనేకయువకుల నాతడు మహావిద్వాంసులుగ తయారుచేసెను. "మెయ్యూరియస్ వైట్లేట్సు" మున్నగు స్వతంత్ర పరిశోధనల ద్వారా ప్రపంచమంతట విఖ్యాతి గాంచెను. రసనత్ర జనినస్తువుల గూర్చి ఆయన కనిపెట్టి ప్రచురించిన విషయములు లోకవిజ్ఞానాభివృద్ధికరములగుటయేగాక, వైద్యరసాయనాదులలో మిక్కిలి యుపకరించినవి. ఆతడు వ్రాసిన పరిశోధన వ్యాసములు యూరపులోని పాశ్చాత్యభాషల వైజ్ఞానికపత్రికలలో ప్రముఖ స్థాన మియ్యబడి, ప్రపంచవైజ్ఞానిక శిరోమణుల యామోదమును బడసెను. ౧౯౧౬ తరువాత ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీనుండి విరమించినను, పారిజ్, ఫూ ఘల దాతృత్వముచే స్థాపితమైన యూనివర్సిటీ కళాశాల

లోని రసాయనాచార్యస్థానము వహించి వైజ్ఞానికపరిశోధనల నికను వృద్ధిజేసెను. జీవితాంతమువరకు విశ్వవిద్యాలయముతో సంబంధ ముంచుకొని, ఆభవనము సందే మరణించుట యీనైషిక బ్రహ్మచారి కెంతయు తగియున్నది.

అద్భుతఆవిష్కర్తగ స్వయముగ లోకవిఖ్యాతి గాంచుటే కాక రాయ్ అనేకులగు శిష్యులకు తగు తరిఫియను నిచ్చి వారిని గొప్ప పరిశోధకులుగ జేసెను. ఆదినములలో భారతదేశపు మఖ్యకళాశాలలన్నిటిలోను రసాయనాచార్యస్థాన మాండ్లయులే వహించుచుండిరి. ఇటీవల దాదాపు భారతావని యందంతట రసికలలోదత్త, నీలరత్నధర మున్నగు రాయిగారి శిష్యులు ప్రతిభావంశులై రసాయనాచార్యస్థానముల నధిషించి, స్వతంత్రపరిశోధనల జేసి, విదేశములయందును విఖ్యాతి బడయుచున్నారు. అందువలనే రాయిగారి (డాక్టర్ ఆఫ్ డాక్టర్సు) అచార్యుల కాచార్యులు మున్నగు గల్గినది. వృద్ధుడయ్యి, రసాయనపరిశోధనల నిరంతరకృషి యొనర్చుచు, తన ప్రాముఖ్యతకై ప్రాకులాహక, తన శిష్యుల కాపరిశోధనల మూలమున ఖ్యాతి గడింప రాయి మహనీయుడు పాటుపడుచుండెడనవాడు.

సంస్కృతమందున్న మన ప్రాచీనరసాయన వాక్యమును పూర్వముగ శోధించి, ప్రాచీనభారతీయులు తత్వజేదాంత శాస్త్రములయందు ప్రముఖులై యితర దేశములకు మార్గదర్శకులైనను, ప్రకృతిశాస్త్రమునమాత్ర మితరులకు వెనుకబడియుండిరను నపోహ పాఠశ్రోలుటకు తీవ్రకృషి సలిపెను. పూర్వపు హైందవులు ప్రకృతిశాస్త్రములలో విశేషించి రసాయన విద్యయందు ప్రవీణులై గొప్ప గ్రంథములు రచించిరి. అందు కొన్ని కాలగర్భమున నశించినవి. కొన్ని నేటికిని మిగిలియున్నవి. సంస్కృతభాషలోని రసాగ్ధవము, రసరత్న సముచ్చయము మొదలగువాని నభ్యసించి అందరి సాంకేతికభావముల గ్రహించి, అందరి యమూల్యవిషయములను లోకుల కాయన జెల్లడించెను. పదునైదేండ్ల తీవ్రకృషితో, నీరంగమం దాయన చేసిన పరిశోధనల ఫలితముగ "హిస్టరీ ఆఫ్ హిందూ

కెమిస్ట్రీ" (హిందూరసాయనచరిత్ర) అను సుద్గ్రంథము నాయన రచించి ప్రచురించెను. ఇది రెండు సంపుటముల యమూల్యవిషయము. రసాయనవిజ్ఞానములో మన పూర్వవిద్వాంసుల భావములను విమర్శించి, వారి సిద్ధాంతములను ప్రణాళికలను వివరించి వానిని వైద్య శాస్త్రమునకు వా రెంత బాగుగ సుపయోగించిరో, ఈ రసశాస్త్రగ్రంథములనే ఆరబులు తమ భావ లోనికి తర్జునాచేసి పిమ్మట యూరపియనుల కందిచ్చి పాశ్చాత్యుల నన్యపరిశోధనల కెట్లు బీజములు నాటిరో రాయిగారి రీయమూల్యగ్రంథములో సప్రమాణముగ వివరించిరి. మూలగ్రంథములనుండి అవసరముగు ఉదాహరణ లిచ్చిరి. ఈవిషయమునుగూర్చి ఇదియే ప్రామాణికగ్రంథముగ నేటికిని ప్రపంచమంతటను ఆదరింపబడుచున్నది. మన దేశమున రసాయనవస్తునిర్మాణమునకును రాయిగారే మార్గదర్శకులు. రంగులు, సబ్బులు, ఎరువులు, బట్టలు, తోలువస్తువులు మున్నగు నిత్యావసరములను వివిధవస్తునిర్మాణమునకు రసాయన పరిశోధనయే మూలాధారము. ఈ శాస్త్రమున ప్రవీణులగుటచేతనే జర్మను లీనవస్తువుల నిర్మాణముగో ఖ్యాతి గడించిరి. దేశపారిశ్రామికాభివృద్ధికి రసాయనశాస్త్ర పరిశోధనలద్వారా కృషిచేసి, వైజ్ఞానికావిష్కరణల సహాయముతో నన్యరీతికర్మాగారములు నిర్మించి, అందువయ్యుక్తవస్తువులు తగుగుచ్చేయుట ఆవసరమని గ్రహించి రాయిగారు అందుకై ఒక సంస్థను స్థాపించి, కొందగు శిష్యులతో బాటు తామును అందు కృషిచేసి, ఇక్కడి పరిస్థితుల కనుకూలముగ చాకాయగు యంత్రములు నిర్మించి, మన దైనికజీవితమున కవసరముగు వస్తువులనేకముల సుత్పత్తిచేయ నారంభించెను. ఈ యద్భుతజాతీయపరిశ్రమకు మార్గదర్శకుడగు ప్రఫుల్ల చంద్రుడు తాను ధనాధ్యుడగుట కెక్కుడవకాశముండునను, అందు కీయకొనక, లభించిన ద్రవ్యము నాసంస్థకే వినియోగించి, దానిని పోషించి దాని నభివృద్ధికి దెచ్చుటయేకాక, సబ్బులు, పింగాణీ వస్తువులు, తోళ్ల పరిశ్రమలు మున్నగువానికై యెన్నో ప్రత్యేకసంస్థు స్థాపింపజేసియు భారతపారిశ్రామికాభివృద్ధికి మార్గదర్శి యాయెను.

డాక్టరు రాయిగారి యద్భుతవైజ్ఞానిక వైదుమ్య

మును గుర్తించి ప్రభుత్వమువారు యూరపులోని రసాయనకళాశాలలలోని పరిశోధనలు గమనించి తెలుపుట కాయనను నియమించిరి. ఆయాప్రసిద్ధసానముల కేగి, అచ్చటియాంత్రిక, నవ్య ఆవిష్కరణములను, పరిశోధన పద్ధతులను పరిశీలించినట్టి నిర్దేశించిరి. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ కళాశాల రసాయన శాఖలో ఆయన స్థాపించి వృద్ధి చేసిన కొత్త యంత్రపరికరములు, బోధన విమర్శపద్ధతులు, వైజ్ఞానిక సంప్రదాయములు నేటికిని భారతదేశ మంతటికిని ఆదర్శప్రాయముగ నున్నవి. ౧౯౨౬ లో ఆచార్య రాయ భారత విజ్ఞాన మహాసభ కన్యకృత వర్గించెను. వారి ప్రతిభను గమనించి, సర్కారువారు సి. వి. ఇ., సర్ బిరుదు లిచ్చి గౌరవించిరి. దిగుము కాశపకి, ఆవ్యామోహమున పడుతత్వ మాయనకు లేదు.

బోను, రాయను మున్నగు మిగిలిన వైజ్ఞానికుల వలెగాక, రాయ గారు మొదటినుండియు రాజకీయ దృష్టిగూఢ కల్గియుంకిరి. రసాయనవిద్యకై బ్రటను కేగిన బాల్యముండే బ్రిటిషు రాజ్యాంగమును, రాజనీతిని గూర్చి విచరములు క్రింది, విద్యార్థిదశలోనే బ్రటనులో గల స్వయంప్రభావములు వల్ల పించుచుండెడి వారు. “౧౮౫౬ కు ప్రాచ్యమును, దక్షిణమును భారత దేశస్థితి” అను పేరు మన దేశములోని ప్రజాదృఢితి, బ్రిటిషువారి రాజనీతిని విమర్శించుచు నొక రచనను ప్రకటించెను. అందలి సత్యవాదమును గని బైట్లు మున్నగు స్వాతంత్ర్య ప్రయులు హెచ్చించి ప్రభులు నభినందించిరి. సర్కారువారు రాతని ధోరణి కసం తృప్తులగుట సహజము. బ్రిటిషు వైజ్ఞానికుల ప్రోద్బలము, ఆయనకు గల ఆధునత ప్రతిభవలన తమ కళాశాలలయం దాయన కుక్కోగ మిచ్చినను, ఆయన యోగ్యతకు తగు ముఖ్యస్థానములను విద్యాశాఖయం దాయన కీయక క్రింది పరగతిలోనే యుంచిరి. ౧౯౦౬ లో మన దేశములో జాతీయోద్యమము ప్రారంభమైనప్పుడు, రాయగారు, తాను ప్రభుత్వోద్యోగముందున్నను, కలకత్తాలో నేషనల్ కాన్సిల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్ (జాతీయవిద్యా పరిషత్తు) స్థాపింపజేసి, అందు ముఖ్యసభ్యుడై యంతయో

నహాయ మొనర్చెను. ఆసంస్థలో తాను స్వయముగ రసాయనబోధ చేసెను.

ఆర్థిక సమస్యలయందును మొదటినుండియు ఆయన జాతీయవాదియే. స్వదేశీయుద్యమవ్యాప్తికిని, ముఖ్యముగా విద్యార్థులలో దేశీయవస్తువుల వాడుక కును ఆయన చేపిన తీవ్రకృషి నిరుపమానము. దేశమందు లేని కొత్త పరిశ్రమలు నిర్మించవలెనని, పాతపరిశ్రమలు పునరుద్ధరించి వృద్ధిచేయవలెనని ఆయన ప్రబోధించి, క్రిగూహుపయగ త నే చాలా కొత్త పరిశ్రమలు స్థాపించెను.

౧౯౧౯ లో గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వముతో మన జాతీయజీవనములో కొత్త దృక్పథ మేర్పడినది. ఆ ప్రభావము ప్రభులచంద్రునికిని సోకినది. అంతవరకును తక్కినవారికలెనే రాయగారును యాంత్రికవాది; అనగా యాంత్రికాభివృద్ధితోనే మన పరిశ్రమలు పెంపొందవలె నని ఆశయము. ఆధునిక వైజ్ఞానికులకు యాంత్రికవిధానమునే ప్రోత్సహించుట సహజమే. ఫాక్టరీపద్ధతినల్ల కొన్ని పేరుమందికి జీవనాధార మేర్పడినను, తిండిలేక యల్లాడు కొట్లకొలది బీదభారతీయుల సమస్యపరిష్కారమునకు మరొక సాధనము కావలె ననియు, అందుకు గాంధీగారు ప్రచారముచేయు ఖద్దరు మున్నగు కుటీరపరిశ్రమల పోషణయే సాధనమనియు రాయగారికి నచ్చెను. ఈధోరణి పాశ్చాత్యవిజ్ఞానసంప్రదాయమునకు వ్యతిరేకముని కొండ రాక్షేపించిరి. అప్పట్లో టాగురు మున్నగు విఖ్యాతవిద్వాంసులును భేదించిరి. అయినను లక్ష్యపెట్టక రాయగారు వెంటనే ఖాదీప్రచార మారంభించి, తమ సహజోత్సాహముతో బెంగాలులోను, భారతదేశమంతటను ఆయుద్యమయనకు ప్రాబల్యము గల్గించిరి. స్వయముగ ఖాదీ ధరించుటయేగాక, నూలు తాను వడుకుచు, ఇతరులచే వడికించి నేయుచుచు సుప్రసిద్ధుడు ఖాదీప్రతిష్ఠాపనమును స్థాపింపజేసిరి.

౧౯౨౩ సంవత్సరములో కాకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగినప్పుడు, ఆయన విచ్చేసి అఖిల భారతఖద్దరుప్రదర్శనమునకు ప్రారంభోత్సవము చేయుచు నిచ్చిన యుపన్యాసము విన్నవా రెవ్వరును

దానిని మరువలేదు. మన జాతీయపరిశ్రమలను, ముఖ్యముగా నాజాకగు ఖాదీయుత్పత్తిని నశింపజేయుటకు కంపెనీ ప్రభుత్వ మవలంబించిన ఆన్యాయచర్యను తీవ్రముగ ఖండించి, వాగ్వాదములతో కాలము గడుపక భారతీయులు కార్యపరులై గృహ పరిశ్రమలను వృద్ధిచేయుట యత్యవసర మని ఆయన ప్రబోధించెను.

రాయగారు గొప్ప త్యాగి, మహావీర. అధ్యాపకత్వమువల్లను, సర్కారు పెన్షనువల్లను, పరీక్షాధికారిగను, ఆయా పరిశ్రమల డైరెక్టరుగను ఆయనకు ప్రతి నెలకు కొన్ని వేల రూపాయల రాబడియుండెను. కాని ఆయన దానిని స్వార్థమున కుపయోగించుకొనలేదు. అందు ముఖ్యభాగమును విద్యార్థుల కొనివేసి, నిరాధారు లనేకులకు సాయపడుచు, ఆనేక ధర్మకార్యములకు ద్రవ్యసహాయము చేయుచు, దీనిజరకగుకే తన భనమంతయు వినియోగించుచుండెను. వీటి కుల రక్షణ యన్న ఆయనకు మిక్కిలి ప్రీతి. ౧౯౨౨ లో వరదలవల్ల బెంగాలులో గొప్ప డాము కల్గెను. అప్పు డాయన డామునివారణాసిని నేర్పరచి, ద్రవ్యము ప్రోగుచేసి తోడ్పడుటేగాక, తాను వసించు కాలేజీ అంగణములో పెద్ద ఖద్దరుకాట్ షెట్టి, నిరాధారులకు రాటము లిప్పించి, నాలుక వడికించి, నేయించి, వస్త్రహీనులై అల్లాడు దీవలకు బట్టలు సరఫరాచేసి, డాము నివారణోద్యమమును క్రొత్త పద్ధతులపై తన శిష్యుల ద్వారా తానే నడిపించెను.

మద్యనిషేధము, సాంఘికైక్యము, జాతీయ విద్యాపద్ధతి, స్త్రీల యభ్యున్నతి - ఇట్టి నిర్మాణకార్యాంగములకును సానుభూతిని జూపుచుండెను. హరిజనుల ఆస్పృశ్యతానివారణకృషి చాల ముఖ్యమైనది గాంధీగారి వలెనే ఆయనయు విశ్వసించి, ఆ విషయమై తీవ్ర ప్రబోధము చేయుచుండెను.

తన జీవితచరిత్రను కెందు సంపుటములలో అంగ్లమున వ్రాసి ప్రచురించెను. అందు విజ్ఞానావిష్కరములతోబాటు, జాత్యుద్ధరణకును ప్రాముఖ్యమిచ్చెను. ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమును ఆభిమానము మొందు. బెంగాలీలు తమ యాధిక్యోన్నతికై విశేషకృషి చేయవలెననియు, గుజరాతు మిల్లు బట్టలు

సంయుక్తరాష్ట్ర ప్రాంతపు పంచధార మున్నగు వానిపై ఆధారపడరాదనియు ఆయన హెచ్చరించెడివాడు. ఇందు సంకుచిత ప్రాంతీయ దృక్పథము నూచితము. ఇతర ప్రాంతములపై ఆధారపడితమ ప్రాంతముల నభివృద్ధిపరచుట కవకాశమున్న పరిశ్రమలను సాగింపక వ్యర్థపుచ్చుటవలన, దేశమున కార్థికబాధ హెచ్చుననను నూచన, అన్ని ప్రాంతములతోబాటు, ఉండ్రులము ముఖ్యముగ గమనింపవలసియున్నది.

రాయగారికి స్వభావాభిమానము మొందు; తన మాతృభాషయగు బెంగాలీలో వైజ్ఞానిక గ్రంథములనేకములు రచించెను. చక్కని సులభశైలిని, పారిభాషికపదములతో లేటతెల్లముగ వ్రాయుచుండెను. వైజ్ఞానికావిష్కరములను సామాన్యులకుగూడ సుబోధకమగునట్లు స్వభాషలో ఆయన వ్రాసిన వ్యాసములు చాల జ్ఞానప్రదములు. గార్భిక, సాంఘికవిషయములలో రాయగారు వాదులు. కేశవచంద్రసేనుని ప్రబోధమున యువకదళయందే ఆయన బ్రహ్మసమాజికుడయ్యెను. అప్పటినుండియు వర్ణవిభేదములకు, కులతత్వములకు వ్యతిరేకుడై, పరిపథ ఆస్తికధర్మసరుడై యుండెను.

రాయగారి ధర్మ, నిగ్రహము లరుఘతములు. యౌవనమందు వా రొక యువతిని హృదయపూర్వకముగ ప్రేమించిరి. కాని ఆతాలిక మరయొకరి కీయబడి వివాహమొనర్పబడెను. అంతటితో తన ప్రణయము నెంచుకొని జీవితాంతమువరకు బ్రహ్మచారిగానే యుండి, విజ్ఞానరమణి నే నవించి, రాత్రిం భిక్షు పరిశోధనయందే నిమగ్ను డాయెను. యౌవనదశలో అందుచే ఆశ్చర్యసంబంధముగ వ్యాధి అంకురించి బాధించెను. వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యి, నిరంతరకృషిపరుడయ్యి, ఆహారవిహారములలో నిగ్రహముచే దీర్ఘాయువు నొందగల్గెను. విద్యాగ్రుత ఆయనకు సంతతి; విజ్ఞానమే ప్రేయసి; దేశమే తల్లి. తన సర్వస్వము వారికై ధారవోసి భవ్యజీవియై, జీవన్ముక్తుడై, తన పూర్వశిష్యుగణము నలువంకల ఉపచర్య లొనర్చుచుండ, తన కత్యంత ప్రీతికరమగు కళాకాలలోనే ఐహికజీవితము చాలించెను. భారతమాత సుగుణములలో నొకని గోల్పోయినది. ఆమహనీయుని ప్రబోధముల నాచరించుటయే ఆయన లోటు అగుపడకుండ జేయు సాధనము.

విమర్శనము

Chandragupta Maurya and his times.

ఎందరో రాజులు, మరెందరో సర్వభౌములు భారతదేశాన్ని ఏలినారు. పుండ్రోద్యోతాశేను, సమ కూరిన భారతదేశచరిత్ర గాఢశ్రేణి భారతసామ్రాజ్యముల ప్రతిభావిశేషముల నొక్కిచెప్పి. చారిత్రకంగా సరియైన కాలనిర్ణయం కాకపోయినా మహాపద్మగుప్తు, నందుడు, బింబిశారుడు ఆచార్యుల చక్రవర్తుల నెందరినో భారతదేశం చూచింది. సమగ్రమైన, సరియైన భారతదేశచరిత్ర ఇంకనూ వ్రాయబడలేదని యున్నప్పటికినీ ఈ మహాత్మాశ్రేణిని కురుకరించు ఉద్ద్యోగములు ఇంకల కొండలె అభ్యసంభాగ్యం గానే నాలుగువరులను వి. ఆట్ల ఉద్ద్యోగశ్రేణిలో చేరించే రాధాకుముద్ ముఖ్యంగా చంద్రగుప్తుశత్రుత్వం, ఆతని కాలము అన్న ఈ ఉద్ద్యోగం. గాత్ర-కరి సంవత్సరాల్లో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి యాజమాన్యమున దాక్టర్ ముఖ్యంగా కొనసిన సర్ విలియం మేయర్ స్మారకోపన్యాసముల సంపుటి ఇది. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో దీని ప్రకటనకర్తలు. జల గిరి రూపాయలు.

రాధాకుముద్ ముఖ్యంగా ప్రఖ్యాతచారిత్రక ప్రబంధుడు. లక్ష్మీ విశ్వవిద్యాలయమునందలి చారిత్రకశాఖకు ప్రధాని. వారి చారిత్రక పండిత్యం, పరిశోధనా ప్రావీణ్యం ఈ గ్రంథంతో ప్రతిభాబలంగా ప్రత్యక్షంగా గోచరించుతూ వుంటుంది.

చరిత్రకారు లందరికీ ఒక 'జబ్బు' సర్వసాధారణంగా ఉంటుంది. ఏదోవాక ప్రత్యేక దృక్పథంతో వ్రాస్తారు. విమర్శకంగా సంఘ

టనలను గూర్చి తయారచేయడం చాలా అరుదు. అంచేత సరియైన, న్యాయమైన చరిత్రగ్రంథాలు బహు అరుదు. అయితే ముఖ్యంగా సామ్రాజ్యమేంతవరకూ తన పరిశోధనాఫలితముల సాధారణంగా తీసుకొని, చంద్రగుప్తుని చరిత్రను సప్రమాణంగా వ్రాసినారని చెప్పవచ్చును. విషయములను విచక్షణతో పరిశీలించి, చక్కని పద్ధతిగాద కూర్చినారు.

చంద్రగుప్తుని పుట్టిన మొదలు ప్రతివిషయమును

రాజా స్నో

మొటిమలను పోనిచ్చి అందమునిచ్చును
 వెల రు. 1-0-0

కూలంకముగ చర్చించి, నిర్ణయములు చేసినారు. చంద్రగుప్తుడు క్షత్రియవంశమునకు చెందినవాడు కాదనియు, దాసీపుత్రుడు డనియు కట్టుకథలు గలవు. చరిత్ర గ్రంథములందునూ ఈ కథలకు హెచ్చు ప్రాధాన్యమివ్వబడినట్లు విన్ సెంట్ స్మిత్ వ్రాసిన భారతదేశ చరిత్ర మొదలు మామూలు పాఠశాలలకై వ్రాయబడిన చిన్నచిన్న చరిత్రపుస్తకములవరకూ తెల్పుచున్నవి. చంద్రగుప్తుడూ క్షత్రియుడేననీ, అందుకు భిన్నముగ తలంచుటకు సరియైన ప్రమాణములు, దాఖలాలు లేవనీ ముఖ్యీగారు ఋజువుచేసినారు.

ప్రతిఒక్క భిక్షయనునందు ఇంతటి శ్రద్ధను చూపి సప్రమాణముగ తెలియజేసినారు. చంద్రగుప్తుని జైత్రయాత్రల కాలనిర్ణయములు, ఫలితములు సుబోధకముగ ఉన్నవి.

భారతదేశమును తరతరాలుగా పాలించిన క్షత్రియవంశము లున్నవి. కాని భారతదేశచరిత్రయందు చంద్రగుప్తుడూ కాలమున కొక ప్రశ్నోత ఉన్నది. నేటికినీ భారతదేశ ఆర్థిక, రాజ్యాంగవిధానమునకు మూలమైనట్టి కాటిల్యూని అర్థశాస్త్రము అప్పటిదేకదా!

ముఖ్యీగారు ప్రశ్నోకముగా కాటిల్యూని అర్థశాస్త్రమునకు సంబంధించిన భాగములను బహుచక్కగా తయారుచేసినారు. సామాన్యులకు సైతము గులభ్యముగ బోధపడునట్లు ఈ అర్థశాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించుచూ వివరించినారు. గ్రంథమునందలి రెండు భాగము లీ అర్థశాస్త్రమునకు సంబంధించియున్నవి. చంద్రగుప్తుని పరిపాలనాపద్ధతియంతయు దీనిపైననే గదా ఆధారపడియున్నది.

ఇక చంద్రగుప్తుని కాలమునాటి సాంఘికాచార

ములు, వర్ణవర్ణస్థలు, ఆర్థికపరిస్థితులు వీటినిగురించి, విదేశాలతో ఆనాడుగల సంపర్కం, పారిశ్రామికకృషి మున్నగు విషయములను సాకల్యముగా వివరించిరి.

భారతదేశచరిత్రవిషయంలో కృషిచేయు ప్రతి వాయూ తరచి, చదువదగ్గ గ్రంథం. రాజ్యాంగమూల నూత్రాలను తెలుసుకోవాలికికూడా ఈ గ్రంథం ఉపకరిస్తుం దనడానికి సందేహంలేదు.

నా. రా

అష్టావక్ర చరిత్రము

గ్రంథకర్త: బుబుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు, బి.ఏ. క్రొవైసె ౧౭ + ౭౨ పుటలు. విలాసము : గ్రంథకర్త, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు కార్యాలయము, నూర్యారావుపేట, కాకినాడ. వెల ఒకరూపాయి.

ఇది మహాభారతమునందలి ఆనుశాసనకవర్ణమునందలి ఇతివృత్తము నాధారముగ శైలొని మూడాశ్వాసములగా (సుమారు) మూడువందల పద్యములలో గూర్చబడిన అష్టావక్రమహర్షి చరిత్రము. మనోహరమగు ధారాప్రవాహముతో గ్రంథ మామూలాగ్రముగ నడచినది. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మున్నగు మనీషుల ప్రశంసల నందిన గ్రంథమును మూల నిచ్చట ప్రశంసంప బూనుట చర్వితచర్వణము. ఆధ్యాత్మిక - ఇతివృత్తమును పరిగ్రహించుట ప్రశంసనీయము. తదితర పురాణములలోగూడ శ్రుతమగు వీరవృత్తి జీవితచరిత్రాంశములను, బోధనములనుగూడ నిందుగూర్చిన మరింతగ శోభగల్గెడి దీగ్రంథమునకు.

కళాకాలంలోని విద్యార్థుల కీగ్రంథము పఠనీయముగ నుండదగినది.

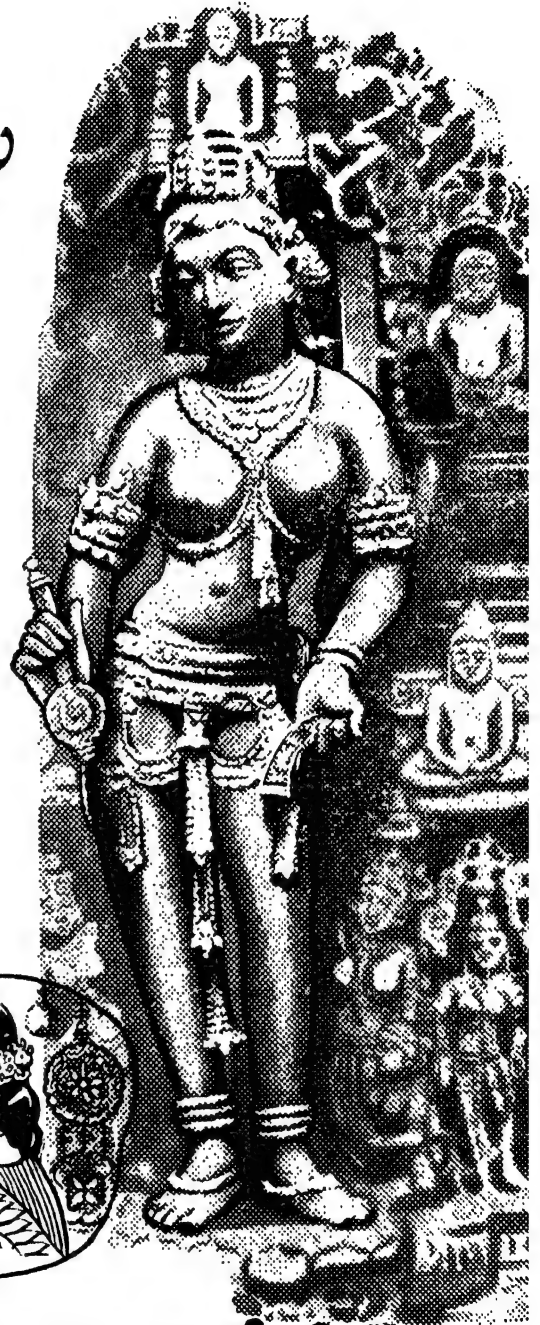
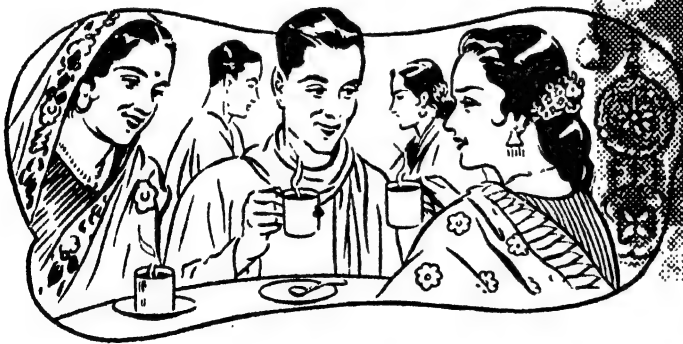
‘అనందపురి’

భారతీయ సంప్రదాయము

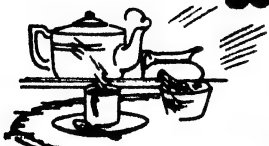
భారతదేశము, కళ, అతిథి సత్కారము—యీ ద్వివిధ సంప్రదాయములకును ప్రసిద్ధిగన్నది. ఇవి రెండును జీవితానందముతో అతి సామీప్యమైన సన్నిహితత్వము కలిగివున్నవి. మున్నితమైన యీ దోళ శిల్పకళను చూస్తూవుంటే—మీ ఆత్మమిత్రులను “టీ” తో సత్కరిస్తూ ఉన్నప్పుడు కలిగే ఆనందము మీకు కలుగుతుంది. ఏ సమయమున వచ్చినప్పటికీ రుచికరమైన పానీయమును మించిన అతిథి సత్కారము మరొకటి ఉన్నదా? మీ సంప్రదాయమును పడువకుండా అనుసరించుచూ ప్రతి వారూ స్వగృహమున ఉన్నట్లు భావించులాగున ఇండియా టీ పానీయమును అందించడముతో సత్కరించండి.

“నిత్యానుష్ఠానము”—గృహములో “టీ” త్రాగుటకు యెటువంటి సమయమున అనుకూలమైనదో తెలియజేయుటకు చేయకొత్తగా వెలువరించి ఉన్నట్లు సుదీర్ఘ పుస్తకముయొక్క శీర్షికయిది. ఈ ప్రకటన ఉద్దేశించి మీ చేతు, ఇంటిపూసము (నడి అక్షితులలో)లో సహా కమిషనర్ పార్ ఇంటియా, ఇండియన్ టీ మార్కెట్ ఎక్స్ పాన్షన్ డాక్టర్, పోస్టు వార్డు, వెల్డర్ 2172, కలెక్టర్ హుసానికీ ఉందితే, ఆయన మీకు చిన్న గ్రహాన్ని పంపించుగా ఉంటుంది.

ఒకేయొక కుటుంబ పానీయము ఇండియా టీ

ఇండియన్ టీ మార్కెట్ ఎక్స్ పాన్షన్ డాక్టర్ వారిచే ప్రచురించబడినది

మూడవ ముద్రణము

● కృతవత్సరము

ఆంధ్రమహాజనులు చాళుక్య
నాళ్లుగా ఎదురు చూచు
చుండిన ఈ ముద్రణము
కాపీలు లియిపోవుచు
న్నవి. కాగితంకరవులో
గూడ చక్కని కాగిత
ములపై ముచ్చటగా
ముద్రింపబడినది.
వెనుకటి ముద్రణ
ములకంటె ఇది
అన్నివిధాల లుద
మై యున్నది.
అక్కరగల
వారు త్వరపడ
వలెను.

● ఆలసింపకుండు ●

వెల రెండు రూపాయలు

శ్రీమద్భగవద్గీత

శ్రీకృష్ణసాధుని నాగేశ్వరరావుగారు

ప్రకాశకులు,

ఆంధ్ర గ్రంథమాల

కపాలాపెటె 212

మద్రాసు

